

GURBANGULY BERDIMUHAMEDOW

*"Has kämil - ajaýyp eserler döretmek biziň şu günki -
Bagtyýarlyk döwrümiziň talaby bolup durýar".*

**OGUZ
ILINIŇ OZANY**

**DAGLARYŇ ÜSTÜNDEN
DAGLAR GÖRÜNÝÄR**

**AŞGABAT
TDKP-2014**

“Daglaryň üstünden daglar görünýär” (Makalalar, synlar, seslenmeler, aýdylanlar). TDKP-2014

“Daglaryň üstünden daglar görünýär” atly bu kitaba tanymal ýazyjy-şahyr, Türkmenistanyň Ýaşlar baýragynyň (1983), “Magtymguly Pyragy” (2014) medalynyň eýesi Agageldi Allanazarowyň döredijiligi baradaky ýazylan makalalaryň bir toplumy girizildi. Makalalaryň agramly bölegi onuň ýurt Garaşsyzlygyny alandan soňky döreden “Ojak”, “Düwlen”, “Hazaryň yssy tomsy” pomanlaryna bagyşlanylypdyr. Kitapda türkmeniň ajaýyp Bagtyýarlyk zamanynyň many-mynasybeti nygtalýar.

OGUZ ILINIŇ OZANY

Türkmeniň häzirki zaman belli ýazyjysy Agageldi Allanazarow bilen men 1973-nji ýylda Moskwanyň A.M. Gopkiý adyndaky Edebiýat institutyna giren ýylym tanyşdym. Ol instituta birki ýyl menden ir giren eken. Agageldi süňkbaşy iri, görmegeýden syratly açyk göwünli bir ýigitdi. Onuň ýurduň saýlama desantçy goşunynda gulluk edendigi duýulýardy. Talyp ýatakhanynda biz bir-birimizden uzak bolmadyk otaglarda, goňsuçylykda ýaşadyk. Biziň institutymyzda başga-da birki sany türkmenistanly oganlar bardy. Men olar bilen hem dostlukly aragatnaşyk saklaýardym. Agageldi hem talyplaryň köpüsi bilen dostlukly aragatnaşyk saklaýardy. Gowularyň hasabynda at-abraýdan peýdalanýardy.

Agageldi Allanazarow 1948-nji ýylda Tagtabazar etrabyňyň Marçak obasynda doguldy. Ol şol obadaky orta mekdebiň 8-nji synpyny gutaryp, Mary şäherindäki 2-nji peduçilişede okuwyny dowam etdirýär. Ony tamamlap, bir ýyl Mary şäherindäki 6-njy orta mekdepde başlangyç synp mugallymy bolup işleýär.

1969–1971-nji ýyllar aralygynda ol Litwada desantçy goşun bölümünde gulluk edýär. Harby gullukdan soň Moskwanyň A.M.Gorkiý adyndaky edebiýat institutyna okuwa girýär we ony tamamlap, 1976-njy ýylda Aşgabada gelip, “Türkmenistan” neşirýatynda redaktor bolup, işe başlaýar.

1971–1983-nji ýyllar aralygynda Agageldi Allanazarow Türkmenistan ýazyjylar birleşmesiniň çeper edebiýaty ýaýradyjy edarasynyň başlygy bolup işleýär. Soňra 1988–1992-nji ýyllar aralygynda “Türkmenistan” neşirýatynda

baş redaktor bolup işleýär. 1992-nji ýylda ol Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ýanyndaky Metbugat baradaky komitetiň başlygynyň orunbasarlygyna bellenilýär. 1995-nji ýyldan 2001-nji ýyla çenli “Türkmenistan” neşirýatynyň başlygy bolup işleýär. 2001-nji ýylda Türkmen döwlet kitap palatasynyň başlyklygyna bellenilýär. Häzirki wagtda ol Türkmen döwlet neşirýat gullugynyň neşir ulgamynda işleýär.

Agageldi Allanazarow döredijilik işine mekdepe de okaýan ýyllarynda başlaýar. 1964-nji ýylda onuň “Ussanyň jogaby” atly goşgusy we “Lageriň sährasy” atly hekaýasy „Mydam taýýar” gazetiniň şol bir sanynda çap edilýär. Maryda okan ýyllary onuň goşgulary metbugat sahypalarynda ýygy-ýygydan peýda bolup ugraýar. Agageldini Moskwanyň Edebiýat institutyna getiren hem onuň şol eser ýazmak arzuwy bolýar.

Institutyň soňky kursunda okap ýörkä Aşgabatda onuň “Günüň öýi”, Moskwada “Çal, tüýdügim” atly çagalara niýetlän kitapçalary bir ýylda çap edilýär.

Häzir Agageldi Allanazarow “A” ýazýan”, “At gaýraty”, “Üç murtlak kapitan”, “Ertekiler”, “Şadyýan harplyk”, “Şol bir gezek uçan it”, “Çölün deňiz günleri” ýaly çagalara niýetlenilip döredilen, şeýle hem “Ýedi däne”, “Iner ýüki”, “Çat açan menzil”, “Söýgi pursatlary”, “Ýoldan gelen hat”, “Gyratyň howalasy”, “Kalbyma we alysa syýahat”, “Ojak” ýaly türkmen dilinde neşir edilen 30-a golaý kyssadyr goşgular kitaplarynyň awtory. Onuň eserleri dünýä halklarynyň hem ençemesiniň dilinde neşir edildi.

Agageldi Allanazarowyň “Ýedi däne”, “Çat açan menzil” powestleriniň, “Dogan” nowellasynyň esasynda üç sany çeper film döredildi. Onuň “Tilkiniň doglan günü” pyýesasy teatrlaryň ençemesinde goýuldy.

Watanymyz Garaşsyzlygyny alandan soňra ýazyjynyň galamy has-da öndümlü işledi. Ol bu döwürde “Ojak” roman epopeýasynyň üç tomuny, “Düwlen”, “Hazaryň yssy tomsy”

romanlaryny ýazdy. Beýik Garaşsyzlygymyzyň Bagtyýarlyk zamanynyň beýany bolan “Täze ýyl heseri” atly kinopowestini, nowelladyr goşgular toplumlaryny döretdi.

Ýazyjy bu döwürde “Watana bolan söýgüsi üçin” (1996 ý.), Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň 20 ýyllygy ýubeleý medaly (2010 ý.), “Magtymguly Pyragy” medaly bilen sylaglanyldy.

...Okan döwürleri mertebeläp, oňa öz goşgularyny bagyşlaýan talyp ýoldaşlary hem bardy. Biziň ýakyn dostumyz soňra Russiýanyň belli şahyry bolup ýetişen Gennadiý Kosminin hem oňa öz goşgusyny bagyşlapdy. Goşgynyň ady:

AGAGELDI ALLANAZAROW

*Çygly güýz,
Süýt säher.
Gündizlik al-ýaşyl şuglasyn saçdy.
Türkmen Agageldi Allanazarow
Neüçin şu pursatda ýadyma düşdi.*

*Tagaşyksyz, tukat,
gysby güýz, ine:
Ýapraklar tänişip, gara çökýärler.
Olar derhal
Ýene garyň ýüzüne –
(Asyrlaryň gözýaşy deý...) çykýarlar.*

*Agageldi-gadym Oguz kowmundan,
Barýar bag içinden ýuka geýimde.
Jadyly güýz heserine berilip,
Biljek barmy näme onuň küýünde?!*

*Sary ýaprak – nemden öwsen gülgüne,
Çägelik ýer, sary reňk daşlar-
Siňip türkmen şahyrynyň sulhuna,
jaýlaşýar.*

*Gar gaýasy depelenip galaba,
Maňa golaý durýar olar barybir.
Meňzäp dostum, -Ed. Institut talybna
Imriniban sary ýaprak,
Saryga...*

(Torum-Ýaýlan – Bataşynyň terjimesi)

Wagtyň geçmegi bilen biziň talyp ýoldaşymyz Agageldi Allanazarow ussat ýazyjylaryň biri bolup ýetişdi. Onuň döredijiligine sowet edebiýatynyň klassyklary Çingiz Aýtmatow, Aghýa Barto dagy hem örän ýokary baha beripdiler. Men 1975-nji ýylda Türkmenistana şygryýet baýramçylygyna gatnaşmaga gelenimde, onuň goşun gullugyna gitmezde ön işläň ýeri Mary şäherinde hem boldum. Indi, häzirki wagtda bolsa biz Oguz ovladynyň ozany Agageldi Allanazarow bilen türkmen-ýakut dostlugyny berikdirýäris.

**Iwan MIGALKIN,
Ýakut-Saha Respublikasynyň halk şahyry,
Ýakut-Saha ýazyjylar birleşiginiň başlygy.**

3 RêDQD=ZHGL XUDQ №ê

ПОЭТ ИЗ ПЛЕМЕНИ ОГУЗОВ

В 1973 году, поступив в Литературный институт имени М.Горького, я познакомился с будущим известным писателем Агагельды Алланазаровым. Он был физически развитым, подтянутым, красивым, приветливым парнем. Сразу угадывалось, что служил в десантных войсках. Жили мы в общежитии института в соседних комнатах.

Агагельды Алланазаров родился в 1948 году в селе Марчак Тахта-Базарского этрапа. После окончания Марыйского педучилища год работал учителем в школе № 6 г. Мары. С 1969-го по 1971 гг. служил в десантных войсках. После службы в 1971 году поступил в Московский Литературный институт им. А. М. Горького и окончил его в 1976 году.

В этом же году начал работать в издательстве. В 1983-1988 гг. возглавлял Бюро пропаганды Союза писателей Туркменистана. В 1988-1992 гг. работал в издательстве «Туркменистан» главным редактором. В 1992 году был назначен заместителем председателя Комитета по печати при Кабинете Министров Туркменистана. С 1995-го по 2001 гг. работал директором издательства «Туркменистан», затем был назначен директором Государственной книжной палаты Туркменистана. В настоящее время работает в системе Туркменской государственной издательской службы.

Его своеобразные стихи еще в 80-е годы прошлого века обратили на себя внимание известных писателей и большой аудитории читателей. В разные годы были выпущены как в Ашхабаде, так и в Москве несколько книг на туркменском и на русском языках: «Дом солнца», «Три веселых капитана», «Пишу «А»», «Собака, которая летала однажды», «Сказки»,

«Весёлая азбука», «Играй, моя дудочка», «Выше, чем гора», «Догоняю ветер», «Вам такое и не снилось» и др.

Его первая повесть «Семь зёрен» была тепло встречена читателями и высоко оценена известными писателями. После, в различные годы, издавались прозаические произведения: «Поклажа для инера», «Разбитые вёрсты», «Путешествие к себе и в даль», «Письмо с дороги», «Мгновение любви» и др.

По повестям Агагельды Алланазарова сняты три художественных фильма: по повести «Семь зёрен» - фильм «Прощай, мой парфянин»; по повести «Разбитые вёрсты» - фильм «Дестан», по новеллам «Брат» - фильм «Брат». Его пьеса «День рождения Лиса», написанная для детей, поставлена на сценах Дашогузского, Марыйского, Ашхабадского театров, в Израиле и на Украине. Произведения писателя переводились на многие языки народов мира.

В годы независимости Туркменистана Агагельды работает особенно плодотворно. В течении более 20 лет - он создал три романа: «Очаг», «Тюлень», «Жаркое лето Хазара» и цикл новых рассказов-новелл.

Агагельды дружил со многими студентами. Наш общий хороший друг, известный русский поэт Геннадий Касмынин посвятил Агагельды свое стихотворение. Стих назывался:

Агагельды Алланазаров

Туркмен Агагельды Алланазаров

Мне вспомнился не знаю почему,

В промозглой осени,

Вблизи молочных зарев

*Предвестий снежных,
Тягостных ему.*

*Такая осень: слякоть, неуютно,
На палый снег ложится мокрый снег
И листья проступают поминутно
Из-под снегов,
Как слезы из-под век.*

*Агагельды из племени огузов
Идет по скверу в тоненьком пальто,
И взгляд его блуждает в мокрых бликах,
И что он видит не поймет никто.*

*И желтый лист, уже от влаги бурый,
Песок аллеи и желтые дома,
И все вокруг сливается с фигурой
Туркменского поэта...
Всё.*

*Такая прибыль снега, так-то круто
Растут сугробы, тянутся ко мне,
Как старый друг, студент Литинститута,
Тянулся к листьям желтым,
К желтизне.*

Классики советской литературы Чингиз Айтматов и Агния Барто произведения Агагельды Алланазарова высоко ценили, писали о нем прекрасные отзывы.

Я был на Родине моего студенческого друга Агагельды в городе Мары. До поступления в Литинститут он там работал школьным учителем.

Сегодня я очень рад, что Агагельды Алланазаров стал крупным писателем Туркмении, и мы вместе крепим дружбу литератур братских туркменского и якутского народов.

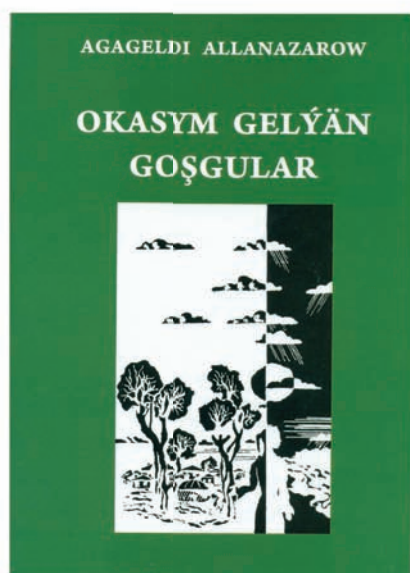
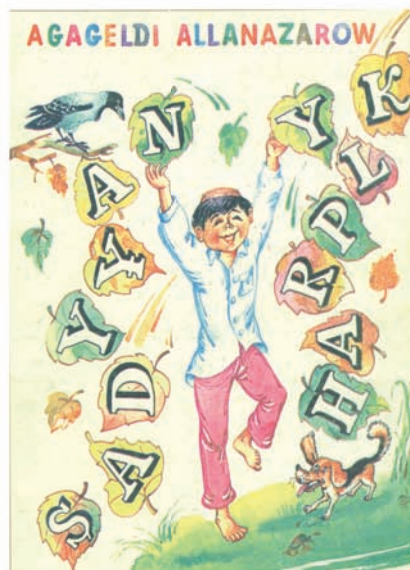
**Иван МИГАЛКИН,
народный поэт Якутии,
председатель Союза писателей РС (Я).**

Журнал «Полярная звезда» №

GURBANGULY BERDIMUHAMEDOW

"Kitap halkyň ruhy hazynasy. Türkmen halky bolsa guba düýesini berip Magtymgulynyň diwanyny satyn alan millet. Kitaba hormat ýazyjy şahyrlaryna sarpa goýup bilýändigi, biziň halkymyzyň danalygyndan çeper söze teşneliginden habar berýär."

OGUZ ILINIŇ OZANY

ИЗ СЕРДЦА В СЕРДЦЕ

Что рождает настоящего поэта? Для чего он живёт на земле? Какую пользу приносят стихи и песни поэта?

Если внимательно прочесть новую книгу стихов туркменского поэта Агагельды Алланазарова, то ответить на эти вопросы можно легко и просто: настоящего поэта рождает любовь к родной земле, к её людям, к её природе. Наверное, земля и народ постоянно заботятся о том, чтобы добрым сердцем и звонким языком воспевалась красота родного края, боль и радость, подвиг и слава Человека — хозяина своей земли. Вот потому и рождается, живёт на земле поэт.

Голос поэта — голос народа. Сердце поэта — сердце народа. Мысли поэта — мысли народа. Благодаря голосу, мыслям и сердцу поэта люди лучше понимают себя и друг друга. Слушая своего певца, они ещё больше начинают любить свою Родину и, если потребуется, отдают за неё свою жизнь. Вот какую пользу приносят родной земле стихи и песни поэта.

Агагельды Алланазаров — настоящий поэт. Даже тот, кто ни разу не бывал в Туркмении, не видел её суровой и гордой красоты, не знаком с её сердечным, мужественным и трудолюбивым народом, начинает любить и знать этот край, стоит ему прочесть стихи Агагельды Алланазарова. А такое возможно только при встрече с настоящей поэзией.

В одном из своих стихотворений, посвящённых Туркмении, он пишет:

Всё прошлое твоё живёт во мне,

Достоинство твоё живёт во мне.

Во мне стучат сердца далёких предков:

Их боль и радость — всё живёт во мне.

Предки Агагельды Алланазарова — люди-труженики,

люди-воины. Не зря от поколения к поколению туркменского народа переходит книга героического эпоса о подвигах богатыря Гороглы, который бесстрашно защищал родную землю от врагов. Эту книгу по вечерам у очага читал вслух своим старшим детям отец Агагельды Алланазарова. Он был немногословным человеком: о его делах лучше всяких слов говорили его натруженные руки — руки тракториста, руководителя тракторной бригады. Не слова, а дела отца служили примером для его десятерых детей: он им тоже казался богатырём, подобным Гороглы, беспредельно любящим свою землю, украшающим её садами и виноградниками, выращивающим на ней хлопок и пшеницу.

Из рассказов отца дети знали, что многие туркменские солдаты, защищавшие Родину во время Великой Отечественной войны, не расставались на фронте с книгой о Гороглы. Эта книга учила их мужеству, и бывало так, что, пробитая пулями и осколками, спасала жизнь солдату.

Пока отец читал эпос старшим детям, младшие слушали сказки. Их придумывала бабушка Амангуль. Какие это были сказки! В них оживали заснеженные горы, с трёх сторон окружавшие родной аул будущего поэта Меручак, горная речка Мургаб разговаривала человеческим языком, дикие кабаны, лисы и шакалы в густых зарослях долины сговаривались, как лучше обхитрить сторожа бахчи и полакомиться сладкой, как мёд, дыней или сахаристым арбузом...

Эти сказки, а позднее и эпос жадно слушал маленький Агагельды, ещё не зная, как потом они пригодятся ему в жизни, как помогут в трудной солдатской службе в воздушно-десантных войсках, где он совершил сорок девять прыжков с парашютом, как помогут они ему осваивать поэтическое мастерство в Литературном институте имени А. М. Горького и писать потом добрые, мужественные стихи для детей.

Я был однажды свидетелем спора между младшими детьми Агагельды Алланазарова. Каждый из них доказывал, что именно он больше других любит отца. Но не только родные дети любят, тянутся к этому человеку. Каким добрым светом и благодарностью сияют глаза ребят-школьников, когда поэт читает им свои стихи! Ведь недаром говорят: что из сердца выйдет — в сердце войдёт.

Сегодня Агагельды Алланазаров — признанный детский писатель. Он — лауреат премии Ленинского комсомола Туркмении, автор девяти сборников стихов и прозаических произведений. Им гордятся в родном ауле, где до сих пор живут его братья и сёстры, ставшие трактористами, колхозниками, учителями. Агагельды Алланазаров воспевает родную землю, людей, живущих на ней, и люди платят ему за это любовью и благодарностью, понимая, что только настоящий поэт может написать такие прекрасные строки, посвящённые Туркмении:

*Твоя судьба счастливая — во мне,
Грядущее твоё живёт во мне.
Твоя земля, вода твоя и слово
Живут, звенят и здравствуют во мне.*

*Что б ни стало со мною — ты во мне,
Что бы ни было с тобою — ты во мне.
В твоей крови навек я растворился:
Живу в тебе, а ты живёшь во мне.*

В. ОРЛОВ,
поэт-переводчик.
Москва,
1986 г.

ÝAGŞYLYKDAN ÄTLÄP BILMEÝÄN ŞAHYR

(Agageldi Allanazarowyň döredijilik portretine ştrihler)

I

Şeýle bir hakykat bar: ynsan balasy öz islegine laýyk ene-atasyny, dilini, milletini, Watanyňy saýlap-seçip alyp bilmeýär. Bu zatlaryň ezeli, gudraty güýçli Allanyň emri bilen berilýar.

Emma ýene-de bir hakykat – ynsan balasynyň öz göwnüne görä saýlap-seçmäge hukukly zatlary hem bar.

«Dostluk» bilen «şahyrlyk» şu ýokarky hakykatlaryň haýsyna degişlikä?! Men galamdaş dostum Agageldi Allanazarow hakynda hyýallara berlenimde, ilki bilen, näme üçindir, şu sowal kelläme geldi. Soňam Agageldiniň bütin ömrüni hem döredijiligini göz aýtymyndan geçirip, «dostluk» bilen «şahyrlygyň» ezelidigine, Hudaý tarapyndygyna gol berdim, bu zatlary adam ogly öz islegine laýyk saýlap-seçip alyp bilýändigine ynandym.

II

Onuň maňa: «enebaşgam» diýip ýörelä bäre köp ýyllar geçdi. Onuň beýle diýdigi: «doganym!» diýdigi. Muňam sebäbi – biri-birimize düşüşligimizden, beletligimizden, biri-birimizi küýsöp ýörmegimizden. Şonuň üçin halk ýazyjymyz Hudaýberdi Diwangulyýew käte Agageldini gözläp: «Hany, ol hemme zady başgaň?» ýa-da «Ol planetasy başgaň nirede?» diýip, degişme bilen maňa ýüzlenmegi ýöne ýere däl. Muny eşiden Agageldi: «Ýok, «planetasy» diýseň, gaty ýakyn bolýar, indi meni soranyňda, «Galaktikasy başgaň hany?» diýsene» diýip, düzediş berip güldürýär.

Dogrudanam, Agageldi bilen ikimiziň biri-birimize «başgalygymyz-a» çyn. Ol-a Türkmenistanyň iň günortasy — Tagtabazar etrabyňyň Marçak obasynda doglup, önüp-ösen, menem — demirgazyk Türkmenistanyň gadymy Ürgenç topragynda kemala gelen. Ýöne näme, biri-birinden örän uzakda doglup, ýaşap, ýakyn bolup bolýan eken. Edil şonuň ýaly bir obada önüp-ösüp, okap, soňam biri-birinden örän uzak hem bolup bolýan eken. Durmuşyň täsin, düşündiriş berilmeýän oýunlary-da bi. Agageldi barada aýdylanda bolsa, bizi ýakynlaşdyran zat — POEZIÝA diýmelidirin. Asyl, bu gürrüňleri gozgap goýberen hem onuň mundan baş ýyl ozal «Türkmenistan» neşirýatynda çap edilen «Söýgi pursatlary» diýen goşgular kitabydyr.

III

Ilki onuň goşgular ýygynyň adyna ünsi çekesim gelýär. «Söýgi pursatlary». Hawa, Agageldi Allanazarowyň bu hysyrdyly durmuşa, adamlara, tebigata, ýaşayşa bolan söýgi pursatlary örän kän. Bu şahyryň her güni, aýy, ýyly – söýgi pursady, has takygy, onuň her demi – söýgi pursady. Şonuň üçin hem Agageldi adamlarda özüne söýgi pursatlaryny döreden, döredip ýören, mundan buýana-da döretmäge ukyply şahyr. Eýsem, mende Agageldä bolan söýgi pursatlary haçan döräp başladyka?!

Men ol wagtlar «Garagum» (öňki «Sowet edebiýaty») äXQDD İşleýärdim. «Agageldi Allanazarow» diýip şo ýerde eşitdim. ŞROIXQGDs HGD Q© HGLIQ^a GH QSRZHM korrekturasyny okap, her sözlemi, abzasy, bölümi özüne muwapyk many-mazmun dänesinde doly ol eseriň awtoryna gözüm gidipdi. Ol proza bolsa-da, edil goşgy ýalydy. «Ýedi dänäni» okap, özümiň

goşun gullugyna alynmandygyma, dogrusy, kemsindim. «Gulluk eden bolsam, menem adam ömrüniň bu döwri barada bir zatlar ýazardym» diýip, ahmyrlyja pikir edipdim. «Be, entek meniň bilmeýän ýazyjylarym bar eken-ow?! Bu ýazyjynyň ýene nähili kitaplary barka?!» diýip oýlanypdym. Garaz, men ony şo wagt ýaşy babatda özümden kän uludyr öýdüpdim. Görüp otursam, Agageldi Allanazarow öz deň-duşumyz eken. Men muny «Ýedi dänäniň^a oDS HGDDQâXQ QQ ñ nusgalyk sany çykyp, galamhaky goýuljak bolnanda baş redaktorymyz Kerim Gurbannepesowyň © WP åXQ Qñ jogapkär sekretary Ata Söýünow), şu powestiň awtory Moskwada okaýar, student oglandyr. Gonoraryny birneme artygrak goýaýgyn, «Ýedi dänäniň» puly oňa ýedi gezek doýar ýaly bolsun» diýen degişmeli tabşyrygyndan bilip galdym. Soňam Kerim aga proza bölüminiň müdiri, ýazyjy Ogultaç Orazberdiýewa ýüzlenip: «Muňa ýaş ýazyjy diýer ýaly däl. Kämil. Şu ýigidiň ýene şunuň ýaly powesti bolsa, özi gelende ýa-da okaýan ýerine hatjagaz ýazyp, sorap alyň» diýipdi.

Kerim Gurbannepesow oňa aýratyn üns berensoň, Agageldi Allanazarow diýilýän ýazyjyny meniň göresim geldi.

Şondan köp wagt geçmänkä, bir gün, ynha, uzyn boýly, saryýagyz, syratly bir mylaýym ýigit redaksiýa geldi. Tanyşdyk, gürleşdik, görsek, ol öz eseri ýaly ýakymly ekeni jynymyz alyşdy. Şoda-şodur, ýolda-yzda gabatlaşsak, gadyrly salamlaşyp ugradyk. Edebiýat institutyny gutaryp, Aşgabada gelensoň, ony ykbaly köpleriň, şol sanda meniňem işim düşüp durar ýaly ýerlerde işletdi: «Türkmenistan» neşirýatynda redaktor, Ýazyjylar birleşiginiň ýanyndaky edebiýaty wagyz ediş Býurosynyň direktory, Metbugat baradaky komitetiň başlygynyň orunbasary boldy. Häzirem, ykbalymyz ýalkap, üç ýyl bäri bir ýerde — «Türkmenistan» neşirýatynda bileje işleýäris.

IV

Keýpiňi gaçyryýan wakalaryň, gep-gybatlaryň üstünden degişme ýumor, gülki bilen seretmegi başaryýan Agageldi Allanazarow nirede, haýsy işde işlese-de, ol özüni giňgöwrümlilikde, mertlikde, zehinlä gadyr goýmakda göwünleri awlaýar. Belki, şu zatlar üçindir, köpleriň oňa ýakyn durasy gelýär. Meniň ýaly ynanjaň, sadalaryň-a gözlegi Agageldi ýaly hossar bolmagy başaryýan ýigitlerde.

Uruş ýyllarynda goltugynda Göroglynyň kitabyny göterip, hüjüme okdurylan türkmen ýa-da Nurmyrat Saryhanow aýtmyşlaýyn, göz dikip oturan dünýe maly — guba düýesini berip, Magtymgulynyň kitabyny edinen türkmen hiç haçan aýdym-sazsyz, goşgy-gazalsyz oňmandyr. Bü-ýä bir. Ikinjiden, ýüpek bilen saryýagyň bozulmaýşy ýaly, hakyky goşgy mydama ünsi özüne çekip gelipdir. Üçünjiden, halkymyzyň şahyrana halkdygy folklorymyzdyr klassyk edebiýatymyzdan görnüp dur. Dördünjiden, türkmen edebiýatynda şahyr azlyk edenok, ýöne şahyr bar, şahyr bar. Olaryň hakdan içenleri baradaky söhbet bolupdy, bolaram. Şu zatlar üçin, Agageldi Allanazarowyň **ULULAR ÜÇIN ÝAZAN GOŞGULARY HAKYND**A sähetli günleriň birinde köpden bäri içimi dökesim gelip ýördi. Şu gün, ynha, men şu şahyr dostum barada gürlmegi ýüregime düwdüm.

Ýaňy ýokarda «Ulular üçin ýazan goşgulary hakynda» diýen sözleri uly harplar bilen ýönelige ýazmadym. Sebäbi zehin rysgalyny eçilibilipdir. Diýjek bolýan zadym – Agageldi Allanazarow edebiýatymyzyň proza, çagalar edebiýaty, kinodramaturgiýa «frontlarynda» biriçe «söweşip», özüni ykrar etdiren edebiýatçy! Men bolsa, ony häzirki zaman poeziýasynyň pälwanlarynyň biri hasaplaýaryn.

(GHELAXQ O MLE \ ñ 1-nji sanynda 12 sowaldan ýörite anketa bilen şo döwürdäki ýaş ýazyjylaryň 22-sine ýüzlenipdi.

«Tankydyň öz döredijiligiň baradaky pikirlerine nähili garaýaň? Öwgi öz döredijiliginde gowy täsir edýändir diýip hasap edýärmiň ýa-da tankyt?» diýlip berlen şol anketanyň 6-njy sowalyna Agageldi Allanazarow şeýle jogap beripdi: «Obýektiv tankyda sarpa goýýaryn. Men gije-gündiz çişirilip ýörülen, «alar-alar» bilen bir zat ediljek bolunýan, töweregi bir süri «agaly» ýaş şahyr däl. Şol sebäpli hem men öwgi barada hiç zat aýdyp biljek däl».

Agageldi bu jogabyny juda dogry ýazypdy. Edebi ýoluň başynda ol öwülmändi, anketa beren jogabynda aýdyşy ýaly, öwginiň nämedigini bilenokdy, şonuň üçinem, ýokarky berlen sowala şeýle jogap ýazypdy. Ol edebiýata «öz göbegini özi kesýän ýetim» bolup gelipdi, «ýetim» bolup edebiýatda özüni ykrar etdirmeli bolupdy. Ýetimligiň bolsa, ýaşayşyň haýsy ýerinde bolsa-da, ýüzüne köz degsin! Sebäbi ýetimlik seni mydama hoş söze, goldawa mätäç edýär. Mätäç mahalyň hem kim saňa sähelçe ýagşylyk eden bolsa, şahyr aýtmyşlaýyn, «seniň üçin şondan eziz Adam ýer ýüzünde ýok». Ol adam eden ýagşylygy bilen hakydaňda hemişelik galýar.

Agageldi Allanazarowa-da köp kişiden ýagşylyk görmek nesip edýär. Şonuň üçinem, ol ýagşylygyň nämedigini kişiden soranok. Özüne sähelçe ýagşylyk edenleri diliniň senasy edip ýör.

Hawa, ol ýagşylygy-da, ýamanlygy-da ýadyndan çykaryp bilenok. Ýöne ýagşylyk edenleri ýygy-ýygy ýatlamagy halaýar.

Şu ýerde: «Eýsem, Agageldiniň özi adamlara nähili ýagşylyk etdikä?!» diýen kanuny bir soragyň ýüze çykmagy mümkin. Men onuň adamlara eden hyzmatlary barada ýeke-ýeke agzap durmaýyn, beýtsem minnet bolar, onsoňam Agageldiniň özem

halamaz. Ýöne bir zat anyk: Agageldi ýagşylygy depeläp, onuň üstünden ätläp bilenok. Diýmek, ol ýagşylyk etmäge ukyply hem mydama höwesek. Men şonuň üçinem, onuň şu häsiýetini şu ýazgylaryma SÖZBAŞY edindim.

Meniň «enebaşgamdan» ýagşylyk görenler barmak бүкүп hasaplardan köp. Olaryň ýeri gelende, bir gün özleriniň dil açjakdygyna ynanýaryn.

Esasy gürrüňden — Agageldiniň poeziýasy baradaky söhbetden daşlaşýanymy bilsem-de, onuň ýene bir bolşy barada aýdasym gelip dur. Ol hem degişme bilen hakykaty aýtmak häsiýeti.

Käte ol maňa burnuna salybrak, ýuwaşjadan, bir gözünü gypyp goýberýär. Menem şonda oňa düşünmeýändigimi duýdurýaryn. Onsoň ol kimdir biriniň hereketine çalaja öýkünýär welin, men biygtyýar gülüp başlaýaryn. Sebäbi kim hakda gürrüň barýandygy aýyl-saýyl bolýar-da, şol adam göz önüne gelyär. Men şonda oňa: «Eger sen ýazyjy-şahyr bolmadyk bolsaň, hökman artist bolardyň» diýýän. Ol bolsa: «Elbetde! Dogry! Artist-ä däl welin, ýöne artistler, şükür, ýazan gahrymanlarymyz bolup oýnaýarlar-a. Näme, ýalanmy?» diýýär. Hawa, tas ýatdan çykan eken, hakykatdanam, onuň eserleri esasynda «Hoş gal, meniň Parfiýam!» hem-de «Meniň ýaşlygymyň dessany» atly iki sany reňkli çeper film döredildi ahryyn!

Men ýene onuň döredijiligi barada oýlanýaryn. Şu wagta çenli ululy-kiçili 25 sany kitaby dürli dillerde çap edildi. Şonuň hem «Şol bir gezek uçan it» atly Ýaponiýada çykmaly kitabyňyň önüne bütün dünýä meşhur ýazyjy Çingiz Aýtmatow sözbaşy ýazdy. Şu hakydama gelip, oňa: «Çingiz Aýtmatowyň ünsüni çekip ýören bolsaň, biziň saňa gözümüz öwrenişipdir. Tüweleme, ýazan kitaplaryň bir är ömrüne ýeterlik!» diýip degişjek bolýaryn.

Ol öwlende käbiriniň bolşy ýaly gaýşarylmaýar-da, tersine, sesini çykarman, bir elini ýüzüne tutup, ýylgyrýar-da, «baş egip» durýar...

VI

Geliň, indi bu täsin şahyryň täsin poeziýasynyň täsirleriniň teswirini synlalyň:

Her bir çyn şahyr beýleki bir şahyrdan tapawutlanyp bilýändigi üçin, başga şahyrlara meňzeş däl dişi üçin gymmatlydyr. Agageldiniň goşgularyny gymmatly görkezýän tapawutlar kän.

Agageldi Allanazarowyň köp zada, tas hemme zada degişli bolup duran goşgulary bar. Bu eýýäm – «Söýgi pursatlarynyň» bölümleriniň atlaryndan hem görnüp dur: «Göroglynyň mekanynda» atly bölüm — şahyryň dogduk ýurdy Türkmenistan, esasan, gadymy hem müdimi gözel Pendi illeri barada bolsa, «Söýgi pursatlary», «Ýazgy depderimiň sahypalary» diýen bölümler – durmuş, älem-jahan, Adam hem onuň borjy, söýgi gatnaşyklary hakyndadyr. «Gara deňziň tolkunlary» bilen «Garly Moskwa» bolsa, şahyryň aýak basan ýerlerinde başdan geçiren täsin duýgularynyň şahyrana beýanydyr.

Agageldi nirede, näme hakda ýazsa-da, ol hökman TÜRKMEN ŞAHYRY bolup ýazýar. Dogrusyny aýdan ýagşy, Türkmenistanda ýaşap, türkmen bolup, türkmençe goşgy ýazyp, türkmen şahyry bolup bilmän ýören goşguçylarymyz bar.

Emma Agageldä Türkmenistanda bolup ýa başga ýerde, tapawudy ýok, oňa türkmen şahyry diýip arkaýyn, çekinmän aýtsa bolar. Onuň türkmen tebigatyna, türkmen milletine, türkmeniň geçmişine, şu gününe, geljegine bolan egsilmez buýsançdan, guwançdan, ynamdan yňdarylyp gaýdan setirleri – türkmen adamlarynyň ýürek syrlarynyň açarydyr. Öňden aýdyşymyz ýaly, Watan, il-ýurt temasyndan döreden goşgularyna şahyr «Göroglynyň mekanynda» diýen at goýupdyr. Bütün türki halklarynyň hemmesiniň milli hem ruhy guwanjy Göroglynyň mekany diýip, şahyr Türkmenistana düşünyär, ynanýar. Bu onuň öz ýurduna bolan uly söýgüsinden nyşan. Agageldiniň şeýle

söýgüsi bolansoň, ol «ol türkmen topragynyň ýakymly şemalyny zenan demine» deňese, ondaky «ak bedewi iliniň arzuwyna meňzedýär», «oturyp-oturyp, atalaryň ýurdy giňden tutanyňa begenýär». «Gelşigine gelen asuda türkmen çölüniň ürgün çägesiniň zerrelerini altyn tozgasyna kybapdaş hasaplaýar», «ol çöldäki otlap ýören Gyraty görensoň», «Göroglynyň hem şu golaýda bolmalydygyny» buşlaýar.

Käbir şahyrlar ýaly, Agageldi Allanazarow söz bilen, setir bilen «oýun» etmeýär. Göwnüne gelşi ýaly, kalbyna goýluşy ýaly kagyza geçirýär. Ýa-da «Meniň Andy akgam» goşgusynyň setirleri bilen aýtsak: «...Görenje zatlaryny ösdürmän, kemmän gürrüň berýär...» Asyl, onuň özüniň durmuşda bolşy hem ýylma däl. «Näden nä bolarka?» diýip ýörenok. Onda bir üýtgeşik mähir, ýylylyk, mylaýymlyk bar. Muny onuň «Pendi baýyrlary» diýen setir bilen başlanýan goşgusy hasam aýdyň görkezýär. Bu goşgy, meniň pikirimçe, kiçijik şahyrana çarçuwa salnan Agageldiniň syraty ýaly.

Käbir şahyr «Men türkmen!», «Men Türkmenistany söýýän!» diýip näçe ýazsa-da, oňa ynanyp bolanok, onuň sebäbi, şol aýdylan sözün sowuklygy, ýakymсыzlygy, adressizdigi.

Kerim Gurbanepesowyň şygrylaryna beletler onuň ýaşlygynyň ilki Gökdepe etrabynda, soň Tejen sebitlerinde geçendigini ýa-da Berdinazar Hudaýnazarowyň goşgularynyň muşdaklary onuň Ýerbentde doglandygyny bilerler. Agageldi Allanazarow hem edil şu şahyrlar ýaly poeziýa konkretligine gadyr goýýan, durmuşy şahyr.

Agageldiniň «...mahal-mahal, diýseň ýüregi küýsöp, öz Pendsine guş bolup uçup gelyändigini» goşgulary görkezip dur, onuň mydama şýdip gelip durandygyna ynanýarsyň. Sebäbi – ol ýerde onuň güneýde «gara öýe söýenip, gyzlaryna saglyk, döwletlilik, abraý diläp oturan enesi otyr...» Şahyr şu ýere gelse – «ýene-de öz ornuna gelyär, ýene-de ol «uçsam diýip,

çapyp ýören Ägeldi» bolýar. Hany, şu sözlere ynanmabilseň ynanma-da! Geliň, şol goşgynyň soňky bendini bile okap göreliň:

«...Uçup ýörün ýokarsynda Pendimiň,
Berip höwesime, söýgime gerim.
Hol aşakda meni uçuran toprak
Hem hemişe gonmak isleýän ýerim...»

Men Agageldiniň goşgularyny okap, onuň öz goşgularyna, goşgularynyň bolsa, oňa juda meňzeşdigine haýran galdym. Ynha, bu çyn şahyrylykdan nyşan. Ynha, bu köp goşguça ýetdirmeyän elýetmez şaha. Goşgulary Agageldä düşünmäge bir usul bolup görünüär: «Kakam hakynda goşgy», «Meniň agalarym – esger ýigitler», «Çölüm, seniň giňligiňe guwanýan...», «Oglankam-a pökgä meňzeýärdi Gün...», «Bulutlaryň ýüzi gök-dalak ýene...», «Güýz», «Ýigdekçekäm bir gelini söýdüm men...», «Aý barýar aýagynyň burnuna gözläp...», «Ýeke galan günüm böwrümi diňläp...», «Aşgabadyň alkymynda», «Tolkunlar», «Restoran gämi», «Deňiz gijesi», «Ukusyz gije», «Garly tokaý», «Şemal» ýaly başga-da kän-kän goşgular, Agageldiniň belet zady hakynda özüçe, üýtgeşik gowy goşgular ýazýandygynyň güwanamalarydyr.

«Söýgi pursatlarynyň» liriki gahrymany «ýaşlygynyň ak gämi bolup kenardan daşlaşýandygyny syzsa-da», «tasanyp, kinä çolanyp giden gyzyň yzyndan seredip», özüne «çoça ýokdur bu dünýede meniň dek» diýse-de, «Söýginiň hyzmaty – indi biz goşa» diýip, bu jadyly duýgynyň gadyryny bilýär, ol göwün beren gyzyny «otuz iki ýyllap... kalbynyň köçesinden gatnadyp» bilýär. «Atasy Kymyş duzçy ýaly has garrap, hyk-çokly gojalyga ýetende-de, şol melegiň daşyndan ýigit bolup aýlanjagyny», «eňek atyp, jahandan ötüp barýarka-da... şol gelin göz öňüne gelse, ölmeli günü ölüp bilmejegini» bilýär. Eger... «soňky ýola

ugraýanda-da, şol gelniň öňünden çykjagyna» ynanýar, şeýle boljagyna senem ynanýarsyň. Megerem, «ideal söýgi» diýilýäni Agageldiniň wasp eden söýgüsi bolsa gerek! Bu şahyryň söýgi hakda şeýle ajaýyp goşgularynyň bardygyny şu wagta çenli bilmän gezendigime, birhili özümden özüm utandym. Bu goşgudaky pikirler ýuwan söýginiň «ýandym», «köýdüm», «bişdim» diýen ýaly suwjuk sözleri däl. Olar — gunt düşen ýaly agramly, gaty ajyganynda iýen tagamyň ýaly lezzetli, el bugdaýynyň çöregi ýaly özli, dünýäň daralanda, iň ýakyn dostuňdan eşidýän sözleriň ýaly melhemli. Iň esasy hem, asyl Türkmen ýaly agramly, saldamly, türkmeni şygrylar!

Göräýmäge, hyýrsyzrak «enebaşgamyň» kalbynyň şeýle näzik, süýji duýgularynyň mesgenidigine, onuň «Gara deňziň tolkunlary» diýen bölümdäki goşgularyny okap, hasam göz ýetirdim. «Gara deňziň tolkunlaryny» synlap, men öz-özüme şeýle pyşyrdadym. «Eger elimden gelsedi, her ýyl dynç alasy gelen wagty Agageldini öz islän deňziniň boýuna iberip, oňa deňiz hakda, söýgi hakda goşgular toplumyny ýazyp gelmegi sargardym, haýyş ederdim, tabşyrdym, buýrardym!».

Kitapdaky aýratyn ýakymly täsir galdyran goşgularyň biri hökmünde «Kakam hakynda goşgy» diýen şygryny agzasym gelýär. Bu goşgy meni Agageldi bilen gatnaşyk açyp ýören günlerime äkitdi. Bir gezek ol: «Meniň traktorçy kakam bar. Arada oba baranymda: «Ynha, şuny ýazan oglan şahyr ekeni» diýip, seniň **DEŲUÅXQ QD oNDQ © D**ha indi başga näme diýeýin» atly goşgyňy maňa görkezdi. Seni okaýarlar-la, köpräk ýazybermeli» diýip begençli aýtdy. Şonda Agageldiniň akgöwünligine haýran galsam, kakasyna hoş sözi üçin gaýybana minnetdar bolupdym. Hawa, Agageldiniň şu goşgusyndaky atanyň keşbi — mukaddesligiň, halallýgyň obrazy. Atasy hakda goşgy ýazmadyk şahyr ýokdur, ýöne atanyň obrazyny şeýle belent derejä göterilişini özüm-ä birinji gezek görýärim. Eger

atalar hakda goşgularyň bäsleşigi geçirilsedi, onda Agageldiniň şu goşgusy hökman baş baýraga mynasyp bolardy. Çünki öz atasynda Hudaýyň keşbini gören Ogla «Berekella!» diýmezlik namartlyk bolar.

Bu goşgy ýene bir hakykaty – öz awtorynyň edebiýatyň we medeniýetiň dünýä derejesinden habarlydygyny aýdýar. Metafora hökmünde Isa pygamberiň adynyň bu goşguda getirilmegi ýöne ýere däl, şeýledigi siwilizasiýadan habarly okyjy üçin düşnüklidir.

Goşgyny okap, «iliň gyz-gelnine gyýa bakmaýan, gerek bolsa, toý palawuny bişirip, gerek bolsa, öwliýä gidip, merhum üçin jaý gazyp ýören», «agras Allanazar aganyň her oturan-turan ýerinde geplejek bolup ýörmeýändigine», «käbir enäniň agtygyna Allanazar ýaly gowy Adam bolmagyny isläp, oňa şonuň adyny goýandyklaryna» ynanýarsyň, guwanýarsyň. «Elli alty ýaşda älemde ötenligine-de» gyýýlýarsyň. Sebäbi ol:

«Halal aşym nesip etse bor» diýip,
Haramdan özüni çetde saklardy...»

Ähli kakalaryň şu goşgudaky kaka ýaly bolmagyny arzuw etdirýän bu goşgynyň wakalary, epizodlary kartina ýaly göze görünýär. Bu bolsa, şahyryň azabynyň ýerine gowşanlygynyň alamaty.

Şeýle goşgulardan Agageldiniň içki ruhy güýjüni, poeziýasynyň berkligini, durmuş ýörelgesini duýup bolýar.

Agageldi Allanazarowyň goşgulary – hakyky poeziýanyň hakykata eltýän mydamalyk ýoldugyny ýene bir gezek tekrarlaýar.

Hudaýtarapyn zeniniň bolmasa, ylym-bilim bilen ýazyp bolmajak setirler Agageldiniň «Söýgi pursatlarynda» kän.

«...Ýoguny ýat etmek — barlaryň borjy,
Olar — dutarymda tükeniksiz heň.
Meniň agalarym, äpet ajaly
Köp milletler bilen bölüşdi des-deň»

ýa-da:

«...Öýde ol geleli köp zat üýtgedi,
Otaglaryň içi hüwdüden doly.
Ederini bilýär akja bäbejik,
Ejesiniň bagşy çykary ýaly»

ýa-da «Durmuş» atly bir bentlik goşgynyň göterýän
«ýüküne» bir serediň:

«Durmuş — bu-da dört tekerli araba,
Mündi çagalarym her ýandan gelip.
Aýalym ikimiz oňa goşlan at —
Çapyp barýas indi biz ýüzin salyp»

ýa-da:

«...Gözüm gidýär, uçup bilýän zatlara,
Şolaryň seýlinde meniň höwesim.
Aýdym aýdyp, soňam ony kowalap,
Ýetip alaýasym gelýär öz sesim»

ýa-da:

«...Ýapraklar güzümiň kerweni — göçi
Ýapraklar dünýämiň çözlenen saçy».

Geliň, indi şahyryň begenen pursatlarynda saýraýşyna gulak
asalyň:

«...Gapdalymda arzuw edip ýetenim,
Çogup otyr ýakasyndan keteniň...».

«...Bir gowy ümsümlük,
Diňle-de otur,
Bagty düşündirip bolanok käne».
«...Ýeke galsam, Aýam aşak düşürüp,
Men onuň bilenem gürleşiberýän».

«...Her gezekde seni ýatlan mahalyň,
Köwşüm düşüberýär meniň önüme».
«Çarlaklaram tolkun bolaysa gerek, —
Tolkunyňam juda uçmak isläni».

«...Tolkunlar güwleşip haýat ýykýarlar».
«...Gyş gar bolup, özün dünýä paýlap ýör».
«Çal saç bulutlaryň obasyn gördüm».

Hawa, Agageldiniň goşgularynyň hem ähli gowy şygýrlarda bolşy ýaly, içki hem daşky gözelligi ýeterlik. Olary duýmak, görmek üçin sende hossaryň hyrydar nazary bolmaly. Kalbyňy keşdeleýän ol goşgularyň her biri aýratyn gürrüň edeniňe degýär.

«Türkmeniň ýüregi — älemiň syry,
Her ýeten ol syry tiribem bilmez.
Türkmeniň taryhy — dünýäň taryhy,
Bir girseň, içinden çykasyň gelmez» —

diýýän Agageldi Allanazarowyň goşgulary Türkmenistana hem, onuň adamlarynyň kalbyna syňahata aýlaýar, çagyryýar. Olaryň köpüsi: «Wah, şu goşgyny näme üçin men ýazmadymkam» diýdirýär.

Zehiniň oýny köp. Şonuň birisi her şahyryň özüçe täze söz düzümlerini döretmegidir. Bu meselede hem Agageldiniň poeziýasy onuň ýüzüni gyzartmaz. Çünki ol öň eşidilmedik, del sözleri gulaga ýakymly eşitdirmegi başaryar:

«Seni görsem, göwün örim giňeyär...»

«Syçradýar ýüzüne şorawja damja...»

«Deňziň öwresi birden çolardy...»

«Garaňkysyn boýlap tereň gijäniň...»

«Aýlanşyp ýör, apaşaklap çarlaklar...»

«Bir seretsem, menem köwsarlap ýörün...»

Poeziýa muşdaklarynyň mysal alnan setirlerindäki söz düzümlerine üns bermegini isleýärin. Bular täsin şahyrana gönençlerdir. «Göwün örim», «şorawja damja», «deňziň öwresi», «garaňkyny boýlamak», «tereň gije», «apaşaklaýan çarlaklar», «köwsarlap ýörmek» şygry setirlerinde nähili täze, neneňsi üýtgeşik, niçiksi ter ýaňlanýar. Esasy zat bolsa, bu gönençler – täze şahyrana tapyndylar Agageldiniň hut özüniňki, bulary başga bir şahyryňkydan tapmarsyň. Her şahyr şygry şalygyna şeýle aralaşsady, poeziýamyz, gör, nä derejede baýlaşardy.

Ýene-de bir zat: «Söýgi pursatlarynda» wagtlaýyn goşgy hasaplanýan sene goşgusy ýok. Ählisi hem mydama okaljak, ömrüň ähli paslyna degişli. Şonuň üçinem Agageldiniň kalbyna «köwsarlan» pikirler oňa «içini dökdüripdir». Göýä ol goşgularyny gaty köp ýerde özi üçin ýazan ýaly. Bu şeýle-de bolmaly. Adam ogly özüne, heý-de, erbet zady rowa görermi, özüne ýaran ile-de ýarayar-a.

Ýene-de bir zat: şahyr Agageldi Allanazarow bu kitaby maňa mundan baş ýyl öň – 1992-nji ýylyň 4-nji noýabrynda ak arzuwlaryna ataryp beripdi. «Söýgi pursatlarynyň» meniň bosagamdan ätlänine baş ýyl geçipdir, men bolsa, hakykatdanam,

biagyrylykdan oňa wagtynda üns bermändirin. Goý, ol meni bagyşlasyn! Gapymyzda gögeren gülüň, ýabymyzdan akan suwuň, gyssanaňda tasap gelen söwer dostuň... we ýene şoňa meňzeşleriň gadyry ahyry bilinýär. Goý, bu ýazgylar — Şahyr bilen Şygra goýlan gadyrdan nyşan bolsun!

Gurbanýaz DAŞGYNOW,

şahyr.

© **К** **НН** **ГНЕД** **В** **ХУД** **О**

№ 2 ê

DÜNYÄNIŇ ÖZÜNIŇ GURLUŞY ŞEÝLE: KIÇIJKLER KEM-KEMDEN ÖSÝÄRLER, ULALÝARLAR

Biz öz ýurdumyzda çagalar ýazyjylarynyň iň gowularynyň biri Agageldi Allanazarow diýýäris. Onuň iň gowularyň biridigini indi ýazyjy-şahyrlaryň hemmesi-de ykrar edýär. Ýöne onuň iň gowulygyny her kim özüçe görýär. Munuň bolmalysy hem şeýle, çünki edebiýat diýlen düşünje geometriýadaky teoremlar ýa-da filosofiýadaky kada-kanunlar (şularsyzam-a döränok weli) bilen döränok, ol özüniň emosional güýjüne baýrynýar. Emosiýa hem her kime bir hiliräk täsir edýär, her kimde bir hiliräk döreýär.

Edil beýlekiler ýaly, ony menem özümçe gowy görýärin. Nähili? Türkmenistany menem gowy bilýärin, ýöne Agageldi Allanazarowyň çagalar üçin ýazan eserlerini okamsoň, Türkmenistany ikinji gezek tanaýaryn.

Türkmenistan diýlende, köp kişi derrew uç-gyraksyz ümmülmez Garagumy göz önüne getirýär. Dogry edýär. Sebäbi ýurdumyzyň esasy bölegini Garagum eýeleýär. Ýöne Garagum bize asmandan inen üýtgeşik dünýä däl, ol Ýer şary diýlen uly dünýäniň bir künjegi. Onuňam özüniň delje-delje ösümlikler, haýwanat hem pasyllar dünýäsi bar. Onuňam iki gününüň biri-birine meňzejek gumany ýok. Garagum wagtyň ygtyýaryndaky giňişlik, edil beýleki ýerler ýaly olam her sagatsaýy, günsaýy üýtgäp, özgerip dur.

Ýöne Türkmenistan diňe Garagumdan ybaradam däl, onuň bir tarapyny Hazar deňzi tutsa, serhediniň beýleki tarapyny Jeýhun jähekläp ýatyr, ilerki serhedini Köpetdag eýelese, gaýra tarapyny gadymy Horezmin ýanap ýatyr. Bularyň hersi özbaşdak bir dünýä, edil şonuň ýaly hem Agageldiniň özüniň dünýä inen etraby, saryklaryň mekany üýtgeşik bir hazyna – Ýölöten, Tagtabazar, Guşgy etraplary bahar aýlary ertekilerdäki

lälezarlygy ýatladýar. Ol ýerleriň adamlarynyň sypaty gyşyň gaýly günleriniň pälwanlaryny ýatlatsa, olaryň ýüzi baharyň açyklygyny, mähremligini hem ýakymlylygyny, ýürekleri tomsuň yssylygyny, gyzgynlygyny paýlasa, elleriniň bereketlilikgi güýzüň bolçulygyny ýatladýar.

Agageldiniň gözünü açyp, beýnisini bekeden bereketlerem şular. Mekdebi tamamlandan soň, ol goşun hatarynda gulluk etdi. Baş ýyllap Moskwanyň A.M.Gorkiý adyndaky Edebiýat institutynda okady. Ony tamamlandan soň, neşirýatda redaktor bolup işledi. Şu döwürleriň hemmesinde-de ol çagalar edebiýatynyň tebigatyna düşünmäge çalyşdy, eserler ýazmaga taýýarlandy.

Çagalar edebiýaty, elbetde, keçjal, ýalta çagalary-da gözden salmaly däldir weli, ýöne onuň jemgyýetçilik borjy kiçijik raýatlaryň inini-boýuny alşyny, akyl-huşunyň kemala gelşini, bir söz bilen aýdanyňda çaganyň ulalyşyny suratlandyrmaly, çaganyň bişişmegine, Adam bolup ýetişmegine kömek etmeli.

Çaganyň öz edähedi bar: ol hiç dek oturmaýar, ol mydam hereketde. Ol şol hereketi – gözlegi, agtaryşy, dogrudyr-u-nä dogry hereketleri arkaly gözýetimini giňeldýär, akyl ýetirişini baýlaşdyrýar. Çaganyň dirilik suwy – hereketi. Ine, Agageldiniň çagalar üçin ýazýan goşgularydyr poemalaryny, hekaýalardyr powestlerini okap, men şu hakykata göz ýetirýärim. Ol hiç haçan çagalara moral okanok, ahlaky öwütler goşgynyň umumy ruhundan görünýär.

Ynha, onuň «Ýylyň iň gowy pasly haýsy» diýen sowalyň üstünde oýlanyşyny alyp görüň. Her paslyň öz hysyrdysy, öz lezzeti bar. Diýmek, olaryň hersiniň öz gerek ýeri bar, olaryň hemmesi-de gerek, hemmesi-de gowy. Ýa-da «Я спрашиваю» («Soraglar») goşgusyny alyp görüň. Gündiziň näme üçin ýagty bolup, gijäniň näme üçin garaňky bolýandygyny, garryja eneleriň, garry atalaryň nireden döreyändigini, guşlaryň uçup,

eşegiň näme üçin uçmaýandygyny bilmege çaga üçin hem-ä hökman, hemem kyn. Çaga şol hökmanlyklaryň, kynçylyklaryň içi bilen geçip gidip, olaryň hemmesini ýekeme-ýekän aňyna siňdirip, özleşdirip ulalýar, adam bolýar. Şeýdibem ol ertirki gününň ähli çylşyrymlylyklarynyň, kynçylyklarynyň ebetegini tapýan, eminden gelýän Adam bolup ýetişýär.

Şu gününň çagalar edebiýatynyň ýagdaýy dogrusynda oýlanamda, türkmen folklorynyň ynsanyň ajaýyp häsiýetleri adamkärçiligi bilen birlikde tebigatyň ösümlükler hem haýwanat dünýäleriniň gözelligini adamyň şol gözelligiň diline düşünişini onuň dilini tapýşyny özüni tebigatyň bir bölegi saýanda, adamyň hemmetaraplaýyn ulalýandygyny görmäge kömek edýändigine göz ýetirýäris. Şu günki türkmen çagalar edebiýaty edil älemgoşar ýaly dürli reňklere baý, türkmen folklory hem şol älemgoşaryň iň bir owadan reňkleriniň biri.

Dogrudanam, biziň türkmen çagalar edebiýatymyzy folklorsyz göz önüne getirmek mümkin däl.

Elbetde, eger irki şahyrlaryň köpüsi dessanlaryň, ertekileriň ~~Wå HåHUIQ~~ GXşy-durşy ýaly gaýtalaýan bolsa, soňky nesliň şahyrlary folkloryň ~~Wå HåHUIQ~~ EDgaça çemeleşdiler, olar ony ösdürmäge, baýlaşdyrmaga çemeleşdiler. Häzirki nesliň ýazyjy-şahyrlary bolsa halk döredijiligine hasam erkin çemeleşýärler, olaryň özi erteki ýasamakdanam gündelik durmuşdaky wakalary ertekiçilik stilde beýan etmekdenem çekinenoklar. Biziň okyjylarymyz durşy-durşy ýaly gaýtalanýan ertekileri-de ösdürüp, baýlaşdyrylan erteki-poemalary-da deň derejede uly gyzyklanma bilen okaýarlar.

Şahyr Agageldi Allanazarowyň «Ene tokaý hem pilbasan hakynda erteki» atly poemasy hem şol köne rowaýatlardyr ertekileriň gaýtadan janlanmasydyr.

Şahyrlaryň özleriniň döredýän ertekileri sosial manysynyň has güýçlüligi bilen tapawutlanýar. Agageldi Allanazarow

«Ene tokaý hem pilbasan hakynda erteki» atly poemasynda degmedige degip, ýaşyl tokaýyň agaçlaryny owum-döwüm edip ýören pilbasanyň bedähetligini, şol bedähetligi zerarly hem onuň tragediýa uçraýşy suratlandyrylýar. Bu poemada meniň gowy gören bir zadym, gara güýjüne baýrynyp ýören galtamana tokaý agaçlary bilen tokaý haýwanlary berk gaýtawul berýär. Garşylygyň şeýle zor salmagy bilen galtaman pilbasan jeza hakyny alýar.

Türkmen çagalar edebiýatynyň, ylaýta-da, onuň poeziýasynyň ýene bir häsiýetli tarapy dogrusynda gürrüň etmezlik mümkin däl. Biziň şahyrlarymyz şu günki çagalaryň durmuşyndan ýazýan eserlerini-de ertekiçilik stilde ýazýarlar. Olaryň şoňa ýykgyň etmekleriniň sebäbi düşnükli, olar ertekiçilik stilde ýazylan eserleri çagalaryň höwes bilen okaýandygyny, şeýle eserleriň gowy hem ýeňil özleşdirilýändigini bilýärler. Eger şahyr öz okyjysynyň çeperçiligiň dadyny bilmeginiň, onuň ösmeginiň aladysyny edýän bolsa, onda ol folklorçylyk stiliň çäkli taraplarynyň galypyny döwýär, ony giňeldýär. Agageldi Allanazarow hem şeýle şahyrlardan. Ine, onuň ertekiçilik stilde ýazan «Ýyldyzyň ýoly» poemasyny alyp görüň. Aglaba mekdebe çenli ýaşly çagalar üçin ýazmagy halaýan A.Allanazarow bu poemasynda hem hemişeki endigine görä çaganyň tebigata gatnaşmagyny onuň tebigatyň edähetlerine düşünmäge yhlasynyň ösüşini iş edinipdir. Poemanyň baş gahrymany Ylýas her gün agşam kölüň kenaryna gelip, suraty suwa düşýän ýyldyzlary tutjak bolup görgi baryny görýär. Bir gün ýa-da üç gün gatnanok, Ylýas ýyldyz tutmak üçin ençeme aý köle gatnaýar. Erjellik ony uly durmuşa taýýarlaýar, çaga hemme zada – arzuw-umytlara-da diňe irginsiz zähmet bilen erjellik bilen yhlas bilen ýetmeli-how diýen uly hem ýeke-täk hakykata göz ýetirýär.

Çaga çagalykdan zähmete endik etmeli, ýogsa onuň çagalygy çagalyga meňzemeýär. Çagalygy bolmadyk çaganyň

oglanlygy-da gönençli bolmaýar, düzüwli oglanlygyň bolmasa, ýetginjekligiňem, ýaşlygyňam we ş.m. birkemsiz bolmaýar. Şonuň üçinem Agageldiniň çagalara niýetlän eserlerinde biz çagalygyň özüne laýyk gelýän fiziki hem akyl zähmetini görýäris. Gepiň gysgasy, onuň goşgularynda hemme zat hereketde, ösüşde. Ol biziň ertirki günümüziziň ullakan adamlaryny şu günden taýýarlap ugraýar. Munuň bolmalysy şeýle. Çünki dünýäniň özüniň gurluşy şeýle: kiçijikler kem-kemden ösýärler, ulalýarlar.

Saýlaw MYRADOW,
tankytçy, ýazyjy.
Türkmenistanyň Magtymguly
baýragynyň eýesi,
1984 ý.

«ШАДЫЯН ХАРПЛЫК»

Бу нәхили харплык болярка? Шадьян дәл хем харплык болярмыка, шадьян харплык болар ялы?! Бу соваллары мен өз адымдан дәл-де, көрпе окыжыларың адындан берйәрин. Ине, бизиң чагалар әдебиятымызда-да шейле шадьян, ичи гүлкүден, юмордан долы харплыгың бири, хас догрусы, илкннжиси пейда болды. Ол зехинли чагалар языжысы Агагелди Алланазаровың «Шадьян харплык» атлы китапчасыдыр. Бу китапча бизиң вагыз-несихатымыза мэтәч дәл. Ол чыкан бадына, көрпе окыжыларын элине дүшди, чагалар багында көрпелериң илки эле алян китабына өврүлди. Бир сөз билен айданында, бу китапча гарашсыз дөврүң түркмен чагалар әдебиятында тәзе бир вака, хадыса өврүлди, хеммелериң дилине дүшди. Әдебият угурдан дүшүнжеси болан окыжылара бу китабың әхмиетини, ичиниң гызыклы пикирлерини, гошгуларыны, өне сүрйән ватанчылыклы идеяларыны, манысыны дүшүндирип отурмагың гереги ёк. Эмма китабы яңы эле аланларың бу китапчаның гөзелликлерине долы гөз етирип билмезликлери мүмкин.

Шонуң үчин ол хакда кәбир пикирлери орта аталың!

Шахыр бу китабыңы кынчылыксыз бахым язандыр өйдйән адам гаты ялынышяр. А.Алланазаров бу китабыны чыкардянча, бирнәче чагалар китапларының үстүнде дери-ни дөкди, зерур ишлерини көр этди, янында демленги дуран чайыны соватды, бишип дуран буглы тагамы гуюлмасындан энчеме гезек гич гуйдурды. Даң дан көрпе окыжылары ятырка, укусыңы яндырып язды-бозды, бозды-язды. Москвадакы рус дилинде чагалар китабыны чыкартжак боланда аэропор-тларда, вокзалларда ирикгә болуп дурды, ажайып гошгула-рына ёл ачмак үчин тержимечи билен келле айлашмалы болды. Гараз, шахырлыгың, онда-да чагалар шахырлыгының жебир-жепалы ёлларыны гечмели болды.

Шол азапларың нетижеси шахырың дүрли йылларда чап эдилен «Ат гайраты», «Пилоткалы гыз», «А» язян». «Бир бар экен, бир ёк экен, «Дагдан бейик» ве бейлеки көп санлы китаптар болуплы (мен бу ерле языжының улулар үчин язан китаптарына үнсүми совман гечйэрин). Ине, инди шол азапларда ТОПЛАНЫН бай тежрибэнің шахырана уссатлыгың нетижеси — гүррүңи эяйлийэн «Шадыян харплык» болупды.

Эййэм белләп гечишим ялы, шахыр чагалар үчин йити тэсирли, чага психологиясыны өз ичине алян гошгы язмага өкде. Шонуң үчин бу китабың ичиндэки гошгуларың тэсирли болжагы хакында гүмана гидип отурмагың герегиниң ёкдугына бадабат дүшүндим. Шахыр харпларың тертиби боюнча башланян гошгуларының хер биринде чагалар үчин гызыклы пикирлери, хезил дегишмелери орта атып гидип отыр. «А» язян» гошгының иң соңкы бендини окап гөрүң:

Эйлэк бир таяк,
Бейлэк бир таяк,
Билине болса,
Кесеже таяк.

(4 сах.)

Харплыгың баш харпының язылыш усулыны предметиң үсти билен образлы, гөз өңүне гелер ялы эдип бермек яңы харплары өвренип угран көрпелер үчин гөркезме эсбабы ялы бир зерур зат. Ол гошгы билен беян эдиленде, хас-да тэсирли, гөвне якымлы боляр. Мундан башга-да шахыр «А» харпыны чагалара хас якынлашдырмак үчин, оны китабының проза белегинде көрпе билен гүррүңе гиризйэр. Хамала, «А» харпы байрың депесине чыкыпдыр. Ол ерде оңа Төре атлы огланжык габат гелипдир, «А» – дан» ёлдашларының ниредедигиии сораяр. Ол ызындан кервен болуп «ёлдашларының» бейлеки харпларың гелйэндигини хабар берйэр. Оглан серетсе, бу догры болуп чыкяр. Ине, мөчбери боюнча кичижик, гызы-

клы бир хекаяжык. Өзем «А» харпы билен багланышыклы. Бу ерде харплар тиркешдирилен кервен хөкмүндө гөз өнүне гетирилийэр. Шейдип, китабың композиция бүтөвилиги эмеле гелйэр, харплар бири-бири билен бир сапага дүзүлип, «Харплыгың» маны дүнийэсини көрпө окыжыларың өңүндө ачып башлаяң. Хер харпың янындакы гошгудыр кыссаны окап чыкдыгынча, ол маны дүнийэси гызыклылыгы, шадыянлыгы, юмору, дегишмеси билен өзүне чекип гидип отыр:

Көп зады чаклаян,
Ойланып йөрйән.
Белки, багт ёлдур.
Өймүзе барян.

(6 сах).

Бу ерде, окыжылар үнс берен болсалар, гошгының стили «А» харпы хакдакы гошгыныңкыдан дүйнгөтер үйтгешикдир.

Эгер «А» харпы хакдакы шыгырда шахыр бу харпың чагалара язылышыны өвретмегиң аладасыны эден болса, оны кервенбаша мензеден болса, бу ерде, ягны «Б» харпының гүррүңинде Байрам атлы ялта огланжыгың окув окамага хөвесиниң ёкдугыны тэсирли баян эдйэр, Гараз, хер харпың «гүрлемек» нобаты геленде, автор тэзе бир стил, баян эдиш формасыны тапяр, гызыклы сюжетлере йүз уряр. «Г» харпының тэсирли образына, деешдирмесине хезиллер эдинип, оны гайталап окаярсың:

Гарпыз гүне чоюнды,
Сувданаң ичди доюп.
Индем гарнын сыпап дур
Матрос майкасын гейип

(10 сах.)

Бар боланы, шахыр бентде «Г» харпына дахыллы задың гүррүңини чагаларың гөз өнүне гелер ялы образлылыкда,

агызларыны сувардар ялы сүйжүлик билен беян эдилишде берйэр. Шу харпа дегишли «Гавун — бэбек» атлы хекаяжыгы окыжылара хөдүрлейэр, Бу ерде-де кичижик чагажыгын психологиясыны ачып гөркезйэн деталлар бар. Ине, шахыр хер харп хакда шу гызыклы гүррүндир чепер гошгусыны көрпелере совгат берип гидин отыр:

Оңа хөдүр этсе-де,
Хер пасыл бир көйнеги.
Халаяр ол бахарың
Көйнегини геймеги.

(15сах.)

«Е» харпының тәсирини артдырмак үчин шахырың ойлап тапан темасы, гызыклыжа сюжети шу. Бир бенде чагаларың эзиз гөрйән агажының, тәзе йылда ёлка эдинип, хас достлашян дарагтының гызыклы, тәсирли сөхбети. Шахыр шу харп барадакы кыссалы хекаяжыгыны хем Тәзе йыл байрамчылыгы, чагалара гымматлы совгатлар пайлаян Аязбабаның образы билен багланышдырың гойберйэр. Бу ерде өңки харплардакы гүррүңлерден башга сөхбете гечилйэр

Коваладым душун мен
Байырлыкда земзени.
Гуйругын гамчылады!
- Гелме, енжерин сеня.

(20 сах.)

«З» харпыны чагалара сөйдүрмек үчин шахырың бир бентде айдян хаыкатында сынчылык хем хайванат дунйәси билен чагаларың арагатнашыгы ятыр. «Гуйругыны гамчы эдип» — чага гөзи билен гөрлен хаыкат, образлыкдыр. Шахырың гөзлеглери харпларың дунйәсине аралашдыксайы гиңелип гидип отыр. «К» харпына гезек етенде ене-де ша-

хыр өз пикирини бары-ёгы дөрт сетирде тәсирли бермегин хөтдесинден гелип билйәр. Бу ерде эййәм ёкарда мысал ге-тирилен пикирлерден башга-башга хакыкат орун алыпдыр.

«Гөрсүн» дийип кейиклер,

Чыкып дур ол беленде.

Булды сагып долдуран

Кәселери элинде

(26 сах.)

Ажайып пейзаж, ажайып пикирлер, «Булды сагып долдуран»—түркмен чагалар поэзиясында илкинжи гезек душ гелйән образлылык.

Автор «К» харпына дегишли «Капитан» атлы хекаяжыкда-да жуда сынчы языжыдыгыны субут эдйәр.

Ине, онуң жүйжежигиң юмуртгадан чыкышыны гыс-гадан тәсирли берйән сетирлери. «....Жүйжежигиң дуран юмуртга бөлежиги акжа гәмә меңзейәрди. Шонун үчинем ол хәзир шол акжа гәмиде бир ерлерден йүзүп гелен капитан-ды...» (27 сах). Меңзетме тапмасы кын болан «ң» харпына гезек геленде-де шахыр гезлегден бош гелмейәр. Чагалар поэзиямызда озал габат гелмедик меңзетме, денишдирме билен гошгы бендини өрән тәсирли эдйәр:

Илки язып «н» харпы,

Ясадым мен ондан «Ң»-ны,

Дакдым «Н»-ың саг аягна,

Жожугың гуйружыгны

(34 сахю.)

Шу харп билен багланышыклы «Көшежик» атлы хекаяжыкда-да шахырың чага психологиясыны говы ачып билийәндиги месе-мәлим гөрнүп дур. Бары-ёгы ики сетир мысалдан бу әшгәр аңланяр.

— Таңны жан, бизе бармаңы кесәйдиң-де, оглум?

— Мен өңем сизе барамокдым. Көшежиги гөрмәге бар-ярдым (35 сах.).

Шахырың хер харпа янап гошян гошгусында я-ха сын-чылык, ёгса-да образлылык, кәте икиси билеликде хөкман өзүни гөркезйәр:

— Кака, мени әкидәй,
Барып парад гөржек.
Гол булажак, хемем мен
«Ур-ра» гыгырып бержек.

(48 сах.)

Ине «У» харпының гысгадаи тарыплы беяны. Огланжык какасының ерине «ур-ра» гыгырып бержекмиш. Гызыклы, йөнекейже чага пикири. Шу харпа яналан кыссажыгы хем тутушлыгына гетирсек, артыкмачлык этмесе герек:

Гижара обаның еңсесинде ене-де шагал
-У-у-ув!

Эй, шагал, нәме увлаяң?

Ховада мениң сөйгүли гавунымың ысы бар.

— Хей, шонуң үчинем бир бейле зарынлып увларлармы?

— Иесим гелйәр ахырын, у-у-ув? (48 сах.)

Ине, «Гавуның говсуны шагал иер» диен түркмен накылының чагалар дурмушына гечирилип тәсирли беян эдилиши. Шахыра берекелла бересиң гелйәр. Шу хили берекелла бермели, тәзечилиге бегенмели ене бир дөрт сетири мысал гетирелиң:

Топы ковалап
Депдилер зол-зол,
Топ ярылды: «Оф-ф
Чыдар ялы дәл»

(50 сах.)

Шу хили гызыклы, гысгадан тәсирли, гәзечил хәсиетли шадыян гошгулардыр хекаяжыклар китапда ене-де көп. Хер бир харп өзүниц мынасып серпайыны, шыгыр,

хекаяжык хакыны алыпдыр. Оларың барыны бир ере үйшүрйәрсинҗевелин, «Шадиянхарплык» болуп дур. Башда беллейшимиз ялы, бу китап эййәм өз окыжыларыны тапды. Онуң С.Маршагың «Шадиян харплык» китабындан тапавуды кысса бөлеклериниң артыкмачлыгыдыр хем-де харпларың түркмен чагалар дурмушына яналып «гепледилйәнлигидир», васп эдилйәнлигидир. Шейлеликде, түркмен чагалары ве чагалар әдебияты өзбашына «Шадиян харплык» болды. Бу гуванчлы хадысыдыр.

Алламырат ГАРАЕВ
шахыр, профессор,
филология ылымларының докторы.
«Гарагум» журналы, 1993 й.

ŞAHYR AGAGELDI ALLANAZAROWYŇ OKASY GELÝÄN GOŞGULARY

*(Belli türkmen ýazyjysy Agageldi Allanazarowyň
goşgularyna syn)*

«...Ýöne Agageldi Allanazarowyň döredijiliginiň ähmiýetini hemmetaraplaýyn açyp görkezmek ýene bize – onuň eserleri bilen asyl nusgasynda tanyş edebiýatçylara bagly bolup durýar».

Atajan Tagan

Ýaradylyşda aň-huş berlen Adamyň tebigatyna goýlan dört zat barada aýtmak isleýärin: gylyk-häsiýet; akyl-düşünje; zehin; ukyp. Ýaradylyşyň Deňagramlyk kanuna laýyklykda, Adama berlen bu gymmatlyklaryň hem öz derejesi, möçberi we şolara görä-de, özbir maksady bolýar. Şular esasynda-da Şahsyýet, onuň möçberi, derejesi kemal tapýar. Bu mesele türkmeniň uly kyssasy bilen dünýä derejisine çykan zehinli ogly Agageldi Allanazarow barada nähili? Syn-makalamyzda işbu tema dogrusynda başardygymyzça söhbet açmak isledik.

Tutumlyrak işe ýapysjak ýa-da bir wajyp mesele hakynda gürrüň etjek bolsaň, möçberiň we derejäňem pesräk bolsa, uluraklaryň birini öňe tutup, şolaryň Sözi arkaly öz sözüňi delillendirmeseň, berkitmeseň, halka özüňi diňletmekde müşgilçilik döräýýär. Şonuň üçinem, türkmeniň zehinli ogly Agageldi Allanazarowyň şahyrylyk zehini barada etjek işbu söhbetimde dünýä meşhur uly halypamyzy öňe salmaly boldum.

Atajan Tagan aga – molla Keminäniň «Bir kem otuz ýyldyr sürüşdim döwran...» diýşi ýaly, otuz ýyla golaý taryhy möhlet Moskwada, dünýäniň hemme ýurtlary bilen diýen ýaly iş salyşýan, gelim-gidimi kän, abraýly medeniýet ojagy bolan

SSSR Ýazyjylar soýuzynyň prawleniýesinde türkmen edebiýaty boýunça geňeşçi bolup işläň, ganat-peri kemçiz ýeten zehinli ýazyjy, uly halypa.

Edebiýatyň uly mekdebini geçip, özi Mekdep bolup giden uly şahsyýet hem şo derejede ýazyjy. Özem dogruçyl hem-de milli edebiýatymyzyň janköýeri. Ýaşy ýetmişden geçenem bolsa, edebiýata degişli iş diýseň ýaňlyp-ýadamasy ýok. Türkmen ýazyjylarynyň uly halypasyna öwrülen Atajan Tagan aga zehinli türkmen ýazyjysy Agageldi Allanazarowyň döredijiligi barada dünýä türkmenleriniň söýgüli neşirine öwrülen «*ХАҚ ӨГДӨМНӨР ҲАҚ П ДНӨДӨР ЕЇӨР ОҢ*» ş etdi. Halypanyň makalasynda zehinli türkmen ýazyjysy Agageldi Allanazarowyň ençeme eserleri barada hakyky edebiýat ylmynyň talaplaryna laýyklykda ýokary perdede öwgüli pikirler aýdylýar. Synçy bu barada öz netijesini şeýle beýan edýär: «*Türkmen edebiýatynda beýle uly derejedäki ussadyň döremeginiň iki sebäbi bar diýen aýgyda gelýärim. Olaryň biri Taňry guýmuş, ýöne hemme kişiniň başarmaýan zady – erjellik bilen hupbatly zähmet. Agageldiniň adyny edebiýatymyzyň taryhyna ýazan, dünýä okyjylarynyň hem örüsine çykaran şol iki sebäpdir. Şeýlelikde, hut meniň özüm-ä zehinli şahyr hem kyssaçy Agageldi Allanazarowyň döreden ajaýyp eserleri döretmek üçin çeken çäksiz zähmetiniň soňy halkara derejesindäki abraý bilen utgaşyp gitdi diýen netijä gelýärim*».

Atajan Tagan aga öz makalasynda Agageldi akgany «*Zehinli şahyr hem kyssaçy*» diýip, dogry atlandyrýar. Ýöne biz bu syn-makalamyzda, adyndanda belli bolşy ýaly, zehinli şahyr Agageldi Allanazarowyň goşgy eserleri dogrusynda söhbet etmekçi bolýarys.

Agageldi Allanazarowyň tutuş elli ýyllyk (1964-2014) edebi döredijiliginiň adam ömrüne şeýle meňzeşligine haýran galýarsyň. Hawa, 1964-nji ýylda çagalar neşirinde çap bolan ilkinji «Ussanyň jogaby» goşgusyndan başlap, 2014-nji ýylda

«Ojak» trilogiýasy aralygy derňäp görseň, muňa göz ýetirýärsiň. Şahyryň çagalara bagyşlanan çagalar hakdaky ilkinji «ýörjen-ýörjen» goşgusy. Onsoň, hut, dünýäniň çaykanyp, halklaryň agyr ykbaly barada düýpli söhbet edýän, dünýä edebiýatyna girip giden uly hem-de çynlakaý kyssasy! Bu aralyk, hakykatdan-da, kämil bir şahsyýet hem-de dörediji adam bolan manyly ynsan ömrüni göz önüne getirdýär.

Halypadan halypalara geçeliň.

Men Atajan Tagan aganyň «KYRK ÝYLDA ÝAZYLAN KITAP» ýatlama – essesini okadym. Bu gündelik eseriň awtory, hakykatdan-da, döwrümiziň uly zehinli türkmen ýazyjysynyň mertebeli, medeniýetli şahsyýet hökmünde baýdagymyzy göterip barýanlygyny deliller, deliller... üsti bilen subut edýär.

Tejribe, edilen işler, görülen zatlar, zehin... babatda özümi Atajan Tagan aga bilen deňeşdirip, burunky gülkünç halymy kwadrata, kuba... göteresim gelenok.

Ýöne, welin...

Öňde biri bişeykel pişäniň gyrasynda görünüp, itmi, il masgarasy bolanda, uýalyp-utanmanyň ýerine: «Şu döwürde şunňaly bolup ýören ýeke menmi näme?!» diýip, göwnühoş ýagdaýda başyny belent («belent» sözüne dogry manysynda – «göni», «dik» diýip düşünmeli) tutup barýarmyş. Menem, şolar ýaly edip, ýalňyşsam-da ýalňyşýandyryn. Herniçik, Atajan Tagan aganyň türkmen edebiýatynda nusga bolup galjak bu gymmatly eserindäki käbir pikirlere dogry-nädogrylygyna seretmän, öz diýenimi tutup oturjak ýerlerim hem bar.

Mysal üçin, halypanyň gündelik-eserinden bir parça okalyň.

Tejen Nepesow şu günki türkmen poeziýasyna, esasanam, ýaş şahyra Aýnäzik Hojagulyýewanyň «Ýürek önki däl» diýen ýygyndysyna (Men ol gowy kitaby ozal okadym) syn ýazypdyr.

Makala 14 sahypadan ybarat. Ýöne onuň tutuş üç sahypasy Ýewropa klassyklaryndan alnan sitatalardan ybarat. Onda-da
*NP OIGI * H H ä N RZNIê % D W şkow, Baratinskiý, Sant-*
Býöw...

Tejen ol makalany ýowuz redaktoryň gözi bilen okap bermegimi haýyş etdi. Men aýdyşy ýaly hem etdim. Makalanyň ahyryna bolsa şeýle sözleri ýazdym: «Sarpaly molla Tejen! Esasy obýektden çykyp gidýän ýerleriňi kesdim. Sitatalaryň, deňeşdirmeleriň edil Aýnäzigiň kitabyna degişli däl ýerlerini aýyrdym. Batýuşkownyň, Sant-Býöwiň setirlerini şu günki türkmen poeziýasy bilen deňeşdirmäge näme zerurýetlik bar? Bir Şiller bilen Petrarkadan mysal getirmänsiň, gaýry Ýewropa klassyklarynyň ählisi seniň makalaň içinde elleri gylyçly aýlanyp êU äRŭ6DQ 0 HIPH dHQşewskiý... Bu nä dissertasiýamy?»

Mekdepleriň, ondan ýokary okuw jaýlarynyň, hassahanalaryň, dälizleriniň diwarlary, hatda, ekerançylyk meýdanlaryna... deňiş kakylan-u-dikilen dürli şygarlardan doludyr. Olar d e g i ş l i l i k d e öňe sürülýän (ýa-da öňde goýulýan) matlaplary her gözün düşende saňa ýatladyp durýar. Onsoň dünýä edebiýatynyň bilermeni Tejen Nepesow «şu günki türkmen poeziýasyna, esasanam, ýaş şahyra Aýnäzik Hojagulyýewanyň «Ýürek öňki däl» diýen ýygyndysyna» on dört sahypalyk syn ýazanda, şonuň üç sahypasy Ýewropa klassyklaryndan alnan sitatalardan ybarat bolsa, şol erbetmi, name?!

Meselem:

Magtymguly, owal özüň düzetgil

ýa-da:

Kemine diýr, adamzatdan ýüz görmen

ýa-da:

Ärden öndüm, ärlük bilen öler men...

diýlen setirler eserlerini tutuş okamazdan-da, degişlilikde her şahyryň şahsyýetini dola barabar açyp durmanmy?!

Magtymguly ussadyň:

Myradym nesihat etmekdir halka

diýen setiri diňe özüniň däl-de, tutuş edebiýatyň wezipesini ýüzügra kesgitläp gidip barýar-a!

Halklaryň döredijiligi, meselem, atalar sözi, nakyllar... näme, eýsem?! Sykylyp-sykylyp – stilistikanyň süýdi, gysylyp-gysylyp – şiresi, gaýnadylyp-gaýnadylyp, goýazy toşaby alnan önüme nakyllar diýsek, öňe-hä geçmeriş, bärden gaýtmasak! Başgaçarak aýtsak, akylly atalarymyz öz başlaryndan geçiren durmuşyň ylmyny bir sylagly jeset kysmy, sözleri manysy bilen mumlap-mumyýalap, mizemez edip, bize we geljege ýetiripdirler. «Akylyň bolmasa, nakyla eýer» diýibem bize şygar edip goýup gidipdirler. Ine, görseňiz, her nakyllyň genefonunda ylym ýatyr, ylmyň aňrasynda durmuşyň dogry ýoly ýatyr. Şundan ötri, Tejen Nepes aganyň Ýewropa edebiýatynyň görnükli wekillerinden alan däneleri ýaş şahyra Aýnázige goşgyny nähili ýazmalydygyny salgy berip, öwredip duran ylym ahbeti. Halypamyz Atajan Tagan aga bolsa, şunuň ýaly öwredijilik bähbidi bolan gymmatly dersleri, göýä diýersiň, makalanyň *esasy obýektden çykyp gidýän ýerleri, sitatalaryň, deňeşdirmeleriň edil Aýnázigiň kitabyna degişli däl ýerleri hasaplap, olary kesýär we makaladan aýyryýar*. Halypamyz Atajan Tagan aganyň işbu sözleri ýene bir milli halypamyň Berdinazar Hudaýnazarowyň: «Aý, ýok-la, garyndaş, bu bolşuň däl-le...» diýen setirini gaýtadan ýada düşürýär. Meniň düşünişimçe-hä, halypamyz Atajan Tagan aganyň bu sözlerine düşüňjäni eýertseň, tutuş edebiýatyň maksady hem ýitäýýän ýaly. Çünki: «Pylan şahyryň nakyla öwrülen sözleri» diýşimiz dek, edebiýat hem okyjynyň egri-dogryny saýgarmagy üçin ylym mekdebi bolmalydyr-a! Balet mekdebinde meşhur tans mugallymy Salawat Kemalowiç Abdulin bize tansyň aýry-aýry

hereketlerini öwredende «şileý-şileý» (şeýle-şeýle – B.) diýip, ilki özi görkezip öwredişi, aradan kyrk ýyl geçendigine garamazdan, şindizem hereketi gözümden, sesi gulagymdan gidenok. Dutar mugallymymyz Gandym Ballyýewem sazyň her bölegini çalyp görkezip öwrederdi.

Meniň bu düşüňjäm, belki, bir zadyň dürli tarapyndan baryp bolýanlygydyr. Ýöne, hertiçik...

Bu iki halypalaryň özara tartyşmalarynyň üçünji halypanyň – A.Allanazarowyň goşgulary bilen nähili baglanyşygy bar?

Geliň, şahyryň «Türkmenistan» goşgusyny doly okap göreliň!

Taryhyň
Atalaň ýüregin berdi,
Surat bolup girdi görkün gözüme.
Her haçan indi men seni görýärim.
Seretsem asmana,
Aýyň ýüzüne.

Seniň suwuň damarymda gan boldy,
Ýeriň mähri bedenime ornady.
Özge ilde meniň hormatym boldy
Atalaryň,
Watanymyň hormaty.

Seň ykbalyň bilen ykbally boldum,
Ykbalyňdan bolsa, bolmaýar gaýdyp.
Begenjim, gynanjym hemmesi seňki –
Öwrüldim men seniň özüňe, şeýdip.

Uly sungat eseri bolan taryhy ýadygärliگی daşyndan synlap, ondan lezzet almak bir başga, ony kerpiçme-kerpiç söküp, binagäriň ussatlygyna göz ýetirmek bütinleý başga zat. Şu «şay-

şepi» (detallary) hem ýeterlik, hem jaýba-jaý goşgyny üýme-üý «söküp» okadygyňça, awtoryň ussatlygy ýüze çykyp barýar.

(Watanyňyň) Taryhy atalaň ýüregni beripdir.

Nämüçin? Nädip?

Üçini – molla Kemine aýtmyşlaý: «..pukara hupbulwatan». Atalar watany söýüpdür. Yşkyň höwürtgese – ýürek. Diýmek, atalar watana ýüregini bagyş edipdirler. Awtoryň kükreginde – atalaryň şol watançy ýüregi urýar. Logika laýykmy? Laýyk!

Indi.

Surat bolup girdi görküş gözüme.

Dünýäde, ylaýta-da, şahyr gözi üçin owadan zat gaty kän. Ýöne şu goşgyny ýazan şahyryň gözüne owadanlaryň iň owadany hökmünde surat bolup gireni – watan gözelligi. Özem surat bolup çekilen ýa-da düşenem däl-de, giren, ýagny dideleri watan keşbinde bäbenegine ornaşan. Gör-ä, muny: şahyryň ýüregi – watan söýgüsi bilen urýar, gözleri watan keşbi! Indi awtor Aýyň ýüzüne seretse, – watan keşbini görýär. Diýmek, asmandaky Aý – ýerdäki watanyň özüni synlaýan aýna-gözüsi!

Inelekin, şuna şahyr ussatlygy, has dogrusy zehin gudraty diýerler. Goşgynyň dowamy-da şunuň ýaly.

Meselem, ynha, şu goşgynyň ýazylyşy öwrenjeler üçin – görkezme esbap! Edebi tankytçy, alym ýa-da, goý, şahyryň özi bolsun, şeýdip, goşgynyň süňňüni söküp düşündirse erbet zatmy? Bu ýagdaý ýaş şahyrlar üçin ylym mekdebi ahyryn. Şonuň üçinem, Tejen Nepes aganyň görnükli şahyrlaryň ylym öwrediji timsallaryny şu makalasynda ulanmagyny tankytlamaly däl-de, oňyn kabul etmek dogry bolsa gerek.

Şahyr Agageldi Allanazarow – ölemen watançyl! Başgaça aýdylanda, öten ata-babalary ýaly, watany üçin janyny bermäge taýýar. Öz gelip çykan halkyna, ata-babalarynyň agyr ykbalyna, asla, biperwaý däl. Taýpasynyň tutuş taryhy-ha onuň dörediji kalbyna ýerleşen. Şahyr şol ykbal bilen ýaşaýar, dem alýar. Uzagrak möhlet ýaşaşsalar, är-aýal hem, hatda, daşky keşp

taýdan-da biri-birine meňzäp gidermiş diýýärler. Onsoň, bir
ömrü kalbyňda göterip ýören hasratyň, özüňem şahyr bolsaň,
seniň şygryňda şöhlelenmezmi näme?!

Garagum – halkymyň baýlygy, bary,
Takyrlyr, ak çäge, baýyrylyk kileň...
Garagum – türkmeniň gyzgyn ýüregi
Hem olary ata çykaran ynam.

Manyly ümsümlik,
Syrly ümsümlik –
Kän ýyllara, asyrlara ýaraşyk.
Ötdi oň üstünden telim han-begler,
Özi galdy kimdir birne garaşyp.

Garaşmak pelsepesi!

Garaşmak – umyt, ynam ahyry! «Umyt – ahyrda ölýär» diýlen
jümläni halklar nakyl edýärler. Emma bu nakyl türkmeniň bir
eýýämlerde deňziň düýbi bolup, soňra ýeriň ýüzi bolup... Onsoň,
gan köli bolup... Elgaraz, sözde bar we ýok bolan muşakgatlyklary
bagryndan geçiren türkmeniň ýowuz Watany bilen baglanyşykly
şahyryň dilinde juda jaýdar owazlanýar, anyk keşbi çekilýär.
Dogrudan-da, şahyryň öňdenem keltejik, üstesine-de iki bölümlü
bolan bu şygryny ýer bagyrtlap ýatyşyňa okap... Garagumda
gezen garaly-akly goýunlaryň güýz yününden bişirilip edilen
keçä-hä tirsegiňi diräp, günetutaryňy-da maňlaýyňda gizläp,
sähel salymlyk oýa çümýärsiň welin... Garagum bir gowuly-
ga-ha garaşyp ýatan... ähet umyda meňzäp göz önünde ýaýylyp
gidýär...

Göwresine göräräk kalbynda ili hem taryhy bilen ýurduny
göterip ýören şahyryň watana söýgüsi ýaman aňyrdan. Nireden?
Bolmanda, garry atasy Muhammetgylç serdardan.

Elli ýyllap gaçyp-kowan,
Birde batyp, birde dogan,
Ýurdun gorap, goşun ýygan
Muhammetgylyç serdar eken.

Agyr ýygnyň öňün çeken,
Buharada gala diken,
Hywaň ganly tugun ýykan
Muhammetgylyç serdar eken.

Hojabegi at gazanan,
Ýoluna sogap ýazylan,
Şanyna şygry düzülen
Muhmmetgylyç serdar eken.

«Muhammetgylyç meniň bir gara dagym,
Bolsady ýanymda gyssanan çagym».
Şol ýat eden begi hem Seýdi dagyň
Muhammetgylyç serdar eken.

Maryny ýagy alanda,
Çykyp gitmeli bolanda,
Ýol kesen ilň öňünde
Muhammetgylyç serdar eken.

Togsan alty – uzak ýaşly,
Ençe aýal ýanyoldaşly,
Herhal belent tutan başy
Muhammetgylyç serdar eken.

Şu hili goşgular taryhy maglumatlary özünde anyk saklyndyklary üçin, şygyr sungatyna mahsus bolan göçme manylylyk, obrazlylyk ýaly terminologiýa juda mahsus bolmaýar. Oňa derek öz döwründe dürli türkmen taýpalary üçin, uly taryhy işleri bitiren XIX asyr meşhur türkmen serkerdeleriniň biri barada maglumat beýänligi üçin goşgy gymmatlydyr. Türkmeniň soňky üç-dört asyr taryhynda barmak бүкүп sanaýmaly ulug serdarlarynyň biri bolan Muhammetgylyç serdaryň bu günki meşhur türkmen ýazyjysy Agageldi Allanazarowyň kökden gidýän garry atasy bolmagy bolsa, okyjylar üçin, elbetde, gyzyklydyr. Çünki, şundanam, şahyr Agageldi akganyň watansöýüjiliginiň syry äşgär bolýar. Dagy näme, serdarlaryň egnine watan hossasy has köp düşýär, ahbetin!

Şahyryň «Hat» goşgusyna hiňlenip göreliň.

Egimde ýönekeý esger geýimi,
Başyma geýenim ýyldyzly papak.
Bu ýerde ak saçly mugallymlar däl,
Komandirler her gün geçýärler sapak.
Bilmedik zatlarmy öwrenip ýörün,
Aýaklarmyz gopýar ýeke perdeden.
Käte paraşýutly asmandan inýän,
. 10q DQD o\$ NRZD Q UGIB HQ

Çagalykdan gaýdanmyza ynandym,
Ýeke men däl, bar oğlanlar syzdylar.
Belki, bizem atalarça bardyrys,
Ýogsam bu Watany ynanmazdylar.

Syn edip görýärsiň welin ýaradylyşda (belki) ähli zat adam röwşünde ýasalan ýaly bolup dur. Goşgularam dünýäniň adamlary ýaly birmeňzeş. Şonuň bilen birlikde-de, edil

adamlarda (haýwanlarda hem) bolşy ýaly, özboluşly aýratynlyk hem-de toparlaýyn millilik bolýar. Üşükli adamlar haýwanlaryň tohumlaryny garyp, üýtgeşik gowy jandar (at, it, tazy, sygyr, goýun...) döredipdirler.

Taryhda edebiýatyň, sungatyň we ş.m. ösen we pese düşen ýerleri bolýar. Şonuň ~~• IQ P HGEI WDKI GU ELUâDQ\~~ň ösen ýerlerindäkä öýkünip, milli esaslarda üýtgeşik eserler döretmek mümkin. Agageldi akganyň sygyrlarynyň içinde-de aýratyn şowly çykan şu hili goşgular bar. Onuň sebäbini seljeresiň gelýär.

Goşgy adaty, ýöne juda kyn temadan – esger ýigidiň dilinden ýazylan. Nämüçin kyn? Adatylygy üçin kyn. Adaty zatda tolgunmak çetin. Goşgy bolsa, tolgunyşyň, ýagny duýgynyň önümi. Şübhesiz şeýle. Esgerlik bolsa, –birsydyrgynlyk: eşiğiňem, iýmitiňem, ýaşayşyňam... Gepiň keltesi – inkubatorçylyk. Şeýle görnüşde hiç bir zatda gözüň-göwnüň galkynmaýar. Şonuň üçinem, esgerleriň durmuşyndan, ol-a goşgy-şygyr ekeni, hatda kyssalaç: hekaýa, powest, sahna eserlerem üýşüp ýatan dälidir. Emma desantçy goşun bölümüniň esgeri Agageldi Allanazarow alýar-da:

Çagalykdan gaýdanmyza ynandym,
Ýeke men däl, bar oglanlar syzdylar.
Belki, bizem atalarça bardyrys,
Ýogsam bu Watany ynanmazdylar.

diýip, «duýgusyz ýerde» duýgulyja goşgy döredýär oturyberýär.

Çagalykdan gaýdanmyza ynandym...

Kalba çolgunç ünji çayılyýar gerek?!

Goşgynyň öňki setirlerdäki ynjyjak pikiri özboluşly we ynandyryjy dowam edýän, original jemlemesi bar.

Dagy näme! Oglan ahbeti, çağa watany ynanyp bolmaz-a!..

Türkmeniň üýtgeşik şahyry Agageldi Allanazarowyň okasy gelýän goşgularynyň arasynda üýtgeşik bir şygry bar. Bu üýtgeşik goşgynyň ady ýok. Ýok, aslynda, onuň dört sözden ybarat uzyn ady bar. Emma onuň adynyň ýok bolşy, dört sözden ybarat gutarnykly oý-pikir aňladýan sözlemiň goşgynyň birinji setirinde gaýtalanýanlygy. Diýmek, şygryň birinji setiri onuň ady hökmünde alnypdyr.

Nursoltan enäniň üç ogly bardy,
Bir-birinden gowy – üç sany gerçek
Iliň bolsa, gowy gyzlary bardy,
Ýigitlere gelin bolup biläýjek.

Uruş turdy, ters öwrüldi Ýer şary,
Ähli bolmaly zat boldy tersine.
Uruş eýe çykdy ähli gowluga,
Güler ýüzli ýigitleriň hersine.

Nursoltan ejäniň ogullary ýok,
Ogly ýoguň bolsa, bolmaýar gelni.
Birçak bäri indi özem ýok onuň,
(Ýetiripdir ajal oňa-da elni).

Obam janly kitap – taryhy kitap,
Ýürek bilen okamaly hatyny.
Ogullary bilen Nursoltan ene
Tutup otyr onuň telim gatyny.

Gussa bar!

Umuman, Agageldi akganyň goşgularynyň hemmesinde-de,
bolmanda, gussa ýokundysy bar.

Nämüçinkä?!

Munuň sebäbini özüm-ä şeýleräk çakladym.

Dogry, agyr, Jahan urşunyň yz ýany doglan geljekki dünýä meşhur boljak döredijilik adamsy boljak Agageldi Allanazarowyň ömri taryhyň ýeňil günlerine-hä gabat gelmändir. Obanyň her öýüniň uruşdan alan ýarasy ganjaryp dur. Gahatçylyk, gytçylyk... Dikeldiş döwri! Umuman, taryhyň şunuň ýaly galagoply sepgidinde ýaşamak... islegiňe görä bolýan bolsa, arzuw eder ýaly döwür-ä däl. Döwrüň keşbi bolsa, şahyryň setirlerine geçmän, nirede gizlenip biler?! Emma şahyryň şygryrlaryndaky gussa ýokundylary, meniň düşünişimçe, diňe munuň üçinem däl bolsa gerek.

Halypa Atajan Tagan aganyň başda agzap geçen seljerme-syn makalasyndan Agageldi akganyň terjimehalyna degişli bir parçany okaýalyň. Çünki bu parça şahyryň täsin terjimehalyny açmak bilen, onuň şahsyýetine has giňişleýin düşünmäge okyjylara ýardar berer diýip hasap edýäris. Okyjy ýazyjyny näçe ýakynndan tanadygyça, onuň eserleri-de oňa has hem düşnükli bolýar.

«...Geljekki ýazyjy Agageldi Allanazarow ene-atasy 16 ýyllyk sürgünden gaýdyp gelenlerinden baş-alty aý geçensoň, dünýä inýär. Gepiň keltesi, «sürgüniň ogly» bolmak Agageldiniň hem nesibesinden çykypdyr».

Şahyr baradaky şu maglumatyň özi-de, onuň goşgularynyň süňňündäki syzgyn gussanyň sebäbini düşündirip bilse gerek.

Agageldi Allanazarowa, uly prozasynda bolşy ýaly, onuň goşgularynda hem tebigata ýiti synçylyk, janlandyrma arkaly, tebigatyň özünden göwnejaý, ýiti obrazlar döretmek ukyby güýçli.

Ötmejek ýalydy gyşyň möwriti,

Torç edip gutardy o-da örüsin.

Bu gün bahar çopan bolup sürüp ýör

Derýalarda buzlaň harsaň sürüsin.

Bahar şatlyk bolup çayýlýar ýüze,
Ýaprak bolup münýär baglaň baldagyn.
Sähradan gyzlaryň gülküsi gelýär,
Durup, serhoş ýele gulak saldygyň.

Ugradym şol ýana,
Sähra ugradym.
Kalbym bahar etdi bahar täsiri.
Ýigit ýüregini,
Gyzlaň göwnüni
Bahar bolsaň, açmak kyn däl ahyry.

Görýärsiňizmi?

«Gyş örüsini torç edip gutarýar».

«Bahar çopan bolup, derýalarda buzlaryň harsaň sürüsini sürüp ýör».

«Serhoş ýele gulak salsañ, gyzlaryň gülküsi gelýär».

«Bahara ýigitleriň ýüregini, gyzlaryň göwnüni açmak kyn däl».

Hakyky poeziýanyň talaplaryna ählitaraplaýyn laýyk gelýän goşgular! Bular Agageldi akganyň okasy gelýän goşgularynyň aglaba bölegini tutýar.

Meniň düşünimçe, işbu ylymlardan daşgary hem, gowy goşgulary döretmek üçin şahyryň döwedine juda zerur bolan bir häsiýet bar. Olam tebigatyň özi ýaly tebigylyk. Poeziýanyň ýüregi has näzik. Oňa ýalan ýantaşdyrsaň – «gygyryberýär». Şu meselede-de Agageldi akganyň ylmy ýetik. Düýp-dereginde tebigylyk diýlen närese ylym hem däl. Ol – tebigy häsiýet. Şahyryň «Deňiz görnüşi» goşgusyny okalyň.

Kenar uzaklara boýurganyp dur,
Dek düýnem, öňňinem durdy ol şeýdip.
Ir säherler giden balykçy gaýgy
Gelýär gözýetimde yzyna gaýdyp.

Deňiz bolsa, gasyn-gasyn ýene-de,
Çal tolkunlar jylawuny çeýneýär.
Alyp barýar ýelkenleri parladyp,
Balyklary zyňyp-gapyp oýnaýar.

Goşgudaky hereketleriň hemmesi deňziň üstünde we şonuň kuwwaty hem-de islegi bilen amala aşýar. Özem ynandyryjy we tebigy ýagdaýda.

Zehinli şahyrym Agageldi Allanazarowyň diwanynda diňe bir okasy gelýän goşgulary däl-de, okasy gelýän poemalary hem bar. Onuň «Oba hekaýaty» poemasy bolsa, şeýle tebigylygyndan ýaňa, ony okan wagtyň ir bilen ajöze çiggaýmak iýen ýalymy, daň bilen eneň sagyp, bişirip beren gyzgynjak süýdüni içen ýalymy... mylaýym, ýakymly duýdulara dolanýarsyň. Poemanyň wakalary, göýä diýersiň, seniň obaňda bolup geçýän ýaly, özüňem oglanjyk bolup, poemanyň wakalaryna gatnaşýanyň ýaly, poemanyň baş gahrymanlarynyň biri-hä häzirki akgaň, birem geljekki gelnejeň ýaly... Burnuňa diýseň, pagtanyň, fartuk-ganarlaryň, otlaryň, ýeriň... saňa oglanlykdan tanyş yslary gelip, seni uçuryp, ertekide galan ýaşlyk ýyllaryňa alyp gidýär... Bu bir gudrat dälmi? Heý, elli-altmyş ýaşan adamyň çeper eser okap, aljak şundan artyk lezzeti bolup bilermi?! Ýaş okyjy, söýgi hakdaky şu täsin poemany senem okap gör, sen, belki, öňe has kämillige gidersiň!

Agageldi akganyň okasy gelýän goşgulary, inelekin, bir kitap. Goşgularyň ýazylan wagtyňy mälim edip, olaryň aşagynda goýlan seneler 1972-nji ýyldan bäri gaýdýar. Bu ýagdaý bolsa, bu günki dünýä derejesinde ykrar edilen (bu barada maglumat

ýeterlik) bu zehinli türkmen ýazyjysynyň, başda-da belleýşimiz ýaly, edebiýata goşgy ýazyp gelendigine şaýatlyk edýär. Muny şeýle diýsek, ýene bir mesele ylgaşlap öňe çykýar. Öz döredijiliginiň «altyn açary» bolan goşgularyny bir diwana bent edende, şahyr nämüçin kitabyny «Okasym gelyän goşgular» diýip atlandyrdyka?!

Şu soragyň özi bir edebiýatda dürli jogap alyp gelyän mesele. Aslynda, edebiýat kim üçin ýazylýarka?

Beýik Puşkin «Özüň üçin ýazýaryn, pul üçinem çap etdirýärim» diýip, gaty berk aýdypdyr.

Magtymguly ussat bolsa:

Sözümni diňlese bir bilen, belkä,
Myradym – nesihat etmekdir halka

diýýär.

Belli rus şahyry A.Twardowskiý bolsa, iki ýany-da elden bermän: «Her bir çap bolan eser seniň äre beren gyzyňa meňzeş bolup, hem seniňki, hem başganyňkydyr» diýipdir.

Dünýäniň in beýik ýazyjylarynyň biri hasap edilýän Stendal: «Diňe öz döredijiliginden çuň lezzet alyp bilýän adamyny geniý hasaplap bolar» diýip ýazýar.

Dogry, Atajan Tagan aga halypa Stendalyň bu pikirini inkär edýär. Halypa şeýtmek bilen, edebiýatdaky hakyky ýazyjylary däl-de, birtopar şama-şaýyrdylary göz önünde tutan bolmagy ahmal. Emma edebiýatyň taryhyndan mälim bolşy ýaly, uly zehinli ýazyjy-şahyrlar öz eserlerinden lezzetem alypdyrlar, oňa guwanypdyrlaram.

Indi, türkmeniň üýtgeşik zehinli şahyry hemkyssaçy Agageldi Allanazarowyň öz goşgular diwanyny nämüçin «Okasym gelyän goşgular» diýip atlandyryşynyň syryna düşünjek bolup göreliň.

Men özüň-ä munuň iki sebäbi bolaýmasa diýip çaklaýaryn.

Birinjisi, köpi gören türkmeniň «Bagşy men diýip, saryga barma» diýşi ýaly, Agageldi akganyň obasam bagşy-sazanda çykýan ýer. Şondanam, hatda, çagalykdan göz-gulagy aýdym-sazdan ganmak ganan bolsun gerek. Şeýdibem, şahyryň kalby hem ruhy sazlaşykdyr owaza kemsiz düzülen bolmaly. Bu onuň goşgularynyň hem köp şahyrlaryňka meňzemeýän, özboluşly häsiýeti.

Geliň, sözüme gury bolmaz ýaly, şahyryň, bolmanda, türkmen edebiýaty üçin täsin bir öwrümli goşgusyny okap göreliň. Özüm çakymyz çen bolmasa, toponimiýasyndan ugur alsan, goşgyny şahyr gulluk edýän wagty – «Ýeriň o çeti» bolan uzak Litwa topragynda ýazan borly.

Laýma bilen gezip ýördüm,
Giň ýaýlada basyp çygy.
Ylgady ol hol beýlede,
Gür tokaý gören çagy.

Owlak ýaly towsa-towsa,
Ara açyp barýar, görsem.
Keýpiň galýar giň meýdanda
Gül deý gyzy kowlap ýörseň.

Önde bolsa baýdak bolup,
DEPESINDE OTLUK ÝERIN
Gyz sypatly berýozalar
Güjeňläp dur baldyrlaryn.

Köýnegini pasyrdadyp,
Laýma siňip gitdi şoňa.
Indi nirden taparyn men,
Bar berýoza meňzeş saňa.

Men şahyryň şu şygrynda türkmen şahyrlarymyzyň eserlerine mahsus bolmadyk täsin bir «açyş» gördüm. Geliň, şol täsin «açyşy» siziň bilen bilelikde synlalyň, mertebeli okyjy!

Laýma bilen gezip ýördüm,
Giň ýaýlada basyp çygy.
Ylgady ol hol beýlede,
Gür tokaý gören çagy.

Dowamy soňsuz tokaýlyga sapyp gidýän Litwa sährasynda ylgap barýan Laýma gyzy göz önüne getiriň. Indem Garagum çölünde eli kädili goýun sagmaga çykan Keminäniň Ogulbegine serediň. Litwa gyzyna bagyşlanan şu setirleri meşhur Ödenýýaz Nobat akganyň aýdan üç bölümden, ýasawdan ybarat meşhur «Ogulbeg» aýdymynyň heňinde gezekleşdirip gaýtalap göreliň.

Bas gadam didäm üstüne
Ýar, basan aýajyklaryňdan.
Goýun sagmaga çykaňda,
Çör basan aýajyklaryňdan.
Aşygyna jilwe berip,
Dar basan aýajyklaryňdan.

Indi, Laýma bagyşlanan goşgyny meşhur «Ogulbegiň» heňinde okalyň:

Laýma bilen gezip ýördüm,
Giň ýaýlada basyp çygy.
Ylgady ol hol beýlede,
Gür tokaý gören çagy.
Owlak ýaly towsa-towsa,
Ara açyp barýar, görsem.

Iki goşgudaky obrazlaryň ýakynlygyna-da üns beriň: iki gyzam hereketde. Ogulbeg goýun sagmaga çykýar, Laýma owlak ýaly towsa-towsa baryar.

Dowam edeliň, Ödenýaz akga:

Ka-ra – ka-ra göz-ler bi-len
Göz-leş-me-şek oý-na-ga-ly...

Agageldi akga:

Key-piň gal-ýar giň meý-da-n-da
Gül deý gy-zy kow-lap ýör-seň...

Niçik gördüňiz?!

Biý-ä – bir!

Indi, ikinjisi.

«Adamzat aragatnaşygynyň möhüm serişdesi» sözleýşiň iki täri bar diýilýär. Biri: gepleşik; beýlekisi hem ýazuw täri. Ýöne welin, adam şu iki täri bile goşup ulananda-da, gürrüňdeşine ýa-da okyjysyna öz aýtmak isleýän pikirini öz setirasty manylary, inçeligi, reňki, ysy, kakuwy... bilen dolulygyna ýetirip bilmeýär. Özüm-ä şeýledir öýdýärim. Şonuň üçinem, ne okuwçylaryma, ne-de okyjylar(ym)a öz goşgularymy okap berýärim. Sebäp, edebiýatyň gaýmagy hasaplanýan poeziýa ýaly inçe senetde şahyryň inňildedip getirip aýdýan ýa-da aýtmakçy bolýan sözmany öwrümleriniň towlumlaryna diňleýji doly «çümüp» bilmeýär. Belki, bu бүтінлеý beýle dälse-de, dälidir. Ýöne şu pikir kalbyma çöküp, meni-hä, halys, kesel edipdir.

Emma şahyr özi okanda, öz goşgusyna dolurak düşünýär. Çünki, bolmanda, goşgularyň gahrymanlary, olardaky ýüzlenýän obýektleri şahyra has tanyş, has golaý, has-da mänriban. Şonuň üçinem, özi öz goşgularyny okanda, şahyr olar bilen «düşünişýär», ondan kanagat tapýar.

Şonuň üçinem, men üýtgeşik zehinli türkmen şahyry Agageldi Allanazarowyň goşgularyny özümçe derňew edenden bolup, işbu syn-makalany ýazanymda, näderejede öz maksadyma ýetenimi bilmeýärim. Ýöne bilýän zadym: şahyryň öz okasy gelyän (täsin) goşgularynyň hem-de olaryň «syrlaryny» açyp-açyp görkezýän muňa görä-de has sowatly seljeriji syn-makalalaryň hem okyjylar köpçüligine gerekligi.

Torum ÝAÝLAN-BATAŞY,
şahyr, edebiýatşynas.

ЧУДЕСА ОТ «А» ДО «Я»

Это путь чудес, по которому дети отправляются для получения знаний. И путь этот удивительный и необычайный, так как он освещен стихами сказками и рассказами известного поэта-писателя Агагельды Алланазарова. И удивительность этого пути заключается и в том, что первоначальное обучение грамоте, умению писать, читать и мыслить ведется не просто через Азбуку, а через «Веселую Азбуку». «Веселой Азбукой» книга названа, потому что обучение идет, не утомляя детей, а наоборот радуя их стихами, сказками и рассказами. Дети попадают в волшебный мир. Веселые и красочные картинки поднимают их настроение, способствуя усвоению прочитанного и укреплению зрительной памяти.

Агагельды Алланазаров вложил в книгу свои сердце и душу. Он добился того, что с первых страниц, книга как бы преобразается в сказку и дети, веря в этот сказочный мир, живут вместе с героями и подключаются в их игру. Они вместе веселятся, удивляются, любуются красотами, анализируют ситуации, размышляют, заряжаются юмором и познают.

Все это доступно только писателю, который обладает даром. Это дар выходит из его души литературными творениями. Он создает прекрасный мир. У него и весенний дождь может зацвести красками радуги. Это радужное настроение он от всей души передает детям. Поэт обладает искусством общения с природой детской души.

Агагельды Алланазаров, как добрый волшебник, своими стихами, сказками и рассказами помогает буквам ожить и обрести свои звучания в словах. Умение поэта очаровывать можно прочувствовать уже с самого начала книги. Оно необычайное, так как с буквой «А» идут сразу два стиха: «Рисую букву «А» и «Арбуз».

Восхищаешься чудесными строками первого стиха:

*« Я букву «А» рисую то и дело:
То на заборе, то раскрыв альбом,
То на асфальте, взяв кусочек мела,
То на большом листе карандашом.»*
А как удивителен стих «Арбуз»-
*«Арбуз с землею, словно с соской,
Не расставаясь, воду пьет.
На солнцепеке под матроской,
Растет один большой живот.»*

Необычаен и рассказ «А» на холме», где буква «А» начинается с телеграфного столба. Столб, похожий на букву «А», которая стоит и как будто кого-то ждет. «А» ждет остальные буквы, которые она считает своими братьями и сестрами.

Весельем заливается и буква «Д». Стоит прочитав стих «Дождик». «Дождик с нами на лугу Поиграл охотно.

Нашим пяткам на бегу Было так щекотно!»

Стих и рисунок наполнены весельем.

Сказочно выглядит буква «К», так как стих «Крокодил» с изображением доброго крокодила с обложки. Заманчив и текст стихотворения.

*« Вы слыхали? Крокодил
К нам в Туркмению приплыл.
Долго-долго добирался Он из Африки в арык,
Как в арыке искупался
- Навсегда к нему привык.
Он совсем не злой на вид,
По-туркменски говорит.»*

Радостно когда открываешь страницу с описание «Б» знака. «Б» знак в слове «счастье: «бросается в глаза радостный и счастливый. Рассказ «Счастье» повествует о жеребенке, который как родился, видел счастье в глазах матери. Но

однажды, увлекшись желанием ног, жеребенок поднялся на вершину холма. Тогда он увидел степь, растянувшуюся от горизонта до горизонта. Он, удивившись восклицает:- смотри какая ты, оказывается!

На удивление жеребенка степь ему прошептала:

-хочешь пастись - пасись. Хочешь скакать - скачи. Я принадлежу тебе. Жеребенок оглядывался вокруг и никак не мог наглядеться- сколько счастья вокруг, конца и края не видно.»

А ведь и сама книга веселая, созданная как-бы из огромного счастья. Даже буква «Ш» приглашает повеселиться в стихе «Шишки»:

*«Падают шишки
Прыгают шишки,
С шишками шумно
Играют детишки.*

*Шишки, как шуба,
Под ёлкой лежат.
Очень похожи
Они на ежат.»*

А сколько счастья, сколько восторга и удивления в букве «Ц» в стихе «Цирк»:

*« Цирк, наконец, приехал к нам! Ура!
Там целый день- такие номера!
Я в цирк, чтоб оценить его программу,
С собой возьму И бабушку и маму.»*

А ведь страница с буквой «Ц» это цветущая страница, это цветущий край, цветущая пустыня.

*« С безоблачного неба
Лучами солнце льётся*

*На хлопковые ветви,
На хлебные поля.
И красные тюльпаны
Протягивает солнцу
Туркменская пустыня
- Цветущая земля.»*

«Веселая Азбука»- это азбука нашего цветущего края, который от «А» до «Я» полна чудес. Мы приглашаем всех желающих в путешествие, звучащее и веселое, приглашаем в добрый, веселый и удивительный мир души поэта - писателя Агагельды Алланазарова.

Приглашаем в добрый путь от «А» до «Я» с пожеланиями добра.

**Аннаберды ГОЧАМАНОВ,
поэт–переводчик.**

ŞAHYR WE ÇAGALAR DÜNYÄSI

Çagalar durmuşyna degişli poema ýazmakda şahyr Agageldi Allanazarow öndürijilikli işleýän edebiýatçylaryň biridir. Çagalar barada uly göwrümli eserler ýazmak ýeňil iş däl. Şeýle eserleri döretmek üçin çagalar durmuşyny oňat bilýän, taýýarlykly şahyr bolmak zerur.

Şahyr Agageldi Allanazarow poemalaryny çuňňur mazmuna ýugrup, şirin duýgulara ýaýyp, dürli çeperçilik serişdeleri bilen bezäp döredýär.

Şahyryň *© IÐDQ HHLV& HMLSRH DGU %XSRH DGD* Pilbasanyň tokaýdaky beýleki haýwanlary köseýşi hem-de öz eden nädogry hereketi üçin jeza çekşi örän çeper, täsirli teswirlenýär. Gowy iş etseň-de, ýaman iş etseň-de, onuň netijesiniň ahyrsoňy özüňe-de gaýdyp geljekdigi hakdaky pikir bu poemanyň içinden eriş-argaç bolup geçýär. «Pilbasan» eseriniň çagalar üçin terbiýeçilik ähmiýeti uludyr.

Şahyryň «Üç murtlak kapitan» atly poemasy hem çagalarda ýakymly täsir galdyryp biljek şahyrana eserleriň biridir. Poemadaky «Ertekiçi pişigiň erteki otaryşy» bada-bat ünsüni çekýär. Eserde beýan edilişi ýaly: Barzada ynanyp, Barzady geňläp, Otyr üç pişijek Erteki diňläp. Bu üç pişijegiň başdan geçirmeleri, edýän oyunlary, bileje gezelenje çykyşlary, radio diňleýişleri, syýahat edişleri poemada ençeme ýatda galyjy, şahyrana teswirlenen wakalar toplumyny emele getirýär. Poemany okaýan çagalar ol pişijekler bilen birlikde bolup geçýän wakalara gatnaşyjylara öwrülýärler.

Poemadaky:

Mele pişik,

Çişik pişik.

Mele pişik,

Geýmez eşik.

*Sowgy-zady,
Duýanok ol.
«Üşärin-ow»
Diýenok ol...—*

diýen ýaly ýeňiljek okalýan setirlerden ybarat sanawajy çagalaryň höwes bilen ýatdan öwrenjekdikleri gümansyz. Bu pişikler örän täsin. Kämahal diňe syçanjyklary däl-de, eýsem, göläni hem kowalamakdan çekinmeýärler. Bu pişikler özleriniň şadyýanlygy, ugurtapyjylygy, bilesigelijiligi, batyrgaýlygy bilen ýadyňda galýarlar.

Şahyr Agageldi Allanazarowyň «Şadyýan harplyk» poemasy birnäçe kiçijek goşgulardan ybaratdyr. Şahyr goşgularyň üsti bilen harplar barada gürrüň edýär.

Her bir harpda durup geçende, şol harplaryň kän gaýtalanýan sözlerini ulanýar. Şol bir wagtyň özünde ýatda galyjy, kämil goşgular emele gelýär.

Ynha şahyryň «S» harpy bilen baglanyşykly döreden «Sübse» goşgusy:

*«Sübüs-sübüs» ýoly
Syryp ýör sübse.
Oturyp bilenok
Bir bilin bogsa.*

Agageldi Allanazarowyň «Şadyýan harplyk» poemasyny ybarat edýän şunuň ýaly goşgulary gysga sözlüdiği, özboluşly deňeşdirmeleriň, meňzetmeleriň ulanylýandygy, suratkeşligi, degişmelere baýdygy, sözleriň çeper, şirin sazlaşýandygy, labyzly okalýandygy bilen tapawutlanýarlar. «Şadyýan harplyk» poemasynyň çagalara harplary öwretmek ýaly asylly maksada eýerýändigi bilen birlikde, dürli gyzykly wakalara baýdygy, olaryň ýatda galyjydygy, çeperçilik taýdan ýokary derejä eýedigi bilen uly ähmiýeti bardyr.

Şahyryň «Ganatlylar» poemasy watançylyk temasyndan ýazylan uly göwrümlü eserleriň biridir. Bu «Ilkinji günler», «Harby okuwda», «Ýolda», «Dynç alyş», «Ganatlylar» ýaly EOP ~~OLIGIQUED UWERDQW& H&LSRHP DGU (VLU& DJJH&GIDW~~ ýigidiň esger durmuşy bilen baglanyşyklydyr. Onuň esgerlik döwriň ilkinji günleri, öz gullukdaşlary, serkerdeleri, gulluk edýän harby bölümi bilen öwrenişişi çeper teswirlenýär. «Ilkinji günler» atly bölümde Ýazgeldiniň uçardan paraşýutly böküş ýatda galyjy suratlandyrylypdyr. Poemanyň her bir bölümünde Ýazgeldiniň esgerlik tejribesini toplaýşy çeper yzarlanylýar. Diňe bir Ýazgeldi däl, eýsem, onuň her bir gullukdaşy uçardan paraşýutly bökenlerinde, «Ganatly esgerleri» ýatladýarlar. Agageldi Allanazarow bu poema hem şahyrana ussatlygyny siňdirip bilipdir. «Ak gar däl-de, desantlar ýagyň asman», «Şol asmanda emele gelen paraşýut öýler», «Asman bulutlarynyň paraşýuta gaplanyşy», «Maşyn sürüjileriň garaňkynyň hatyny çyra bilen okaýyşlary» baradaky çeper setirler şahyryň galam ýörediş kämilligini ýene bir gezek aýdyňlyk bilen ýüze çykarýar. Şahyryň «Ganatlylar» poemasy bir tarapdan, oglanjyklaryň esger bolmaga höweslerini artdyrsa, ikinji tarapdan, çagalarda watansöýüjilik häsiýetini kemala getirýär hem-de ösdürýär.

Şahyr Agageldi Allanazarowyň eserleri daşary ýurt dilleriniň birnäçesine terjime edildi.

Şahyr hemişe gözlegde. Muňa ýokarky ýatlap geçen şahyrana eserlerimiz aýdyň mysal bolup biler. Elmydama gözlegdäki şahyryň döredijiligine çäk bolmaýar. Ol seni täze-täze gyzykly, kämil eserler bilen ýüzbe-ýüz bolmaga getirýär. Şeýle eserler bolsa, beýik Galkynyş we täze özgertmeler zamanasynda okyjylar üçin örän wajypdyr.

Mämmetgurban MÄMMETGURBANOW,

şahyr.

«Güneşli XUDDO №2»

ŞIRIN ŞYGRYŇ ŞEÝDASY

Birnäçe ýyl mundan ozal men öz depderime «Iň soňky balyk» atly örän gyzykly, sünnä bilen ýazylan, täsin goşgyny göçürip alypdyryn. Bu goşguda bir oglanjyk deňziň kenaryna baryp, balyk tutmakçy bolýar. Ep-esli wagt otursa-da, oglanjyk wagty bilen balyk tutup bilmeýär. Ahyrsoňy, onuň çenňegine bir balyjak ilýär. Ýöne muňa begenmegiň ýerine oglanjyk:

*Galan dälidir, belki,
Bu suwda balyk.
Göwnüme şu balyk
Iň soňky ýalak.*

— diýip pikirlenýär. Goşgy şeýle tamamlanýar:

*Beýle kiçi bolman,
Bolsun dag ýalak.
Nämä gerek maňa
Iň soňky balyk.*

Soň oglanjyk şu pikir bilen öz tutan balyjagyny suwa goýberýär. Onuň bu hereketi goşgyny okap bolan badyňa sende ýylgyrma döredýär. Ýöne şol bir wagtyň özünde oglanjygyň bu çaga hereketi seniň kalbyňda kanagatlanma duýgusyny oýarýar. Oglanjyk öz dözümsizlik häsiýeti bilen seniň önünde bir gez beýgelyär. Eýsem-de bolsa, ynsany bezeýän iň ajaýyp häsiýetler onuň dözümsizliginden başlamaýarmy näme?! Şahyr Gurbannazar Ezizowyň belleýşi ýaly: «Şeýle terbiýeçilik ähmiýetli şygrylar ýaş çagalar üçin däl, eýse ulular üçin-de örän gymmatly».

Ynha, ýene-de bir goşgy. Bu goşgynyň gysgajykdygy üçin, ony dolulygyna alsak, has-da ýerlikli boljak.

Jemal

*Bir akja mata
Getirdi Jemal.
Iññä-de sapak
Ötürdi Jemal.*

*Keşde hem çekdi
Biraz oturyp.
Çekmekçi boldy
Soñra ol turup.*

*Çekende mata
Gelmedi ele.
Tikäýen eken
Köýnegi bile.*

Bu hem bada-bat ýylgyrdýan goşgularyň biri. Şahyr çaga durmuşynyň ýylgyrmaga mejbur edýän şeýle pursatlaryny görmegi, şol pursatlary sygyr setirlerine geçirmegi başarýar.

Çaga durmuşyndan ýazylyan goşgularyň kämillik derejesiniň ýokary bolmagynyň, ilkinji nobatda, olaryň seni ýylgyrdyp bilýändigigi, şeýle hem şol beýan edilýän ahwalyň many-mazmunlydygy, terbiýeçilik ähmiýetlidigi, çeperdigigi, ýeňil okalýandygy, ýagny labyzlydygy we beýleki dürli çeperçilik serişdeleriniň ussatlarça ulanylýandygy bilen baglanyşykly. Bu goşgular, hut, şeýle häsiýetleri bilen ýatda galyjy çykypdyr.

Hawa, bu mysal getiren goşgularymyzyň ikisi hem bir şahyryň galamyna degişli. Olary ýazan zehinli şahyr, ýazyjy, dramaturg, kinossenarist Agageldi Allanazarow. Dürli ýyllarda gowy goşgular hökmünde depderime belläp alan şygryrlarym diňe bu ikisi bilen çäklenmeýär. Şeýle şygryrlaryň arasynda

şahyryň «Çal, tüýdügim», «Günüň öýi», «Meniň reňklerim», «Enemiň äýnegi», «Taýhar», «Sanawaç», «Balyjak», «Köşegiň sargytlary», «Tikenli pökgi», «Bilesigeliji garpyz» ýaly onlarça goşgulary bar.

Ýazyjy-şahyryň döredijiligine hemişe dogry baha bermegi başaran zehinli edebiýatçy, tankytçy Saýlaw Myradow şahyr Agageldi Allanazarowyň çagalar durmuşyna degişli eserleri barada şeýle ýazýar:

«Çaganyň öz edähedi bar: ol hiç dek oturmaýar, ol mydam hereketde. Ol şol hereketi-gözlegi, agtaryşy, dogrudyr-u-nä-dogry hereketleri arkaly gözýetimini giňeldýär, akyl ýetirişini baýlaşdyrýar. Çaganyň dirilik suwy — hereketi. Ine, Agageldiniň çagalar üçin ýazýan goşgulardyr poemalaryny, hekaýadyr powestlerini okap, men şu hakykata göz ýetirýärim. Ol hiç haçan çagalara moral okanok, ahlakly öwütler goşgynyň umumy ruhundan görünýär».

Saýlaw aga bu setirleri 1984-nji ýylda ýazypdyr. Agageldi Allanazarowyň şondan soňky, şu günlere çenli çärýek asyryň dowamynda ýazan eserlerine-de halypa edebiýatçynyň ýokarky sözleri degişli diýsek, öte geçdigimiz bolmaz.

Şahyr Agageldi Allanazarowyň dürli ýyllarda «Günüň öýi», «A» ýazýan», «Üç murtlak kapitan», «Ertekiler», «Bir bar eken», «Şadyýan harplyk» ýaly çaga durmuşyndan ýazylan ençeme kitaplary neşir edildi. Bu kitaplara girizilen şygryrlarda şahyryň pikir gözlegleri, çeperçilik serişdelerini ulanyş aýratynlyklary, şahyrana ussatlygy, bir söz bilen aýdanyňda şahyrçylyk, stili ýüze çykýar. Ol şygryrlar çagalar durmuşyndan goşgular ýazýan beýleki şahyrlaryňka meňzemeýän şygryýet dünýäsine aralaşdyrýar.

Heniz dil bilmedik çaganyň ene-atasynyň gürleýän dilini ýeňil öwrenişi ýaly, kiçijiklikden çeper eser okamak bilen meşgullanýan çaga öz okan zatlaryny çalt hem hemişelik ýatda saklaýar. Okaýan eserlerindäki şahyrymanlarynyň gowy

gylyk-häsiýetlerini ýeňil kabul edýär. Çagalar duýgur bolýarlar.
, WQLNâDQGD JQDQHUKNP DQ WUDGDJD IQJ] NQ
özüne çekiji bolmaly.

Çagany çeper esere höwrükdirmek, ünsüni çekmek üçin
eserde beýan edilýän wakalar, mümkin boldugyça, çagalaryň
özleriniň durmuşyndan alnan bolmaly. Her bir beýan edilýän
hadysany çagalaryň özlerini gurşap alýan zatlar bilen
baglanyşdyrmaga çalyşmaly. Agageldi Allanazarow bu meseläni
hemişe üns merkezinde saklamany başaryan şahyr.

*Enem janyň äýnegi,
Haýran eder hemmäni.
Tapsa bolýar, dakynsaň,
Keçä gaçan iňňäni.*

(Enemiň äýnegi)

* * *

*Düşmez elimden,
Alaja pökgi.
Her gün meň bilen
Daşaryk çykdy...*

*Pök-pök-pök-pökläp,
Asmana galýar.
Meniň boýuma
Deňleşjek bolýar.*

(Pökgi)

* * *

*Mekdebiň gazetiniň
Şu gezekki sanynda
Meniň bir goşgym çykdy
Suratym hem ýanynda.*

*Tarypladym pişigi,
(Ýogsam, tema-da kändi).
Okap beren mahalym,
Özem erbet görmändi*

(Goşgy)

— diýen ýaly setirleri ýokarky pikirlerimiziň şaýady bolup durýar. Şahyryň «Diktant», «Ýene üç günden», «Şeýdip tanyşdym», «Tikenli pökgi», «Öz öýmüz», «Dost» ýaly onlarça goşgularynyň örän täsirli, özüne çekiji çykmagy gönüden-göni çaga durmuşyna dahyllydygy hem-de ýatda galyjy pursatlaryň beýan edilýändigini bilen baglanyşyklydyr.

Şahyr Agageldi Allanazarow öz goşgularynyň aglabasyny çagalaryň şatlygy, begenji bilen baglanyşdyrmagyň usulyny tapýar. Şatlyk, begenç ýöne ýerden döremeýär. Ilkinji gezek mekdebe baran günün, бага ýa-da çöle gezelenç eden günün, ýa bolmasa saňa täzeje zatlaryň satyn alnyp berilmegi...

*Maňa köwüş aldylar,
Ýöreýşi-de üýtgeşik.
Sagly, çepli — iki dost,
Ýöräp ýörler tirkeşip.*

*Lowurdaýar süpürseň,
Görseň, gelyär göresiň.
Öý bilen ýol arasyn
Şu gün telim ýöredim.*

*Ylgap ýetesi gelyär,
Ýolda ulagly görse.
Oturtmady ol meni,
Uzakly gün bir ýerde*

(Täze köwüş)

— diýen ýaly goşgulary şahyryň galam ýörediş özboluşlylygyny, islendik wakany görüş aýratynlygyny, şol hadysadan, öň belleýşimiz ýaly, ýylgyrdýan, kämil şygry döredip bilýän ussatlygyny ýüze çykarýar. Agageldi Allanazarowyň şygryrlarynyň çeperçilik aýratynlyklary beýan edilende, oňa mysal getirmek isleýän goşgyň, köplenç halatda, doly amal bolýar. Sebäbi iki setirde ýa-da bir bentde pikir doly ýüze çykanok. Ol goşgynyň tutuş durkundan emele gelýär. Megerem, bu hem çagalar şygryýetiniň Allanazarowlyk özboluşlylygynyň bir tarapydyr.

Ýokarda mysal getiren goşgularymyz, esasan, çagalaryň öz durmuşlaryndan alnan bolsa, şahyr tebigat hadysalary, pasyllary, SHĖ DĀ \$ ê * Q Ė GĬ OU Đ Q XQ DGĐ OU GD ESDK goýmaýan zatlary hem çagalaryň ýatda galyjy pikirlenmelerine dahylly etmegiň hötdesinden gelýär.

Gyş haçan bolýar,

Bilmeli nädip?

Gyş şonda bolýar,

Geýilse ädik!

(Gyş şonda bolýar)

* * *

Gün agşam deňze

Batýan ekeni

Balyklar bilen

Ýatýan ekeni.

(Günüň öýi)

* * *

*Daglaň hersi raketa,
Depesinden ýagýar nur.
Kimdir birne garaşyp,
Uçjak-uçjak bolup dur.*

(Daglar)

* * *

*Irden kölüň gujagyndan
Topar bulut çykyp gitdi.
Öl-suw bolan geýimlerini,
Üstümize sykyp gitdi*

(Bulutlar)

—diýen ýaly setirleri munuň aýdyň mysalydyr. Şeýle şygrylar şahyryň döredijilik meýdanynyň özboluşly çemenzarlygyny emele getirýär. Ol çemenzarlykdaky güller tereň, gözel, ysy janyňa ýakymly, şypaly.

Islendik goşgy, goý, ol ulular hakda bolsun ýa-da çagalar durmuşyna degişli bolsun, çeperçilik serişdeleri, ýagny epitetleri, ulaltmalar, kiçeltmeler meňzetmeler... ulanylanda has çeper, kämil bolýar. Biz şahyr Agageldi Allanazarowyň baý döredijiligi bilen içgin tanşanymyzda, onuň şygryrlarynyň çeperçilik serişdeleri bilen bezelişine maýyl bolýarys.

Soňky mysal alan goşgymyz «Kölüň gujagyndan çykan bulutlaryň öl-suw bolan geýimlerini çagalaryň üstüne sykyp gitmegi» hakdaky pikir ýöretme şahyryň suratkeşliginiň, çeper diliniň özboluşly ýüze çykasydyr. Şahyr Agageldi Allanazarowyň «Deňizde» goşgusynda «Gämini kowalaýan tolkunlaryň bir-birlerini itişi», «Aýy dagy» goşgusynda «Aýy dagynyň deňze abanyp oturyşy hem-de ony ýerden gabanyşy», «Meniň reňklerim» goşgusynda surat çekýän oglanjygyň

«Gara reňkiniň gije bolşy, ýyldyzlaryňam göçüp gelşi, uklamak isleýänleriň bu ýere gelip ýatyp biljekdiklerini», «Gezelenje gelen Aý» goşgusynda «Aýyň bir baýra başyny goýup irkilişi», «Çabga» goşgusynda «Çabganyň gökden belendi-pesi synlap, daglara garnyny oýkap geçişi», «Gämi we tolkunlar» goşgusynda «Ilki gämini üwräp, soňra-da ony alyp gaçan tolkunlary» matanyň ýüzündäki keşde ýaly goşga aýratyn çeperçilik, gözelligi berýärler. Şeýle özboluşlylygy, gözelligi bolan setirler şahyrana şygra öwrülýär, şeýle şygrylary ýazmagy başaryan adama «şahyr» diýip bolýar. Ýasama şahyr bilen hakyky şahyryň araçägi şunuň ýaly kämilliğiň ýokdugynda ýa-da bardygynyda ýüze çykýar.

Şahyr goşgularynyň terbiýeçilik ähmiýetini ýokarlandyryp, kämahallar çagalarda bar bolan ýaltalyk, garagollyk ýaly endiklere ünsi çekmek islände-de bu hakda gönümel söhbet açman, deňişmäniň, şortanyň, aýlawly pikirleriniň üsti bilen şahyrana pikir ýöredýär. Ynha, Agageldi Allanazarowyň «Alma» atly goşgusy:

— Kaka, nirä gitjek sen?
— Alma ekjek hol pelde.
— Maňa-da görkezermiň?
— Gör, köwşüň geýip gel-de.

— Kaka, alma nirede?
— Şu ekýänim alma-da.
— Ol-a nahal ekeni,
Iýäýjekdim, bolmad-a.

Bu goşguda ogly bilen kakasynyň arasyndaky şahyrana söhbetdeşlikde çaga hiç hili akyl satylanok, gönümel öwüt-nesihat edilenok. Almany özüň ekip iýmelidigi hakdaky pikir goşgynyň tutuş durkundan gelip çykýar. Şeýle özboluşlylyk

hem şahyr Agageldi Allanazarowa mahsus şahyranalyk häsiýetleriniň biridir.

Şahyr «Alma» goşgusyny ataly ogluň sorag-jogabyny peýdalanyp ýazan bolsa, arassaja Selbijigiň doganynyň sumkasyndaky bulaşyk haty görüp, ony tämizlemek üçin ýuwşy hakda söhbet açýan «Selbijik» goşgusy gahrymanyň özüniň däl-de, başga biriniň gürrüň bermegi usulyny peýdalanyp döredipdir. «Günüň öýi» goşgusy bolsa liriki gahrymanyň öz gören zadyny gürrüň bermesi esasynda ýazylypdyr. Goşgularda pikir ýöretmegiň şunuň ýaly dürli usullarynyň peýdalanylmagy şahyr Agageldi Allanazarowyň şygryrlarynyň köpdürli, özboluşly, ýatda galyjy çykmagyna getirýär. Şeýle köpdürli häsiýetli goşgular hiç haçan ýadatmaýar, olary okadygyňça okasyň gelýär.

Şahyr Agageldi Allanazarow öz goşgularynda şygryň dürli gönüşlerini peýdalanýar. Onuň şygryrlarynda ikileme, mesnewi, dörtleme, murapbag, rubagy ýaly goşgynyň görnüşleri köp. Şahyr goşgynyň formasyny mazmunynyň ýüze çykmagyna hyzmat etdirmegi başaýar.

Mysal üçin, şahyryň «Köşek» goşgusyna seredip göreliň:

*Parasatly diňin salyp,
Mahal-mahal gäwüň çalyyp.*

*Köşek çölde aýlanyp ýör,
Ýerden esli saýlanyp ýör.*

*Ýok göwnünde gitsem küýi,
Niräk gitsin? Çöl oň öýi!*

Bu goşgy şygryň mesnewi görnüşinde ýazylypdyr. Mesnewi görnüşü şahyryň pikirini, beýan edilýän wakany gowy ýüze

çykarmaga hyzmat edýär. Goşgy bary-ýogy alty setirden, ýagny üç bentden ybarat. Ýöne muña garamazdan, şahyrana pikir özboluşly çaga pelsepesi bilen doly we düşnükli derejede okyja ýetirilýär.

Şahyr goşgynyň ikileme görnüşi bilen dörtleme görnüşi garyp, şygry döretmegiň özboluşly usulyny ulanýar.

*Laý-la, laý-la, laý-la, laý,
Men kiçijik dorja taý.*

*Barýan ýoldan çapalap,
Yzda goýup obany.
Baýra ýetsem taparyn,
Goýun bakýan babany.*

Bu setirler Agageldi Allanazarowyň «Men-dorja taý» atly goşgusyndan alyndy. Bu goşguda şygryň ikileme we dörtleme görnüşleriniň gezeleşdirilip ulanylmagy setirleri бүдretmän, gaýta olaryň sazlaşygyny, labyzlylygyny ýokarlandyrýar.

*«Görsün» diýip keyikler,
Çykyp dur ol belende.
Buldy sagyp dolduran,
Käseleri elinde.*

«Keyigokara» atly bu goşgy dörtleme gönüşinde ýazylypdyr. Dörtleme şahyryň döredijiliginde köp duş gelýän şygry görnüşidir. Şahyr öz pikirini bary-ýogy dört setirde aýdyň aýdýar. Goşgynyň içki sazlaşygy, ritmi setirleriň akgyňly, ýeňil okalmagyna ýardam edýär. Her bir söz ýatda galyjy. Elbetde, ýokarky pikiri goşgynyň başleme, altylama ýaly görnüşlerinde-de beýan edip bolardy. Ýöne goşgudaky artykmaç sözler, artykmaç setirler käte goşgynyň kemçiligine-de öwrülip bilýär. Şonuň üçinem islendik

pikiri goşgynyň haýsy görnüşine salyp beýan etseň ýerlikli, täsirli, özüneçekiji boljakdygyny bilmek hem şahyryň galam ýörediş kämilliginiň näderejededigini ýüze çykarýar.

Şahyr öz goşgularynda kapyýalaryň hem dürli görnüşlerini sünnälik bilen ulanýar. Onuň şygrylarynda boşaşa, başaşa, halkalaýyn, ýanaşyk kapyýalary dürli röwüşlerde görmek mümkin. Şygrylarda dürli kapyýalaryň ussatlyk bilen ulanylyşy şahyryň özboluşly gözleglerini aýdyň ýüze çykarýar. Onuň «meñzedi-münzedi», «birgiden-bürgüdiň», «gözýetim-gazetim», «öýküne-keýpine» ýaly rifmalary şahyryň şygrylaryna aýratyn bezeg, gzellik berýär. Bu kapyýalar şahyryň dürli şygrylarynda däl-de, «Atly bolsaň» atly bir goşgusyndan alyndy. Bir goşguda şunça owadan, nepis kapyýalaryň bolmagy, şahyryň bu ugurdan gadamynyň şowludygyna şaýatlyk edýär. Agageldi Allanazarow köplenç halatda doly kapyýalar bilen goşgy ýazýar. Doly kapyýalar şygrydaky sözleri has şirin, owadan sazlaşdyrýar. Köpbogunly, doly kapyýalary tapmak hem-de özgeleridir öz-özünü gaýtalamazlyk, sözleri kapyýalaşdyrmakda täzeçil bolmak beýle bir ýeňil däl. Ýöne şahyr muny ussatlyk bilen amal edýär.

Şahyr Agageldi Allanazarow edil goşgularyndaky ýaly, poemalaryny hem çuňňur mazmuna ýugrup, şirin duýgulara ýaýyp, dürli çeperçilik serişdeleri bilen bezäp döredýär.

Şahyryň © IEDDQ HHLV& HMLSRHP DGU %XSRHP DGD Pilbasanyň tokaýdaky beýleki haýwanlary köseýşi hem-de öz eden nädogry hereketi üçin jeza çekişi örän çeper, täsirli teswirlenýär. Gowy iş etseň-de, ýaman iş etseň-de, onuň netijesiniň ahyrsoňy özüňe-de gaýdyp geljekdigi hakdaky pikir bu poemanyň içinden eriş-argaç bolup geçýär. «Pilbasan» eseriniň çagalar üçin terbiýeçilik ähmiýeti uludyr.

Şahyryň «Üç murtlak kapitan» atly poemasy hem çagalarda ýakymly täsir galdyryp biljek şahyrana eserleriň biridir.

Poemadaky «Ertekeçi pişigiň erteki otaryşy» bada-bat ünsüňi çekýär. Eserde beýan edilişi ýaly:

Bar zada ynanyp,
Bar zady geňläp,
Otyr üç pişijek
Erteki diňläp.

Bu üç pişijegiň başdan geçirmeleri, edýän oýunlary, bileje gezelenje çykyşlary, radio diňleýişleri, syýahat edişleri poemada ençeme ýatda galyjy, şahyrana teswirlenen wakalar toplumyny emele getirýär. Poemany okaýan çagalar ol pişijekler bilen birlikde bolup geçýän wakalara gatnaşyjylara öwrülýärler. Poemadaky:

Mele pişik,
Çişik pişik.
Mele pişik,
Geýmez eşik.
Sowgy-zady
Duýanok ol.
Üşärin-ow
Diýenok ol

— diýen ýaly ýeňiljek okalýan setirlerden ybarat sanawajy çagalaryň höwes bilen ýatdan öwrenjekdikleri gümansyz. Bu pişijekler örän täsin. Olar kāmahal diňe syçanjyklary däl-de, eýsem göläni kowalamakdan hem çekinmeýärler. Bu pişijekler özleriniň şadyýanlygy, ugurtapyjylygy, bilesigelijiligi, batyrgaýlygy bilen ýadyňda galýar.

Şahyr Agageldi Allanazarowyň «Şadyýan harplyk» poemasy birnäçe kiçijik goşgulardan ybaratdyr. Şahyr goşgularynyň üsti bilen harplar barada gürrüň edýär. Her bir harpda durup geçende,

şol harplaryň kän gaýtalanýan sözlerini ulanýar. Şol bir wagtyň özünde ýatda galyjy, kämil goşgular emele gelýär. Ynha, şahyryň «G» harpy bilen baglanyşykly «Garpyz» atly goşgusy:

*Garpyz Güne çoýundy,
Suwdanam içdi doýup.
Indem garnyn sypap dur,
Matros maýkasyn geýip.*

Şahyryň «S» harpy bilen baglanyşykly döreden «Sübse» goşgusy:

*«Sübüs-sübüs» ýoly
Syryp ýör sübse.
Oturyp bilenok
Bir bilin bogsa.*

Agageldi Allanazarowyň «Şadyýan harplyk» poemasyny ybarat edýän şunuň ýaly goşgulary gysga sözlüdiği, özboluşly deňeşdirmeleriň, meňzetmeleriň ulanylýandygy, suratkeşligi, degişmelere baýdygy, sözleriň çeper, şirin sazlaşýandygy, labyzly okalýandygy bilen tapawutlanýarlar. «Şadyýan harplyk» poemasy çagalara harplary öwretmek ýaly asyly maksada eýerýändigini bilen birlikde, dürli gyzykly wakalara baýdygy, olaryň ýatda galyjydygy, çeperçilik taýdan ýokary derejä eýedigini bilen uly ähmiýeti bardyr.

Şahyryň «Ganatlylar» poemasy watançylyk temasyndan ýazylan uly göwrümlü eserleriň biridir. Bu poema «Ilkinji günler», «Harby okuwda», «Ýolda», «Dynç alyş», «Ganatlylar» ýaly goşgulara girýär. Bu poema «Ilkinji günler» atly poemadyr. Eser Ýazgeldi atly ýigidiň esger durmuşy bilen baglanyşyklydyr. Onuň esgerlik döwrüniň ilkinji günleri, öz gullukdaşlary, komandirleri, gulluk edýän harby bölümi bilen öwrenişişi çeper teswürlenýär. «Ilkinji günler» atly

bölümde Ýazgeldiniň uçardan paraşýutdan böküşi ýatda galyjy suratlandyrylypdyr. Poemanyň her bir bölümünde Ýazgeldiniň esgerlik tejribesiniň toplanýşy yzarlanylýar. Diňe bir Ýazgeldi däl, eýsem, onuň her bir gullukdaşy uçardan paraşýutly bökenlerinde «Ganatly esgerleri» ýatladýarlar. Agageldi Allanazarow bu poemasyňa hem şahyrana ussatlygyny siňdirip bilipdir. «Ak gar däl-de, desantlar ýagýan asman», «Şol asmanda emele gelen paraşýut öýleri», «Asman bulutlarynyň paraşýuta gaplanyşy», «Maşyn sürüjileriniň garaňkynyň hatyny çyra bilen okaýyşlary» baradaky çeper setirler şahyryň galam ýörediş kämilligini ýene bir gezek aýdyňlyk bilen ýüze çykarýar. Şahyryň «Ganatlylar» poemasy bir tarapdan, oglanjyklaryň esger bolmaga höweslerini artdyrsa, ikinji tarapdan, çagalarda watansöýüjilik häsiýetini kemala getirýär hem-de ösdürýär.

Edebiýatyň baş maksady adama edep hem terbiýe bermek bolup durýar. Çagalar şygryýetini hem bu maksatdan üzňe göz öňüne getirmek mümkin däl. Şu nukdaýnazardan seredeniňde, şahyr Agageldi Allanazarowyň çagalar durmuşyna degişli goşgulary örän gymmatlydyr. Gymmatly goşgular bolsa wagtyň geçdigisaýyn adamlaryň hemişelik ruhy baýlygyna öwrülýär.

Mämmetgurban MÄMMETGURBANOW,
şahyr, ýazyjy.

© HMDJ HX QMGHNDËU

ПИСЬМО ДРУГУ

Здравствуй, Агагельды! Знаешь, я неожиданно думал о том, что прошло уже пять лет со дня нашей первой встречи и нашей первой совместной работы. Это были дни VI Всесоюзного совещания молодых литераторов, когда Валентин Дмитриевич Берестов впервые показал мне подстрочники твоих книг для детей.

Знакомство наше состоялось позже, и я рад был увидеть именно того человека, какого представлял себе по стихам. Ибо незнание туркменского языка не помешало разглядеть в твоих подстрочниках тебя - настоящего детского поэта, доброго и умного.

Прошло уже пять лет, ты - автор нескольких книжек и на туркменском, и на русском языках, а мне впервые захотелось объяснить себе простоту и обаяние твоих стихов - секрет, который я ощущал до сих пор как солнечное свечение колодца на извечном караванном пути.

Может быть, и тебе это пригодится...

Я не удивлюсь тому, что твой поэтический взгляд на мир - это искренний взгляд ребенка, без этого и нельзя быть поэтом. Важно, что ты - детский поэт Туркмении, умеющий подать взгляд туркменского мальчика любому маленькому человеку страны, умеющий все же взглянуть на заповедные взрослые аксиомы. Вот одна из них: Туркмения - страна суровых песков. Но что видит твой маленький герой, переходящий из стихотворения в стихотворение? Конечно, и черепаху, лежащую, как качка, на пустынном песке, и змею, скользящую в тень, и крохотный смерч, на мгновение оживший жаркий песок... Но главное для него - это журчащий арык в тени седобородой ивы, игра рыбёшек в глубине камышового озера, отражение птицы и своего скакуна на воде.

Да хочет по-своему объяснить окружающий мир:

А знаете,

Чем удивляет вода?

Она подражает

Всему и всегда!

- Или из той же поэмы «Верхом на коне»:

Я радуюсь:

Озеро - словно кино.

Коня и меня

Показало оно!

«Вода - это жизнь» - сказал бы взрослый человек. Определение справедливо, но в нем нет удивления, вечно рождающего поэзию, и гораздо более справедлив и прозрачен ликующий возглас твоего маленького всадника:

Прекрасней неведомых стран

Родная пустыня моя!

Думая о твоих стихах, работая над переводами, я понял, что твое творчество совершенно лишено даже лёгкого оттенка грусти о невозвратности детства, той печальной иногда задумчивости, которая придает очарование многим стихотворениям для детей. Перечти хотя бы Овсея Дриза, Маршака или Уолтера де ла Мера. Отчего это, думал я, и, мне кажется, осознал. Грусть не свойственна характеру твоего маленького героя, ибо основное в его будущем взрослом самосознании - это мужество, непоколебимое мужество жителя пустыни. И, может быть, именно в этом главное национальное своеобразие твоих книг - из поколения в поколение передаваемая вера в свои силы:

Гул копыт. Пустыня - словно

Барабан гудит.

На коне сажу я ровно.

Так отец сидит, -

гордо говорит маленький туркмен, и потому-то исток
твоего творчества - незамутненный свет воды, пронизанный
жгучим солнцем песков.

Журчание арыка под палящими лучами не навевает гру-
сти, как, например, тенистый родник средней полосы Рос-
сии. Яснее всего искони заложенная в характер туркменско-
го мальчугана суровая доброта видна в стихотворении «Вер-
блюжонок», так ты и хотел назвать следующую книгу:

*Пусть жара!
Пусть овод жжжет!
Верблюжонок здесь живёт
Ну куда же он уйдет
Из родной пустыни?*

В каждом твоём стихотворении открывается новая чёр-
точка характера твоего героя: и лукавство, и мудрость, и не-
доумение, и серьёзность «под взрослого» - забавная и милая
«серьёзность»!

Даже не зная тебя, я знал твои стихи: твоя любовь к де-
тям - это умение внимательно слушать их, удивляться и ве-
рить вместе с ними.

Много дано - много и спросится, но мир, которому ты
посвятил себя - неисчерпаем: помнишь, как ты рассказывал
мне историю о том, как четырехлетний мальчик остался в
доме за старшего:

- Папа, а мама опять меня не слушалась!
- А что случилось?
- Весь день отказывается со мной кузнечиков ловить!
- Удачи тебе и новых стихов!
- Твой друг и переводчик,

Равиль БУХАРАЕВ,
Москва Журнал «Детская литература» № 2

ОБ ПОЭТЕ АГАГЕЛЬДЫ АЛЛАНАЗАРОВЕ

В первые туркменский поэт Агагельды Алланазаров появился на моем горизонте около пяти-шести лет тому назад.

Однажды, возвращаясь из поездки с Украины мой друг-поэт Александр Лисняк при встрече радостно сообщил:

«Я во время поездки познакомился с прекрасным поэтом из Туркмении.

Когда вместе выступали перед читателями я был свидетелем как хорошо принимает его чудесные стихи аудитория. Его стихи пропитаны восточной мудростью и им присущ загадочный тонкий юмор.

Его надо немедленно, побольше переводить для русских читателей. Он поэт твоего духа и ты его должен переводить. Я ему уже о тебе рассказал...»

Вот так и началось наше творческое сотрудничество с поэтом Агагельды Алланазаровым. Переводя его я для себя открыл, что в Ашхабаде живет один из большой буквы поэт из бывшего СССР-а.

Особенно меня очень заинтересовала и обрадовала, «Веселая азбука»; добрые и действительно веселые умные стихи и проза. И, честное слово, давно не работал с таким удовольствием, с таким желанием. Надеюсь она читателям тоже понравится.

Мы уже давно собираемся к друг другу в гости, но к сожалению, до сих пор ни как не можем встретиться...

А, я рад, что в моем творчестве особое место занимает этот талантливый поэт.

Близко познакомился с творчеством этого поэта, я убедился, какой точный диагноз поставил на творчество этого поэта В.Орлов, написавший предисловие к одной из книг Агагельды Алланазарова, вышедшей в Москве: «Что рождает настоящего поэта?..

Даже поэт кто ни разу не бывал в Туркмении, не видел ее гордой красоты, не знаком с ее сердечным, мужественным народом, начнет любить и знать этот прекрасный край. А такое возможно только при встрече с прекрасной поэзией».

Я уверен, прочитав «Веселую азбуку» читатель еще раз убедится в сказанном о поэте Агагельды Алланазарове.

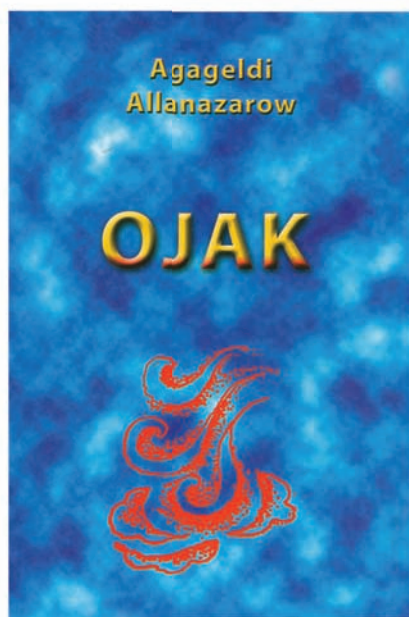
Евгений НОВИЧИХИН,
поэт-переводчик.
Воронеж Россия

2

*Magtymguly at tutulsa,
Ozal dessan ýazan geler.*

MAGTYMGULY

DAGLARYŇ ÜSTÜNDEN DAGLAR GÖRÜNÝÄR

DAGLARYŇ ÜSTÜNDEN DAGLAR GÖRÜNÝÄR

Agageldi Allanazarowyň döredijiligini hyýalymda başdan-aýak yzarlasam, rus edebiýatynyň romantizm akymynyň kerwenbaşylarynyň EIL: ä XNRXNQň: «Daglaryň üstünden daglar görünýär» diýen ajaýyp şahyrana setiri ýadyma düşýär. Dogrudan hem, Agageldi Allanazarowyň 1964-nji ýylda çap bolan «Ussanyň jogaby» goşgusyndan başlap (bu goşgy onuň çap edilen ikinji eseridi), 2000–2006-njy ýyllarda peýda bolan uly göwrümlü kitaplaryna çenli döreden eserleri bir-biriniň üstünden görünýän, bärkisinden barha beýgelip gidýän dag gerişlerini göz önüne getirýär. «Ojak» romany, häzir-ä, şol gerişleriň iň belendi.

A.Allanazarowyň döredijiligi kem-kemden kämilleşdi öňürti dörän eser özünden soňky eser üçin basgançak bolup hyzmat etdi. Şeýledigini ýazyjynyň eserlerini okan her bir okyjynyň özi hem hökman aňlar. Ussat ýazyjynyň döredijiligi baradaky esasy gürrüňe geçmezimden ozal onuň döredijilik yoluny ýagtyldan tanymlaşsalar söz açmak isleýärin.

1966-njy ýyl. Türkmeniň tanymlaş ýazyjysy Gurbandurdy Gurbansähadow Mary şäherine ýaş ýazyjylaryň maslahatyna gatnaşmaga baranda, şol mahal mugallymçylyk mekdebinde okap ýören Agageldi Allanazarowyň goşgularyny seljerip, oňa ak pata beripdi. Şondan soňam onuň şU OY JDJHAXQ OUGD yzygiderli peýda bolmaga başlady.

1987-nji ýyl. Agageldi Allanazarowyň «Bir gezek uçan it» powesti Çingiz Aýtmatowyň ýazan sözbaşysy bilen birlikde rus dilinde neşir edilýär. Şol sözbaşyda ol ýaş okyja ýüzlenip: «Seniň okamagyňa garaşýan, okanyňdan soň hem, ynanyşyma görä, göwnüňden turjak şu kitap barada gürrüň berip oturjak däl. Meniň saňa esasy aýtjagym şundan ybarat: sen öz eneň bilen kakaňdan

hem Agageldi Allanazarowyň şu powestini okamagyny haýyş et. Soňra olaryň hem birneme özgerendiklerini, boluşlarynyň üýtgändigini görersiň» diýen sözler bar. Häzirki zamanyň dünýä edebiýatynyň uly sütünleriniň biri, türki edebi äleminiň parlak ýyldyzy hasap edilip, uly sarpa goýulýan uly ussat Çingiz Aýmatow kitabyňa sözbaşy ýazyp, eserine şeýle uly baha berse, her bir ýazyjy hem özünden, eden işinden hoşal bolardy. Üstesine-de, nesibäm çüwüp, has ýakyndan gatnaşanym, hüý-häsiýetine belet bolanym üçin Çingiz Töregulowiçiň öwgüli sözleri saga-sola sowrup ýörmändigini bilýärim. Ol çem gelen kitaba sözbaşy ýazyp, çem gelen eseri mahabatlandyryýanlardan hem däl. Ýöne onuň dünýä medeniýetine goşant goşýan ussatlara, edilen işe mynasyp baha bermegi «ýokuş görýänlerden» däldiginden hem habarym bar. Ol göz guwanjymyz Magtymguly Pyragynyň döredijiligine-de belent baha berip, öz pikirlerini paýhaslylyk bilen esaslandyrypdy. Türkmen suratkeşi Yzzat Gylyjow hakda: «Yzzat, sen meniň buýsanjymyň», kompozitor Nury Halmämmedowyň ussatlygyndan söz açyp: «Nury Halmämmedow sazyny ýazmadyk bolsa, «Şükür bagşy» kinofilmi dünýäde gazanan şöhratynyň derejesine görilmezdi» diýip ýazan hem şol. Uly ussadyň biziň ýazyjydyr şahyrlarymyzyň, sungat wekillerimiziň işine şeýle ýokary baha bermegi dünýä medeniýetinde deňli-derejeli ornumyzyň bardygyna şaýatlyk edýär. Biz oňa guwanýarys. Ýöne Agageldi Allanazarowyň döredijiliginiň ähmiýetini hemmetaraplaýyna açyp görkezmek ýene bize – onuň eserleri bilen asyl nusgasynda tanyş edebiýatçylara bagly bolup durýar. Men döwürdeşi, döredijiligine sarpa goýýan, ilkinji goşgularyny, hekaýalaryny höwes bilen okan, özboluşly zehininiň derejesinden az-kem habarly adam hökmünde onuň eserleri, olaryň tutýan orny barada käbir pikirleri okyja ýetirmek isleýärim. Agageldi Allanazarowyň döredijiliginiň örän agramlydygyny, onuň öz halkynyň medeniýetini dünýä

ýaýmakda uly işler bitirendigini, döwriň talabyny ödeýän ajaýyp eserler ýazandygyny äşgär edip duran esasy alamatlar nämeden ybarat? Şol sowala gysgaça, ynandyryjylykly hem mynasyp jogap bermek üçin men iki terezi gurundym. Terezileriň birini kino sungaty, ikinjisini bolsa terjimeçilik sungaty emele getirýär. Bu iki tereziniň eserleriň agramyny dogry çekýänine ýüregim bilen ynanyýaryn. Sebäbi üns berseňiz, ajaýyp kino eserleri ajaýyp kyssa eserlerinden dörändir. Wakasyz, hereketsiz, gury sözler bilen ýazylan hekaýadan, powestden, romandan kino döremeýär. A.Tarkowskiý, N.Mihalkow, W.Şukşin, B.Mansurow GIDQ XQ UHILWRU GHMMQ JWHHQ HV HP ROUň hakyky kyssa eserlerini esas edinmekleri dälmi? Mysal üçin, Bulat Mansurowyň UHILWRU KNP QH DQ 1OP H D D Q «Şükür bagşy» powesti boldy. Umuman alanyňda-da, rus edebiýatynyň L.Tolstoý, N.Gogol, A.Puşkin, A.Tolstoý, Ý.Bondarew, B.Wasilew, M.Şolohow, W.Şukşin ýaly läheňleriniň eserleriniň kinonyň diline geçirilmedigi ýokdur. Sebäbi kinematografiýa haýsy eseriň zehine ýugrulandygyny duýmagy örän gowy başaryýar. Kinonyň diline geçirilen kyssa eseri şol edebiýatyň naýbaşy eseri hasap edilmeli. Türkmen edebiýatynda-da şeýle. Soňky ýüzýyllykda dörän ýokary derejeli eserlerimiziň aglabasy kino diline geçirildi. Bu babatda B.Kerbabaýewiň «Aýgytly ädimini», N.Saryhanowyň «Şükür bagşysyny», G.Kulyýewiň «Gara kerwenini», N.Jumaýewiň «Ýuwaş gelnini» ýatlamak hem ýeterlik bolsa gerek. Ikinji terezim hem hakyky eseri saldarlamak babatda örän dürs işleýär. Terjimeçi, adatça, başga bir dildäki iň gowy eseri terjime etmäge çalyşýar. At-abraý getirmejek bolsa, onuň wekilçilik edýän edebiýatyny baýlaşdyrmajak bolsa, terjimeçi beýle eseriň golaýyndan hem barmaz. Şonuň üçin hem, başga dile terjime edilýän eseriň asyl nusgasynyň hem kämildigini gypynç etmän aýdyp bolar. Türkmen ýazyjysy Agageldi Allanazarowyň döreden eserleri bolsa, meniň ulanýan

«iki terezimde» çekilende hem olaryň ýüpäne gaty gowy agram salýar. Sebäbi onuň eserleriniň esasynda eýýäm dört kino döredildi, şonuň ýaly-da «Ýedi däne», «Çat açan menzil», «Welosiped», «Iner ýüki», «Goja», «Güneşli gämi», «Mähriban at» ýaly 25 kitaby dünýä halkarynyň 30-a golaýynyň diline terjime edilip, 5 000 000-dan gowrak nusgalykda çap edildi. Bu bolsa türkmen ýazyjysy Agageldi Allanazarowyň eserleriniň dünýä edebiýatynyň baýlaşmagyna goşant goşýandygyndan, olarda gaýry milletleriň okyjysy üçin hem öwrenere zadyň bardygyndan habar berýär. Eserleriniň dünýäniň dürli dillerinde neşir edilmegi diňe ýazyjynyň özüne däl-de, medeniýetimiziň, Watanymyzyň abraýyna-da abraý goşýar. Her ýurduň dünýädäki abraýy milli medeniýetiniň ösüşi, esasan, başga milletleriň medeniýetine täsir edişi bilen ölçelýär. Şol nukdaýnazardan biz häzirki zaman döredijilik işgärlerimize, öňi bilen hem, A.Allanazarow ýaly, dünýäniň onlarça dilinde kitaby çykan ýazyjymyza guwanmalydyrys. Çünki ýazyjynyň döredijilik arabasyna baş-on setirlik goşgudan, iki-üç sahypalyk hekaýadan başlap, egninde agyr ýük, ýazyjynyň öz gowy görýän meňzetmeler dilinde aýtsak, «iner ýüküni» göterýän romanlara çenli kän sanly eserleriň ýüklenendigini görýäris. Agageldi Allanazarowyň köp taraply döredijiliginden söz açyp, onuň çagalar üçin ýazan goşgularyna, ýüzugra bolsa-da, üns bermän geçmek bolmaz. Çünki ol edebiýat meýdanynyň gyrasyndan goşgy bilen girip, dürli döwürlerde «At gaýraty», «Günüň öýi», «Şadyýan harplyk», «Bir bar eken», «Çölün deňiz günleri», «Yssy gün», «Ýañlan, tüýdügim» ýaly ýygyndylaryny okyja hödürledi. Olara hil taýdan gysgaça baha bermek üçin, ýene şol ýokarky ölçegimize ýüzlenmeli bolýaryn. Bu ýygyndylaryň hemmesi diýen ýaly, dünýäniň ýigrimiden gowrak diline terjime edildi. Onuň çagalara niýetläp döreden eserleriniň aglabasy ýaşlar üçin gowy eserleriň ýygyndysy bolan «Çagalar edebiýatynyň hrestomatiýasyna» girizilip, rus dilinde

wagtal-wagtal gaýtalanyp çap edilýän bu kitapda öz ornuny tapdy. Şeýlelikde, Agageldi Allanazarowyň goşgulary başga ýurtlaryň çagalarynyň hem söýüp okaýan goşgularyna öwrüldi.

Makalany okanyň «Awtor näme üçin başga dillere beýle ýykgyň edýärka?» diýmegi mümkin. Ýok, Agageldiniň goşgulary türkmen dilinde ýazylyp, öňürti türkmen çagalarynyň göwnünden turdy, türkmen çagalarynyň halan eserlerini bolsa başga milletleriň çagalary hem haladylar. Halanany üçinem ol kitaplaryň birnäçesi käbir ýurtlarda gaýtadanam çap edildi. Çeper eseriň başga dillere terjime edilmeginiň «gamyny iýmek» diýen pikire men gaty pert jogap berip biljek. Özüň gamyny iýeniň bilen eseriň başga dile terjime edilmeyär, ony hemişe eseriň çeperçiligi, hili, özboluşlylygy gazanýar. Agageldi Allanazarowyň döreden eserleriniň aglabasy şol zerur bolan talaplary ödeýär. Diýmek, terjime edilmegini onuň eserleriniň özleri gazanýar.

*Gün agşam deňze, batýan ekeni,
Balyklar bilen ýatýar ekeni. («Günüň öýi»)*

*Baglaň başyny her ýana yrap,
Berýär guşlara höwürte gurap. («Şemal»)*

Üns berseňiz, ýokarky setirlerde manysyz «boşluk» ýokdur, tersine, çagalaryň göwnünden turjak hem olara örän düşnükli täsin suratlar bar. Çagany boş sözler däl-de, onuň aň derejesine kybapdaş ýeňiljek, manyly, özüne çekýän görnüş gyzyklandyrýar. Çagalar üçin goşgy ýazanda, daýaw Agageldiniň özüni-de ylgap ýörenje çaga öwrülendir öýdýärsiň. Ol goşgularynda çagalar bilen çaga oýunlaryny oýnaýar, çaga dilinde gepleýär. Şahyr şol hereketleriň ussady. Çagalar edebiýatyndan edilýän esasy talap hem şondan ybarat. Dünýä çagalar edebiýatynyň sütünleriniň biri Agniýa Bartonyň: «Agageldi Allanazarow türkmen çagalarynyň näme barada pikir edýändiklerini örän oňat bilýär» diýip ýazmagynda özüň-ä uly ussadyň ildeşimiziň döredejiligine beren

ýokary, şeýle-de dogry hem mynasyp bahasy hasap edýärin. Belli rus şahyry Lew Oşaniniň az-kem başgarak äheňde: «Agageldi Allanazarow öz ýaşajyk dostlarynyň ruhy dünýäsini oňat bilýär, olar bilen ýürekdeş gürrüň etmegi başarýar» diýip bellemegi-de, Agageldiniň döredijiligi bilen tanşan uly şahslaryň onuň çagalar üçin ýazan eserleri barada gowy pikirdedigine şaýatlyk edýär. Çaganyň ruhy dünýäsini inçelik bilen öwrenen, öwrenenini hem ussatlyk bilen ulanmagy başarýan ýazyjynyň utuşly tarapy hem şondan ybarat. Ol çagany gury sözüň däl-de, manyly suratyň özüne çekýändigine göz ýetiripdir. Ýene bir bellemeli zat: çagalar edebiýaty bilen düýpli iş salyşýan W.Berestow, Ý.Akim ýaly ussat halypalaryň bellemeklerine görä, Agageldi Allanazarowyň goşgulary haýsy dile terjime edilse-de, onuň liriki gahrymanynyň başy – türkmen tahýaly. Ol başga dilde geplese-de, sözleriň owazy, äheňi türkmeniňki. Bu häsiýet onuň döredijiliginiň hamyrmaýasyna öwrülipdir. Şeýle hem, pikir, görnüş bezegine baý goşgular başga dile geçende-de, milli özboluşlylygyny ýitirmeyär. Şonuň üçin hem şahyryň döredijiliginiň daşary ýurtly synçylarynyň biri: «Agageldi eserlerine öz adyny goýmasa-da, goşgularyň türkmeniň galamyna degişlidigi görnüp dur» diýip ýazýar. Meniň has-da göwnümden turany üçin mysal getirýän setirlerimdäki diňe hakyky ussadyň döredip biljek şahyrana keşbine üns beriň:

*Gelin bolup, süýji pallap gerinip,
Garly meýdan çykdy gijäň içinden.*

Ýa-da:

*Bulutlar ol ýerde ganat kakýşyp,
Sowlup barýan al şapagy kowlaýar.*

Tebigatyň içinde özboluşlygyny ýitilik bilen yzarlamaga guýmagursak ussatlygy şahyryň hemme goşgularyny diýen ýaly durmuşa, ýaşajyşa okyja golaý edip görkezýär, ony özüne tabyn edýär, goşgularynyň keşbi, dili tebigatyň gözəl keşbi tebigatyň näzik dili bilen baýlaşýar. Türkmen çölüniň, türkmen sährasynyň,

umuman, türkmen tebigatynyň gözelligine inçe synçylyk bilen garamak ussatlygy Agageldi Allanazarowyň goşgularyny baý, özüne çekiji, täsin edip görkezýär. Olardan Pendi sährasynda öwüsýän mylaýym şemalyň sesi saz bolup ýaňlanýar, türkmen howasynyň ýakymly tagamy duýulýar. Onuň aglaba eserleriniň başga dillere höwes bilen terjime edilýänligi-de şonuň üçin bolsa gerek.

Ýazyjynyň türkmen tebigatyndan ylham alan eserlerine üns beren belli edebi synçy hem kyssaçy Saýlaw Myradow metbugatdaky çykyşlarynyň birinde: «Türkmenistany, onuň tebigatyny men hem bilýärmikäm öýdýärdim welin, Agageldi Allanazarowyň kitaplaryny okap, öz ilimi täzedem, ony hem özüm üçin täzedem açdym» diýip ýazypdy. Agageldi Allanazarowyň giň göwrümlü, ýokary hilli döredijiligi barada onuň derejesine laýyk gürrüň etmeli bolsa, ýazyjynyň hekaýa-nowellalaryna aýratyn üns bermek gerek. Men galamdaşy, yhlasly okyjysy hökmünde onuň nowellalarynda başga ýazyjylaryňka meňzemeýän özboluşlylyk duýýaryn. Uly göwrümlü powestlerinde, romanlarynda bolşy ýaly, onuň hekaýalarynda-da («Dogan», «Täze ýyl heseri», «Welosiped», «Ene») arassa türkmen diliniň kömegi bilen gazanylýan şahyrana beýan ediş usuly ünsüňi çekýär. Şahyrana duýgular bolsa, sagdyn, manyly, arassa diliň üsti bilen beýan edilende, has-da özüne çekiji bolýar. Ýazyjynyň esasy ýaragy diýilýän dil ýaragy Agageldiniň elinde bökdençsiz işleýär. Onuň wakalara, herekete baý kyssasy sadadan düşnükli halk diliniň ulanylmagy bilen utýar, lejikdirmeyär, lezzet berýär. Men, yhlasly okyjysy hökmünde, Agageldi Allanazarowyň döreden kän sanly powestleriniň arasynda in saýlantgysyny – hakyky edebiýatyň ähli talabyna hertaraplaýyn jogap berýän «Iner ýüki» powestini özüme golaý hasap edýärim. Eýýäm allegorik adyndan göterilýän ýüküň ýönekeý bir ýük dälidigini aňdyryp başlaýan eser ilkinji sahypasyndan okyjyny yzyna düşürüp ugraýar (eseri

şeyle dartgynly derejede başlamak hemme ýazyja başardyp hem durmaýar). Diňe ineriň göterip biljek ýüki – ýaňy murty taban ýigdekçäniň entek bekemedik gerdenine agram salan durmuş ýüki, kynçylygyň ýüki. Uruş döwründe tylda galan ýetginjekleriň başdan geçiren agyr günlerini beýan edýän powestler türkmen kyssasynda az däl. Ýöne Agageldiniň döreden «Iner ýüki» biziň edebiýatymyzyň agramyna has-da agram goşdy. Häsiýetleriň ynandyryjy wakalar, mertligiň, edermenligiň şertlerine jogap berýän hereketleriň üsti bilen açylmagy, kynçylykly durmuşyň ýuwmarmylanman, owadanlanman, ýazyjylyk ussatlygy bilen dogruçyl görkezilmegi, şonuň netijesinde-de, ýazyjynyň ýaşlaryň nusga alarlyk keşbini ýokary çeperçilik başarnygy bilen ýüze çykarmagy göwnünden turýar. «Iner ýüki» sagdyn, ilhalar ideýasy, wakalarynyň ynandyryjy beýan edilmegi bilen ösüp gelýän neslimize her hili ýagdaýda-da milli buýsanjyny saklap, arassa zähmetiň kömegi bilen kynçylykdan rüstem gelinýändigini görkezýär. Zähmet adamy, mert adam, onda-da entek bedeni onçakly bekemedik ýigidiň uly adamyň etmeli işlerini amala aşyryşy, Watana elinden gelen ýardamy aýamaşyşy okyjyda oňa bolan söýgi, hormat oýarýar.

Beýle ýagdaý hemme halklaryň ýaşlary üçin hem mahsus bolsa gerek. Şol sebäpli-de, özlerine göwni ýetýän edebi derňewçiler «Iner ýüküne» az mahalyň içinde ýigrimi gezek üns berdiler. Beýle ýagdaý edebiýatda ýygy-ýygýdan gaýtalanyp duran waka-da däl. Bu powest türkmen, rus, bolgar dillerinde 5 gezek çap edildi, şeýle hem S.Antonow, Ý.Trifonow, W.Astafew ýaly rus edebiýatynyň nusgawy ýazyjylarynyň döreden saýlama powestleriniň arasynda ýer aldy. Bu türkmen kyssaçysy A.Allanazarowyň ussatlygyna berlen örän uly bahadyr. Millionlap nusgalykda çap bolýan kitaplary döretmek her bir ýazyjynyň arzuwydyr. Ýönekitabyňnähilihupbatbilendöredilýändiginebelet adam Agageldi Allanazarowyň özüni tanamasa-da, näderejede

zähmet çekýändigini eserlerinden biler. Eser ýazylanda, her sahypasy telim gezek göçürilip, sülä getirilýändiginden az-kem habarly bolanym üçin, Agageldi Allanazarowyň nähili azaphon ýazyjydygyny göz önüne getirýärim, parahat gijeleriniň narahat geçendigini, ýumşak ýassykda dynç almaly kelläniň näçe sagatlap gaty stol üstüne eglip durandygyny çaklaýaryn. Ýöne Agageldiniň çeken azaby, gören görgüsi döredijilik hasyly bilen öeldi. Türkmen edebiýatynda beýle uly derejedäki ussadyň döremeginiň iki sebäbi bar diýen aýgyda gelýärim. Olaryň biri Taňry guýmuş, ýöne hemme kişiniň başarmaýan zady – erjellik bilen hupbatly zähmet. Agageldiniň adyny edebiýatymyzyň taryhyna ýazan, dünýä okyjylarynyň hem örüsine çykaran şol iki sebäpdir. Şeýlelikde, hut meniň özüm-ä zehinli şahyr hem kyssaçy Agageldi Allanazarowyň döreden ajaýyp eserleri döretmek üçin çeken çäksiz zähmetiniň soňy halkara derejesindäki abraý bilen utgaşyp gitdi diýen netijä gelýärim. Ýokarda meniň Agageldi Allanazarowyň döredijiliginden agzap geçen eserlerimiň sanawy hem bir ýazyjy üçin ýeterlik ýük, onda-da Agageldiniň iri göwrümlü bir eseriniň ady bilen aýtsam, iner ýüki. Ýöne her bir uly ýazyjynyň ady tutulyp, döredijilik örüsine ser salnanda, onuň haýsydyr bir eseri beýlekilerinden saýlanyp ýada düşýär. Mysal üçin, dünýä belli onlarça tomluk eser ýazanam bolsa L.Tolstoý diýlende «Uruş hem parahatçylyk», N.Gogol «Derňewçi», Puşkin «Ýewgeniý Onegin», A.Tolstoý «Pýotr I», M.Şolohow «Ýuwaş Don», B.Kerbabaýew «Aýgytly ädim», B.Seýtakow «Doganlar», G.Kulyýew «Gara kerwen» romanlary göz önüne gelýär. Şol eserler olaryň iň naýbaşy kitaby hasaplanýar. Şol nukdaýnazardan biziň döredijiligi barada gürrüňini edýän Agageldi Allanazarowymyzyň eseri haýsy diýlende ol (häzirlikçe), elbetde, eýýäm okyjynyň minnetdarlygyny gazanan «Ojak» romany (Agageldi entek-entekler öňkülerinden pes bolmadyk eserleri döreder diýen berk ynamymyz bar) diýip basap edýärim.

Agageldi Allanazarow diýlende, ilki bilen, eýýäm okyjynyň minnetdarlygyny gazanan «Ojak» romany ýadymyza düşýär. «Ojak» ýazyjynyň Garaşsyzlyk ýyllarynda döreden esasy eseri boldy. Bu roman hakdaky gürrüňe başlamazymyzdan öňürti ýazyjy Agageldi Allanazarowyň «Ojagy» okyja ýetirmegine nämäniň sebäp bolandygy, onuň näme üçin şol esere kalbynyň dyňzap duran joşgunyny bagyşlanlygy bilen biraz gyzyklanalyň.

Türkmen halkynyň agyr taryhynda pajygaly wakalar kän boldy. Halkymyzyň diňe XIX asyrda başdan geçiren agyr pajygalaryny sanamaly bolsa, ortaça düşünjeli okyjy Sarahs, Mary, Gökdepe söweşlerini ýatlar. Garrygala söweşi, Gazawat gandöküşligi köpün ýadyna-da düşmez. Biziň taryhymyzda şol agzalan söweşlerden pes bolmadyk enäni gyzdan, atany oguldan, münläp-münläp bigünä adamlary dogduk depeden, ata Watandan jyda eden ýene bir aýylganç tragediýany bolsa görer gözden, eşider gulakdan gizläp sakladylar, ykbal çözyän syýasatçy kişiler aýy hakykatyň gizleneni bilen süýjemejekdigi, nahak ganyň ýerde ýatmajakdygy barada oýlanmadylar, halkyň hakyda sudundan gaçyp gutularys öýtdüler. Şol gizlin saklanan halk pajygasy hakynda taryh maglumatlary näme diýýär? Üns beriň: «1917-1930-njy ýyllarda Türkmenistanda baý-kulak diýlip sürgün edilenleriň sany 900 müňden gowrak adamdy. Şol ýyllar ýat illerden mesgen gözläp, ýurtdan gykanlaryň sany 4 milliondan geçdi». Sürgün edilenleriň, bosgunlaryň, açlykdan, jebri-jepa çekmekden gyrylanlaryň sanyny bolsa anyk bilýän ýok. Megerem, olaryň sany ýokarda agzalan uruşlarda wepat bolanlaryň sanyndan has artykdyr.

Geljekki ýazyjy Agageldi Allanazarow ene-atasy 16 ýyllyk Gazagystan sürgüninden gaýdyp gelenlerinden baş-alty aý geçensoň, 1948-nji ýylda dünýä inýär. Gepiň keltesi, «sürgüniň ogly» bolmak Agageldiniň hem nesibesinden çykydyr. Gazagystan sährasynda sürgünde wepat bolan agasynyň öwezini

tutmagyny dileg edip, oňa Agageldi at goýýarlar. Halkymyzyň esli böleginiň başyndan hupbat bolup inen belanyň ýaňy ýaş oglanyň kalbyndan çykmaýar. Ol ýaň, ol ýanardag ahyram «Ojak» (şertleýin ady «Sürgünler») romany bolup, daşyna çykýar. Şu ýerde men ýene-de bir zady bellemekçi bolýaryn. Türkmen topragynda XX asyrdaky bolup geçen ol aýylganç ZINDQ oHSUHGHEE WDJJDJHMAHQ ODGDDN EHD QHWHN däl, agzamak hem bolmaýardy. «Ojagyň» okyjyny özüne beýle güýçli çekmeginiň bir sebäbi-de romanyň şol gizlinligi paş edýändigini bolsa gerek. Ýaşlarymyzyň negada biri bolaýmasa, ol gizlin, namart, «ejizeganymluk urşundan» oňly habarly däl. Şonuň üçinem bir asyra golaý üsti basyrylyp gizlenen wakadan ilkinji bolup, uly göwrümlü eser ýazan Agageldi Allanazarow diňe bir täsin, täze temadan roman döretmek bilen däl-de, tutuş halkymyzyň, aýratynam beýle zatlar bolandyr öýdüp pikirem etmeýän ýaş neslimiziň gözünü açmak bilen, taryhymyzyň önünde ägirt uly hyzmat bitirdi.

Romanda Kymyş goja, onuň maşgalasy başdan-aýak ýazyjynyň üns merkezini eýeleýär. Birmeňzeş agyr ykbala sezewar bolan münlerçe türkmen maşgalasynyň çeken jebiriniň Kymyş aganyň hojalygynyň üsti bilen görkezilmegi romanyň saga-sola pytraman, ykjam bolup çykmagyna getiripdir. Bu maşgalanyň oň orna geçirilip, üns bilen yzarlanmagy ýazyjynyň utuşly tarapy bolsa gerek. «Ojagyň» ýordumyny yzarlamagy, wakalaryny jikme-jik beýan etmegi, olara düşündiriş bermegi özüme borç edinmeýärin. Eger başarsam, türkmen edebiýatynda dörän, çeper diýseň hem, taryhy diýseň hem, syýasy diýseň hem, üstüne basan «iner ýüküni» göterip biljek bu özboluşly romanyň esasy damaryna ser salmak isleýärin. Romany okap çykaran netijäme görä, ýazyjy adam ogluna kynçylygyň edýän täsirini ýüze çykarmagy esasy wezipe edip önünde goýupdyr. Ol durmuş pajygasynyň döredýän kynçylyklarynyň ynsanyň ruhy dünýäsine

ýetirýän täsirini edebi keşpleriniň üsti bilen okyja ýetirmäge çalyşýar. «Ojagyň» sürgün edilen gahrymanlarynyň Watandan jyda düşmekleri olara çekip-çydardan agyr düşýär. Aýlardyry ýyllar hem olary ýat toprak bilen öwrenişdirip bilmeýär. Ýasaýys syrlary hakynda oýlansaň, çökder kynçylyk, töhmet belasy, ynsan gerdeniniň göterip bilmejek ýüki, onda-da hiç kim üçin peýdasy ýok, ýörite oýlanyp tapylan jeza her hili mert kişini-de ejizlemäge mejbur edýär, onuň aňyna erbet zeper ýetirýär, gowy häsiýetiniň ýaramaz häsiýet bilen çalyşmagyna, ejizlemegine getirýär. Beýle ýagdaý adamlaryň köpüsiniň psihologiýasyna mahsus ýaly bolup hem görünýär. Emma kynçylykly ýagdaý Agageldi Allanazarowyň romanynyň gahrymanlaryny gatybaşa, erjele, mert kişä öwürýär, olaryň aňyndaky watanperwerlik duýgusyny, öz ojagyna küýsegini güýçlendirýär. Men uzak ýyllaryň dowamynda dogduk mekandan uzakda ýaşap, umuman alanyňda, biziň halkymyzyň başga halklaryň hiç biri bilen deňeşdirer ýaly derejede däl oturymly, öz ojagyna wepalydygyny göz ýetirdim. Men başga milletler onuň tersine diýen çaklamadan gaty daşda. Ýöne türkmenler... Men ojak meselesinde Agageldi Allanazarowyň romanyndaky ideýasy bilen pikirdeş bolup, bizin halkymyzyň şu günü bilenem öz çaklamamy tassyklap bilerin. Hut şu günem kân-kân milletleriň kân-kân wekili başga ýurtlara öz peýwagtyna gidip, juda zorluk göräýmese, edil öz watanynda ýaşaýan ýaly bolup ýaşaşyp ýörler. Emma türkmen welin, dogduk depesini terk etmegi halaýanlardan däl. Şonuň üçinem «Ojagyň» sürgün edilen gahrymanlarynyň Watandan alysda bolmagy olara çekip-çydardan agyr düşýär. Aýlar-ýyllaram olary ýat toprak bilen öwrenişdirip bilmeýär. Romanyň gahrymanlarynyň Watana ýetmek üçin sanaýan günleri gaty kynlyk bilen, hatda ölüm-ýitim bilen baglanyşykly hupbat bilen geçýär. Kynçylyklar türkmen sährasynyň balalarynyň iline aşmak arzuwyny has-da güýçlendirýär, wagt, ýat toprakda gün geçirmek öz Watanyň has-da gymmatyny artdyryrar. Şol meselede

romanyň kynçylykly ýaşayyş mekdebini geçen gahrymanlaryň hemmesi-de okyjynyň tarapynda, okyjy hem olaryň tarapynda.

Ýaş nesil «Ojagyň» üsti bilen durmuş mekdebini geçýär, ildeşleriniň alysdaky hupbatly ýaşayşynyň beýany olarda öz topragyna, öz ojagyna, parahat Watanyňa söýgi, buýsanç oýarýar. Sen nirede bolsaň hem Watanyňy söýmeli, ondan aýrylmazlygyň, oňa ýetmegiň aladasyny etmeli. Watan seniň daş galaň, başymyzy jemlejek ýene şoldur. Ojak seniň berekediňdir, rysgalyňdyr, seni aç-hor etmejek ýene şoldur. A.Allanazarowyň «Ojagynyň» esasy leýtmotiwi şol. Şonuň üçin hem Pendi sährasynda sönüp ugran ojaklaryň odunyň ýene alawlap başlamagy okyja ynjalyk berýär, ony türkmeniň bereket nyşany bolan gyzgyn ojagynyň başyna çagyryýar. Öndümlü işleýän uly ýazyjynyň kyrk ýylda döreden alty-ýedi jiltlik eserleri barada bir içijik makalanyň çäginde doly gürrüň etmek mümkin däl. Ýogsam, Agageldi Allanazarowyň uruş temasyndan döreden «Ak ýelken», «Urşa giden adam», «Maňa meňzeş maýor», «Jaň sesi» ýaly özboluşly powestleriniň beren ýazyjylyk tejribesinden soň dörän ýene bir göwrümlü eseri «Düwlen» romany hem düýpli seljerilmäge mynasyp eser.

Ony türkmen edebýatynda dörän ilkinji psihologik roman hasaplaýaryn. Eserde türkmen ýigidi Balkan bilen nemes gyzy Bertanyň ykbaly yzarlanýar. Ýazyjy bir urşuň gutaranyndan soň hem adam ykbalyny bulaşdyryşyny, bir başlanan urşuň diri galanlar üçin gutarmaýandygyny, urşy başlanyň hem üstüne çözülandan az jepa çekmeýändigini çeper keşpleriniň üsti bilen açyp görkezmegi başarypdyr. Nemes gyzynyň öz ildeşleri tarapyndan başlanan uruş zerarly münlerçe nowça ýigitlerini, heniz maşgala gurman, ömür bilen hoşlaşan ogullaryny ýitiren türkmen topragyna gelin bolup düşmegi, özünden gan algyly bilen bir maşgala döretmegi iki sany garşydaş aňyň gizlin çaknyşygyna alyp baryýar. Maşgalanyň bozulmagyna, bir mahal tamamlanan hem bolsa, ýene uruş sebäp bolýar. Kalbyňy daglaýan durmuş

hakykatyny açýan bu örän dartgynly eser okyjynyň aňynda harasat baryny döredip, psihologik romanyň kanunlaryna doly gabat gelýär. Alnan wakanyň diňe bir türkmen topragyna degişli bolman, urşy başdan geçiren ähli halklaryň (oňa dahylsyz halk barmy!) kalbyna-da gozgalaň saljakdygy sebäpli, «Düwlen» umumadamzat eserine öwrülýär. Bu romanyň hem esasy äheňi ynsan aňynda çuň filosofik oýlanmalaryň aýlawyny ussatlyk bilen işletmegi başaryan ýazyjy Agageldi Allanazarowyň ähli döredijiliginiň baş temasy bolan OJAGA gelip direýär. Agageldi Allanazarowyň ýazyjy hökmünde ýokary ussatlyk derejesine ýetmegi, döredijiligine dünýä möçberinde uly üns berilmegi, hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedowyň milli medeniýetimizi dünýä ýaýmak baradaky görkezmesini durmuşa geçirmekde onuň ep-esli iş edendigi, elbetde, örän guwandyrýar. Ussadyň ýaş dörediji nesillerimize nusga alarlyk öz ýazyjylyk mekdebini döredendigini hem aýratyn bellemek zerurdyr. Ol mekdep zehinli ýazyjy Agageldi Allanazarowyň ebebiýatymyzyň derejesini ýokary götermekde bitiren esasy işidir.

\$ **WMQ** \$ * \$ 1

ýazyjy.

3 • **QELH GHEEDVİ XUQDQ Nêê**

«INER ÝÜKI»

Ýaşulular, olaryň içinde hem has-da synçylary baý durmuş tejribelerine, tebigy duýgularyna daýanyp, özleri bilen gatnaşykda bolup, iş salyşýan ýaş-ýeleňleriň geljekde nähili häsiýete, nähili hünäre eýe boljakdygyny önünden aňýarlar, «akyl kädisinde» «şygrydysy» özboluşly hem ýakymly «heň edýänlere» guwanýarlar, köpi görüp, «gözleri açylar ýaly» mümkin bolan ýagdaýda, olar bilen eýläk-beýläk bile-de gidýärler.

1967-nji ýylyň güýzünde Aşgabatda Türkmenistanyň ýazyjylarynyň köp adamly, uly ýygnaýy boldy. Şoňa Marydan gelen şahyrlar Çary Gurbangylyç, Akmyrat Çaryguly - Erkin dagy bilen salamlaşmak üçin arakesme wagty idäp, olaryň ýanlaryna bardym. Ortadan sähel uzyna golaý boýly, goýungözli bir nätanys ýigide hem gabat geldim.

Çary aga adaty degişgenligine salyp, gepe şüwlüm bermek maksady bilen, artdyryp aýtmak endigine görä:

– Bu oglan Tagtabazaryň sergin çölünde burnuna ýel düşen bugurçy ýaly bolup Mara gelende, eýýämden agzyndan ak köpük saçyşy göwnümize ýarady, onsoň muny höre-köşe bilen tutup, bärlik alyp gaýtdyk – diýdi.

Akmyrat aga daşdan aýlap durmady, gylygyna görä, düşnükli bolaryny etdi:

— Muňa Agageldi Allanazarow diýýärler.

Men bu iki ýaşulynyň ikisiniň-de özüne aralyk bolar ýaly edip gürlädim:

— Bugurçymy, inerçimi, ine-ganalykda göreris. Topbagymyz bilen çaylaşmaga gideliň.

Jaýdan çykan ýerimizde halypa ýazyjy Hydyr Derýaýew duşdy. Hormatlap, ony-da ýanymyza aldyk.

Çaý başynda ýaşulular birek-biregiň hal-ahwalyny soraşdylar, geçmişi ýatlaşdylar. Gep arasynda men Agageldiniň Marynyň ýörite

orta bilim berýän mugallymçylyk mekdebinde okaýandygyny, goşgy ýazýandygyny özünden sorap bildim. Aňrujy mümkinçiligi bolsa, ýokary okuw mekdebine okuwa girmegini, eger çeper döredijilige baş goşjagy çyn bolsa, düýpli ylym alyp, gözýetimini giňeltmäge hökmany zerurlyk derejesinde üns bermegini, özüniň-de durmuş tejribäniň onçakly baý däldigine garamazdan, garaz, ýeri gelensoň, akylym kesişinden, oňa maslahat berdim.

Biz Agageldi bilen ýygy-ýygydan duşuşyp, döredijilik hem durmuş babatda pikir alşyp durmagy arzuw edip sagbollaşdyk. Emma uzak wagtlap görşüp bilmedik. Agageldi mugallymçylyk mekdebi tamamlap, alan ýörite orta bilim hünäri boýunça başlangyç synp okuwçylaryna sapak berip başlaýar, bir ýyldan harby gulluga gidýär, gaýdyp gelibem, Moskwanyň döredijilik işgärlerini ýetişdirmäge ýöriteleşdirilen A.M.Gorkiý adyndaky Edebiýat institutyna okuwa girýär.

Şol institutda 1974-nji ýylyň ilki aýynda ýaş edebiýat tankytçylarynyň bütinsoýuz seminar-maslahaty geçirildi. Oňa Türkmenistandan hem meniň bir özüm gatnaşdym. Şol wagtlar Moskwada Ýazyjylar birleşiginde türkmen edebiýaty geňeşiň jogapkär kätibi bolup işleýän ezber kyssaçy dostum Atajan Tagan alada galyp tabşyran eken, Agageldi Domodedowo aeroportunda önümden çykyp, garşy aldy. Edebiýat institutynyň umumy ýaşayyş jaýynda özbaşdak otagda ýerleşmäge kömek etdi.

Seminar-maslahatyň işe başlanyndan bir hepde soň edebiýatçylaryň Merkezi öýüne dabaraly duşuşyga çagyrdylar. Duşuşykda görnükli ýazyjylaryň, zehinli ýaşlaryň çykyş etjekdiklerini aýtdylar. Höwes bilen topar tutup bardyk. Uly sahnanyň töründe azy ýaran ýazyjylaryň arasynda Agageldi Allanazarowa gözüm düşdi. Institutyň dördünji ýyl talyby bolsa-da, onuň epeý ýazyjy hökmünde öz türkmen ilimiziň edebi abraýyny goraýşyndan begenjimden iki bolup bilmedim, biygyýar

Agageldiniň adyny tutup çagyrdym. Duşuşygy alyp barýan dünýä belli aýdymçy-şahyr Lew Oşanin meniň bu oňaýsyz hereketimi gowulyga ýordy oturyberdi, ýaş türkmen şahyrynyň döredijiligini ykrar edip, hormatlamadan bir nyşan diýip ygylan etdi. Birki ýyldan soň bolsa onuň özi «Edebiýat we sungat» gazetimize ýöriteläp, Agageldiniň goşgularynyň öňünden öwgüli hödürnama hem ýazdy, türkmen şägirdiniň goşgularyndan ybarat diplom işine ýolbaşçylyk etdi. Şol diplom işiniň resmi opponenti – synçy bolmak maňa ynanyldy. Döwlet komissiýasy uçurym talybyň döredijilik işine ýokary baha berdi.

Men bu zatlary ýatlamak bilen, Agageldi Allanazarowyň edebi döredijilige baş goşup ugranyndan uly halypalaryň-da, ýönekeý okyjylaryň-da ünsüni özüne çekip bilendigini nygtajak bolýaryn. Şemal bolmasa, çöp başy gymyldamaýar. Her bir şygry ýazýana hem beýle içgin üns berlip durulmaýar. «Boljak oglan bolşundan belli», Agageldi Allanazarow çeper döredijilikde turuwbaşdan öz ýüzüni görkezmäge çalyşdy, öz sözünü aýtmagyň ebetýini gözledi, öňki torç edilen ýoldan gitmegi aňsadyna bakmak diýip düşündi. Çarkandagam bolsa, özbaşdak ýol-ýoda ugruna çykdy. Çarkandak ýerde owadan ädim urmak kyn bolýar. Käte antak-mantak hereket etmegiň-de mümkin. Agageldi Allanazarowyň goşgularynda, hususan-da, ulular üçin goşgularynda, göýä tekizlenen ýeriň käbir pytradylman galan bajaklary ýaly, käbir gödekleç setirleriň gabat gelmegini hem şu hilli ýagdaýa syrykdymak mümkin. Emma bir zady welin berk bellemeli. Agageldi Allanazarow goşguda boş gürrüň etmeýär, serişdesiz, maglumatsyz geplemeýär. Oňa deklaratiwlik ýat. Serişdeler, maglumatlar goşgulara özboluşly beýanaty (epiki) häsiýetini hem berýär, bu ýagdaý durmuşy delillendirip, dogruçyl sypatlandyrmagy hem aňladýar, bu ýagdaý onuň durmuşy giň meýilnamada, uly möçberde görkezmek üçin kyssa tarap imrindirip gitmegi hem aňladýar.

Geldi-geçer döwrüň höküm sürýän aňyýet syýasatyna zoraýakdan laýykklajak bolup, sungatda ýalan sözlemek juda aýyp hasap edilýär. Ýöwsellemek aýak tibirdisinden diýlip düşünilýär. Gorkup awa çykyp bolmaz. Edebiýat meýdany gorkagyň, ýöwseliň, iki ýüzli ýalançynyň ýeri däl. Batyrgaý döwüş gurup bilmesen, nä körüň bar ol meýdanda?! Dörediji sözüniň manydaş sözi (sinonimi) – batyr. Dörediji adama batyrlyk hökmany şert. Agageldi Allanazarowyň döredijiliginde batyrlyk bütün aýdyňlygy bilen ýüze çykýar.

Beýik Watançylyk urşy hakynda köp ýazyldy. Tüýs sungat eseri hem döredildi. Agageldi Allanazarow «Meniň Andy akgam» diýen goşgusynda gazaply uruşda nemes ýesiri bilen ýüzbe-ýüz bolan türkmeniň gürrüňini ýumarlaman, şeýle diýýär:

*Syr saklady, asla syryn açmady,
Dyza hem çökmedi janyny diläp.
Jogap berdi soraglaryň baryna:
«SS men» diýip, şol bir sözi gaýtala.
Komandiriň jany ýanaýdy,
Atdy şonda ony it atan ýaly.
Meniň bolsa oňa nebsim agyrdy —
Bardyr ahyr çagalary, aýaly.*

Bu ýerde urşuň ýowuz hakykaty, adamlary biri-birine garşy jellada öwürüşi, ynsanlyk ynsaby bolanyň muňa biperwaý garap bilmeýşi şygry (liriki) gahrymanyň pikirleniş özboluşlylygyna, gepleýiş äheňine laýyklykda berilýär.

Agageldi Allanazarowyň sungatdaky dogruçylygy üçin, özüniň şaýatlyk etmegimde onuň bilen bagly hakyky bolup geçen durmuşy wakany ýatlamak artykmaçlyk etmese gerek. Ýöne öňünden aýdyp goýaýyn, ol waka ýagdaýa görä desbi-dähillikde

edilen zoňtar hereketiň netijesi, ol hereketem türkmeniň milli häsiýet özboluşlylygynyň ýylmanmadyk görnüşde ýüze çykmany ýaly bir zat.

1974-nji ýyldaky şol seminar-maslahata gatnaşýanlaryň arasynda asly başga ýerli, alçaksy bir edebiýatçy bardy. Bir gün ol agşam meniň otagyma geldi. Agageldi hem ýanymdady. Ýýildi-içildi. Dilleriň jähegi ýazdyryldy. Ýaňky alçaksy edebiýatçy on ýyla golaý mundan öň institutda okanda aralaryndaky talyp türkmen gyzyny ýürekden gowy görendigini, ol gyz bilen tirkeşip, oňa-muňa-da gidendigini, emma ol gyzyň özüne baryp bilmejekdigini, aýlaman-dolaman, göni aýdandygyny, özi welin ýöne aýdybam goýaýman, gyzan kelläň aňyna heserlenip, ýanjap-ýanjap gürrüň berdi. Bir görsem, Agageldi ony ýakasyndan tutup, zöwwe galdyryp, sykaja salyp barýar. Olary abay-syýsat bilen aralaşdyrdym. Ertesi ol ýigidiň özi gelip, mendenem, Agageldidenem ötünç sorady, hiç hili öýke-kine saklamaýandygyny, milli häsiýete gaty seresap çemeleşmelidigine şu wakada has aýdyň göz ýetirendigini, türkmenleriň göräýmäge äwmezekdigine, üstesine-de, açyk göwünlidigine seredip, öz aňrynda erbetlik nyşany bolmasa-da, olaryň ýanynda gömelteý bir zat diýip goýbermeli däldigini, şunlukda, türkmeniň juda namysjaň halkdygyna buýsanýandygyny aýtdy. Galdyr-bassyrsyz ýüregini açan ýoldaşymyz bilen ýene-de dostana gatnaşykda bolduk.

Agageldi Allanazarowyň «Iner ýüki» diýen powestinde namys bilen bagly ýaka tutuşly bir waka Beýik Watançylyk urşy döwründe adaty türkmen obalarynyň birinde bolup geçýär. Üç dogany fronta gidensoň, uly öýüň garamaty gerdene düşen ýetginjek Ýazly powestiň baş gahrymany bolup orta çykýar. Agyr durmuş ony taplaýar. Şonuň üçinem ol agy-garany tiz saýgarýar, özüniň durmuşdaky ornuna düşünýär. Onuň pikirçe, bütin maşgalanyň mertebesini, namysyny erkek kişi hökmünde gorap

saklamaly. Ýazlynyň ýaş başyna götermeli iner ýüki, ine, şu. Kişi kimin göterýärem. Ol ýeňňesini ite ýardyryp, gorkuzyp aşaklyk bilen namysyny tokunjak bolýana meňzeýän adamyň özüni-de, bütin maşgalasynyň-da mazasyny alýar, itin-ä urup süýndürýär, öýünem otlajak bolýar. Ýazly gyzmalyk edip, üstesine-de, dogumyna bäs gelip bilmän, gatyragam gidýär. Namys meselesi ara düşensoň, onuň mejburlykdan eden bu çökder hereketi okyjyny öz ygtyýaryna goýmaýar, onda içki agdar-dünđerişikler döreýär, hatda nähilidir bir hili kanagatlanma ýaly duýgynam oýarýar.

Bir gezek gürründen-gürrün çykdy-da, Moskwada bolup geçen waka bilen şondan ep-esli wagt soň ýazan «Iner ýüki» powestindäki wakanyň ilteşiginiň bardygy-ýokdugy barada Agageldiden dikanlap soradym. Ol iki wakanyň arasynda matlap-many taýdan hem, käbir kesgin hereket taýdan hem ilteşigiň bardygyny inkär edip bolmajakdygyny ýaňzytdy. Ýazyjy halkynyň edähedi şeýle. Ol hemme zady bolşy ýaly uly ile peçan edip aýdyp durmaýar. Eserinde käbir zady üm bilen düşüner ýaly edip goýýar. Ondan özüňçe netije çykarmaly. Ýazyjy haýsydyr bir matlaba, pikire ömrüniň durkuna «göwreli» bolup görkezýär. Agageldi Allazarowyň hem kalbynda türkmeniň namysy, şol esasda hem, umuman, mertebe meselesi hemişelik orun tutup, dürli durmuş wakalarynyň täsiri bilen eserinde ol ýa beýleki görnüşde ýüze çykyp durýar. Gozgalýan mesele hakyky durmuş wakalarynyň oňshuehdq vëxãhm de\nddyrylyp siňdirilmegi bilen herekete gelyär. Laýyklaşdyrmak durmuşdan daş düşmek däl. Şeýle bir zady deňşdirip göreliň. Käbir adam täze jaýa göçüp baranda, onuň asylky taslamasynyň ýerine ýetirilişindäki bejergilere, öwüşgin-şekillere, tanalmaz derejede bolmasa-da, öz islegine görä, ehoeel] j h w h d l j i l l ê l U é d \ m k p oñshuehdq vëxãhm düzende, hakykatda bolup geçen durmuş wakalaryna özgertmeler girizýär. Şeýdýär-de, durmuşylyk çeperçiligiň ülüşlerine öwrülýär.

Durmuşlyk bilen çeperçilik biri-birini şertlendirýän zerurlyk berjaý edilişi babatda eseriň häsiýetini kesgitleýär. Eseriň häsiýeti bolsa, ýazyjynyň öz ruhy düýäsiniň belli-belli taraplary bilen utgaşýar.

Muny başga bir maglumatyň üsti bilen-de düşündirip bolar. Diýdimzorluk döwründe harby gulluga çagyrylan türkmen ýigitleriniň lellimdigini, gowşakdygy hakynda gumsowrup, küpürsöp, köp gürrüň edildi. A. Allanazarow welin «Ýedi däne» atly ilkinji powestinde hem, beýleki kyssa we şygry eserlerinde hem diýlişi ýaly daldigini subut edýän şekerde türkmen esgerleriniň dogumly, gaýratly hereketleri bilen, oňaly häsiýetlerini açyp görkezdi. Özüniň milli buýsanjyny bir öwrümde hem, şeýdip, ýüze çykardy. Ýa-da bolmasa, onuň çagalar üçin ýazan eserlerini alyp göreliň. Körpe gahrymanlar, hususan-da, oganjyklar daşdeşenjedir. Olar degişmegi, gülüşmegi gowy görýärler. Umuman, Agageldi Allanazarowyň çagalar üçin eserlerinde ýumoristik häsiýet güýçli duýulýar. Bu ýagdaý körpelerde durmuşa söýgi döretmäge has netijeli täsir edýär. Agageldi Allanazarow çagalara niýetläp ýazan şowly eserleri üçin Türkmenistanyň Magtymguly adyndaky Ýaşlar guramasynyň baýragynyň, Türkmenistanyň Ýazyjylar birleşiginiň Hajy Ysmaýylow adyndaky baýragynyň eýesi boldy.

Agageldi Allanazarowyň kyssa eserleri, olaryň içinde-de «Ojak», «Düwlen» romanlary waka hem hereket babatda geriminiň giňligi, olaryň ýaýraw meýdanynyň düzlügi bilen, many-mazmun babatda pikir öwüşginleriniň köplügi, şol bir wagtda-da çugdamlygy bilen häsiýetlenýär.

«Ojak» romanynda, belli bir derejede aňlanylyşy ýaly, taryhyň emrine görä, ýat ýere sürlüp äkidilen türkmenleriň agyr ýagdaýlarda, kyn şertlerde «Adam başy daşdan gaty» diýleni hakykat ýüzünde amal edip, ykbal ýolunuň egremlerinden, öwrümlerinden töwekgellik, tutanýerlilik bilen geçişi görkezilýär.

Şol ýoluň esasynda ýazyjynyň özüniň ata-babalarynyň hem hupbatly durmuşy ýatyr. Bu ýagdaý romanyň resminamalaýyn (dokumental) häsiýetdäki ynandyryjylyk äheňini güýçlendirýär. Ynandymagyň hatyrasyna ýazyjy öz gahrymanlarynyň gatnaşýan wakalaryndan soňky ykballary barada çykytda gysgadan degerli maglumat berýär. Elbetde, käbir gahrymanlar babatda şeýle edilýär. Sebäbi ähli gahrymanlar babatda şeýle etmeklik çeper eseriň häsiýetine laýyk gelmeýär. Eger ylmy iş bolsa, onda başga gep. Emma çeper eseriň ylmylyk häsiýetiniň bolmagyny-da inkär edip bolmaz. Çeper eserdäki ylmylyk döwrüň ruhunyň edebiýatyň anyk taryhylyk ygtykaty (prinsipi) esasynda şöhlendirmegini aňladýar. «Ojak» romanynda hem şu möhüm ygtykata eýerilýär.

Eserde XX asyryň otuzynjy ýyllarynyň başynda bolup geçen zorlukly wakalaryň adam ykballaryna eden täsiri ýowuz hakykata laýyklykda çeper suratlandyrma arkaly berilýär.

Ol döwür SSSR-iň döwlet dolandyryş ulgamynda adamlary synpy nukdaýnazardan toparlara bölüp häsiýetlendirmegini güýçli depgin almagy üçin, zorlukly çäreleriň işjeň görnüşe geçen döwrüdi. Öz gara zähmeti bilen günemasyny aýlap ýören hojalyklar hem tutuşlygyna ýa-da bölekleyin kulakçylyga çekilip, Sibire, Gazagystana, Özbegistana, garaz, hossar aýagy sekmejek ýerlere, türkmen aýtmýşlaýyn, «Gümgidene» iberilýärdi. Bu ýagdaý Murgabyň boýunda, Pendiniň düzündä azarsyz-bizarsyz küren tutup oturan goja Kymyşyň maşgalasynyň üstünden hem apy-tupan bolup inýär. Gojanyň öý-işikli iki ogly-da çagalary bilen Gazagystana, Özbegistana sürgün edilýär. Romanda Kymyş gojanyň maşgalasyna aýratyn üns berilýär. Birinjiden, ýazyjy bir maşgalanyň ykbalynda tutuş taryhy döwrüň hasratyny, bu hasrat zerurlygy ýüze çykýan adam häsiýetini edebiýatyň çeper umumlaşdyrma (tipleşdirme) ygtykaty esasynda görkezmeği niýet edipdir. Niýetine görä amalam edipdir.

Ikinjiden, şunuñ bilen, gahrymanlaryň hereket çugdamlygyny üpjün etmäge üns beripdir. Elbetde, romanda şu maşgala bilen ilteşi-gatnaşygy bolmadyk gahrymanlar hem çykyş edýärler. Hiç bir adam daşky dünýä bilen baglanyşyksyz bolmaýar. Hatda, ol ýeke bolaýanda hem jemgyýetçilik durmuşda ýekebara bolmaýar.

Wakalar, olara gatnaşýan adamlar görnüşleri, häsiýetleri, matlap-maksatlary taýdan juda özboluşly aýratynlyklarynyň bardygyna garamazdan, ýazyjynyň dolandyrmagynda, eserde öňe sürülýän many-mazmuny aýdyňlaşdyrmaga hyzmat edýärler. Netijede, eser bitewilik häsiýetini alýar.

«Ojak» romanynnda öňe sürülýän many-mazmun babatda nazara alynmagy zerur bolan üçünji bir ýagdaý pelsepewi (filosofiki) düşünje röwüşli öý-ojak meselesidir. Öý-ojak mukaddesdir. Kymyş gojanyň maşgalasy, bu mukaddeslige sarpa goýmak bilen, taryhy durmuşyň çylşyrymly bir pursadynda ruhy taýdan berkemek çärelerini (prosesini) dogum-gaýrat bilen başdan geçirýär.

Kymyş goja we onuň maşgalasy taryhyň şaýady hökmünde, barha we barha kämil derejä ýokary göterilýär. Taryhyň şaýady bolmak bilen, has dogrusy, taryhy dörediji bolmak halk bilen kybapdaş bolmagy aňladýar. Nygtap aýdýarys, «Ojak» romanynyň esasynda halk ykbaly ýatyr.

Şahsyň we halkyň ykbaly – bu bütewülik Agageldi Allanazarowyň «Düwlen» romanynyň hem many özenini düzýär. Bu özen, ýagny esasy many-mazmun şahsy söýgi gatnaşyklarynyň mysalynda berilýär.

«Düwlen» romanynnda beýan edilişine görä, Beýik Watançylyk urşunyň ody bilen tutaşyp lowlan söýginiň, gelip-gelip, parahatçylyk döwürde päsgelçilikleriň döredilendigine garamazdan, ynsan kalbyna ýylylyk berşi, şol ýylylykdan hem mähremligiň emele gelşi yzarlanylýar. Eýsem-de bolsa, söýgi

gatnaşygynyň gözbaş alyp gaýdýan döwri beýle duýgy bilen gümra bolmagyň döwrumidi? Onda-da ömür bilen ölümiň ýüzbe-ýüz garpyşan ýerinde. Söýgi – beýik duýgy. Beýikligi üçinem ol hiç bir galypa girmeyär. Agageldi Allanazarow galplaşdyrmakdan gaça durmak bilen hak edipdir. Bu – bir, ikinjiden, hakyky söýginiň ýurtlaryň serhetlerinden geçmek tebigylygyna üns beripdir.

Munuň özi romanyň EHÐQ êRIGXP\QGDQ VEXâHW liniýasyndan belli bolşuna görä, eseriň tebigylygyny aňladýar. Türkmen ýigidi Balkan Jahan urşuny başlan ýurduň özünde – Germaniýanyň jümmüşinde söweş böwşeňlikleriniň birinde nemes gyzy Berta bilen tanyşýar. Onuň bilen durmuş gurýar. Olaryň ogly-da bolýar. Göräýmäge, olar ömürleriniň durkuna bileleşip-de, bir ojagyň oduna ýylanyp ýaşajak ýaly. Emma durmuş başga bir akym bilen gidýär. Balkan öz dogduk iline gaýdyp gelýär, bu ýerde oňa ýoluna göz dikip, obadaş gyz hem garaşypdyr. Türkmen gelni Ummanyň gabanjaňlygy zerarly, söýgi odunyň howry indi has beter ýangyna öwrülýär. Umman gelin hatda Bertanyň başyna ýetmegiň ugruna çykýar. Bu gazap onuň öz zenan mertebesini goramaga gönükdirilen okgunlygyny aňladýar. Berta, nähili-de bolsa, başganyň bagty üçin, yza çekilmegi makul bilýär. Emma göwün beren adamy Balkany-da, ondan önen ogluny-da ömür-ha unutmaýar. Özlerine duýdurman, olardan habaram tutýar. Näme üçin «duýdurman?». Söýginiň syry kän. Birinjiden, şonuň üçin, ikinjiden, ozal göwün berendigine garamazdan, Balkanyň maşgala durmuşynyň bozulmazlygy üçin.

Romanda ynsanperwerlik düşünjesi bir öwrümde, şeýdip, ýüze çykýar.

Balkanyň özi hakynda aýdylanda bolsa, onuň Berta bilen gatnaşygynda hem, Umman bilen durmuş gurmagynda hem ikilliksiz, jerhetsiz häsiýeti nygtalyp görkezilýär. Umman garrap, agyr derde duşanda Bertanyň özüniň-de ruhy azap çekişi şol bir ynsanperwerlik düşünjä baryp syrygýar.

Bu düşünje düwlen bagry Ummanyň derdine em bolar öýdülip, onuň gözleginde alada bary edilip ýörkä bütün aýdyňlygy bilen ýüze çykýar. Düwlen awlamak başa barmaýar. Sebäbi awlanjak bolunýan düwlen ene düwlen, onuňam çagasy bar. Bu ýerde ynsanperwerlik, tebigata bolan söýgi, ony gorap saklamak baradaky düşünje bilen utgaşyp gidýär. Beýik söýgi ýekebara däl. Ol ähli zady öz içine alýar. Onuň beýikligem şonda. Romanyň hem ady ýöne ýerden «Düwlen» däl. Ol iki manyda gelyär. Birinjiden, jandar adyny aňladýar. Ol jandaryň simwoliki keşbinde her bir zadyň öz ornunyň, öz hyzmatynyň, öz gözelliginiň bardygy nygatalýar, ikinjiden, başga birine zyýan bermeklige baryp ýetýän öz şahsy meýillerinden durmuşyň emri bilen el çekip düwülme, has dogrusy, özüne erk etmek düwlen jandaryň mekany, romanda görkezilişine görä, Hazar deňzi – ýaýlyp ýatan uly durmuş. Şol ümmülmez giňişlikde öz ornuny tapmak – ýaşamagy başarmak, munuň üçin dogumly, gaýratly bolmaly, okgunly hem dürs hereket etmeli.

Şu pikir Agageldi Allanazarowyň ähli eserleriniň içinden hem eriş-argaç bolup geçýär. Şu pikir çeperçilik taýdan umumylaşdyrylan adam häsiýetini, hususan alnanda, ýazyjynyň öz häsiýetini hem aňladýar. Aslyýetinde jemgyýetiň häsiýeti halk durmuşynyň jümmüşinde kemala gelyär. Durmuş bolsa döwre görä üýtgäp, özgerip durýar.

Garaşsyz hem Bitarap Türkmenistan üçünji münýýlygyň birinji onýýlygy ortadan geçende, Täze Galkynyş eýýamy ady bilen adykdy. Bu eýýam ýazyjydan täze döredijilik üstünliklerini talap edýär. Möhüm talaby ödemekden ötri, Agageldi Allanazarow täze eserleri döretmek höwesini bilen joşýar.

Ýeri gelensoň, şuny aýdyp goýalyň. Agageldi Allanazarow ukyply, guramaçy edara işgäri hökmünde hem özüni tanatdy. Ol 1976-njy ýylda Moskwanyň A.M.Gorkiý adyndaky edebiýat

institutyny gutaryp, Aşgabada gelşine, «Türkmenistan» neşirýatynda işe başlady. Biraz wagt Türkmenistan Ýazyjylar birleşiginde hem Türkmenistanyň Metbugat baradaky komitetinde jogapkär wezipelerde işledi. Soň ýene-de neşirýata gaýdyp geldi. Bu iş bilen utgaşdyryp, Kitap palatasynyň ýüküni hem gerdene aldy. Nirede işlese-de, adamlara ýakyndan kömek bermek bilen, gulluk borjunyň ynsanperwerlik ygtykatyna ygrarly boldy. Özüniň «Iner ýüki» powestiniň simwoliki ady bilen häsiýetlendirilse, Agageldi Allanazarow döredijilik işinde hem, resmi, köpçülik işinde hem şu hili ýüki götermek başarnygynyň bardygyny subut edip bildi. Birmahal Çary Gurbangylyç halypasynyň şol bugurçy diýýäni iner çykdy. Türkmen aga aýdýar: «Hatarda ner bolsa, ýük ýerde galmaz».

Kakajan DURDYÝEW,
ýazyjy, dosent, Türkmenistanyň
ussat mugallymy.
Berdi Kerbabaýew adyndaky
baýragyň eýesi,
2006 ý.

HASRATLY GÜNLERİN AGYSY

Ajaýyp türkmen ýazyjysy Agageldi Allanazarowyň «Ojak» kitabyna onuň «Sürgünler», «Düwlen» romanlary girizilipdir. Ýazyjynyň birinji «Sürgünler» romanynyň sözbaşysyny okanymdan meniň onki süňňüm lertzana geldi. Diňe men ýa-da meniň neslim, deň-duşlarym däl, hut tutuş Türkmenistanyň zorluk bilen Russiýa patyşalygyna birikdirileni bári ýaşap geçen ata-babalarymyz, biziň ene-mamalarymyz «Sibir», «sürgün», «kegebe», «milisiýe», «uruş» diýilse, onki süňni sarsmadygy ýokdur. Dogry, biziň özüimiz ol ýowuz günleri, onuň getiren derdi-apatlaryny görmedik. Ýöne şol bela-beterleriň ruhy azaplaryny welin henizleren çekip, onuň ýüreklerimizde goýan besse-besse ýaralarynyň gan-iriňiniň azaryny çekme kemimiz galan dälidir. Şonuň üçin, ady agzalsa, süňňümüz lertzana gelyär. Ine, bu günem ýazyjy Agageldi Allanazarowyň «Sürgünler» romanyny okanymyzdan ruhumyzyň juda ýowuzlyk bilen çaykanandygy hak.

Bu romanyň poetikasyna göz aýlamazdan ozal, onuň türkmen edebiýatyndaky orny, ähmiýeti we gymmaty barada birki agyz gürrüň edeyin.

Birinjiden, bu romanyň romanlyk paýhasy, tema-ideýa täzeçilligi, onuň türkmen edebiýatynda ili-güni uzak-uzak illere sürgün etmek meselesini çynlakaý gozgaýan ilkinji türkmen romany bolup durýanlygyndadyr. Şonuň üçin onuň **WP DMP IGID V&å HW&UGXHP W&NPHQ RNMW\ • IQ** gaty tanyş, gyzykly bolup durýar. Ikinjiden, bu romanda esasy meseläniň ruhy agramy şeýle bir çökder bolany üçin, tutuş **WP D ZINIDU XUDUQU P D D UIZ\ V&å HWJHUP L** gahrymanlaryň durmuşy, ýaşayşy, umyt-arzuwy, dili, dini, tutuş dünýäsi agramdan saldamly görkezilýär. Bu bolsa

isleseň, islemeseň eseri agyr, juda goýazy görkezýär. «Ojaga» çenli şeýle tärde ýazylan roman türkmen edebiýatynda ýok diýerlikdir. Mundan başga-da, romanyň temasyň türkmen okyjysyna juda ýakynlygynyň esasy sebäbi, ondaky wakalaryň jümmüşinden her bir okyjynyň özüniň sürgün edilen kowumlaryndan bir uç çykaýjak ýaly duýgy döredýänligindedir.

Elbetde, möçberi, wakalaryň sygymy taýdan monumental, okyja, aslynda durmuşa ýakyn, dogruçyl romany döretmek aňsat iş däl. Onuň üçin diň H E I U W Å H W N R P S R J M D J X U D D ökde bolmak däl, gozgalýan wakany bu waka gatnaşýan gahrymanlaryň oý-pikirini, durmuş, ýaşayş aladalaryny gowy bilmek, şolaryň baryny temanyň, meseläniň, gahrymanlaryň häsiýetiniň çarhyna boýun etmek üçin ummasyz tejribe, zehin, azap, ýazyjylyk kämilligi zerur.

Dogrusy, ilatyň belli bir bölegini baý-kulak hökmünde Orsyýete, Gazagystana, Özbegistana sürgün etmek derdi diňe bir türkmen halkynyň depesinden inderilen musallat däl. Ýöne romanda görkezilişi ýaly, bu derdi-apatlar türkmenleriň, özem olaryň ýakyn garyndaşlarynyň, dost-ýarlarynyň, goňşy-golamlarynyň eli bilen umumy akyma gapgarylanlardy. Romanda şu meseläniň aýratyn ussatlyk bilen işlenendigini bellemek zerur. Sebäbi bu meseläni öýde, hojalykda, obada, etrapda kimiň gozgandygy, şol ýowuz habaryň aňyrsynda döwletiň, hokümetiň haçan çykarylan, haýsy resminamasynyň durandygy juda anyk beýan edilýär. Bu bolsa romanyň ynandyryjylygyny güýçlendirýär hem-de ýazyjynyň şu meselelere juda jogapkärli çemeleşip, juda irginsizlik bilen, uzak döwürde maglumat toplandygynyndan habar berýär. Ýygnaýan maglumatlary gahrymanlaryň durmuşy, ýaşayşy, häsiýeti bilen sünnäläp baglanyşdyrmagy ussatlyk bilen başarandygynyndan habar berýär.

Romanyň W Å H W D U D Z \ K H U U J Q P H M D M Q R Q L süňni bilen boýun egdirilmegi bolsa, ýazyjynyň çeperçilik ussatlygynyň kämilligine ýetendigini görkezýär.

Ýazyjy romanda tutuş wakalar toplumyny esasy merkez edilip alnan maşgalanyň taryhy, şu günü bilen berk sepleşdirip bilipdir.

Şulardan çen tutanyňda, aýratyn gymmaty bilen edebi dolanyşygymyza girizilen bu romanyň esasy wakasy şol galagoply wakalaryň merkezinde durýan Kymyş duzçynyň ýaýrawly maşgalasynyň taryhy maşgalanyň garry atasy, türkmeniň şir ýürek, jöwher parasatly ogullarynyň biri bolan Muhammetgylyç serdaryň taryhy bilen başlanýar.

Muhammetgylyç serdar türkmenleriň döwletsiz, patyşasyz ýaşap, «Gün güýçliniňki, gowurga dişliniňki» diýilýän mahallary töweregine ar-namys, adalat diýip, eline gylyç alyp, ata çykan ýigitlere baş bolup, bir urugyň serdary bolup, kişinden, beginden, hanyňdan gep çekmän mert, merdana ýaşan agam. Ol diňe bir türkmen hanlaryna däl, taryhdan belli bolşy ýaly, Hywa hanlaryna-da, Buhara emirligine-de, Kerki begligine-de, gerek bolsa, goldaw, hemaýatlar berip, gerek bolsa, olara dogry sözünü aýdan adamdyr. Muhammetgylyç serdaryň bu gün agyzdan agza, dilden dile geçip gelip, rowaýata öwürülen bir ýagdaýyny şu ýerde bellenilip geçilse, dogry bolar. Bu waka romanda-da şeýleräk beýan edilipdir:

«...Halys ilin-günüň degnasyna degip, din-şerigaty öz matlaplary üçin bozup, depgiläp ýören Buhara emirinden halys bizar bolup, «tagtyndan agdararys» diýen niýet bilen hojalar, seýitler hana garşy baş göterýärler. Emma tilki ýaly hilegär emir bir tär bilen, goşunyň zarby bilen hojalary dyza çökerýär. Köşk taryhçysy Agahi bu ýagdaý barasynda «...Şol günler Buhara darlaryndan sallanyp duranlar, meýdanlarda meýdine çaň syradyp ölüp ýatanlaram şol başbozar hojalarydy...» diýip ýazypdy.

Emiriň zulumyna çydamadyk hojalar şonda Muhammetgylyç serdara tutunypdyrlar. Muhammetgylyç serdar haý diýmän,

Buhara emiriniň ýanyna barýar. Gürriň uzak bolýar. Serdar arzyny aýdýar. Hojalara azar bermezligi haýyş edýär. Buhara emiri geň galýar.

– Be, serdar, sen nireden bularyň toruna çörňeşip ýörsüň – diýip, serdardan nägile bolupdyr.

– Emir hezretleri, boljak iş bolupdyr. Bularam indi özleriniň bozgaklyga goşulanlygyna gaty ökünýärler. Onsoňam, bular gurbany gitdigim Muhammet aleyhyssalam pygamberimiziň nebereleri bolup durlar. Bulary paýhynlasaňyz, pygamberimiziň ruhy: «Ol ýerde biziň hormatymyz ýokmudyka?!» diýip, nägile bolmazmy, eýsem?» («Ojak», 14 sah.) diýip belleýär.

Dogrusyny aýdanyňda, diňe özi bir romanlyk paýhas bolup duran şu wakanyň özem Muhammetgylyç serdaryň nähili batyr, parasatly, beýik şahsyýet bolandygyndan, onuň indi örnäp barýan kowumlarynyň nähili bolmalydygyndan habar berýär. Ýazyjy romanda bu wakalara ýöne ýere ýüzlenenok. Bu wakalar romanyň leýtmotiw-maksatnamasy. Seýle aňyrsy bolan nesil «sürgün» ýaly ýowuz apaty egninde nähili götermeli. Iliň-günüň içinde «Biz şeýle bolduk-da» diýip, naçarlap, müzzerilip ýörmelimi ýa-da bu agyr ýüki gara ner ýaly, duşmana syr bermän, mertlerçe götermelimi? diýen agyr meseläni başdan orta atýar.

Kymyş duzçy aslyna mynasyp adam. Ol öz gününü, güzeranynyň «iner ýüküni» asyllylyk bilen çekip, aýaly Jemal mama, ogullary Orazgeldi, Orazgylyç, gyzlary, gelinleri, agtyklary bilen birlikde pagta, bugdaý, bakja ekip, mal-gara bilen gydyrdanyp, ile görä bolup ýören adam. Ol belli döwürlerde Ýeroýulanduzdan duz getirip, ony satyp, güzeranyny itekläni üçin «duzçy» lakamyny alan, emma indi halys gojalyp, tapdan düşensoň, bu kärini taşlap, ekin, mal-gara örneşip giden. Bu sanalan adamlaram ýazyjy ýöne ýere alanok. Olaryň hersiniň öýde, obada, il-gün bilen gatnaşykda öz götermeli ýüki bar.

Mysal üçin, Kymyş duzçy tutuş obada maşgalanyň howandary, islendik mesläni çözüň gahryman bolup orta çykarylýpdyr. Onuň aýaly Jemal mama öý-içeri, goňşy-golam, dogan-garyndaş, agtyk, gelin-gyz bilen tutuş il-günüň arasynda döwletli maşgala mertebesini dolandyryň gahryman hökmünde işlenilipdir.

Maşgalanyň uly ogly Orazgeldi maşgalanyň daýanjy. Ol oba adamlary bilen obadaşlyk gatnaşyklaryny sazlamakdan başga-da, maşgalanyň abraýyna, mertebesine dahylly her bir mesläni ilki bilen kabul edip, olaryň maşgala ýetirmeli-sini ýetirip, jogap bermelisine mertlerçe jogap berip, oba, garyndaş-dogan arasynda sazlaşygy saklaýan esasy adam.

Orazgylç – agasynyň sag eli.

Ol maşgala getirmeli, äkitmeli ýumuşlary kemini goýman bitirýän gahryman. Gelinler, körpe çagalar, esasan, oba arasynyň ownuk-uşak wakalarynda hereket edýär. Ýöne ýazyjy olary hem gerek ýerinde belent keşp derejesinde ussatlyk bilen edebi dolanyşyga goşýar.

Kymyş duzçynyň maşgalasy Murgap derýasynyň Owganystana ýakyn obalaryndaky adaty bir maşgala. Ýöne bu maşgalanyň beýlekilerden aýratynlygy döwletlilikinde. Onuňam sebäbi hut Kymyş gojadan başlap, maşgalanyň ähli agzasy toprak bilen, ekin-dikin bilen, mal-gara bilen bagry berk badaşan. Bu dessur bu maşgalada gadym, ata-babalardan dowam edip gelýär. Şonuň üçin bu maşgalanyň ekin ýerinde ekini, mal ýerinde maly, rysgal-döwlet ýerinde rysgal-döwleti bar.

Tutuş ýurtda kolhoz gurluşygy başlanynda, hasaba alyşlykda özüni oňarýan, döwletli maşgala hökmünde ilki bilen Kymyş duzçynyň döwletli maşgalasy orta çykýar. Daş-töwerek, garyp-gasar, ýekebara, ýetde-gütde, garry-gurty, hor-zarlyk ýaly gahatçylyk mahaly, garyplardan, ýeňiýoluklardan emele gelen täze hökümetiň ketdeleriniň gözüne bu ýagdaý «ilden çykma» bir ýagdaý bolup görünýär. Özi ýakymсыз-ýalta, neşebent,

işşakmazlygy üçin tümaýak garyp bolup, öýünde öýlänlik tapylmadyk betbagtlaryň diýeni gelip, indi hökümetem «Ýök bolsun baýlar, ýaşasyn garyplar!» diýen juda yrga ideologiýany öňe sürýärdi. Indi SSSR-iň tutuş obalarynda, etraplarynda, welaýatlatynda bolşy ýaly, Türkmenistanda-da, hut Kymyş duzçynyň obasynda-da «Süri yzyna gaýtsa, agsak-towsagy öňe düşer» diýenleri bolupdy. Şol işşakmaz, kepekden doýan biçäre adamlaryň gözüne döwletli, rysgally, barly adamlar indi ýagy bolup görünýärdi. Olar ellerinden gelse, şol döwletli, barly adamlara her dürli zulum etmekdenem gaýtjak däldiler.

Dogry, Kymyş duzçy ýaly «döwletli» diýilýän adamlarda-da üýtgeşik bir üýşüp ýatan zat ýokdy. Olaryň gün-güzerany özlerinden dolanýardy. Onuň üçin olar gijesini gündiz edip azap çekýärdiler. Şeýdip şol rysgal-döwleti ytygsatman, köýdürmän saklaýardylar. Edip bilse, şony birneme artdyrjak bolýardylar.

Zähmet çekmek, ile-güne, özüçe bara-ýoga mätäç bolman ýaşamak bu maşgalanyň zandynda bar. Onsoň olar «Bermezek Taňrydan irmezek awçy alar» diýip ýaşayan adamlar. Emma kolhoz gurlansoň, hökümet garyp-pukaralaryň eýeçiligine geçip, obada, etrapda olar bir ýigrenji, ilden çykan adamlar bolup galyberdiler.

Munuň anyk ýagdaýyny ýazyjy şu kolhozyň başlygy, gaplaňlar tiresinden bolan Nurjumanyň ýüzüni garaňka tutup gelip, Kymyş duzçynyň uly ogly Orazgeldini gyra çeken ýagdaýynda bilip galýarys:

«Nurjuma özüniň gizlin gürrüň aýdanyny mälim edip, çöken ýerinde leňner atyp oturyşyna, Orazgeldä tarap eglip, pessaý ses bilen näme üçin gelenini habar berermen boldy:

– Ýegen, senem şu günki ýygnakda orta daýhan diýip, kolhoza kabul etjek bolduk welin, ýöne bolmady. Kabul edýän toparyň başdan üçüsi saňa garşy boldy» diýmesi, soň oba şurasy Ýagdynyň, kommunistleriň ýolbaşçysy Hardatyň näme diýenini jikme-jik beýan etmesinden bilip galýar.

Ol döwürde kolhoza kabul edilmezlik gös-göni «sen kulak» diýmegi aňladýardy. Munuň özi maşgalany ýanap, täze gurulýan durmuşdan doly gyraklatmagy aňladýardy. Bu ýagdaý şeýlede bolýar. Kymyş duzçynyň maşgalasyna öz mülk ýerine ekere gowaça çigidi berlenok. Bu ýagdaýam maşgalany soňy gepli, gürrüňli hupbada goýmak bolup çykýar.

Bu gürrüňleriň aňyrsy baryp, raýonyň ýolbaşçylaryna ýetýär.

Şu ýerde ýazyjynyň oba ýolbaşçylaryny tipleşdirmekde, olaryň häsiýetini açmakda gaty seýrek tärlerden peýdalanýandygyny aýratyn belläp geçmek gerek.

Nurjuma – kolhozyň başlygy, şu obanyň hakyky turediş, babadaş KRZQDU (P P DE JM RQ SRQAMKIVE WRWDMO gahryman derejesinde işleýär. Bu gahryman garyndaşlaryna gelip, olaryň ýüregini çişirip, olaryň baý-kulaklygyny boýnuna goýýar. Ol öz garyndaşlarynyň ýanynda hossarsyran bolsa-da, gerek ýerinde olary goldap bilmeýär.

Emma oba şurasý Ýagdam, Hardadam Nurjuma garanda berk otrisatel tipler. Olar kimdir birini goldamalam bolsa, ýazgarmalam bolsa Nurjumadan rüstem. Sebäbi olaryň arkasynda OGPU, raýispolkom, partiýanyň raýon komitetiniň sekretary, beýleki ýolbaşçylar bar. Ondan başga-da, Hardadam, Ýagdam oba baýlaryny garalamakda edil bir gyzan gamçy ýaly.

Olar özleriniň öňki-soňky ýigrençlerini barly adamlaryň üstünden guýmaly bolsa, edil bir önbaraga goýberilen ýaly. Sonuň üçin islendik ýygnaçda olaryň gepem dogry tapylýar, diňlenýärem, ahyrky netijede olaryň aýdany ýer, jaýam alýar.

Ýazyjynyň romanda orun alan gahrymanlaryndan partiýanyň raýon komitetiniň birinji sekretary Ata Hymlam türkmen edebiýatynda seýrek işlenen tip. Onuň ýekeje sözi bar. Olam Türkmenistanyň Merkezi Komitetiniň birinji sekretary Ýakow Popogyň Aşgabatda bolan ýygnaçda aýdan sözleri. Ol şol

aýdylandan başga durmuşyňam, däbiňem, dessuryňam bilenok, bardygyna düşünenogam. Düşünjegem, biljegem bolanok. Tutuş raýonyň hem şol sözi diýmegini, şoňa boýun egip, ony ýerine ýetirmegini isleýär. Onuň başlygy OGPU-nyň orunbasary Aman Orus, Ýagdy, Hardat ýaly gaty köp ýaranlary bar. Bu adamlara: «Bar, pylanynyň telpegini getir» diýseň, olar säginmän, onuň başyny alyp getirip berjekler.

Ine, şunuň ýaly ýagdaýda Nurjumanyň gowşaklyk etmegine aklyň ýeter ýaly däl. Ol beýleki gurply adamlary bilenokmyş diýeli. Emma Kymyş duzçynyň baý däldigini juda gowy bilýär. Onuň kolhozynyň sygyr, goýun, geçi gönezlige hem Kymyş duzçynyň maly.

Ýazyjy Nurjumanyň häsiýetinde şol döwürlerdäki ýüzüne gülüm-gülüm edip, gerek ýerinde, owarramçylyga uran ýüzleý pikirli, «Ol eşekde ýüküm ýok, ýkylsa habarym ýok» diýýän münlerçe ýolbaşçysumaklaryň tipik häsiýetini jemläp bilipdir.

Nurjumadan başga-da raýonyň hossary, onuň halkynyň howandary bolmaly, raýkomyň birinji sekretary Ata Hymly, raýispolkomyň başlygy Mämmet Pola, «Söýünaly» oba şurasynyň başlygy, raýon OGPU-nyň başlygynyň orunbasary Aman Orus ýaly birtopar halka howandar bolmaly adamlaryň nalajedeýin keşbini ýazyjy juda gowy suratlandyrýar.

Eserdäki şeýle tipleriň pikirinde halka ýagşylyk etmek, olary gerek ýerinde gorap, goldap adalatyň dabaralanmagyny gazanmak barada jinnek ýalyjagam pikir ýok. Muny romanda ýazyjy juda täsin suratlandyrýar.

Oba şurasynyň başlygy Ýagdy etrapda iň sylagly adam hökmünde Aşgabada, iň uly ýygnaklaryň birine delegat bolup gidýär. Onuň bu gidişliginde raýonyň esasy gurply adamlary barada hem möhüm meselä seredilýär. Emma Ýagdy obasyna gaýdyp gelenden soň, şol meseleler barada ýeke agyz hem gürrüň

etmeýär. Onuň bar gürrüňi «ony gördüm-de, muny gördümden» aňry geçmeýär.

Şol galagoply günleriň birinde kolhozyň başlygy Nurjuma bilen oba şura başlygy Ýagdy ikisi Nurjumanyň atyny oba şurasynyň arabasyna goşup, raýona möhüm bir ýygnaga gidýärler. Ýygnakda şol döwür üçin juda möhüm hem hasratly waka bolýar. Ýygnakda olaryň kolhozyndan birnäçe adamyň kulaklaryň sanawynda ady tutulýar.

Şol döwürlerde adyň kulaklaryň sanawynda tutulmagy seniň üstüne «sürgün» belasynyň süýşüp gelyändigini aňladýar. Emma bu kolhozyň ýolbaşçylary oba gaýdyp barýarkalar, ýolda bigünä atylýan jebri-jepaly töhmetiň däl-de, özleriniň belent abraýa eýe bolandyklary barada haý-höwesli gürrüň edýärler:

«– Nurjuma, bu meselede hökümetiň halamaýan adamlaryna ezmaýyşlyk edeniňi bilseler, bilip goýaý, senem halamazlar.

– Näme ederler öýdýän?

Ýagdy:

– Baý guýrugy bolarsyň. Sürgün edip, çaňyňy kakyp goýbermeklerem mümkin...

– ...Jora, seni-meni dagy ile beg edip goýan kim? Elbetde, şuralar döwleti. Eger şol bolmadyk bolanda, sen kimdiň? Menem, ikimizem. Maňa dagy: «Pylankesiň alagöz guly» diýýärdiler. Aty bolman, güzeranyny eşek bilen kowalap ýören adamlardy» («Ojak», 252 sah.) diýýär. Nurjuma onuň bilen ylalaşýar. Ine, şondan soň bu iki «il howandary» tutuş Murgabyň boýundan geçýän hyşa jeňňelliginde edil bir kakabaş oglanjyklar ýaly ýolmalaşyp, ýumruklaşyp, basalaşyp garpyşmaga başlaýarlar.

Sürgün etmek meselesinem Kymyş duzçynyň maşgalasyna kolhoz başlygy Nurjuma habar berýär. Ol gowaçalyga aýlanyp ýörkä, tötänden Kymyş duzçynyň kiçi ogly Orazgylyja gabat gelyär. Şonda-da: «Orazgylyç ýegen, men saňa aýtmaly däl gürrüňi aýtmaly boljak.

– Aýtsam, ýegen, düýn raýonda bolan uly ýygnakda raýon boýunça kulakçylyga çekilenleriň arasynda siziňem adyňyz agzaldy. Siziň ikiňizem bar. Özem, maşgalaňyz bilen sürgün etmeli diýlen...» («Ojak», 259 sah.).

Bu gürründeşlikde Orazgylyç birnäçem meseläni anyklaşdyrmak işleýär. Emma ol Nurjumadan belli jogap alyp bilmeýär.

Şondan soň Kymyş duzçynyň maşgalasynyň dünýäsinde eýmenç hasrat lertzany başlanýar. Ine, şu ýerde ýazyjynyň türkmen edebi dolanyşygyna öň hiç bir ýazyjy tarapyndan girizmek başartmadyk çeperçilik ussatlygy başlanýar. Ýazyjy eserde wakalary, häsiýetleri çepbe çöwürýän ýiti gapma-garşylyklardan gaça durmak bilen, häsiýetleriň, duýgularyň, wakalaryň lertzanyň, şonuň üsti bilen halka edilýän zuluma, erkinligi, Hakyň il-güne beren tebigy erkinliginiň erkana, bagtly, rysgal-döwletli ýaşamak isleginiň diýdimzorluk bilen bogulmasyna gaty berk protestini juda täsin suratlandyrmalar arkaly giňden açyp görkezýär. Şol protest Hanumanyň türkmeniň ähli edep-ekaramyny weýran etmek bilen, çarwadany gyrkylan ýüňleri alyp gelýän Ahmet bilen, dünýä sygman ýören oba şurasyny Ýagdy bilen erkin, aç-açan aýşy-aşratlar sürüp, keýpden çykması, Ahmediň zulumlary zamanasynda hiç bir galypa baş bermän, «göçenini ýel, gonanyň gol» bilip ýörmesini, Murgap derýasynyň hanasyna sygman, gidip-gidip däli-porhan bolması, bir ujy baryp, allowaralardan çykýan «Ýekedeşik» filosofiýasy, her haçan-her haçan özüniň erkana, zulumsyz, ne aç, ne dok durmuşyny güjeňläp duran Owganystanyň goňşy obalarynyň mysallarynyň üsti bilen açyp görkezýär. Bu detallaryň her biri awtor üçin şuralar hökümetiniň diýdimzorluk azaplaryna garşy juda pynhandan zabun zarba bolup duýulýar. Eýsem, şuralar döwletiniň ganym-gazabyna duçar bolan Kymyş duzçynyň biçäre maşgalasyna meňzeş maşgalalar edil şunuň ýaly «asman

– yrak, ýer – gaty» döwürde arzyny kime aýtmaly, olar kim bilen söweşmeli. Çünki awtoryň Hanuma, Ahmet, çyrypynyp, owsunyp ýatan Murgap derýasy, içi gatbar-gat jaý, tutuş giden erkanalyk mekany bolan Ýekedeşik, Owganystan mysallarynyň üsti bilen aýtmak isleýän pikiri ýaly, hasratyňy, duýgyňy, gazabyňy öz içinde gizlemeli bolupdy.

Bu romanda öý-ojagy dolandyrmagyň, oba-goňşy, il-gün bilen gatnaşygyň esasy dessury, esasan, aýallaryň üsti bilen berlipdir. Bu meselede esasy ýük Kymys duzçynyň aýaly Jemal mamanyň, onuň uly ogly Orazgeldiniň gelni Oguljumanyň obrazynyň üsti bilen açylýar.

Jemal eje diňe bir içerini gyşda ýyly, jöwzaly günlerde hoştap, salkyndan mylaýym saklamak bilen çäklenenok. Ol, gerek bolsa, öýüň keýwanysynyň «hökmürowanlygy» bilen gelinlerini, ogullaryny, hatda Kymyş duzçyny hem «düzedip» goýbeyär. Oňa gelni Oguljuma-da uly kömekçi. Öýi, içerini dolandyrmakda gelin gaýyennesiniň dessuryny ele ýagşy alyp, ikisi şu öýüň, içeriniň ody bilen girip, küli bilen çykyşyp, bagtly, rysgal-döwletli bolup ýaşap ýörler.

Bu aýallaryň obrazy, häsiýeti «sürgün» meselesi ara düşensoň, has çuňňur, töwerekleýin açylýar.

Jemal eje ähli derdini, howsala-hasratyny gursagynda gizläp, daşyndan «Il bilen gelen, toý-da-baýram» bolup ýaşaýar. Emma bu meselede Oguljuma gelniň raýat batyrgaýlygy juda güýçli bolup ýaňlanýar.

Gelniň kakasy Owganystanda döwletli, dessurly döwranda ýaşaýan Akynyýaz baý Kymyş duzçularyň kulak hökmünde sürgün ediljegini eşidip, ogullarynyň biri bolan Mahmydy bularyň ýanyna ýöriteläp iberýär. Mahmyt Akynyýaz baýyň habaryny bulara elin ýetirýär.

Kakasynyň: «Owganystana gelsinler, özüm hossar, howandar bolaryn» diýen habaryny eşiden Oguljumanyň özüniň

howandarlaryndan göwni bitse-de, jigisiniň ýüzüne bakyp, başgaça gürleýär.

Ol:

– Mahmyt jan, doganym – diýip, söze başlanda, Oguljumanyň sözleri hasam göwne batnykly, mylaýym eşidildi. – Ejiziňizi ýatlap, arka durmak üçin, men diýip gelipsiňiz, begenip depäm gök diredi. Dogan bor, siz ýaly bor! Men Akynyýaz akgamdanam, Hoja doganymdanam, sendenem, Mahmyt jan, o dünýe, bu dünýe razydyryn. Ýöne biz gitmäli. – Soň ol şu ýerde ýüzüni sähelçe adamsyna tarap öwren ýaly etdi-de, ýene-de gepini dowam etdirdi: «Men Orazgeldiniň bolan ýerinde bolaryn, ölen ýerinde-de ölerin» («Ojak», 175-180 sah.).

Oguljuma soň hem adamsynyň gapdalynda ner kimin durup, aglaman, zeyrenmän, başa gelenini maşgalasy bilen mertlerçe çekýär.

Türkmen edebiýatynda juda uzak mahala çekýän hasratly jebri-jepany Oguljuma gelin ýaly mertlik bilen çerkip bilýän başga bir aýal obrazy ýok diýerlikdir.

Ýazyjyny bu edebi tapyndylary, çeperçilik babatda-da, täzeçilligi babatda-da, türkmen edebiýatynda juda gymmatly tapyndydyr.

Agageldi Allanazarowyň «Sürgünler» romanynda iň beýik, iň güýçli tapyndylarynyň biri watançylyk meselesindäki ajaýyp tapyndysy bolup durýar. Kymyş duzçynyň kowumlary baryp almaz gylyjy, dürdäne paýhasy bilen hanlaryň, begleriň, emirleriň arasynda sözünü geçirip, ilin-günüň derdine delalat berip ýören Muhammetgylyç serdardan bäri türkmen topragynda aga-ýana ömür sürüp ýören adamlar. Emma şura döwleti gelenine «baş gün» bolup-bolman, olaryň gadymdan gelyän dessuryny bozup, sürgünmi, beýlek bir ýerleremi göç etjek bolup otyr, şura döwletiniň bu diýdimzorlugyna, zulumyna bäs gelip bilmän, öz ata-babalaryň gadymdan gelyän dessuryny weýran edip, öýüňi-

-ojagyňy, ata-baba ýurduňy, bagt, rysgal, döwlet tapan mukaddes mekanyňy taşlap, Owgan diýdi, Eýran diýdi ýa ýene bir görähet diýip, «iki göç – bir talaň» bolup gitmelimi?!

Kymyş duzçynyň sürgün ediljek habaryny eşiden ýakynlar, ýatlar gelip-gelip, goja öz pikirlerini aýdyp, duýgudaşlygam edýärler. Owganystandaky guda-garyndaşlar derýadan aňry geçmegi teklibem edýärler. Emma goja, onuň ogullary Watany–dogduk diýary taşlap gidenlerinden, ata-babalaryň ruhy, olaryň dessura öwürlip galan yzlaryny taşlap, ýat ýurtlara gidenlerinden, ölenlerini müň paý ibaly görýärler.

Ahyry diýdimzorlugyň ýowuz ýüpüniň ujy süýrenip–süýrenip gelip ýetýär.

Etrap OGPU-nyň işgärleri, oba ketdeleri Ýagdynyň ýolbaşçylygynda hil bir iş bitirýän ýaly bolup, bir topar atly–arabaly bolup, Kymys duzçynyň hataryny gabaýarlar.

Bu maşgala üçin hakyky ýowuzlyk başlanýar. Emma ynsan balasy çekip çydardan agyr bu derdi Kymys duzçy-da, onuň ogullary, ylaýta-da aýaly Jemal eje, gelinleri Oguljuma, beýlekiler edil iner kimin ähli bela-betere döz gelip otyrlar. Ahyry aýrallyk pursady jemlenýär.

« – Akga, onda biz-ä ugradyk, sag-aman oturyň!..

Kymyş duzçy önünde dagyň bölegi ýaly bolup duran ogullarynyň hersiniň egnine bir elini goýdy:

– Hudaý sizi öz penasynda saklasyn, inerlerim! – Onuň sesi gyryljyrady: – Siziň gaýdyp geleriňize men-ä garaşyp bilmerin, menden bolsa onsoň, razy boluň! – Goja indi tutuş süňni bilen saňnyldady hem gözyaşy paýrap, biraz kirjigip, könelip ugran köýneginiň ýakasyna dökülerli göründi. Goýberesi gelmän, ogullaryny gujaklap durşuna, hasrata berlip, samrady: «– Balalarym, meniň iner balalarym» («Ojak» 252 sah.)

Şundan soň romanda sürgüniň ýolunda Kymyş düzçunyň ogullarynyň, gelinleriniň, beýleki türkmen maşgalalarynyň

Mary, Özbekistan, Gazagystan ýollarynda gaty, mal, dürli harytlar daşalýan ýalaňgat wagonlarda gören görgüleri janly, hasratly, «it görse, gözi agarjak» derejede jebri-jepaly ýagdaýda beýan edilýär.

Dogrusy, bu ýagdaýlary ýazmagam aňsat däl, welin, okyjy bolup, ýöne okaýmagam aňsat däl.

Indi bu romanyň poetikasyna nazar aýlanymyzda-da, türkmen edebi dolanyşygynda ön bolmadyk ençeme edebi tärleriň tizeçilligine duş gelýändigimizi nygtasak, hakykata laýyk bolardy.

Bu romanda o diýen joşgunly, gylyç-gylyja degip, biri-biriniň zarbyndan ot-ýalyn çykarýan düýpli garşylygy görüp bolanok. Garşylyk bar, ýöne ol asuda garşylyk. Zulumyň garşylgyna ynsap, adamkärçilige, sabyr-kanagat goýulýan garşylyk bar. Ol garşylygyň beýle tarapynda agzyndan ot syçyrap, Russiýa atly imperial döwleti, ýalmap ýuwudyp, indem gan isläp, gözi gyzaran SSSR giýen zulum dur. Beýleki tarapynda bolsa iki elinden, ýagşylykdan, halal gazanç bilen gün-güzeranyny ýykma-ýykylma dolap ýaşap ýören sada türkmenler bar. Onsoň bu sada adamlar önlerinde duran ýowuz belanyň garşysyna diňe Alladan delalat bolaýmasa, başga çäre görüp bilmejeklerine gaty gowy düşüňärler. Elbetde, olaryň ýüreginde umyt, maşgalasyna, il-gününe, ata ýurda söýgi, bu zabun diýdimzorluga juda uly garşylyk ýatyr. Emma olar – türkmenler. Türkmenler özüniň gaýgysyny, hasratyny ile-güne ýaýyp ýöreninden ölenini ýagşy görýändir. Kymys duzçynyň maşgalasam şeýle.

Ýazyjynyň EIUQL WJHION WUL Xå HW± NRPSRJME gurmakdaky özboluşONODGU 5RPDQD HMX Xå HMOQD V erkana ýaşap ýören türkmenleriň diýdimzorluk bilen Watandan JDU\ ONIOIH WUJQ HGD HN P HMDL é D JM EX Xå HW liniýasyny Kymyş duzçynyň maşgalasynyň üstünde juda Q QU M MQ\ oSHU WOU DUNO JXUD U %X Xå HW

liniýasynyň aýdyp bolmajak derejede janly, ynandyryjy gurulmagy akylyňy haýran galdyrýar. Bu ýöne ýere däl. Sebäbi, Kymyş duzçy ýazyjynyň öz garry atasy bolsa, Jemal eje onuň garry enesi... Şeýle bolansoň, ýazyjy özüniň iň ezizlerini, mähribanlaşdyryp, her bir sözüne, sözlemine mähir muhabbet garyp, duýgularyny nagmaöwürüp, ýüreginiň, bagrynyň bölejikleri bilen seýikläp beýan edipdir. Eseriň ~~WÅ HWRUGXPQ~~ ñ şirinden ynandyryjy bolmagynyň bir esasy sebäbi şundan gelip çykýar. ~~,NMIHQ EXWÅ HXODP Q KHNNM JHWE QJKE DQDU~~ ñ ählisi diýen ýaly ýazyjynyň iň ýakynlary, daş gitse obadaşlary, garyndaşlary. Şeýle bolansoň ~~D JM EXWÅ HWOQD QD~~ hereket edýän gahrymanlara juda aýawly, käte dözmezçilik bilen seredýär. Oňa mysal edip oba şurasynyň başlygy Ýagdyny alyp bolar. Ýagdy eserde iň bir otrisatel tip. Ol özüniň obadaşlarynyň «sürgün» belasyna ýolugmasyna juda parhsyz garaýan adam. Onuň üçin esasy zat, özüniň wezipesinden gep getirmezlik. Ol Kymyş duzçynyň maşgalasynyň sürgün edilip ugradylmagyna-da OGPU-nyň esgerleri bilen bilelikde, ýolbaşçylyk edýär. Emma Ýagdynyň Aşgabatda geçirilýän uly ýygnaga gidişini, onuň bu etrapdan ösüp, uly wezipelere ýetişen adamlara bolan hormatyny, obadaşparazlygyny, ildeşparazlygyny synlanyňda, haýran galanyňy duýman galýarsyň. Bu meseläni Hanuma babatda-da aýtmak bolar.

Bir seretseň, «sosialistik realizm» ýörelgelerine görä, ~~şHOREDJOUHMX WÅ HWOQD VQ~~ ñ ösmegine täsir etmeýän ýaly bolsa-da, ýazyjynyň ~~WÅ HWJXP DNGN EDWJDO\~~ esasy täzeçilligi şeýle tärlere batyrgaýlyk bilen ýüz urup, şeýle ~~WSOLURPDQD SRQAWOJKE DQ GHNNMQH XQ QD Q~~ gelip çykýar. Ýazyjy bu obrazlary köre-körlük belen alayanok. Ol Moskwanyň M.Gorkiý adyndaky Edebiýat institutynda L.Tolstoýyň, F.Dostoýewsiň, M.Gorkiniň, A.Tolstoýyň, M.Şolohowyň we beýleki dünýä ýazyjylarynyň eserleri boýunça

KIWI WD P DN WÅ HNRPSRJMD JXU DN JDşylyk döretmek, eseriň çeperçilik bezegini ýokary derejelerde alyp barmak ýaly, çeperçilik tärleri boýunça tejribe toplap, ganat-per çykaran güýçli ýazyjy. Şonuň üçin onuň bu romanyndaky Ýagdy, Hanuma ýaly beýleki obrazlaram ýokarda belleýşimiz ýaly, baş liniýanyň ösmegine, özgermegine gatnaşýar.

Romanyň çeper dili barada aýdanyňda, ýazyjy sadalyga ýan beripdir. Sözlemler, sözler pikiri halkylaşdyryp, okyja ýetirýär. Romanda esasy dil çeperçiligi halk hulkuna bap gelýär. Eseri okanyňda ýazyjynyň özi bilen tirkeşip, eserdäki wakalaryň bolýan ýerlerinde ýaşap ýören ýaly hoşamaý duýgy ruhuňy ýyladýar. Äheňler, ýüzlenmeler, beýanlar, gahrymanlaryň özara söhbetleri awtoryň öz äheňini berýär. Muny bir ýagdaý bilenem düşündirip bolar. Mundan on-on baş ýyl öň belli türkmen çagalar şahyry bilen Agageldiniň hersiniň iki sany kiçijik goşgusy Ukrainanyň etraplarynyň biriniň gazetinde çap edilipdir. Ol goşguly gazetden birki sanysyny çagalar şahyryna iberipdirler. Ol şahyr özleriniň goşgularynyň uly respublikada çap edilmegine gaty begenipdir. Ol goşgulary çap edilen gazetini alyp, haýdan-haý Agageldiniň ýanyna baryp, gazetini ýumşajyk, buýsançly bulaýlap: «Agageldi, indi biz gitdik. Indi bizi hiç kim saklap bilmez» diýip, şowhunly gygyrypdyr.

Bu gürrüňi Agageldi häli-şindi oýun edip gaýtalamagy gowy görýär. Ol şol henekli sözjagazy bu romanyna hem salmagy, onuň tutuş köňül hazynasynda nämesi bolsa, bu romanyň dil dünýäsine eňterendiginden habar berýär.

Şeýle täsin tapyndylary ýazyjynyň SH D EHP HNGNIW HIO suratkeşliginde hem görmek bolýar. Onuň SH D WUNİligi örän süýji we täzeçil. Ol «Töwerek sary samana basyrynyp, köl bolup, gol dolduryp ýatyrdy. Baýyr kemerleriniň bilinde bitip, mazamlanyp ösüp oturan ýaşyl don bürenen ýandaklar häzir şol basgançaklar bilen pytraşyp, ýokary göterilip barýan başy

ýaşyl kürteli gelinleri ýatladýardy» («Ojak», 131-nji sah.) diýse, başga bir ýerde «Murgabyň arkasynda şagallar şermende bolup uwlaşýardylar» («Ojak», 258-nji sah.) diýýär, başga bir ýerde bolsa «gündizlerine seleňläp, obanyň depesinden seredip oturan baýyrlar häzir gijäniň gara oýlugyna çolaşyp, hümmet tutuşyp, oba tarap eňip gelyän mähellä meňzeýärdi» («Ojak, 181-nji sah.) **Ð Q DMSGD Q J HDSH D URPDQ** ñ ruhuna üýtgeşik owaz, şirin şire seçeleyär.

Bir söz bilen aýdanyňda, ezber ýazyjy Agageldi Allanazarowyň «Ojak» romany wakalaryň, pikir-duýgularyň gymmatly poetik dessurlary bilen bezelen ajaýyp hazyna bolup durýar. Häzirki wagtda şeýle ajaýyp ussatlyk, tejribe, uly zehin, ganyňy garaldýan azaplar bilen döredilen «Ojak» romany ýazyjynyň çyrypynyp ýatan belentden gözel zehininiň möçberiniň ümmülmezdiginden habar berýär. Sag bol, eziz dost! Ganymlaň diýdimzorlugy bilen adalatsyzlyk äleminde hary-zar bolup, mukaddes umydy gyrlan million-millon ildeşlerimize juda mukaddes Ýadygärlik gurup bilipsiň. Höwri köp, galamyň ýiti bolsun, Agageldi!

Men bu ajaýyp romanyňy uly höwes, söýgi-buýsanç bilen guwanyplar okap-okap, seniň bu uç-gyraksyz, çyrypynyp ýatan zehiniň bilen adamzat ykbalynda haýran galdyryjy, deňi-taýy bolmadyk dünýä nusgalyk gözel eseri döredip biljegiňe ýüregim bilen ynandym we senden şoňa-da garaşýaryn, eziz dostum!

* * *

Beýik Watançylyk urşundan soňky ömrüni deňizde balykçylyk seýneriniň kapitany bolup geçiren goja Balkan bu gün öz motorlyja gaýygy bilen deňze çykýar. Oňa-da aýaly Umman mamanyň çekip çydardan agyr aýak agyrysý sebäp bolýar. Tebipler Umman ejäniň aýagyna düwlen ýagyny çalmagy maslahat berýärler. Düwleni bolsa deňizden başga nireden gözlejek?!

Goja Balkan säher bilen deňze çykýar. Motorly gaýyk ony özüniň gözelligi, bagtlylygy, syrly hasratlary bilen «Wagşyldap» çyrypnyň ýatan mawy ummana alyp çykýar.

Ine, şu ýerde-de goja Balkanyň pynhan göwündeşligi açylyp, özüniň indi telim ýyl bäri içinde lagta-lagta bolup ýatan pynhan sylary açylýar.

Bu ýöne ýere däl. Deňiz goja Balkanyň ýeke-täk syrdaşy. Ol бүтін ömründe dost diýibem, syrdaş diýibem, göwündeş diýibem, rysgal-döwletiniň hazynasy diýibem deňze düşünişdi. Onuň bu ýaşlarda deňizden başga içini ynanara kimi bar?!

Goja şu ömründe bir zada düşünişdi. Deňiz dilsiz-agyzsyz bir apat bolsa-da, seni diňlemäni başaryar. Köşeşdirmegi, köňlüňe aram bermegi, goldamagy, ruhuňy götermegi başaryar. Emma muny dostuň dosty hem başaryp baranok ahryryn.

Balkandyr-da – Bertadyr! Ol deňiz bilen başga nämäniň oý-pikirini etsin. Balkan deňze çykyp, Bertaly günlere dolanýar...

Bu giriş sözi ajaýyp türkmen ýazyjysy Agageldi Allanazarowyň «Düwlen» atly gysgajyk, bary-ýogy kompýuter

! P Q D V K S D Q V G D V å H W R P S R J M D Q U R P D Q

barada gidýär.

Bu romanyň H M V V å H W Q Q D V G H iz obrazynyň hem-de goja Balkan, düwlen, Umman, Berta obrazlarynyň üstünde gurlupdyr.

Galkynyp duran mawy deňiz Balkany açsa, goja Balkanam müň bir syrly deňzi indi, gör, näçenji sapar açýar?! Deňiz bilen ikiçäkligiň ýatlamalar ulgamy Beýik Watançylyk urşy ýyllarynyň iň soňky, aýgýtlaýjy günlerine alyp barýar.

1945-nji ýylyň aprel aýlary, Berlin şäheriniň 70 kilometrlik ýeňsesindäki kiçijik şäherjik. Tankçylar batalonynyň komandiri Balkan Çapakow sagdan-soldan sowet goşunlarynyň gaýduwsyz zarbyna weýranhana dönen öz sürenlerini – Berlin şäherini goramaga geläýmegi mümkin bolan nemes goşunlarynyň

öňüni almaga goýlan ätiýaçlyk batalony bilen kiçijik şäherde saklanýar. Ol şol ýerde hem edil kişmiş ýaljak nemes gyzy – Berta bilen tanyşýar. Onuň bu tanyşlygy ilki yssy ysnyşma, soň çyn söýgä sapyp gidýär. Uzaga çeken zabun uruş ýeňiş bilen tamam bolýar. Batalon komandiri Balkan söýgüli gyzy Bertany öz iline – obasyna alyp gaýdýar. Onuň bilen ogul-gyz öndürüp, bal ýaly süýjülikde ýaşaşyp ýör.

Olaryň obasynda juwanlygyndan Balkana aşyk bolup, ony şirin janyndan eý görüp, uruşň baş ýylynda sabysyzlyk bilen oňa garaşyp, gözleri ýolda alan gözel gyz Ummanam bar. Umman gyz Balkanyň frontdan bir nemes gyzyny yzyna tirkäp gelmegine otlar alyp, örtenmekden kesewä döňýär. Ýöne nätjegini bilmeýär.

Ine, bir juda yssy, jöwzaly tomus günem ol Balkanyň bir iş bilen obadan gidenini, oba adamlarynyň jöwzadan başlaryny alyp, öýli-öýüne sümlen wagtyňy peýläp, ikigat Bertanyň içine-daşyna geçip, ony deňze suwa düşmäge yryp, gaýykda alyp, deňziň jümmüşine gidýär.

Ummanyň pynhan niýetine düşünmedik, sadadan mähriban Berta Umman bilen açyk deňze çykýar.

Ine, birdenem Umman ýaş, göwreli gelni deňze taşlaýar. Beýle-beýle zalymlyga garaşmadyk, göwreli gelin ilki gorksa-da, her näçe mertlik etjek bolsa-da, ahyr iş-işden geçip baransoň, Ummana ýalbarmaga durýar.

«...Berta rejäniň geň dældigini, Ummanyň duýdansyz rehimsiz duşmana öwrülendigini bilip galdy... Ol Ummanyň ümürlü ýüzüne delminip seretdi:

– Sen näme beýdýäň, Umman?! – diýip, demi-demine ýetmän durşuna agy gatyşykly ses bilen sorady.

– Eýsem, men öz hakymy elimden sen ýaly bir saýry kemçine aldyramsoň, näme etmelimişim? – diýip, Umman Bertanyň sowalyňa janyýangynly jogap berdi...

– Men hiç zady bilmedim, asla bilmedim – diýip, gark bolmakdan gorkan Berta ýene-de sandyrap gepledi.

– Bilmesen bilip goý, heleý, ikimize bir derede bile orun ýokdur – diýen wagty kükräp duran Ummanyň sesi has-da haýbatly eşidildi.

– Ýa sen başyňy alyp, şu ýerden gitmeli bolarsyň, ýa-da men seni-de, özümi-de gark edip, tolkun talady etmeli bolaryn...

Suwda durdugyça barha ysgyndan düşýän Berta indi suwa çümse, soňundan onuň depesine göterilmäge rowgatynyň bolmajagyny howp edinip, duran ýerinden ýene aglap ýalbardy.

– Islesen men gideýin. Yzymy gözlemän gideýin, ýöne gark etme. Meniň göwrämde çağa bar...

– Sözüňde durmaly borsuň. Ýogsam, barybir men seni heläklärin.

– Ýok, men gideýin, hemişelik gideýin. Ugrat meni, ugrat, gideýin!.. («Ojak», 550-552-nji sah.).

Bertanyň gürum-jürüm bolmagyny, Ummanyň göwreli nemes aýalynyň deňze gark bolandygy baradaky «waý-dadyny» goja Balkanyň ulgam-ulgam ýatlamalary bilen galagoply deňziň öňünde sylaryny açmagynam hasap etmähinde, diňe şu romanlyk paýhasyň özem bu romany deňiz barada ýazylan iň aňrybaş romanlaryň deňine göterip bilýär. Sebäbi bu romanyň Berta liniýasyndaky şu juda ýeserlik bilen işlenen kulminasion çözügüt telim-telim edebi täzeçillik tärleriniň albaýyny bulaýar.

Şolaryň birinjisi, Ummanyň hereketi. Bu hereketde türkmen edebiýatynda türkmen gyzynyň öň hiç wagt beýle belent derejä ýetilip beýan edilmedik mertliginiň, namys-aryna, söýgüsine biçak wepalylygynyň, bu häsiýetler üçin gerek bolsa şirin janyndan geçmäge taýýarlygynyň hakykaty beýan edilipdir.

Ikinjiden, Umman janyňy bölüşjek welin, mukaddes söýgüsini gaýry biri bilen bölüşjek däl. Ol hiç wagt özüniň

Balkany söýýändigini barada dil ýarmasa-da, onuň söýgüsi tutuş dünýäsini gaplap alan. Ol söýgi edil agyr wulkan ýaly, pursady gelende duýdansyz partlaýar. Berta şol partlamanyň güýjüni duýýar. «Hiçden, giç» diýişleri ýaly, Umman diňe öz gaýduwsyz mertligi bilen maksadyna ýetýär.

Üçünjiden, Bertanyň ýagdaýy hem türkmen edebi dolanyşykda heniz görülmedik obrazdyr. Ol baryp, Berlin ýaly ýerden öz näzik duýgusyna beslenip, Balkanyň yzyna düşüp, onuň iline, ýat dünýä gelýär. Öz söýen ýigidi bilen gülüp-oýnap, durmuş gurup, bagtly ýaşaýar. Emma ol günleriň birinde, ölüm bilen ýaşaýşyň aralygynda, möwjäp duran deňze gark bolup, ýok bolup gitmegiň zulmatynda, özüniňkiden mün esse güýçli söýginiň lowlap duran gazaba öwrülen nyşanyny görýär. Onuň önünde «ölümmi, ýaşaýşy!» diýen ýekeje sowal durýar.

Ýazyjy bu sowaly, ýöne ýere goýanok. Nemes halkynyň köpüsi, nemes milletinden bolsa-da, olar faşist däl. Ýazyjy muny Bertanyň üsti bilen subut edýär. Ol faşizmiň elhenç jebri bilen bigünä ölümniň ummanyny gören, ýöne şonda-da onda heniz dünýä inmedik balasynyň diri galjagy baradaky umyt möwç urýar. Ol ýaşaýşy saýlap, heniz dogulmadyk balasyna ömri saýlap, özüniň şirin janyndan eziz söýgüsini özündenem mertebeli saklajak türkmen gyzyna gowşurýar.

Berta soň yzynda galan mähribanlaryny görmäge, bir syýahatçy aýal bolup dolanýar. Ol Balkanyňy görüp bilmese-de, yzynda galan balalarynyň deňli-derejeli, bagtly durmuşyny gözi bilen görüp, indiden soň olaryň durmuşyna päsgel bermezlik üçin, olardan razy halda, özüni tanatman, yzyna dolanýar. Ony goja Balkan has soň aňyp galýar.

Bu romanyň kompozision gurşawyndaky düwlen liniýasy hem belläp geçmäge mynasyp bolup, ol türkmen edebi

dolanyşygynda henize-bu güne çenli işlenilmedik gyzykly tapyndydyr.

Goja Balkanyň deňze ýalňyz özüniň çykmagynyň sebäpkäri, onuň garry aýalynyň derdine düwlen ýagynyň derman bolýandygy barada tebip mamanyň aýdan habarydyr. Goja Balkan aýalynyň bu haýyşyny bitirmek üçin deňze çykýar. Hazar deňzinde näme kän, düwlen kän.

Emma deňze çykyp, onuň bilen iç döküşme kemini goýmadyk goja deňziň göwnüne degip, onuň düwlen balasyny ynjytmaga dözmeýär. Ýowuz uruş belasyny, aýralygyň jebri-jepalaryny ýüreginden geçirip, gury sulba bolan goja Balkan düwleni awlamaga, ony özüniň ýüreginde söýgüli ýary Bertanyň hasratly aýralygyny ýyllar boýy göterip ýörkä, heý, «bu dünýäden gidenleriň düwlene öwrülýänini» bilip durka, şu janawarlaryň biriniň deňze gark bolan Bertasydygyna çyny bilen ynanýan goja, heý, düwleni awlamaga dözermi?!

Ol öz obadaşlarynyň motorly gaýygyna ýükläp goýberen düwleniniň her deminde, adam kimin inleýşinde, mäleýşinde hut Bertasyny görýärdi. Ýöne gojany geň galdyran esasy aýgyt onuň gaýygyny obadan bäri yzarlap, käte mäleşip, käte aglaýan ýaly sesler edip gelýän bir topbajyk düwlen sürüsidi. Olary görüp, goja Balkan bu bigünä janawarlaryň ynsabynyň, wepalylygynyň ynsanyňkydan hem artyklygyna guwanmak bilen, öz Bertasynyň öz päkligi bilen şu janawarlara goşulanyna juda begenýär. Şonuň üçinem kenara baryp, gaýykdaky düwleni aňyrda zar-zelil bolup garaşyp duran kowumlarynyň arasyna goşup goýberýär.

Ýazyjynyň bu liniýada açjak bolýan filosofiýasy umumadamzat filosofiýsy bolup, ol türkmen ýazyjylarynyň diňe arzuw edip biljek beýik açyşdyr.

Ýazyjy «Düwlen» romanynda ýokarda görölüp geçilen edebi-çeperçilik tärleri bilen birlikde, deňiz gözelliklerini açmakda-

-da belli iňlis ýazyjysy Ernest Hemengueýiň Nobel baýragyna mynasyp bolan «Goja we deňiz» romanyndan hem has ýokary ötüp, beýik ussatlygyň täze gözýetimlerine çykýar. Ernest Hemengueýiň «Goja we deňiz» romanynda esasy gahryman ähli janly-jandary, yns-jynsy kereminde ytygsatman saklap oturan Ýaradan bolsa, Agageldi Allanazarowyň «Düwlen» romanynda baş gahryman dünýäni aýasynda saklap oturan Ynsap, päk Söýgi!

Bu ajaýyp roman, onuň dünýä çeperçilik hazynasyna goşan täzeçillikleri barada näçe gürrüň etse bolardy. Gowy zady, näçe mazamlasaňam az. Ýöne şu ýerde ýekeje hakykaty nygtap, sözümi jemläýin. Bu ajaýyp türkmen romany Nobel baýragyna mynasyp bolan «Goja we deňiz» deňinde durup biljek, hatda, ondan hem ýokarrakdaky ajaýyp romandygyny, hakykatyň hatyrasyna, aýdalyň!..

Öwezduurdy NEPESOW,
Türkmenistanyň halk ýazyjysy.
Filologiýa ylymlarynyň doktory, professor.
2011 ý.

W A T A N N A M A

*Döwrümüzň uly ýazyjysy Agageldy Allanazarowyň
meşhur «Ojak» epopeýasynyň EILUQNNIDEQ NDS*

Synçylaryň synagy

Edebiýatyň proza-kyssa görnüşini kim «agyr artilleriýa» diýip atlandyrdy, kim: «Edebiýat baradaky bar kanunlaryň bozulan ýerinden edebiýat başlanýar...» diýdi. Bolsa, bolýandyr. Ýöne, meniň düşünişIP oH VÅ åHML HMHOU JRZ\ JXUQ OQ düzgünli gurluş bolmalydyr. Meselem ki: gowy ugrukdyrylan hojalyk ýalydyr. Şeýle hojalyklar hem öz berk düzgünine görä ýöräp durandyr. Tebigata üns beriň: çalşyp, ýöräp durandyr. (GHEED WDVÅ åHML HMHOU JODQD şunuň ýaly bir kuwwatly gurluşyň döredilmegi zerur. Ondan soňIP VÅ åHWRUGXP bolsun, obraz döretmek, eseriň dili... gözlegler-tapyndylar, gözlegler-tapyndylar, gözlegler-tapyndylar we ýene-de, ýene-de we ýene-de... gözlegler-tapyndylar... dürliçe çemeleşmeler... ýazyjynyň zehinine hem möçberine görä gidiberer, gidiberer... Synçy hökmünde, ýazyjynyň eserini derňänimizde, ilki bilen, biz onuň döreden düzgünli hem «düzgünsiz» gurluşynyň nä derejede kämilligi, kuwwaty we ynsan ýaşayşynyň düýnünüň matlaplaryny açyşy, şu gününe peýdasy, onsoňam, eseriň geljegi barmy? Ana, şu zatlar dogrusynda dogruçyl gürrüň etmelidiris.

Zehinli ýazyjy Agageldi Allanazarowyň döredijiligi barada, goşgularyndan başlap, hekaýalary, romanlary... barada hem edebiýatçylar tarapyndan kän gürrüň edildi. Soňky wagtda bolsa, ol gürrüňler ýazyjynyň baş eseri bolan «Ojagynyň» daşynda has güreldi. «Ojak» barada, dogrusy, kim eseri okap aýtdy, kim okama:n, ýöne eşitmiş aýtdy. Elgaraz, türkmen edebiýatynyň öňde-soňda saldamly bu eseri barada bilýänem aýtdy, bilmeýänem il ugruna ýa ki öz agyz ugruna bir zat diýip ga:ldy.

Meniň bu tagaşyksyz deňeşdirmäme ters düşünmäwersinler: obanyň ilersinden bir gara geçer. Çetki öýüň iti muny görüp, oňa üýrer. Ol itiň sesine-de obanyň gaýraky öýleriň itlerine çenli kimsi çyňsar, kimsi uwar, kimsi (ýatan ýerinden toý gazany ýaly kellesini çala göterip ýa götermänem) bir «wowf» edip galar... Garaz, bir ses çykararlar. Ýöne garany gören itiň sesine ses goşarlar...

– Itleri birigip, nämüçin obanyň çetinden geçen gara: üýrüp galýarlar? Nämüçin?! Näme, itleriň (adamlaryňam) ýaşaýan obasynda şoňa meňzeş, aýdaly, sygyr, düýe ýa at-eşek ýokmy?

– Bar, elbetde. Hatda, şo geçene mepbe-meňzeşjesem bar. Özem her gapyda bar.

– Onda näme, öýleriň itleriniň hersi öz gapylarynda duran mallara üýrübermän, hatda, garasyny görmese-de, allowaradan geçip barýan gara üýrýärler?

– Sowalyň özüniň şeýle bolşy ýaly, onuň örän ýönekeý, ýöne ýaman täsin jogaby bar.

– Be, o niçik jogapka, beýle ýönekeý bolup, ýöne ýaman täsin?!

– Onuň näjüre beýle ýönekeýligini hem-de niçiksi munça täsinligini çynlakgetmänden bilesiň gelýän bolsa, diňle, eýse!

– Goşa gulagym sende.

– Gulagyň mende bolsa, şeýle: köpçülik bolnup üýrülýän ol gara – ýat mal! Del gara! Ana, şonuň üçin!..

– Be-e, onda, meniň düşüňşime görä, Agageldi Allanazarowyň «Ojak» romany bu görünýän eserleriň içinde ýat, del... bir eser boljak-da, şeýlemi?!

– Aý... ýaňky «üýtgeşik»... «del» mal diýeniň owalebetinde şul obanyň öňki maly bolsa näme?! Diýeli, köşekligi ýa-da kürreli... geçen köne ýatagyny küýsäp... gaçyp gaýdyberen bolsa ýa ýerlemän...

– «Şu obanyň...» maly bolan bolsa, öň bolandyr-a... Türkmeniň «öňki aýalym...» diýeni, heý, «soňky aýaly...» bolarmy?!

Ýöne esasy mesele obanyň tamam itlerini üýrdürip geçen ýaňky garada. Şonuň näjüre zatdygyny bilmek gerek.

– Obanyň çetinden del gara geçse, obanyň garamatyny boýnuna çeken, şondan gelenem gepi diňlenilýän ýaşulularyň biri: «Bar, ýet-de, bilip gel, geçip giden haýsy obadan, kimiň maly, näjüre zat özi» diýip, biziň ýaly bir ýeňil ayak ýumuş oglanyny ýortduryp goýbermesem bardyr.

– Bilip bilmän gelseňem...

– Ana, şol...

– Şunlukda, ikimiz...

– Şunlukda, Agageldi Allanazarow ojagynyň başyna geçenler onuň «ojagynyň» daşyna-da geçdiler... Ýöne...

Ýazyjy Agageldi Allanazarowyň diňe bir «ojagy» däl, onuň haýsy eseri bolsa bolsun, syn berenler köplenç birneme bärden gaýtdylar. Bu «kemterlik» diňe bir ýazyjy Agageldi Allanazarowyň eserlerine edilen synlar babatda däl, tutuş türkmen edebi tankydynda mahsus häsiýetdi. Nämüçin? Üçini... Onuň birnäçe sebäperi bar. Esasy meselesi bolsa, türkmen edebi tankydy, dünýä edebiýaty diýmänimizde-de, hatda, türkmen edebiýatynyň hem ösüş derejesinden yza galypdy. Aslynda, welin, özüne öwredijilik mahsus bolany üçin, edebi tankyt edebiýatyň özünden elmydama öňde bolmalydy.

Ýazyjy Agageldi Allanazarowyň döredijiligine syn edenler bolsa, köplenç, geçen asyryň ikinji ýarymynyň tankytçylarynyň usulynda we derejesinde gürlediler.

– «Türkmençilik» diýlenem bir akym bar...

– Iki akymy bar. Muny men şu günümüziziň keltejik mysalynda düşündirjek bolayyn.

Bazara baryp, bir kile kartoşa aljak bolsaň, «dört müň manat...» diýerler. «A-haw, gelneje jan, seniň «dört müň manat...» diýýäniň doly aýlyga işleýän mugallymyň tegelek dört aýlygy ahbetin...» diýersiň welin, geňirgenip, çişerilip, gap-gara bolup,

gözün içine girjek bolup bir sereder-de: «Waý-ýeý bu adamy! Men köne puldan aýdýan-a... » diýer.

«Wah-eý, köne pula satýamydyňyz kartoşkaňzy? Ol-a ýokdy mende, synanyna birki ýyl bolansoň... Ýöräp duran pulum-a bar...» diýersiňem welin, ýaňky «gelneje jan» näme diýer öýdýärsiň?

– «Waý-ýeý, bar, nireden alsaň, şondan al kartoşkany. Toba, toba! Bela boldy başyma, niräniň zady, gyz...» diýer.

– Ikinji akymy...

– Bar. Ol «türkmençiligiň» şeýle bir ýokary şahasy welin, «Diýmäň bize: «mälim dälir bu dünýä» diýip, älemin depesinden garap du:r.

– Magtymgulumy?

– Şol we şolar.

– Emma halk Magtyngula-da «däli» diýipdir-ä...

– Ana, şol... Dogry, adamlar gürründeşlikde aýdanlarynda, käte edebi eserler barada ýürejeklerini-de dökyärler.

Agageldi Allanazarowyň döredijiligi dogrusynda syn ýazanlarynda, derňewiň pikir ýaýrawyny has dar biçüwde tutýarlar. Olaryň «kemterliginiň» baş sebäbi şudur:

Ýaradylyşyň, ýaşayşyň, durmuşyň... hakykatyna ýetip bilmezlik.

Mysal.

Dogry, özüň pesräkde bolsaňam, belent ýerden barýan, aýdaly, bir düýäni aýdyň görmek bolar. Ýöne... özüňe gabat tarapyny. Düýäniňem ters tarapyny, üstündäki horjunyňam aňrky gözünü, düýä münüp barýan adamyňam bir aýagyny görüp bilmersiň. Horjunyň aňrky gözünde näme bar, bilmersiň. Kim bilipdir, münüp barýanyň aňrky aýagy agaçdandyr, belki, ýokdur... Kim bilipdir, düýäniň bir gözi kördür... Şunlukda, sen, pesde durşuňa, üsti ýükli we adamly düýäni bütün dolulygy bilen suratlandyryp bilmersiň-ä. Süri goýny sanamak üçinem ýa bir

süri padany göz aýtymyna doly aljak bolsaňam... özüň belendräk ýerde durmasaň bolmaz-a...

Hawa, Edebiýat ynsana dogry pikirlenmegi, şundan gelenem, dogry netijä gelmegi, şundan gelenem, ýalňyşma:n (dogry) ýaşamagy öwretmelidir. Emma edebi tankytçynyň özi dogra dogry düşünmeýän bolsa, şonda ber habaryňy! Jygalybeg soltanyň uly ogly Genjim beg dünýäparaz bolşundan, ile beglige ýaramasa-da, öz bähbidine gelende kellejigi duruja işleýär. Ana, şonuň: «Ýylanyňam ulusy-kiçisi bolmaz»... diýşi ýaly, ýalanyň-a zerresi goşulan ýerde hakyky gürrüň, asla, bolup bilmez.

Edebi synçy haýsydyr bir eser barada gürrüň etmekçi bolsa, akymly derýanyň kenarynda duran ýaly bolsun. Emma ol derýanyň gözbaş alyp gaýdýan dagynyň näteňet belentligini, soňra onuň baryp guýýan ummanynyň näjüre abyrsyzlygyny göz önüne getirip bilmelidir. Çep gözünde gözbaşy – belent dagy, sag gözünde – abyrsyz giňiş ummany saklap, «derýanyň» ýolboýy bitirýän işlerini çingtäp-çingtäp derňäbersin, bolany!

Ylmyrak bir iş ediljek bolsa, işiňi aňsatlaşdyrmak üçin oňa meýilnama ýazandan gowusy ýok. Akyly jaýynda bolan adam gowudan gaçmaz. Geliň, bizem şeýdeliň.

ÝAZYJY AGAGELDI ALLANAZAROWYŇ «OJAK» ROMANYNA SYN ÝAZMAGYŇ MEÝILNAMASY:

Temasy: Watannama

I. Giriş.

1. «Ojak» hakykaty.
2. «Ojak» hakynda ojagyň başynda bolan waka.
3. «Aýdaýmak dilde aňsat...».
4. Agageldi Allanazarow we Iosif Stalin...

II. Esasy bölüm.

1. Ýazyjy Agageldi Allanazarowyň «ojak» akymynyň gözbaş alýan dagy.
2. «Ojak» – ýadygärlik monument.
3. Mertebe Mukamy.

III. Netije.

1. Her ýazyjynyň öz «Ojagy» bolmalydyr.
2. Edebiýatda «hojaýynlyk...» ýa-da şir mülki.

I. Giriş.

1. «Ojak» hakykaty.
...Mesele – deslapky ýa-da möwritleýin, ýa-da mydamalyk öňe çykan, çözülmäge mätäç sorag, ýagdaý, problema.

Meseläniň çözgüdi – delil!

Deliliň esasy – ylym!

Ylym – Hakykat!

Ylmyň açary – tefsir!

«Ojak» romany...

Ojak...

Ojak näme?!

Ojak owkady.

Ojak hakykaty!

Dünýäniň arkasynda şeýle az ýer tutup, ýaşaýyş üçin şunuň ýaly uly wezipäni ýerine ýetirýän ojakdan başga bir barlygy tapyň, göreýin!

Ýazyjy we okyjy!

Bir gezek... Muhammetgylyç serdaryň nesli... türkmeniň uly ýazyjysy Agageldi Allanazarow öz iş otagyndan n... gazetiniň redaksiýasyna jaň etdi. Simiň aňry ujunda gyzmy, gelinmi, bir ýaş maşgalanyň sesi gelýärdi:

– Kim siz?

- Men Agageldi Allanazarow...
- Kim? Kim? Näme kär edýäňiz?..
- Menmi?.. Men ýazyjy... uýam...
- Ýazyjy?! Näme ýazdyňyz?!.
- Menmi?.. «Ojak»...

Simiň aňry ujunda gyzmy, gelinmi, «ojagyň» awtorynyň gepine pisint etmän, alaşaňňyldy bolup... gürlýärdi.

– Bize ykdysadyýetden makala ýazyp beriň... ýazyjy bolsaňyz... Başlyk ýaman gyssaýar...

Telefon apparatyndan birki ädimlik uzakdalygyma garamazdan, açyk-aýdyň eşidilip duran ol şaňňy ses maňa juda tanyş ýalydy... Hä, ýadyma düşdi. Ol ses meniň heniz eşitmedik juda tanyş sesimdi. Ol ses...

Şo gezek meniň,,, Agageldi akga nebsim agyrdy!

Şo gezek meniň,,, özüme nebsim agyrdy!

Şo gezek meniň,,, Agageldi Allanazarow bilen telefonda gürlleşen gyzmy, gelinmi, ana, şoňa nebsim agyrdy!

Şo gezek meniň,,,

Ojagy kim ýykýar? – ojaksyzlar!

Dessury kim bozýar? – dessursyzlar!

Zehinlini kim ýigrenýär? – zehinsizler!

TÜRKMENIŇ TEFSIRI

Kelle ýerimde köplenç işbu pikir köwsarlaýar: näçe-näçe beýikden-beýik medeniýetleri döreden, imperiýalary guran halklar taryhy gowgalara ulaşyp, dargap gitdiler. Şumerler, sa:klar, girkanlar... Emma şü, biri beýlekisinden äpet hem howply taryhy harasat-gomlarda ýitmän saklanan türkmen! Ýok, ýok, ýalňyşdym. Düýp-dereginde-hä şu sanalyp geçilen ulug halklar ululy-kiçili taryhy hadysalaryň uşakgöz galbirinde elenip-elenip, Ýaradylyşyň esaslarynyň biri bolan himiýanyň kanunyna görä,

hadysalaryň iýji-kislotasynda dargap-dargap, maddalaryň atomy-asly bolan kiçräk bir – iň gymmatly bölege – bölek türkmenä öwürlip galdy... «Görogluda» aýdylmaýarmy näme: «...bölek türkmen». Görogly – türkmen halkynyň bitewileşdirilen milli obrazy – HEÝKELI!

OJAK TEFSIRI

Meseläniň ýene bir juda täsin ýeri: «Ojak» romanynyň many-mesele çygyrynyň dünýäniň özi ýaly giňligi! Ýazyjy Agageldi Allanazarowyň «Ojak» romany «...bölek türkmen»-iň mysalynda bir ata-eneden ýaýrap gaýdan tutuş ykbaldaş Adam ogullary – Adamzat barada! Hawa Adamzadyň zalymlyk (zulum edýän) we mazlumlyk (zulum çekýän) iki häsiýetli halkynda! Wakalaryň bolup geçýän ýeri hem Murgabyň gujagyna gysylyp oturan, şul ýurtda ýaşaýanlaryň kellesine meňzeş bir goltuk Pendi ýurdy hem ol ýerdäkileriň ýüzüne çalymdaş uç-gyraksyz ýaýrap ýatan gazak, özbek sährasy bolsa-da... «Ojak» epopeýasynda wakalaryň gerimi Ýer togalagyny öz içine alýar. Türkmeniň ojagyna-tamdyryna bakyň: Ýer şary ýaly togalakdyr. Tamdyryndan Gün ýaly bolup «dogýan» – tegelek çöregi hem, edil Ýer togalagy misli, ynsany ekleýjidir welin, takwa dindarlar mysaly, ynsan diňe çörek bilen-de ýaşap bilýändir. Ýer togalagynyň ojagy – otly Gün. Ýer şary öz «Ojagynyň» – Günüň daşyndan aýlanýandyr. Bu aýlanma Ýer togalagynyň bir ýyllyk we tutuş ömri. Ynsan hem otly ojagynyň daşyndan aýlanýandyr. Bu aýlanma hem ynsanyň bir gezeklik we tutuş ömri. Beýle bolýan bolsa, Ýer togalagy hem Gün we Adam hem Ojak – bular biri beýlekisini gaýtalaýar-da! Dagy näme! «Dünýä ýaly adam» diýilmeýärmä, näme?! Kimkä, eýse, bu gadymy aýtgydaky dünýä ýaly adam?! Bu agyr görünýän sowala, belki-de, tapyljak jogaby düýpbabamyz Oguz hanyň ogullarynyň atlaryndan hem-de

oguzlaryň «Hudaý» sözüne derek ulanan «Taňry» aňlatmasyndan agtaryp görmelidiris! Işbu nusga: salgylansak, türkmeni belli-külli (şu «belli-külli» sözüne-de üns beriň!) dünýä – meşhur etjek, ýok, dünýä derejesine çykaryp, dünýäniň deňinde goýjak, belki, türkmeniň ojagy hem «Ojagydyr!»...

Ine, şu halka el ýetirmedige-hä «Ojagyň» tankytçysy, göz ýetirmedige-de okyjysy bolmak bagty miýesser eder öýdüp ýalňyşmasak, has haýyrlý bolýjak ýaly...

Türkmenе düşünmән...

Men ýaşy ýaman uly bu sowalymy Pyraga berdim.

«Hak sylamyş, bardyň Onuň Saýasy» diýdi.

Düşnükli jogap ýene sowal döretdi.

Men ýene-de türkmenе düşünjek bolýaryn.

– Türkmen! Taryh! Ýitmek! Saklanmak! Seniň bu döwneýän meseleleriň ýerliksizem däl. Türkmeniň aňyryky gowgalaryny aýtmanymyzda-da... Rus imperiýasynyň basybalyjy syýasaty... Birinji jahan urşy. Leninci gyzyly başlylaryň «Waý, dat, men – gyzyldyryn, men – akdyryn! Atam bolanyňda näme, doganym bolup geç...» belasy... «Baýlara – ölüm!...» ýörelgesi... 37... 38... Bilimliniň bilini uçurmak... Gerçek çykanyň gözünü çekmek... Ikinji jahan urşy... Gyzyly imperiýanyň halkyň enter-pelegini aýlan soňraky gowgalary...

Bu ýaman agyr taryhy hadysalar tutuş taryh üçinem ýeňil zat däl, bir halk, onuňam birki nesli üçin-ä... çakdanaşa-da agyr, çendenaşa hem...

– «Ojagy» okap, ýeňsäme kesek degen dek... kellämde bir saňlama boldy meniň. Türkmeniň taryhda ýitmeýşine-de düşünen ýaly boldum.

– Ýeri, näme hikmet gördüň «Ojakda»?! Baş gahryman...

– Munda, göräýmäge, pes gahryman ýok....

– Baş gahryman ýok?!.

– «Ojakdakylaryň» hemmesi baş gahryman!

- Täsin!
- Türkmeni taryhda saklan zat Ojagy diýdim men-ä!
- Ýitenem bar-a...
- Ýiteniňmi?! Aý, ýiteniň – Ojagy ýok bolaýmasa...
- Ojak hakykatyny juda uly zatda görüpsiň-ow sen?!
- Juda uly zatda...

2. «Ojak» hakynda ojagyň başynda bolan waka.

«Ojak» romany – agyr taryhyň çeper beýany. Şonuň ýaly-da, «Ojak» romanynyň özüniňem üýtgeşik täsin özbir taryhy bar.

«Ojak» romany, bolmanda, ýazyjy Agageldi Allanazarow üçin ýazylmazyndan kyrk ýyl öň ýazylypdy. Has dogrusy, «Ojak» romanyny 1966-njy ýylyň alabaharynda geljekki ýazyjy ogluna, entek ýazyjy dälkä, lükgeligi bilen öz ejesi Jeren, has dogrusy (?) Oguljemal eje bagyşlady.

Bu hadysa şeýle bolupdy.

Geljekki ýazyjynyň goşgulary ol şindi oba mekdebinde okap ýörkä merkezi metbugatda çap edilýär. Ýöne entek şol wagtky çagalar neşiri bolan «Mydam taýýar» gazetinde çap edilen «Ussanyň jogaby» goşgusy, hatda, «Lageriň sährasy» hekaýasy bilen... «Ojagyň» arasynda... her babatda tapawutlar juda uludy. Ýok! «Juda» nirede, «uly» küje! Asla, uly däl ekeni! Gaýtam-a, «Ojak» «garry molla» diýlişi ýaly, «oglan şahyryň» ýaňky öwrenje eserlerindenem burun biten bolsa nädersiň!

...Gelnalyjylanyp, täze öýüne gelýärkä... Gaýyn ugry tarapyndan täze saryk gelin topbusy hem-de täze ady taýýarlanylýan Jeren gyz – Oguljemal gelin... Öýüniň bosagasyndan juda uzakda bolmadyk ojagyny täzedan suwap otyr hem köňli bilen pyşyrdayar: «Bakyň-a bu janana! Tüýs ýürekdir, ýürek! İçem, daşam ýüregiň agynjak özüdir!».

Ol şykgy toýun palçykly elleri bilen ojagyny ezizläp, sypalap, mährini iýnderip oturyşyna, kalbynyňam töründen pyşyrdap, ýene şeýle diýipdi: «Şu ojak – bir düzlenip, soň dikeldilen ojakdyr!...».

Oguljemal eje... palçykly elleri bilen ojagyň külünü serpip, aşagrakdan küti bir narse çykaryp aldy. Ejesi Agageldiniň gömmeçörekdir öýden zadyny eşrepi ýaly edip, ene demi, ene mänri... bilen üfläp-çüfläp, sypalap-sermeläp... külden, gumdan arassalady. Küti zat bugdaýyňam däl, samanyňyň reňkinde Gün bilen çaknyşdy. Agageldiniň göwnüne tutuş Pendi sährasy, älem ýagtylyp giden ýaly boldy...

Ejesi elindäki küti zady, hakykatdan-da gömmeçörek ýaly edip, usul bilen gapdaljygynda çommalyp oturan Agageldä uzadýar. Ejesi ýaş mugallym hem-de ýaş ýazyjy, ýaş... ogluna şeýle diýipdi şonda. Ýok, dili bilen däl, gözleri bilen. Söz bilen däl, nazar bilen! Emma ýaş Agageldi okapdy ony!

Ejesi şonda ogluna şeýlebir üýtgeşik seredipdi welin, geljekki ýazyjy ejesiniň gözlerindäki şeýle ýazgyny okapdy: «Şu ojak agyr taryhdyr, oglum!.. Sen, ölüleriň, dirileriň hakyna... şu taryha eýe çyk! Şu taryh, Gazagystanda ýa ýene bir gara görüstanda... gara gyşlarda gatap-gatap galyşyna, şehitler dek... soýkasy bilen ýere dulanan arkalarymyz ýaly... gara ýere gömlüp galmasyn, balam!...».

Ýaş Agageldi ejesiniň beren zadyna intipis etdi: «Köne diwan oguşýa...». Ol diwanyň ortarasyndan açdy:

«Tuduň kölegesinde keçe güllejek aýallar güllenmeli keçäniň ýerligini, saçak ýazan ýaly önlerine alşyp, adaty edilişi ýaly, ony bir mynasybetli zenanyň işi başlap bererine garaşyp, gapdallaryna boýalan akly-gyzyly ýüň depejiklerini üýşürüp, garrynyň maşgalasynyň talaňa düşen ýaly bolanlygyny ýatlaşyp otyrdylar.

– Orus olary harasat bolup, bir göteren bolsa, indi bäri-bärde goýmaz... Sibirden çykarsa gerek – diýse, ýene birleri: – Sibiri bolanda, onsoň, nirekän ol? – diýýärdi.

– Ýeriň tükenen ýeri şolam, onsoň, Sibir bolýandyr-da...
 – Onsoň olar soň yzlaryny nädip taparlarkan?
 – Eý-ý, yzlaryny tapdyrjak bolsalar, beýdip äkidilermi diýsene?!

– Gümgidene gidirdiler diýsene onda».

...Şondan bäri kyrk ýyl geçdi.

Indi meşhur ussa Çarynyň gyzy, ulug serdar Muhammet-gylyjyň ady dakylany Kymyş duzçynyň agtygy Allanazaryň aýaly, ýurduň belli ýazyjysy Agageldi Allanazarowyň enesi, Jeren (Oguljema) eje-de ýok. Ýöne ojagy bar!..

3. «Aýdaýmak – dilde aňsat...».

*Diňe käbir adamlar näme hakynda pikir edýändigini erkin
 DÄG|S E|IU * DOQDU E|H|DGň bolup biljegi hakynda pikir
 KHP HW H|UOU*

Albert Eýnş|EQ

fi|IN

Nobel baýragynyňHê|ML

Zehinli ýazyjymyz bolan Gurbandurdy Gurbansähedowyň adybir romanynda Toýly Mergen kolhoz başlyklygyndan aýrylandan soňra partiýanyň raýon Komitetiniň birinji sekretary Muhammet Garlyýew bilen mekgejöwençiligiň oba hojalygy üçin bähbitsizligi barada pikir alyşýar. Toýly Mergeniň pikirini Garlyýew hem makullaýar. Emma «ýokarkylaryň» talap edýändigini aýdýar. Şonda bu ikisiniň arasynda şeýle gepleşik bolup geçýär:

– Şeý diýibem aýtmak gerek-dä.

– Aýtmak diýen zat dilde aňsat, Toýly aga.

– Siz aýtmasaňyz, ol aýtmasa...

Aýtmak!

Aýdaýmak!

Şu barada, hatda dünýewi bir oý edip ýa pikirlenip gördüňizmi?!

Adamyň kemçiligini, etmişini, nogsanyny... göni durup, ýüzüne aýtmak ýa-da ýüzüne durmak!

Dogry biz muny aýdýarys! Ýagş-u-ýaman, eden-u-etmedik işlerini aýdýarys, ýüzüne-de, hatda bazyrdadybam basýarys. Biraz ösdüribem, köpräk üýtgedibem, üstüne birneme ýa ýene şonça, hatda ondan köpräk goşubam aýdýarys... Ýöne biz öz ýagşylyk, gadyr bilmezligimizi, ejizligimizi, namartlygymyzy... aýdýarys. Bu zatlar näsaz ýagdaýlar! Näsaz zatlar bolsa, nä wagt aýdylsa-da, biwagt bolýar... Dogry biz özi sag-aman gezip ýörkä-de aýdýarys, ýöne ýeňsesinden...

Hakykaty aýtmak!

Dogrusyny aýtmak!

Ine, bu bir beýik wezipe bolup, näçe tarap bolnup gürrüň edilýän bolsa, olaryň hemmesi üçin-de haýyrlydyr. Çünki, hakykaty dirileriň ýüzüne aýtsak, olar hem muny kabul edip, kemçiliklerini düzetse, gazapdan, azapdan, howpdan... öz wagtynda halas bolsalar, özleri üçin haýyrlydyr. Çünki, Beýik Buýruga görä, her kim, hatda mysгалыň zerresişe edenini hem görjekdir.

Hakykaty ölen zalymlaryň zyzyndan aýtsak, onda-da biz olaryň hakyky ýüzüni açdygymyz bolar. Munda diri bolan zalymlar hem, haçan-da bolsa, öz hakyky ýüzleriniň açyljakdygyny bilip, belki, pällerinden gaýtsynlar.

Hakykat aýdylman gidip oturyşyna, nebela galdyr-bas-syrlyklar, zalymlyklar, adalatsyzlyk, eden-etdikler, haklaryň köýmesi... dowam edip gider oturar, gider oturar...

Haýsy ýagdaýda bolsa-da, hakykaty hakykatyň hatyrasyna aýdyp bilmek üçin gaýrat, mertlik, gerçeklik... gerek.

Türkmeniň zehinli ýazyjysy Agageldi Allanazarowyň «Ojak» romany onuň geçmişi dogruçyl aýdyp bilmekdäki mertligi diýip

hasap edýärin. Bu bolsa, ýazyjynyň geçmişiň we şu günümiziň öňündäki abysyz hyzmaty bolsun gerek!

4. Agageldi Allanazarow we Iosif Stalin...

Wagt we giňişlik çäklerinden daşgary ýagdaýda bolup geçýän işbu täsin wakygany peňki-sypaty bilen, bolmanda, düýş hökmünde, aňňynda janlandyrmaga synanyp görün:

...Kremlde... gan ysy gelip duran... Ýer ýüzüniň ýarysynyň... (belki, barysynyňam) ykbaly çözülip duran gorkunç hem meşhur alagaraňky kabinetde (iş otagynda) Politbýuronyň adatdan daşary mejlisi geçirilýär... Mejlisiň gün tertibinde...

...Dünýä belli murtly erni şybykly... gezmeläp ýör.

Kabinetdäki uzyn goýlan stoluň baş ~~QD %HUE~~ ä ~~GRZ~~ Kalinin... we politbýuronyň ähli agzalary otyrlar. Uzyn goýlan stoluň baş ujunda... ok geçirmeýän aýnaly, ak matadan tutuly penjiräniň öňünde... Agageldi Allanazar... otyr.

Iosif Stalin... gürji sözleş basymy bilen çalgırt, emma saldamly gürläp... türkmen ýazyjysy Agageldi Allanazara ýüzlenýär.

– Ha, dyýmek, ssenn... ozuny guýçly hasyp edeýarsyn-da...

Kabinetde Agyr Dymşlyk, elbetde, Serdaryň düşbi orunbasary hökmünde, şeýlebir tabynlyk sürýär welinim... eger bu ýerde siňek bolan bolsa, ýa-ha ol uz mazdy, eger uçaýanda-da, belki, şonuň-da sesi eşidilmezdi...

. ~~DEIQWH~~ * . ä ~~XNRZERDDQ~~ • ~~IQ~~ ~~KIND~~. ~~DDQHQH~~ hem ýalynjaňlyk sözleri-de eşidilmeýär.

Külliýgtyýar Iosif Stalin... ýene-de ýaňky ýaly gürleýär.

– Gal, goreşaly!..

Bir murtuny çala gozganda... Ýer ýüzüniň ýary sarsyp duran... ganly meşik Iosif Stalin... bilen Pendi sährasynyň kakabaş

perzendi çopantak Agageldi Allanazar... gorkunç kabinetin boşlaw ýerinde, çermenişip, göreşe durýarlar... Allanazarow... birneme aljyrajak ýaly edýär... Stalin... ernindäki şybygyny tütedip... ähmän (millionlarça ynsan janyna ölüm hökümüne gol çekendäkisi ýaly...) bipahlyk bilen göreşýär.

Stalin... bilinden gujaklap, şeýlebir gysýar welini...

...çydamsyz agyr agyrydan ýaňa Allanazarowyň... iki gözi birden ajy ukudan ýalpa açylýar. Ukudan oýanandygyna garamazdan, onuň gapyrgalary syzlap... symyljyk agyryp durýar...

Ýazyjy Agageldi Allanazarow... gapdalynda özi bilen deň (belki-de, öň) galan ömürlik... (?) ýanyoldaşy, bakylyk ýürekdeşiniň galagoply ýüzüne garap (emma Staline ýüzlenip) gürlýär.

...– Howwa, elbetde, men senden güýçli!.. Meniň ata-ba-bam-da sizlerden güýçlüdi... Menmi... senden-ä hasam güýçli! Çünki men – ylymdar! Çünki men – öz hakyma kaýyl! Çünki meniň – şejere silsilesi bilen akgamdan geçen... öz bedenimdäki ganymdan gaýry ynsan ganyna dawam ýok... Öz ganymy-da hak iş üçin dökmäge jür men... Sen ýumuryjy! Men ömrüme ýekeje Ojak dikdim. Onam-a iki dikdirdiň... Sen müň, million, milli... ojaklary ýumurdyň! Ýumurmak – wagşylykdan gelip çykýan ejizlikdir! Ýekeje diwar bolsa-da, daragt bolsa hem... dikmek gerçeklikdir! Ikewmiziň ömrümüziziň maksadymyz aýry! Sen – hapa! Sen – gyrgyna berenleriň dag-düzde ýaýradyp taşlan... jesetlerindenem burun porsan maslyk!.. Men muny... Men seniň, hakykatdan-da hapalygyňy, ganhorlugaňy, zalymlygyňy... dünýä äşgär ederin. Bolmanda, öz halkymyň, tirämiň, şejerämiň... mysalynda. Emma şol hem seniň kimligiňi dünýä meşhur eder! Seniň hakyky ýüzüňi açar!..

Ýazyjy Agageldi Allanazarow pälwansypat göwresini sandyradyp... küdüň ýaly ýumruklaryny galgadyp... belent owaz

bilen... gürleýärdi. Göýä münlerçe, millionlarça... adam üýni goşulyşyp, emele gelýän bir owaz ýaly... Agageldi akganyň günleç sesi... asyrlaryňam aňyrsyndan gelýän ýalydy...

Gelneje... gapdalda bir goltuk bolup... çugutdyryp oturyşyna, şu bosagadan ätläli bäri (belki, ondan-da öň) goldap gelen Agageldisini ýene-de makullaýardy...

Ýazyjy Agageldi Allanazarow ornundan galkyşyna, şo durşuna stolunyň başyna geçip, döwet galamyna elini ýetirdi. Öňündäki öňdenem taýýar duran ak kagyzyň başam däl, aýagam, edil orruk ortarasynda hemmesi baş harplar bilen ýazylan ýekeje söz peýda boldy:

O J A K...

Gelneje... ýazyjynyň turup gaýdan ýerinde şindizem but-naman otyrды. Ol ýapyrylyp, ýazyp oturan ýazyja ysgynsyzja nazaryny dikdi-de, nämüçindir iki elini ýüzüne tutup, sessizje aglady...

Ine, şu täsin wakygany men taryhçy W.Ýanyň (W.G.Ýançeweskiý) meşhur «Çingiz han» romanynyň pars dilinde çap bolan nusgasynyň başynda ýerleşdirilen ýazyjynyň ýazgysyndan üýtgedibrägede aldym...

«Çingiz han», «Ojak»... ýaly çynlakaý eserler – dünýä taryhy üçinem, edebiýatynda-da juda beýik hadysalar. Bular ýaly uly işler gaýry güýçler tarapyndan «g o l d a w s y z . . .» amala aşmaýar... Bu ýerde ýazyjynyň ikarada ýöne ge ç i r i j i bolmagy mümkin. Şondan ötri, ylham tolkuny bir ýygylkdan (çastota) telim n o k a d a gelip biler... Bir merkezden bir ýygylk boýunça gönderilýän tolkunlary sansyz nokatlarda tutup bolýanlygyny radio-telewideniýäniň, aragatnaşygyň, telefon ulgamynyň... mysalynda görüp ýörüs-ä. Planetamyzda bolup geçýän geň-taňlyklary öwrenýän alymlar bolsa, bu gudratyň wagt we zaman çäklerinden-de daşgary hadysadygyny tassyklaýarlar...

II. Esasy bölüm.

1. «Ojak» akymynyň gözbaş alýan dagy.
 2. «Ojak» – ýadygärlik monument.
 3. «Ojak» akymynyň gelip, guýýan ummany.
- Mertebe Mukamy.

1. «Ojak» akymynyň gözbaş alýan dagy.

Zehinli ýazyjymyz hem zehinli Adam Kömek Kuly zehinli Adam hem Zehinli ýazyjymyz Agageldi Allanazaryň döredijiligini derňäp ýazan synlarynyň birini MILLI MERTEBE MUKAMY atlandyrypdyr.

Kömek Kulyýewiň tapan sözlaşsynyň «Ojaga-da» syn makala üçin juda jaýdar bolanlygyny bellemegimiz gerek!

Milli mertebe Mukamy bolan «Ojak» akymynyň gözbaşynda duran Mertebe belentligini nähiliräk göz önüne getirmek bolar? Muňa anyk-aýdyň göz ýetirmek üçin «Ojak» romanyny ele alyp, onuň sakasyndan syrlyp, ýagny başyndan okap başlaýmaly.

«Kymyş duzçynyň maşgalasyna degişli alty ganat ak öýleriň üçüsi obanyň ileri başynda hatar gursup, tegelenişip otyrdylar. Öýler bir-birleriniň golaýynda, üstesine-de, töwerekdäki beýleki öýlerdenem birneme beýigräkde tutulyp, tüýnükleriniň hem ýerli-ýerden asmana uzap çowlanyp durşy bilen, olar adaty gümmezekläp, gupba bolup oturýan öý tüýnüklerine däl-de, bile biten ýaly bolşup oturan, hatarly metjit-medrese gümmezlerini ýada salýardylar.

Öz gözbaşyny obadan allowarrada Murgabyň alkymyndan çykyp, onuň bol suwunyň bir bölegini bölüp özüne alýan jar şondan soň ýene biraz düzlük bilen tovlanyp akýardy-da, onuň kert bolup gutaran ýerine ýetibem, ýene-de, harsa şol ýerde köw

berip, ýeňseligine – demirgazyga tarap öwrülýärdi, ol ýerdäki Pendi baýyrlary bilen Söýüňaly obasynyň aralygyndaky ýazgyn meýdan bolup oturan peslige inip, ondanam Kymyň duzçynyň öýleriniň oturan depesiniň aşak etegini ýalap, lummurdap jopgunly akýardy.

Kymyş duzçynyň öýleriniň oturyşy-da, onuň kalby ýaly, heserli hem buýsançlydy.

Söýüňaly obasynyň ilersini demirgazyk-günortalygyna ýumrulanyşyp, ýaýlyp gidýän Pendi baýyrlary dykylyşyp gelip, eýemsireşip oturan bolsa, onuň gaýra tarapyny Garabil baýyrlyklary öz günorta gitdigiňçe barha başy asmana göterilýän depeleri bilen gabalap otyrdylar. Şonuň üçinem Söýüňaly adaty obalaryň birine däl-de, ähmiýetli, töweregine seleň beg diwarlaryny aýlap oturan gala-berkitmelere has meňzeşdi. Gijelerine bu töweregiň baýyrlary bir ýerlerden gelip, obanyň gapdalynda dem-dynç almak üçin ýük ýazdyryp, çöküp oturan, tizden daň atmanka ýene oňa ýüklerini urşup, ýeriň pessi bilen bu ýerden göterilip gidibererli kerwen düýelerine meňzeşip otyrdy».

«Ojak» romanynyň sözbaşy bolan – «Ojak» akymynyň gözbaşynda Mertebe Belentligine yşarat edýän çeperçilik serişdeleri bar:

«Kymyş duzçynyň maşgalasyna degişli alty ganat ak öýleriň üçüsi obanyň ileri başynda...».

«...töwerekdäki beýleki öýlerdenem birneme beýigräkke tutulyp...».

«...hatarly metjit-medrese gümmezlerini ýada salýardylar».

«Pendi baýyrlary bilen Söýüňaly obasynyň aralygyndaky...».

«Kymyň duzçynyň öýleriniň oturan depesiniň...».

«Söýüňaly obasynyň ilersini demirgazyk-günortalygyna ýumrulanyşyp, ýaýlyp gidýän Pendi baýyrlary dykylyşyp gelip, eýemsireşip oturan bolsa, onuň gaýra tarapyny Garabil baýyrlyklary öz günorta gitdigiňçe barha başy asmana göterilýän depeleri bilen gabalap otyrdylar».

Hawa: «Şonuň üçinem Söýüňaly adaty obalaryň birine däl-de, ähmiýetli, töweregine seleň beg diwarlaryny aýlap oturan gala-berkitmelere has meňzeşdi»...

Elbetde, halkyň häsiýetindäki milli durumynyň kemala gelmeginde we onuň ösüş taryhynda tebigy şertiň esasy bardygyny taryhy materializm inkär edýär. Emma munuň tersine, halkyň ýaşayan ýeriniň tebigy gurluşynyň şol ýerde ýaşayan halkyň milli häsiýetlerine uly täsiriniň bardygyny, hatda ony kemala getirýändigini ykrar edýän psihotoponomik alymlar hem bar. Türkmen bu barada: «Müsürde şa bolandan, Kenganda geda bol» ýa-da: «Towşana – dogduk depe» ýaly akylmy, nakyllary döredipdir. Men özümem Dünýä türkmenleriniň gumanitar birleşigi edarasynda işlän wagty Hytaýda (Çin) bomaly), Kanadada, Germaniýada, hatda goňşy Gazagystanda Özbegistanda... ýaşasan türkmenleriň hersiniň öz ýaşayan ýerli halkyna meňzäp gidenliginiň-ä gözli şaýady boldum. Men şonda olardan gan taýdan gatyşyp-gatyşmandygyny soranynda olar: «Ýok» diýipdiler. Biz, meselem, bir saý-sebäp bilen gaýry ýurtlara düşen ahalteke atlarymyzyň şol ýerlerde Türkmen sähraýyndaky boluşlaryny ýitirýänligi barada hem taryhy maglumatlary bilýäris. Ösümlikler barada aýdylanda-da, hatda bir tip-territoriýanyň hem dürli landşaflarynyň hem özüne mahsus ösümlikleriniň, tebigatynyň bolýanlygyny ylymdan, görnetin hem bilýäris. Ýogsam bolmasa, Tejen waharmany, Lebap gülabysy, Daşoguz gürbegi diýşip, gawun gözläp ýörmezdik.

«Ýeriň ýerden äriň ärden parhy köp» diýýän Pyragy – pir aga bolsa, ene-de:

«Zenana ýeg ýarar Gürgen howasy» diýmek bilen, degişli ýeriň tebigatynyň, howasynyň, hatda dürli jynsa dürli hili täsiriniň barlygyny-da tebsirleýär.

Biogeohimiýa ylmy bolsa bu babatda bize şunuň ýaly öwredýär:

BIOGEOHIMIÝA – janly organizmleriň, ýagny ýaşaýşyň geohimiki roluny öwredýär. Başgaça aýdanymyzda, janly organizmleriň – himiki elementleriň taryhy döwri içinde roluny öwrenýär. Bu ylym tebigy ylymlaryň içinde uly öwrülişik boldy.

W.I.Werdanskiý janly organizmleriň jemine – ösümlikler, jandarlar, mikroplar... – janly zatlar diýip at berýär. Ýer janly zatlara näçe baý boldugyça, onda atomlaryň biologiki aýlanyşygy gowy geçýär.

Janly zatlar (maddalar), Ýer şarynyň üstüni tutuşlaýyn ýukajyk perde bilen örtüp, ol uzak möhletleriň dowamynda (2 milliard ýyldan gowrak wagt) mydamalyk täsir ediji mehanizm bolup, Gün şöhlesini energiýa öwürmek boýunça – ilki bilen potensial energiýa, soňra bolsa geohimiki prosesleriň kinetik energiýasyna öwürmäge hyzmat edýär. Gün şöhlesiniň energiýasynyň kömegi bilen himiki elementleriň atomlarynyň migrasiýasy netijesinde tutuş tebigatyň bloklarynyň, bölekleriniň biri-birine baglanyşygynyň (atmosferanyň, gidrosferanyň, litosferanyň we onuň üstündäki toprak örtügininiň hem-de tutuş biosferanyň (janly zatlaryň) arasynda köpri bolup hyzmat edýär. Toprak örtügi bolsa, bu prosesleriň aýnasydyr, jemi önümidir.

Janly organizmleriň geohimiki işi nirede has köp jemlenen bolsa, Gün energiýasynyň toplanmasy iň intensiw geçýär we onuň tersine, geohimiki prosesleriň energiýasy az jemlenen bolsa, pes derejede bolup geçýär.

Diýmeli, ýazyjy «Ojak» romanyny ýazanda, onuň öz eserine bir ylmy inçelik bilen hem çemeleşenligini görmek bolýar. Çünki ýazyjy: «Kymyş duzçynyň öýleriniň oturyşy-da, onuň kalby ýaly, heserli hem buýsançlydy» diýip syrgyny suratlandylanda, bu görnüşiň aňyrsynda, hakykatdan-da, ylmy esas ýatyrdy...

Şunlukda, alym türkmeniň tebigat bilen ynsanyň gatnaşygyny kesgitleýän uly ylmy bir jümlede jemläp, halk döredijiligine salşy ýaly: «Adam çykýan ýerden...» çykan adamlary mal süren ýaly

edip... şeýle gudratly ýurtlaryndan çykarýarlar... Emma gyzyň başlylar sürgünleri Mertebe Belentliginden düşürüp bilmeyärler. Çünki söýünalyar «mal ýaly...» sürlüp gidilenlerinde hem, beg ýaly bolşup, keremli topraklarynyň göçürme nusgasyny – Mertebe Belentligini ula – ulurak, kiçä – kiçiräk, her kime ýetdiginden hem göterip biljeginden üleşdirip, kalplaryna salyp, özleri bilen alyp gidipdiler...

Hawa, ýazyjy Agageldi Allanazarowyň «Ojak» akymynyň gözbaş alýan dagy – Mertebe Belentligi bolup, ol – Ruhy jähetden Adamyň – adamlyk keşbini şertlendirýär.

2. «Ojak» – ýadygärlik monument.

Döwrümiziň zehinli ýazyjysy Agageldi Allanazarowyň «Ojak» romanynda beýan edilýän örän düýpli hem juda çylşyrymly wakalaryň hemmesi Sowet döwletiniň täze jemgyýet gurmak syýasatynyň hakyky durmuş ýüzünde amala aşyrylmagy ugrundaky şol diýdimzorluk syýasatından parahat oturan halkyň gören agyr jebir-süteminiň çeper beýanydyr. Ol syýasatyň doktorinasy bolsa: ýurt diňe zähmetkeşleriňki, ýagny işçileriňki we daýhanlaryňki bolmalydy. Şol işçileriň arasynda intelligensiýa döretmelidi. Ilatyň şulardan beýlekileri synp hökmünde ýok edilmelidi. Ýeri, onsoň, bu juda uly we düýpli syýasaty nähili ýol bilen amala aýyrmalydy! «Beýlekiler...» diýlende bolsa, ähli ilatyň pikirlenip, oýlanyp, etjek işiniň ahyrky netijesini ölçerip-seljerip bilýän bilimli we tebigy zehinli tutuş barly gatlagy göz önünde tutulýardy... Bulary synp hökmünde ýok etmek üçin, öňi bilen, olaryň emläklerini ellerinden almalydy. Diňe bu-da däl! Emläklerini ellerinden zorluk bilen gaňryp alnyp, hojalyklary tozdurylandan soňra, indi özlerini-de ýer-ýurtlaryndan ýok edip, üzňeleşdirilip, allowaralara göçürmelidi. Bu iş hem hiç hili ylalaşyksyz-beýlekisiz ýerine ýetirilmelidi.

Munuň üçin bolsa, zorluk, sütem etmelidi... Elbetde, bu ýagdaý bolsa, görnüp-eşidilmedik zorlukly ýowuz bir syýasatdy!

Şu ýerde bir meseläni aýyl-saýyl etmek gerek.

Ikinji Jahan urşundan soňra SSSR-iň faşizmden azat eden ýurtlarynda hem sosializm gurmak meselesini sowet hökümeti gün tertibinde goýupdy. Şoňa hem girişdi. Emma şol ýurtlaryň milli-watançy güýçleri muny SSSR-iň nusgasy bilen geçirmekligi dogry tapmandylar. Onuň ynsaba sygmaýandygyny nazarda tutdular. Emläkler (zawodlar, fabrikler, şahtalar, kärhanalar, demir ýol, ýaşaýyş jaýlary, medeni, sport we her hili desgalar, mülkler, mallar we ş.m.) oňşuklyrak bahalar bilen döwletler tarapyndan eýeleriniň ellerinden satyn alyndy. Olaryň öňki eýeleri şol döwlet tarapyndan satyn alnan desgalaryň, hatda ýolbaşçysy hökmünde işledildi. Şol edara-kärhanalara direktor edilip goýuldy. Çünki olar şol desgalaryň öňki hojaýynlary bolany üçin, işi has gowy bilýärdiler we olaryň öňki öz hususy edaralarynda işlemekleri döwlet üçin bähbitlidi. Şeýlelikde, şol ýurtlarda bu emläkleri millileşdirmek birneme azrak agyry bilen durmuşa geçirilipdi.

Agageldi Allanazarowyň «Ojak» romanynyda millileşdirmegiň sowet nusgasy beýan edilýär. 60-70 ýyl mundan ozal öz dogduk diýarynda ata-babalarynyň başyndan melamat bolup inen taryhyň bu aýylganç wakalaryny ýazyjy, sowet döwrüniň käbir ýazyjylarynyň däbine eýerip, ýumşatjak bolup duranok. Ýazyjynyň dörediji zehin hökmündäki şu batyrgaýlygy hem bolup geçen wakalaryň hakykatynyň üstüni açmaga ýardam edýär. Ýazyjy real hakykaty aýdýar. Käteler hakykaty aýtmazlyk, ony ýaşyrmak, bolmanda ýaşyrjak bolmak ýaly bir galdyr-bassyrylga urup hem gidiberýäris. Agageldi Allanazarow üçin bolsa öz zähmetsöýer eýeleri bilen bilelikde deň jebir gören şu topragyň ogly bolup, şol ata-babalaryň zehindar nesli bolup, ol hakykaty aýtmazlyk, asla mümkinem däl. Muny ýazyjynyň öz dilinden teswirlesek, şeýleräk bolardy: «Görüp otursam,

ýowuz taryhymyzyň geçen galagoply asyrynyň 37-nji ýyly bilen baglanyşykly sahypasy boş ekeni, ýazylymandyr...».

Ine, ýazyjyny «Ojak» romanynnda ojagyň başyna ikidyzlaýyn çökeren mesele!

Hawa, ýazyjy durmuşda bolup geçen real hakykaty bolşy ýaly aýdýar. «Çünki ol wakalaryň iş ýüzünde ýuwmarlardan, gizlärden öte bolandygyny syzýar, duýýar, bilýär, hatda görýär. Şu hakykaty göz önünde tutýar, eserine şoňa görä-de çemeleşýär. Çünki şol wakalar şindiki ýaşap ýören adamlaryň, juda bolmanda, atalarynyň, eneleriniň... gözünüň önünde, şolar bilen-de baglanyşykly bolup geçipdi. Hut şonuň üçinem, her niçik «bähbitden» ugur alnyp, wakalara başga hili çemeleşilip ýazylan bolanlygynda hem eser okyjy üçin ynandyryjy bolup çymazdy. Özi-de, eseriň wakasy diňe türkmen ýa-da beýleki ykbaldaş halklaryň däl, başga-da ägirt uly, köpsanly halklaryň aýylganç agyr ykbaly bolupdy.

Synp hökmünde ýok edilen maşgalalaryň nähili-neneňsi pajygaly, ejirli pursatlary başdan geçirýän epizodlaryny tolgunman okamak mümkin däl.

«...Otly almaly ýerinden gerek zadyny gola salyp, indem yzyndan el-hal diýşip ýetip gelyän kowgulardan gaçyp barýana meňzäp, howlukmaç ýöreýärdi. Tigirleriň üstündäki wagonlar çaykanyşyp, bulanyşyp bir oňa gidýärdiler, bir muňa. Ahyram ol şol çaykanyp barşyna, wagonlaryň hersini bir ýerde ýanyn atyp urarly görünýärdi. Şeýle-de onuň ýol tutuşyndan bäri-bärlerde barmaly ýerine ýetmejegi hem belli bolupdy».

Adamlar wagonlaryň içinde aşaklaryna ýanlary bilen alan keçelerinden düşenişip, garyndaş, obadaşraklar bir ugurrak bolşup, ortada hem ot ýakylaýjak ýaly, ötüp-geçäýer ýaly biraz böwşenlik ýer goýup, wagonyň syra eteginde halkalaýyn ýerleşipdiler.

Wagonyň içi, girilip ugralan mahaly, giňiş ýaly bolup görnen hem bolsa, oňa birnäçe maşgala goş-golamy, bala-çagasy bilen gapgarylansoň, ol darlyk etdi. Wagonyň süňňüne gowy ornaşan bolmaly, onuň içinde ýiti at siýdiginiň ysyhenizem bardy. Bu günler otlular gidenlerinde Türkmenistandan pagta-bugdaý, nebit, mal, sürgüne buýrulanlary... alyp gidýän bolsalar, beýleden tapgyr-tapgyr ok-ýarag, atly harby bölümleri getirýärdiler. Şeýle-de bolsa, ol ýiti ys indi, çagalaryň arlyk-kirlikleriniň, adamlaryň aý der yslary göterilip ugransoň birneme kiplapdy. Wagonyň içi welin, göýä barha onuň göwrümi daralyan ýaly, kapasaýardy.

Orazgeldi dagy Gully eminiň nebereleridir özlari bilen bir wagona gondurylan iki-üç sany tagtabazarlylar bolşup, bir gapdalrakda hatara ýerleşipdiler. Aýaldyr çagalary ortarak alşyp, olaryň töwereginde ýaý berşip otyrdylar. Gapynyň önünde hem biraz boşlaň ýer bardy, ol ýere häli-şindi çilimsiräp, ölüp barýanlar gelip, içigişip-içigişip, çilim sorup oturýardylar. Gözler hesretten dolam bolsa, indi aýallar aglamaýardylar. Ýüreklere kaýylyk aralaşypdy, Hudaýa berlip, başa düşeni çekip, durmuşa, ýagdaýa görä duraýmadan başga alaç galmandy. Onsoňam, näme, aglamagyň ýerimi bi!?

Agyňam içigip-içigip gaýgy-hesret duýulýan, kalba ýetýän ýerinde aglasaň, ine, şoňa ölä leňner beren, dirä lerzan beren agy diýilýär. Onsoňam häzir seniň gözýaşıňy, hesretiňi özüni täze hökümetiň sütemini görüp ýören adamlaryň juda göresi gelen mahalynda, aňruý ýagdaý bolsa, aglamaly дәl. «It öz arryklygyny gurma bildirmez» diýip, akyl etmänmi nä köneler?!

Sürgün edilip, esgerleriň ýabylary daşalyan, içi hapa wagonlarda alnyp barylýan ýaş-garry, aýal-erkekden ybarat adamlaryň görýän görgüleri çydardan agyrdy. Hatda, şol wagonlarda adamlaryň gutulgysyz hajat zerurlyklaryny bitirmäge-de şertleri ýokdy.

...Gitdikçe «Ýol azaby—gör azaby» diýleni bolup, adam tebigaty bilen bagly ençeme meseleler hem şundan soň ýüze çykyp ugrady. Adamlar şol baryşlaryna: «Indä-hä bir ýerlerde säginäýse, milletiň ýazylmagyna-beýlekisine mümkinçilik bolaýsa gerek» diýşip tama etseler-de, sürgünleri alyp barýanlaryň ynsanyň bu jähetlerini, zerurlygyny göz önünde tutmanlygy aýan boldy. Otly soňam durar ýerde durmady. Ilki bu zerurlygy çagalar bilen ýaşuly adamlar duýup ugradylar. Saklawyň derdinden indi ýaşuly adamlaryň has-da ynjalygy gaçyp, gözleriň aşagynda nemli haltajyklar emele gelip ugrady.

Adamlar häzir bu arzlaryny kime aýtjaklaryny bilenokdylar. Olary getirip, gapgaryp, wagonyň gapysyny daşyndan ýapanlar bolsa, gör, häzir otlynyň niresindediler?

Erkek adamlar eginlerini gysyşyp, nätjeklerini bilmän, hersi öz goňşuraklary bilen ikibir-üçbir bolşup, maslahata bir-birleriniň ýanyna üýşüşip ugradylar.

– O-how, bi-ýä aljak adamy!..

– Otly duraýmazmykan?!

– «Dokuň açdan habary ýok» diýleni, äkidip barýanlar biziň hem adamdygymyzy ýatlaryndan çykaradylarmyka?!

– Bize mal çekýän gaty magunlaryna salansoňlar, maldyr öýdýändirler. Siýdigini, lapbajyny, şolar ýaly, duran ýerine atdyraýjakdyr bular...

– Maldan gowam görülýändirin öýtmegin, halypa!..

Adamlaryň hüňürdisi barha ýangynly eşidildi. Bu ýagdaý birnäçeleriň bolsa, hasam jynyny atlandyrýardy. Uzyn boýly, boldumly Tātän atly degenek içki harasadyna bäs gelip bilmän durşuna: «Şularyň özlerine bir biziň günümüzü çekdirdiň» diýip, ahmyrly hyrçyny dişledi. Adamlar ony ilkinji gezek Maryda Ahaldan toplum adam getirilende, şolaryň arasynda göriüpdiler. Dogumly adamdygy duýulýardy.

– Gardaşlar, meniň aýdanymy etseňiz, öz alajymyzy özümiň görsek ýagşy! – diýip, buruljyrap, wagonyň diwaryna ýaplanyp,

ynjalyksyz oturan gürzelek sakgally Seýitmyrat aga bir aýgyt edäýmekçi bolýandygyny mälim etdi. Bu öz ogludyr inisiniň ogly bilen sürgüne baryan gojady.

– Näme etsem diýýäň? — diýip, onuň garşysynda oturan Orazmämmet ahun sakgalyny sypalap, onuň dillenerine gyssandy.

– Häzir bir palta bolaýsady, ýa bir saldamly daşam bolsa...

Palta sözüni eşidende, hamala, öz ýany bilen dolap alan paltasy hakda gürrüň gidýän ýaly, beýleräkde gürrüňe goşulman, tutuk oturan Çary ussa aladaly gozganjyrady. İçinden: «Paltany näme etjekkän bu ýaşulular?! Otlynyň gapysyny paltalap...» diýip alasarmyk oýlandy. Soňundanam:

– Ýeri, palta-da tapan ekeniňiz-dä, ony nädersiňiz onsoň? – diýip, ol oturan ýerinden sorady.

– Ber, paltaň bolsa, ýagşy ýigit, näme etjegimizi onsoň özümüz bileris!

Adamlaryň hemmesi ýalta Çary ussanyň oturan ýerine tarap tama bilen seredişdiler.

Duşulany bäri heniz bir-birleri bilen oňly tanyşmaga-da ýetişmedik adamlar paltasynyň barlygyndan habarsyz boluşlary ýaly, onuň Çary ussalygyndanam bihabardylar. Ol: «Niredede bolsagam, işleniljek bolsa, geregi çykar» diýip, öz gerek bolaýjak gurallarynyň birnäçesini hem dolap, ýanyna alypdy. Çary ussa adamlar bilen hem maslahat, hem ussa äwmezekligine urup oturyşyna, paltanyň näme üçin gerekligini tiz özi hem öz süňňünde-de duýup uzgamazmy... Mundan soň ol ussa äwmezekliginden çalt el çekdi...

Çary ussa ýeňsesine – öz maşgalasynyň oturan ýerine tarap sähelçe öwürülip, ol ýerde saçy ketgen ýaly pezzerip duran alty-ýedi ýaşly gyzjagyzyň gapdalynda adamlara seredip oturan sekiz-dokuz ýaşly daýanykly oglana ýüzlendi:

– Jepbar!

– Hä?

– Ejeñe: «Paltany äber!» diý!

– Byçgynammy, kaka?

– Gerek bolsa, özüň aýdaryň... Aý, bolmasa, onam alaý!

Gurallar ele alnansoň, adamlar wagonyň bir burçundakylary biraz ýeňseräk süýşürişdirip, hä diýmänem şol ýerden bir bölek tagtany goparyp aýryp, özlerine hajathana ýasandylar. Onuň gapysyna hem biriniň köneräk keçesini keseligine, bir etegini göterip, girip-çykaýmaga amatly edip berkitdiler. Adamlar şundan soň, agyr ýük eginlerinden düşen ýaly, ýeňillik bilen dem aldylar. Wagonyň içi giňelene meňzedi...

Bagtly bolmak üçin adama şeýlebir köp zadam gerek däl ekeni, onuň üçin bagtyňy ýitirip, soň onuň haýsydyr bir bölegini tapmagyň özem kiçi-girim bagt däl eken.

Bu garma-gürmelikde özüňi tanadaýmak aňsadam däldir welin, ýöne bu gezek munuň üçin bir palta ýeterlik boldy. Paltanyň peýda bolmagy bilen, adamlar gark bolup barýarka golundan çekilene meňzäp, diňebir jaýtymurt Çary ussa däl, onuň aýaly Enejana, ogly Jepbardyr ketgen saçly gyzy Jerene hem... indi başgaça seretdiler. Köpüň içinden semizleç ýüzüne bakyp: «baý aga» diýäýesiň gelip duran, iki gözünüň aşagy hem garalyp, halka beren bir kelte pyýada burçda gerlen keçäniň aňyrsynda köpräk eglenip geldi. Gelşine-de, wagonyň töri tarapynda arkasyny agaç diwara ýaplap çöküşine, bip gözünü ýenem tamakinçilik bilen «keçe jaýa» aýlap goýberdi-de, Çary ussanyň iştimagyna ýapyşdy.

– Hä, şeý diýsene, Çary ussa diýsene – diýibem, ýene-de bir gözünü «keçe jaýa» tarap aýlap, gürlledi.

– Seniň şu ussapaltaň giň ýerde eden müň tagtalyk işi bir ýana, emmaki, şu güňküje şujagaz darajyk ýerde goparan ýekeje tagtalyk işem bir ýana boldy, Çary ussa...

Gojanyň gepine oturanlar ysgynsyz gülkä urdular.

Çary ussa öňki aljyraňňylygy we soňky arkaýynlaşmany göz önüne getirip, dyzynyň ýanynda ýatan ussapaltasyna bakyp, ikinji gezek çynlakaý oýlandy: «Gerek zadam tüýs gerek bolan ýerinde zerur-ow... Adam diýeniňem ne jany bar-aý...».

Sürgünlere ölmez-ödi diýlip berilýän höreklere adam iýer ýaly däl. Umuman, ýolda görülen görgüler göreniň gözünü agartjakdy.

Ýazyjynyň suratlandyryýan sürgün topary otludyr arabada ýol geçe-geçe, ahyrda Gazagystanyň Akmolla diýlen ýerine ýetip, ýük ýazdyrýarlar. Şol ýerde hem sürgünleri ýerleşdirýärler.

Romanyň birinji kitaby, esasan, şunuň bilen tamam bolýar.

Obalarda sürgün edilenleriň yzlarynda galan garry-gurty, keselli adamlaryň ýagdaýy hem biçak agyr. Ogul-gyzlary, ýaş çagalary, gelinleri, umuman, ýakyn garyndaşlary zorluk bilen sürlüp äkidilen garry eneleriň, atalaryň, ýorgan-düşekli ýatan hassalaryň agyr hallaryny göz önüne getirmek hem neneňsi güzaply! Ýazyjy şeýle hupbatly hal-ýagdaýlary diýseň sowukganlyk bilen suratlandyrmaga çalyşýar. Emma onuň öz çekýän hasratlary, barybir, görünüp dur.

Ýurduň bir çeti bolan Tagtabazar, Guşgy ýaly etraplarda ýaşayan adamlaryň sürgün edilenleriň nirelerden çykandyklaryny bilmek üçin, belli bir merkez bolan, ýaşaşan ýerlerinden ýüzlerçe kilometr uzaklykda ýerleşen Mary (Merw) ýaly daşlyga gidip, häki bir çalak-çulak habar-beýleki almaga mümkinçilikleri bar. Ýöne, hany oňa ýol harjysy, sagat jan?! Ýerli etraplaryň indiki häkimleri bolan partiýa, şura ýolbaşçylary bolsa, baý-kulak neberelerine dözmezçilik edip duranoklar. Gaýtam-a olary gynap bilseler, armanlary ýok. Ýüreginden, bagryndan önen gül ýalyjak balalarynyň didaryny ýyllarboýy görmäge zar bolan mährem eneleriň, mamalaryň dat gününe! Aslynda, olar perzent hökmünde diri gaýyp bolanlardan dälmi?!.

Ýazyjynyň özboluşly çeperçilik usullary bar. Ol eserinde, esasanam, tebigaty suratlandyrmaga ilgezek. Şonda tebigaty adam sypatlary, hatda hereketleri, hüý-häsiýetleri bilen meňzetmegi başaýar. Sebäbi ýazyjy dogup-döräp, gözlerine siňen ýerlerine juda belet. Mysal üçin, eseriniň bir ýerinde tebigaty şeýle suratlandyrýar:

«Gapdalda bir baýyr depesi öz adaty däldigi bilen Ahmedin ünsüni çekdi. Ol baýyr otyrýeriniň töweregine ýazgynlyk berip, iki omzuny öňe uzadyp, bir sargylt-goňur bürenjegi başa bürenip, ojak başynda haýsydyr bir öz zenan aladalaryna berlip oturan aýala çalym berýärdi» («Ojak» romany, 132-nji sah.).

Ýazyjy soňra wakalaryň dowamyny hut şu çeken suratlary bilen baglanyşdyryp alyp gidýär.

Eser tutuşlygyna pajygaly wakalaryň beýany. Muňa seretmezden, ýazyjy eserini tutuşlygyna gözyaşlaryň siline öwürmekden saklanýar. Has dogrusy juda ussatlyk bilen munuň hötdesinden gelýär. Okyjy hem muny görýär hem-de ýazyja düşünýär we duýgudaşlyk edýär.

Halys bigünä halyna bihaýalyk bilen apatly zuluma tutulan bu zähmetsöýer halky ýazyjy hem, halkyň özi hem, okyjy-da gowy tanaýar. Bu – taryhboýy kanagatly, çydamly, şükürli, şeýle hem zehinli, şahandaz... halk. Şol sebäpli hem geçmişde üstüne inderilen apatlaryň astynda mäjerlense-de, mynjyrap ötägitmändir. Gaýtam-a agyr urgularyň astynda, belli bir derejede taplanypdyr, «tejribe toplanypdyr»...

Ine, duýgur ýazyjy şu hakykaty gowy bilip, öz hususy täsirinde syzyp, şol merdem halkyň biri bolup hem meşhur eserini ýazypdyr.

«Jemal mama tiz bozulyşy ýaly hem, ýene-de gözyaşyny sylp, parhlydygyny bildirip, tiz özüni ele aldy. Soňunam näme üçin bu ýere gelenligini özüne ýatladyp oturyşyna, şükürli gepledi:

– *Hudaýyň halanydyr, gelinler. Gorasy gelenini kyrk ýyl gyrgyn gelende-de goraýandyр ol...» (Şol ýerde, 293-nji sah.).*

Şeýle diýşine, eseriň şükürli hem-de akylyly gahrymany garyndaşlaryny köşeşdirýär. Şükürliligi – çydamlylygy. Akylylygy – başlaryna düşen işbu agyr ýagdaýda olar üçin çydamakdan başga galan ýollaryň ýapyklygyna düşüňänligi. Dogry, Jemal mama bu zatlary jikme-jikligi bilen ýaş gelinlerine düşündiribem duranok. Belki, deslapky ýagdaýda düşündirmek geregem dälidir. Jemal mama ýaş ýüreklere teselli berýär, näme etmelisini öwredýär.

Şunuň ýaly kynçylykly pursatlarda gyrada galman ýa-da özi goşulman, öz ynamdar adamlarynyň üsti bilen ýaş ýürekleri köşeşdirmegine bolsa, elbetde, ýazyjynyň ussatlygy diýip bolar.

6Xå HWRUGXPQD REDJ GUHWHNGHVDQyp gidýän şunuň ýaly laýyklykly pursatlar, ýagdaýlar eserde bollugy üçin, şeýle mysallary näçe isleleň, şonça-da getirmek bolardy. Emma bu uly eseriň artykmaçlygyny aýtjak bolsaň, bolmanda, özi ýaly kitap ýazmaly boljak.

Uly eserler uly zehinden döreýär. Ýazyjy Agageldi Allanazarowyň hususy edebi zehini, ýazyjylykdaky kämilligi barada gürrüň etmekçi bolanymyzda, Türkmenistanyň halk ýazyjysy Atamyrat Atabaýewiň laýyklykly sözleri biygtyýar ýada dolýar:

«Ol edebiýatyň üstüne ýokardan iýnen...»

Şahyr Atamyrat Atabaýewiň bu sözleriniň bir çetinde ýazyjy Agageldi Allanazarowyň desantçy goşunda gulluk edip, al-asmandan açylýança-ha – özi, açylansoňam – paraşýutly gaýyp gaýdyşy bar.

Bolsun! Ýer-Asman arada gaýyp görmek, biziň pikirimizçe-hä, ylham gözi bilen dünýäni synlaýan adamyň beden-ruhunda bir hikmet döretse gerek!

Atamyrat her niçik, dürs aýdypdyr: Ýazyjy Agageldi Allanazarow edebiýatyň üstüne, edil gar-ýagmyryň Zemine Asmandan gelip, Ýerde gudrat döredişi ýaly, edebiýatyň üstüne ýokardan inen...».

«Agageldi Allanazarowyň ýazyjylyk kämilliginiň birden ýüze çykmagynyň hikmeti nämede?» diýlen sowala jogap talap edilip duruljak bolunsa, özümüz-ä şeýle jogap bererdik: g a n d a!

Ýazyjy Agageldi Allanazarow öz obadaşlary bilen bileje sürgünde bolup, hemmäniň gören şol hupbatly kynçylyklaryny «Ojagyň» gahrymanlary bilen egin deňläp gören-ä! Sürgün taryhynyň bar muşakgatlaryny jikme-jigi bilen öz başyndan geçiren ahyryn. Bu ýerde mesele örän ýönekeýje: Agageldi bolmasa, kakasy Allanazar bolupdyr-a, ejesi Jeren hem bolupdyr-a sürgünde! Şeýlelikde, «Ojak» romanyndaky wakalaryň obrazlaryň şeýlekin ynandyryjy çykyşynyň sebäbi, garaňky gijede Aý dogan ýaly ap-aýdyň bolýar: ýazyjy öz agyr günlük gahrymanlary bilen hem ganda, hem janda bile hereket edýär. Ýazyjy özüniň şaýat bolan wakalaryny, gören hupbatyny, çeken jebrini okyja gürrüň berýär!

Eger-de ýazyjynyň zehini, eseriň gymmaty barada giňişleýin gürrüň ediljek bolsa, elbetde, şu aşakdaky çelgilerden ugur alynsa, şular göz önünde tutulsa, kem bolmazdy.

– «Ojaga» siňdirilen yhlas, zähmet;

– Eserde beýan edilýän tutuş bir halkyň gysga taryhda, degip--dolaşmadyk halyna başdan geçiren, dogrusy, başyna düşen, has dogrusy, «Alynyň aryny Ahmetden çykarylar» edilip, kök-teýinden ýok edilmegiň kastynda başyndan inderilen munça muşakgatlaryň (öçmedik ojagyň) sistemalaşdyrylan çeper beýany;

– «Ojakdaky» («Öçmedik ojakdaky») çeper keşpler (obrazlar) ulgamy;

– «Ojakdaky» («Öçmedik ojakdaky») halky aňlatmalar;

– Milli keşpler, ýörelgeler;

– Milli psihologiki dartgylylyklaryň ynandyryjy beýany;
– Tebigaty, öý, ýaşaýyş durmuşynyň, ynsan keşpleriniň we boluşlarynyň, milleti gelip çykyş kökleri bilen yzarlanylyp, epizodiki (wakalaýyn) suratlandyrylyşy;

– Söz baýlyklarynyň hazynasynyň ulanylyşy. Gepiň gerdişine görä aýtsak, eserden özümiň üçin onlarça öň bilmeýän ýa-da ýadymyzdan çykan, çykankyrlan ýüzlerçe sözi, nakyly, aýtgyny, söz düzümlerini, aňlatmalary... göçürip aldyk.

Meselem: bir gepinde, azynyň astyna almak, ümürlenişip bakyp durmagy, som-saýak, gapdallaryndan göç geçirmek, ýagyn-saçyn, oýaly-ukuly, sulhup durmak, natuwan seredişmek, ýeňse basyşyp, jandurmazlyk, bugdaýyň taby, ala getirmek, bir hada girip ýören, ýaňyja ýüzüme damanja zadym, «Gul beleňe bolmaz, kör tütüne», çakgygöz, saý-sebäp, gyltyma kowalaşmak, oýtarlap ýöremek... – olar köp, kän. Has gymmatly ýeri bolsa, bu söz düzümlerini, aňlatmalarynyň awtorynyň – «ojagyň» özüniň awtorylygydyr...

«Ojak» – türkmenimizden, SSSR-iň çägendäki şu ýowuzlyga uçran ençeme halklardan başga-da ýowuz taryhyň awuly gerdişinde ýitip-ýok bolup giden (şumerler, saaklar, girkanlar, abdallar we ş.m.) ençeme biziň bilýän we bilmeýän tire-taýpalarymyzyň, halklarymyzyň, milletlerimiziň, döwletlerdir imperiýalaryň... OJAK ÝADYGÄRLIGI! Eseriň «Ojak» adynyň juda jüpüne düşenligini ýazmak lazym (Bu hakda synymyzyň girişinde biraz gürrüň edipdik). Çünki, üns berseňiz, «Ojak» – bir öýüň (hojalygyň) örküni aňlatmakdan başlap, bütin arkanyň (dinastiýanyň), tutuş halkyň, hatda äpet imperiýalaryň durkuny dört harpa ýa-da ýarym goltuk ýere ýerleşdirip otyr-a! «Ojak» – döwürdeşleriniň gözi öwrenişen, hakykatda bir halkyň terjimehaly bir özüniňki ýaly bolup duran ýa-da bir özüniň terjimehaly tutuş bir halkyňky ýaly bolup duran uly şahsyýet-ýazyjy bolan, Ulug

Serdar nesli – Agageldi Allanazarow öz halkyna hem-de özüne diken hemişelik beýik arhitektura ýadygärlik-monumenti! Beýik Puşkiniň meşhur setirleri ýada düşýär:

*Я памятник воздвиг себе нерукотворный,
К нему не зарастет народная тропа...*

*Elden gelmez ýadygärlik edindim men özüme,
Oňa baryň ýodany basyp bilmez ot indi.*

Beýik Puşkin tüýs «türkmençeläpdir-ow»:
«Ojagyňa» ot bitmesin, ulug serdar nesli, ilogly, edebiýatda-
-da Serdar akga!

3. «Ojak» akymynyň gelip guýýan ummany

Mertebe Mukamy!

Bu günki gün, indi hatda hristianlaryň buthanasynyň-da inkär edýäni Lenin diýleniň guran Gyzy imperiýasyna garaşly bolan millionlarça oba-şäherler... Şolaryň hemmesiniň hem başyna «Ojak» romanyndaky pajygaly wakalar düşüpdi. Emma olar bu jebir-sütemi seslerini çykarman çekdiler. Emma Agageldi Allanazarow oglanlykdan ýüreginde dömen bu kemsidilmäni göterip bilmedi. Ine-de, onuň ýüregi Mertebesini goramak bilen şol kemsidilmä garşy ata çykdy... Baryp, öz güýç-kuwwatyndan beterem zalymlygy bilen dünýä gan çaykan Stalin... bilen bil tutuşdy.

Şeýlelikde, biziň ýaradylyş tebigatymyza goýlan düşünjämize görä-hä, «Ojagyň» gymmaty ojagymyzdan pes däl! Çünki öňde bir türkmen aýdan eken, özüne özi sorag berip, özüne özi jogap berip: «Men näme üçin aglaýaryn?» «Gadyrym üçin aglaýaryn!» Gadyr – Mertebe! Mertebesini adam oglunyň – iň gymmat daşy! Diýmek, «Ojak» romany, hakykatdan-da Mertebe Mukamy!

Ýazyjy maksadyna ýetipmi?

Hawa, ýetipdir! Çünki ol ogry-kezzap bigaýratlaryň ölüp gorkýan zady – hakykaty aýdypdyr! Şeýdibem, halklaryň mertebesini gorapdyr! Şeýlelikde, zamananyň zehinli ýazyjysy Agageldi Allanazarow öz halkynyň Mertebesini goramak bilen, şeýle güýçlüdir öýdülip gorkulan zalymda, dünýäniň in belent jaýlarynda otursa-da, Pendi baýyrlygynda ýerleşen Söýünaly obasynda ýaşayanlarda bolan adamyň baş sypaty – mertebesiniň ýoklugyny dünýä jar edipdir! Delilli jar edipdir!

Sürgünleriň mirasdüşeri ýazyjy Agageldi Allanazarowyň «Ojak» akymynyň gelip, guýýan ummany – arkalaryň, her hili hallarda-da, Mertebe Belentliginde durup bilişlerini agtyklara ýetirýän «Ojak» eseri.

III. Netije

1. Her ýazyjynyň öz «Ojagy» bolmalydyr.
2. Edebiýatda «hojaýnlyk...» ýa-da şir mülki.

1. Her ýazyjynyň öz «Ojagy» bolmalydyr.

Gadymy otparazlaryň kitaby bolan «Awesta-da» hakyky adam bolmagyň birnäçe şertleri sanalyp geçilýär. Şol sanawyň başkysy nämedir öýdýärsiňiz? Özüňizçe oýlanyp görüň, hany!

Bildiňiz, – öý!

Hawa, hakyky adam bolmagyň birinji (Baş şerti) – onuň öýi bolmagy hökman ekeni. Beter düşnükli bolsun üçin beýle tarapyndanam bir gelip, aýdaýyn: ýogsa, ol hakyky adam bolmaýar ekeni.

Men türkmeniň şeýle aýdylyşy haýsy kitapdan alanyny henizem bilip bilmedim, ýöne onuň kämillige ýetip, maşgala gurnan ýagdaýyny «öýlenmek» diýip atlandyryany-ha anyk.

Ýogsam, bu düşünje başga halklarda «aýal edinmek» (жениться) görnüşinde ulanylýar. Goňşularymyz ýanýoldaşyna «aýalym» diýäýmän, «öýdäki...» diýende: «Maşgalasyny kemsidýär-ow...» diýip oýlanardyk welinim... Aň edip otursak, bu sözde kemsitmeg-ä aňyrda dursun, aýaly öz Aýal derejesine çenli beýgeltmegem bar şekilli...

Hakyky adamyň öz öýüniň bolmagy hökman bolşy ýaly, her öýüň-de öz ojagynyň bolmagy şertdir. Şuňa görä, eger-de ýazyjynyň tutuş döredijiligini onuň öýi hasap etsek, onda hakyky ýazyjynyň öz «Ojagy» hem bolmaly bolar. Ýogsa...

Gepiň külesi: ýazyjy Agageldi Allanazarow öz döredijilik öýüniň otly «Ojagyny» döretdi. Indi ol «Ojagy» iň bir zalym hökümdarlar-da, hatda, olardan hem güýçli bolan WAGT-da ýykyp biljek däl!..

2. Edebiýatda «hojaýynlyk...» Ýa-da şir mülki.

1 bar eken, 3 bar eken, jemi = 4 adam. 1-i akyly başynda, gözi daşynda bolan öňki döwrüň hakyky il ýaşulusy eken. 1-nji 3-üň ýanyna gelşine, 3-üň 1-njisine: «Manlykmy?» diýip ötüberipdir. 2-njiniň deňine gelip: «Oba-gara gurgunçylykmy?» diýşine, 3-njiniň ýanyna baryp, ikelläp görşüp, elinem sypdyrman, esli wagtlap gürleşip durupdyr.

3-üň 1-njisiniň takaty ýetmän, ýaşula sorag beren.

– Özüň bir uly adam, emma lekin, ediberşiňe-de düşünmedik!

– Nämä düşünmediň?

– Meniň deňimden-ä okkessirme diýen ýaly geçip ötägitdiň. Munuň duşunda-da sähel säginiip geçdiň. Ana, onuň ýanynda welinim, bile biten ýaly, teý, aýrylar ýerde aýrylmadyň, agzyňy agzyna ysgaşypin.

– Adam diýeniň üç töwra bolar, inim – diýşine, ýaşuly düşündirip başlan. – 1-njisi – öý adamsy bolar, dogdugynda

düşdügi (gabra) pikiri-zikiri – özi, öýi, tamam. Seniň ataň bende-de şu kysmyrak kişidi. Bu hil adam bilen, meselemki, özüň, näme gürrüň bolsun. Ýaňy: «Manlykmy?» diýen bolsam, aňryýany şol. Indi, 2-njisi – oba adamsy bolar, inelekin, bi inim ýaly. Munuňam atasy köprüçidi. Mundanam oba-garanyň ýagdaýyny soradym. Ine, indi, bu serdar nesil inimiz – ýaşuly göwnüýetijilik bilen 3-nji ýigidiň elini silkeläpdir – Il-ýurt adamsy. Bu ikewmiziň gürrüňimiz uzaga çeker, inim...

Öňem şeýledi welin, «Ojagy» okanymdan soňra-ha özüm üçin-ä ýaňky ýaşulyňyň 3-nji adamsy Agageldi Allanazarow bolup dur...

Indi, edebiýatda «hojaýynlyk hakda...

«Hojaýynlyk...» diýlen düşünjäniň näjüre närsedigini-hä göre-bile gelýänsiňiz-le.

1. Muny, asla, bilmejek gümanymyzam ýok. Çünki, ýaradylyşyň gurnalyşy şu kysmy: Hojaýyn–gul!

2. Ýerdäki adamlaram şu zeýilli: hojaýyn–tabyn!

3. Haýwanlaram şunuň ýaly: serdary–galanlary (tabynlary)!

Bu tertipde: birinjisi: soňkularyna nusga! Muňa şübhe eden kapyr bolar, ýaranlar! Çünki, bu – Barlygyň bolşy! Ýaradylyşyň Kanuny! Hakykatyň özi!

Üçünjisi – ýaşamagyň şerti! Adalat!

Indi, inelekin, ortanjysy galdy – adamlaryň özarasyndaky hojaýyn–tabynlyk! Şulam ilki Hakykata, onsoň Adalata esaslansa, düpbe-düz, japba-jaý hutma-hut... bolaýjak. Ýöne akyl bilen ýetilse, Asudalygam, Hakykat hem Adalat-da şu ýerde gazanylýar.

«Sözünü herne ýaman uzyndan tutýar-ow...» diýip, «Iller, meni taň etmäňler...», içini arçamasaň, arykdan suw akdyryp bolanok, teýini düzlemeseň, bina gurup bolmaýar... Onsoňam, her kimiň bir gep urşy, pikiriň tohumy bolýar. Tohumyň hasyly bolsa, onuň tefsiri bolýar.

- Onda, «hojaýynyň» tefsiri näme?
- «Hojaýynyň» tefsiri – «şir».
- Hä-ä?!
- Ýolbars.
- Hi-ý?!
- Ýol-ýol bars...
- Aý, agasy, indi sen tefsiriňe türkmençeläp tebsir bermeseň bolmady, eger bar bolsa...
- Bar.
- Bolsa, aýtsaň, eşitsek.
- Eşitseň, tokaýyň, sähranyň, dagyň... ýolbarsy bolýandyr. Ýolbarslar kä adamlar ýaly... jübit bolup ýaşaýarlar. Onsoň, ýaşaýan ýerlerinde olaryň özlerine degişli mülki bolýar.
- How-wo, telewizorda görkezdiler...
- Görkezseler, erkek möjek hem-ä öz taýyny, hemem mülküni gorap gezýär. Öz mülküne başga haýwanyň aýagyny sekdirmeýär.
- Adamlaryň içinde seniň aýdýan hakyky hojaýynyň boljak bolsaň, neneň-niçik bolmaly?!
- Ilki bilen bir hakykaty anyklaly: hiç bir zady boljak bolup bolup bolýan dälidir...
- Wäh, myrtar bulaşdyrýarsyň-aý... Okaýarlar-a... institutlar bar. Kär edinýärler!
- Hany, gepimizi aýlap-öwrüp, gyýtaklap-gönüläp... oturma-ly-la. «Hojaýyny» aýtsana!
- Adamlaryň arasynda Hojaýyn bolmak üçin haýwanlaryň içindäki Ýolbars bolmak gerek! Heý, Ýolbars – Ýolbars boljak bolup Ýolbars bolupmy?
- Sözüň düşnükli welinim... ýöne düşnüksiz-dä...
- Türkmeniň golaýda ýitiren uly taryhy şahsyýeti (Alla rahmet etsin!) Ýazmyrat Mämmedi bir gezek: «Alçak bolup bolar, gerçek bolup bolmaz...» diýipdi.

– Adamlaryň arasyndaky Hojaýyn diýleniň Gerçek bolmagy gerek-dä?!

– How-wo...

– «Gerçegi» düşündir!

– Pidagärlik...

– Onam?..

– Herne öz bähbidiňi özge üçin köýdürüp bilmeklik!

– Ah-ow, agasy, ol bir Gerçegiň işi ahyryn!..

– ...

– Öz ömrüňi özgeler üçin ýaşamak diýsene?! «Il adamsy...».

– Diýdim...

– Ýene diýjek zadyň barmy?!

– Diýjek zadym... häлки «ýolbarsly» ýerimizde mandy galan zat.

– Mandy diýlen zat ýerde bolsun, içde bolsun, gepde bolsun... galmasa gowy.

– Haýwanlary – ynsanlaryň hüý-häsiýetleriniň janly görnüşi hasap edýärin. Towşan bolsaň... (niredede bolsaň-da) – gorkak bolarsyň, şagal bolsaň... (haýsy ýerde bolsaň-da) – ogry bolarsyň, tilki bolsaň... (kaýda bolsaň-da) – mekir bolarsyň–doňuz bolsaň... – hapa bolarsyň ~~Dağıldyrmak~~... – hazynaly bolarsyň... Emma Ýolbars bolmasaň, Gerçek bolmarsyň!

– Seniňem diýýän-ä, «şagal» diýdiň, «tilki» diýdiň... maýda gepiň gutarjak däl-ow, Göroglynyň Kösesi ýaly bolup... Uzyn gepiňi özüm gysgaldyp bereýin-le: sen «Agageldi Allanazarow türkmen edebiýatynda – Ýolbars, ýagny Hojaýyn» diýjek bolýarmyň?!

– ...

– Türkmeniň Göroglusy...

– Türkmeniň Göroglusy hem gökden gaçan däl, görden çykan. Mekdebinde-de – Jygalybeg bar-a... Adybeg soltanyňam – ogly... Jylawunda-da hezret – Aly... Arkasynda (tylynda) – Agaýunus...

– Iliniň baýlary şonam öldüräýjek bolýarlarmy oglanka?..
– Hawa-la... Atam Seýdä meňzeş adamdy. Şol aýdypdy bir gezek: «Göroglam tüpeň tapylansoň, urşuny goýupdyr. «Aý, indi namart ýarag çykdy, biziň mert urşumyz gutardy diýip...».

Soňlama

– Gaplaň ýürekli, şir kuwwatly watançy şahyr, ýigitler başy Seýitnazar Seýdiniň hem ýele-ygyny aldyryp, gyssanan çagy:

*Muhammetgylyç – meniň bir arkadagym,
Bolsaýdy ýanymda gyssanan çagym*

diýip, delalat isläni, rowaýatdan çykan däl, rowaýaty özi döreden ulug şahsyýet, iliniň pähim çyragy, ýurdunyň arkadagy Muhammetgylyç serdar!

Muhammetgylyç serdaryň ady dakylany, ýöne göterip bilmedik çowlugy Kymyş duzçy...

– Nämüçin «göterip bilmedik»?!

– Aňyrky serdar atasy bolup bilmedik bolar-da!

– Nämüçin «bolup bilmedik»?!

– Muhammetgylyç serdar iliniň şöhraty bilen bile garrady, iliniň şöhraty bilen bile öldi... Munuň üçin agyr ili, öz döwründe yklymyň merkezi bolan, arkaba-arka nesiller örnän ýurdundan, sar göterilen ýaly bosup baryşlaryna-da Muhammetgylyç serdarlaryndan aýyp etmediler, kine tutmadylar. Gaýtam-a, onuň garry göwresini ýaýbaň arabada ýazylan şahy matadan tikilen galyň şalyk ýorganlaryň üstünde endigan ýatyryp, bosgunyň öňünden gaýtdylar... Emma Muhammetgylyç serdaryň özi bilen üç nesli gören hem goran bitap göwresi bu «şalyk» eşrete imrinmedi. Gaýtam-a, bir gözi bilen sowulmaz (?) döwranlary içre yzda galan köne ýurduň gyrmyzy gögüne gözläp... Bir gözi bilenem Murgabyň gap bilinden tä başsaka deňiş ýaýrap ýatan baýyrлаç Pendiniň agymtyl asmanyna äňedip... özüniň tas kem ýüz ýyllap gylyç syrpy, goran watanyň bir gyraýygyny baky

ýurt tutundy. Indi Muhammetgylyç serdaryň ata-baba ýurdy – gözel Merwini ne dost bolup, ne duşman bolup, onuň elinden alyp boljakdy...

«Muhammetgylyçmyş – Kymyş» aňyrky atasy misli, munça mertlik görsetip bilmeý, agyr günlere-de dözdü, kemsitmelere hem. Ölübem bilmedi. «Öljek» diýäýende-de, boljak dälidi. Çünki, bularyň ömür ölçeğinde-de elmysakdan gaýdan (!) taň bir «ýörelge bardy: ýa bir elli, ýa iki elli!.. Ýa aňry, ýa bäri, aralyk bolanok, ortalık ýok!

Bu nesil – syrly nesil, her babatda...

Ikinji Muhammetgylyjyň döwri namart gelipdi. Özüň mert bolanyňda nä! «Magtymguly, mert menem» diýen, näme, namartmydy?! Namartlyk küje! «Armanym ýok, pelek, bir söweş kyslam...» diýip ýaman uly ýere «ultimatum» berip ýören adam...

Aýdyň ar-namyssyz ýigide:

Bu gün – onuň zamanydyr diýip, hor-süňk arkasyny daş gaýa gürse urup durubermänmi?!.

Emma Muhammetgylyç serdaryň ata-baba ýurdundan jyda düşen ili, «jany ýanan – Taňrysyna gargar» edip, ikinji Muhammetgylyjyň dogma dakylmyş adyny dogry tutmadylar.

Oba medresesinde iki ýylam doly saklanyp bilmän... Göroglynyň Kösesi ýaly, «...ebjetden girip, höwwezden çykyp», akgasynyň arzuwyny hem kowçum goýnuny «mollaçörekden» geçirip, ahyrda çekenäniň yzyna düşen biri... «Çopana meýlis haram» edip baran bir toýunda eşiden aýdymynyň bir setirinde-bijay ýerde zowlatdy: «Ha-aý... her kimse adyna-a Görogly dakdy-y-y, ha-aw...».

Şeýde-şeýde, serdaryň ili onuň çowlugyna, hatda, Muhammetgylyçmyş hem diýmegi rowa görmedi. «Serdar akga kim, bi kimmiş?!» diýdiler. Mana, şeýdip, «kimmiş» – Kymyş boldy... Ýogsa, onuň dogma ady Muhammetgylyç serdar hem dälidi, ýöne Muhammetgylyçdy-la...

«Halk içinde atasyndan eşiden bar, babasyndan diňlän bar...
Ilçilikdir, agyp-dönüp, Kymyşyň yzyna-da, birdenkä, aňyrky uly
akganyň serdar çinini dagy dakyp oturyberen pak saryk tapylsa,
tapylaýar...» diýdilermi... Ile haýyrlý bolsa-da, ahyrsoňy nesliniň
başyna ýetjek hünärini tizden-tiz ýabşyrdylar: Kymyş duzçy...

Ana, şol ýüz ýyllap halkyny ýowlaryndan goran, soňra öwez
ýagşylyk edip, halkynyňam serdaryny çowlugyndan goralan
Kymyş duzçy...

Onsoň... Kymyş duzçynyň döwletbaşy ogly – Orazgeldi...

Ondan soň... Orazgeldiniň ogly – Allanazar...

Indi... Allanazaryň döwletbaşy ogly – ýazyjy Agageldi
Allanazarow...

Iliniň arka-döşi Muhammetgylyç serdar – onuň altynjy
arkasy...

Agageldi Allanazarowyň agtygy Muhammetgylyç – aňyrky
ulug Serdar akganyň adybir nesil narwanynyň sekizinji zinesi,
şejeresiniň sekiz yüzünji... miwesi.

Ulug Serdar akganyň mirasdüşeri ýazyjy Agageldi
Allanazarow öz «şejerei-tarakimesini...» – «Ojagy» tamamlady...
Ýok! Ýok! Tamamlama nire, başyny başlady. Çünki,
tamamlanaýsa ojak, eý-ho, o çak...

Hawa, türkmeniň uly ýazyjysy Agageldi Allanazarow
«Ojagynyň» ala-böle (häzirlilikçe) soň sahabynyň-da soňky
setirine tiňkesini şo-ol dikip otyr:

«Birinjy kitabyň soň|

AŞ \$ %\$ 7±*

Ýazyjynyň, gylyç salgaýan ýaly edip, sag eliniň aýasy,
barmaklarynyň öňi, arkasy, gapdaly, çümmügi... bilen wagt-
-wagt dözümlü-dözümlü sürteläp ýörmäge endik eden galyňragada
dodaklarynyň arasynda Pyragy ussadyň setirleri janlandy:

Bäş ýylda bir kitap eden işimiz...

Soňra... ýakyn golýazmadanmy, uzak ýerlerdenmi, ýakyn ýedi gat ýeriň teýindenmi, alys alty arkadanmy... Ussadyň soňky setiriniň birneme üýtgedilen görnüşinde... polat burma sim şekilinde tolkun urup gelen syzgyn owaz ýazyjynyň boldumly göwresini sarsdyryp goýberdi:

Gyzyl başlylar gelip, weýran eýledi...

**Ýazmyrat MÄMMEDI,
Türkmenistanyň halk ýazyjysy,
taryh ylymlarynyň kandidaty.
Torum ÝAÝLAN-BATAŞY,
şahyr, edebiýatşynas.**

MILLI MERTEBE MUKAMY

Çeper edebiýat näme?

Edebi zehin näme?

Wagt geçýär, täzeden-täze, ezberden-ezber ýazyjy-şahyrlar orta çykýar. Her täze zehiniň edebiýat meýdanyna gelmegi bilen, ýokarky soraglaryň jogaby gitdigiçe aýdyňlaşýjak ýaly welin, tersine, ol barha çylşyrymlaşýar. Sebäbi her bir çyn zehin edebiýata heniz belli bolmadyk öwüşginler, öwürimler, tärler, keşpler getirýär. Anha, onsoň, ýaňybir çözgüdini tapdym edeňkirlän sowalyň üstüne täze sowallar münýär.

...Çärýek asyr mundan öň, ýaşajyk talypkak, «Sowet ~~ГМЕР~~ W KIJILNL© DDXP^a âXQ QD şol wagtky ýaş ýazyjy Agageldi Allanazarowyň «Ýedi däne» atly ilkinji powesti çap edildi. Mugallymlaryň maslahaty bilen, Türkmen döwlet uniwersitetiniň talyplarynyň arasynda bu eser barada pikir alyşmagy karar etdik. Maslahata ýazyjynyň özem geldi. Şonda talyp talabymyz, gögele gömelteýligimiz, jahyl jedelkeşligimiz bilen, powestiň üstüne topulyşymyz ýadyma düşýär. Ýazyjynyň bar aýdylanlary ünsli, sabyrly diňläp oturyşam ýadymda...

Şeýle bir hekaýat bar:

Allatagala aty ýaradansoň, beýleki janly-jandarlary ýygnap, bu işe baha bermeklerini sorapdyr. Şonda düýe birýandan çykyp: «Bu janawaryň galan ýer-ä bolýar welin, şu boýnunam has egri eden bolsaň, juda owadan boljak eken» diýipdir. Soňra eşek aýdypdyr: «Şunuň gulaklaram meniňki ýaly uzyndan salpyrak edilen bolsa, tüýs gelşigine geljek eken». Öküzem öz gezeginde bögürip, bu atyň synasynda ýekeje ýetmeziň bardygyny – iki sany şahyň kemterlik edýändigini ýañzydypdyr. Biziňkem şol gezek şo «synçylaryňky» ýaly bolaýdy öýdýän.

Eýsem, bizi şol wagt gyjyklan, öjükdiren zatlar nämedi? Ilkinji nobatda, powestiň şol wagtky edebiýat teoriýasynyň köp kada-kanunlaryna gabat gelmeýänligidi. Iň bir üşerden zatlaryň birem – powestiň diliniň ýylmanak, owadan jümlelerden ybarat däl-de, birhili, бүдүр-сүдүррәкми, тикенлирәкми, tokga-tokgarakmy, аý, garaz, başgaçalygydy...

Indi görüp otursak, şo zatlar «Ýedi dänäniň» kemçiligi däl-de, eýsem, artykmaçlygy, türkmen edebiýatyndaky başgaça, üýtgeşik bir kyssanyň başlangyjy eken. Mugallymlarymyzyň ala-böle şol poweste biziň ünsümüzizi çekmäge çalyşmalaram ýöne ýerden däl eken.

...Ynha, bu gün şol «Ýedi däne» ýene elimde. Bu eser bilen bir döwürräkde, nusgalyk hökmünde öňe sürülen keşpleriň, gahrymanlaryň köpüsi möwritini ötürip, döwrebaplygyny ýitirdi. Emma esger Nazarowyň welin şol juwanlygy, şol garagol hyýalbentligi, şol açykgöwün sadalygy.

Agageldi Allanazarowyň ýazyş usulam, onuň gahrymanlaram, daşyndan göräýmäge, sadalaç ýaly. Emma olaryň dünýäsine içgin aralaşdygyňça, şol sadalygyň aňyrsynda nähili çuňlugyň, nähili öwürümleriň ýatandygyny görüp, haýran galýarsyň. Ynha goja awçy bilen agtyjagy çöl içinde tirkeşip, hümrdeşip, käte bir-birlerine sala salşyp, käte-de bir-
EMQ JLããHDS JIGS EDE UDU * RMQ ñ bu gün awy oňanok. Ol muňa öz agtygynyň ýanynda niçikler müýnürgeýär, öz-özüne käýinýär, agtygyna beren sözünüň yzynda durup bilmeyänligine örtenýär. Emma... ýaňky gojanyň yzyna düşüp gelýän oglanjygyň entek bu dünýäniň dirileriniň hatarynda ýokdugyny, onuň şindi niçe ýyllar bäri diňe gojanyň hyýalynda, arzuwynda ýaşap ýörenligini soň-soň aňşyryp galýarsyň («Goja» hekaýasy).

Şeýle duýdansyz öwürümler, ýönekeý zatlaryň arasynda gizlenen çuňňur, müdimilik pikirler, pelsepeler ýazyjynyň eserleriniň islendik döwürde, islendik ýurtda höwes bilen okalmagyny üpjün edip bilýär.

...Ýazyjynyň eserlerinden çen tutup, ony haçan, näçe ýaşynda ýazanlygyny anyklamak kyn däl. Sebäbi ýazyjy diňe bir ömrüň dowamynda ençeme adamyň ömrünü ýaşamaga ýetişýär. Şonuň üçinem ol öz eserinde bir görseň, neresse çaga ýaly, bir

görseňem, köpügören, pähimdar goja ýaly. Şu ýerde häzirki zamanyň in uly ýazyjylarynyň biri Çingiz Aýtmadowyň Agageldi Allanazarowyň «Şol bir gezek uçan it» atly eserine uly baha berip ýazan sözbaşysyndaky «Çagalara uly bolup görünmegiň hökman bolşy ýaly, ululara hem çaga bolup görmek hökman» diýen sözleri ýadyňa düşýär. Şu sözleri ilkinji nobatda ýazyja degişli hasap edip, ony şeýleräk düşündirmek mümkin: ýazyja çagaka-ha uly bolup, uluka-da çaga bolup, hatda, bagyşlaň weli, at ýa-da it, gurtmudyr guş bolubam görmek hökman.

Eger şeýle bolmasa, «Iner ýüki», «Çat açan menzil», «Gyr atyň howalasy», «Şol bir gezek uçan it» ýaly powestleri, «Ak ýelken», «Goja», «Zenan bagty», «Urşa giden adam», «Çabdary» ýaly hekaýalary nädip ýazjak? Ýnha, «Iner ýüki». Uruş döwründe kakasynyň, agalarynyň, umuman, tutuş «serdarlar» neberesiniň erkekleriniň ornuna galyp, şolaryň barynyň yüküni öz ejizje gerdenlerine alan oglanjyk. Ony okasaňyz, bu eseri ýazan adamyň uruşdan has soň 1948-nji ýylda doglandygyna ynanmarsyňyzam.

«Çat açan menzil» bolsa sizi ondanam has aňryk – XX asyryň 20-nji ýyllaryna tarap alyp gider.

Ýa-da «Şol bir gezek uçan it» atly erteki-powesti okap: «Bu adam itleriň, möjekdir tilkileriň ýa-da garaguşlaryň dilini nireden bilýärkä?» diýip, geňler galmagyňyz gaty ähtimal.

Hawa, hakyky ýazyjy şeýle diýdirip bilýär. Ýok, ýazyjam asmandan inäýenok. O-da iller ýaly, ýerde doglup, ilki emedekläp, soň deň-duşlary bilen basalaşyp, kowalaşyp, okap, işläp ulalýar. Ýöne şol ulalmanyň barşynda, ol köp zatlary başgaça görýär, başgaça eşidýär. Şo-ol bir gezek görülen wakalar, eşidilen sözler beýlekileriň gözüne-gulagyna ilenem dälär ýa-da ilen badyna ýatdan çykyp gidendir. Emma o zatlar geljekki ýazyjynyň welin ömürlük ýüregine ornap, beýnisine çümüp galýar. Bagty gelibem köp zatlaryň täsiri bilen, şol görülen-eşidilenlerden täsin-täsin eserler döreyär. Ýeri gelende, ýazyjy Agageldi Allanazarowyň

terjimehaly hakda-da öz bilýänlerimi aýdyp bereýin. Ol, öňde aýdyşym ýaly, 1948-nji ýylda Tagtabazar etrabyňyň Marçak obasynda dünýä inýär. Obalaryndaky orta mekdebiň 8-nji synpyny tamamlan dessine-de Mary şäherindäki mugallymçylyk mekdebine okuwa girýär. Bu ýerde onuň edebiýat älemindeki ilkinji şowly ädimlerine ýol açylýar. Soňra ol goşun gullugyna çagyrylyp, desantçylaryň sapynda gulluk borjuny abraý bilen berjaý edýär. Şol wagta çenli ýazyp ýetişen goşgularydyr kyssa eserleriniň kömegi bilen, harby gullugyň yzysüre Moskwanyň M.Gorkiý adyndaky Edebiýat institutyna okuwa kabul edilýär. Şol okuwy tamamlayança-da ol özüniň özbaşdak döredijilik ýoluny diňe saýgaryp-seljermek däl, eýsem, şol ýoly ägirt-ägirt halypalar tarapyndan ykrar etdirmäge-de ýetişýär.

Agageldi Allanazarowyň edebiýat meýdanyna şeýle ynamly gelip, bada-badam ol ýerde öz ornuny tapmagynyň tötänlik ýa-da «arkalylyk» dældigini ýazyjynyň soňra yzly-yzyna neşir edilen «Günüň öýi», «At gaýraty», «A» ýazýan», «Ýedi däne», «Iner ýüki», «Üç murtlak kapitan», «Çat açan menzil», «Gyr atyň howalasy» ýaly kitaplary hem-de dünýäniň dürli dillerinde çykan beýleki köp sanly eserleri subut etdi. Edebiýatda bitiren hyzmatlary üçin ýazyjy 1983-nji ýylda Türkmenistanyň edebiýat we sungat boýunça Ýaşlar baýragyna mynasyp boldy.

Çyn bagşyny sesinden, sazandany kakuwyndan, çyn bedewi toýnak urşundan tanap bolýar. Eýsem, hakyky ýazyjyny haýsy alamatlardan tanasa bolar?

Şeýleräk bir ahwalat, belki, size-de tanyşdyr: öň bir ussadyň elinden çykan gowy goşgynyň ýa-da aýdymyň, hatda kyssa eseriniň käbir setirleri oslagsyz ýagdaýda birden hakydaňa gelýär-de, hiňleneniňi ýa-da pyşyrdanyňy duýman galýarsyň. Şonda ol setirler öz kalbyň bir ýerlerinden çogup gelýän ýalam bolýýar. Sebäbi olar ýürege şeýle bir ýakyn, şeýle bir mähriban...

Golaýda men Türkmen döwlet neşirýat gullugynyň tabşyrygy bilen Ata Gowşudowyň «Dordepel» kitabyna sözbaşy ýazmak üçin kelle döwýärkäm «Dordepel mydama biziň ganymyzda at salyp ýör» diýlen jümle dilime geldi-de, begenip muny ur-tut kagyza geçirmekçi boldum. Soňam aýdyma meňzeş bu üýtgeşik jümläniň şeýle aňsat tapylaýşyna geň galyp gitdim iňkise. G.Ezizowdyr H.Kulyýewden başlap, öz eý görýän şahyrlarymyň barynyň diwanlaryny döwür çykdy. Iň soňda-da...

«Gulagyma özüme ýakynlap gelyän Gyr atyň güpürdisi eşidilýär. Soňundanam şol güpürdä meňzeş sazlaşykly urgular kem-kemden meniň ýüregimi eýeläp ugraýar. Her gezek ýüregim at toýnaklarynyň sesi bilen bir perdeden gopup ugran mahaly Gyr at dabyrdap, meniň ganymda aýlanyp ugraýar»...

Bu setirler asyl Agageldi Allanazarowyň «Gyr atyň howalasy» atly powestinde öňräkden bäri lowurdap duran bolsa nätjek!

Ýazyjylykda iňňän synçy göz bilen jam ýaly gulak hem duýgur ýürek örän derwaýysdyr welin, şol gözdür gulagyň hem ýüregiň tapan zatlaryny beýana salmak üçin, gaty jadyly dilem gerek. Ynha, ýokarda ýatlanan powestden ýene bir parçajyk:

«Gyr at her ýerden bir basyp, göwün imrindirip çapan mahaly, ony görmäge göz gerek. Agzybir inişip düşýän toýnaklaryň aşagyndan ot syçraýar. Töweregiň süňnünde maýdaja saňnyldy peýda bolýar. Gyr at şemala ýazylyp, pasyrdaýar. Ol haýsy menzile ýetse, bada-bat şol menzil özgermek bilen. Töwerek lowurdap, öýe täze gelin giren ýaly, göze ýakymly alamata öwrülýär. Gyr at seleň meýdan bilen otlary göwüsläp gelyän wagty, ol kükregi bilen tolkunlary öňüne salyp, daş-töweregine suw syçradyp, suwdan çykyp gelyän suw atyna meňzeýär».

Agageldi Allanazarow näme hakda ýazsa-da, bar zada jan salyp, bar zady adamlaşdyryp hem-de... türkmenleşdirip bilýär. Şu ýerde ýaşuly galamdaşlarymyzyň biriniň Agageldi

Allanazarowyň döredijiligi hakda şeýleräk pikir aýdany ýadyma düşýär: Agageldi ýazan zadyna öz adyny ýazmasa-da, onuň sonuňkydygyny bir alamatdan – türkmen äheňinden, diňe türkmenе mahsus bolan inçe zatlary tutuşyndan bilse bolýar. Muny başarmak üçin bolsa, ganyňda mydama Gyrat iki ýana dabýrap, at salyp ýören bolmaly.

Agageldi Allanazarow, in bärkisi, «Sallam-sajak bulutlary döw münen ýaly münüp geljek ýaz ýagmyry» diýip ýazanda-da göwnüne, şol döwe meňzeş bulutlaryň gerşinde türkmeniň buýra-buýra silkme telpegi görnüp giden ýaly bolýar. Bu häsiýeti, bu alamaty «Millilik» diýlen söz bilen düşündirse bolar.

Agageldi Allanazarowyň eserleri dünýäniň haýsy ýurdunda (Russiýada, Ýewropada, Ýaponiýada, türki dillerde) çap edilse-de, onuň tutuş döredijiligine mahsus bolan millilik öwüşgini bada-bat göze ilýär. Bu öwüşgin, bu aýratynlyk has-da gowy, aýyl-saýyl görünýän bolsa gerek.

Agageldi Allanazarowyň eserleriniň Moskwada çykan ýygındysyna belli rus edebiýatçysy, terjimeçi W.Orlowyň ýazan sözbaşysynda şeýle diýilýär: «Hatda kimde-kim entek Türkmenistanda bolmadyk-da bolsa, onuň ýurdunyň bol çoguna çoýunmadyk, ol ýerde ýaşaýan giň göwrümlі, mertebeli, zähmetsöýer halky görmedigem bolsa, Agageldi Allanazarowy okansoň, ol ýurdy söýüp, sarpalap, hormat goýup ugraýaň. Bu häsiýet diňe hakyky, milli ýazyjynyň döredijiligine mahsus»...

Millilik – gaty inçe, düşünmesi kyn düşünje. Muňa öň ýazyjynyň artykmaçlygyny, ussatlygyny aňladýan söz däl-de, eýsem, onuň garşysyna ulanylýan ullakan aýypnama hökmünde seredilen wagtlaram boldy. Emma Agageldi Allanazarow ýaly çyn ýazyjylar şo döwürlerde-de milli bolmaklykdan gorkmadylar. Muny aňan Kerim Gurbannepesow ýaly ägirt halypalaram: «Bu zaluwatjyk... türkmen ata çykmalý diýýär, oňa Gyratyň howalasy gerek diýýär» diýmekden, ony goldamakdan çekinmändiler.

Eýsem, eseriňe nädip «milli» diýdirip bolýar? Don-telpek bilenmi? Atdyr düýe bilenmi? Ýa-da pajarly, haýbatly, gabarak sözler bilenmi?

Ýok. Ýok-la!

Sen müň keren, million gezek «Türkmen! Men – türkmen!!!»
diýip gygyraý, seniň o gykylygyňa pitiwa etjek ýokdur.

Emma eserlerinde ar-namys, abraý üçin, özünden on esse güýçli adamlar bilen, olaryň **ДІГІДІД Q ІВІЕІОQНІ**şmekden gorkmaýan oglanjygyňam keşbini döredip bilseň («Iner ýüki»), onda seniňem, ol oglanjygyňam kimdigini soraman bilerler.

Türkmen häsiýetiniň edil Görogly ýaly murtlaryny towlap, gözlerini alardyp, ör-boýuna galýan pursadyny siz «Çöl kanuny» hekaýada-da görersiňiz. Ol häsiýet bu gezek Jumaglylyjyň we onuň garryja ejesiniň keşbinde jemlenipdir.

Ynha, Jumagylyç öz gandar duşmany – bolşewik esgerbaşysy Semýony ölümünden halas edip, ýaralaryny bejerip, indem ugradyp barýar. Duşmany ilk-ä oňa müňkürlenýär, soňam nädip minnetdarlygyny aýan etjegini bilenok. Ine-de, Jumagylyjyň iň soňky sözleri: « – Ýoluňa git, ýoluňa. Seniň bilen takal okaşyp durara mende wagt ýok. Sen meni göreňok, menem seni. Onsoňam, men seni halas edemok, seni türkmen agaň arkama-arka aýlanyp ýören, ejize eýe çykmak däbi halas etdi.

...Şuny bilip goý! Sen meni nirede görseňem, aýamagyn, gözümden urgun! Duş geläýseň, mendenem gowulyga garaşma»...

Indiki duşuşykda Jumaglylyç Semýonyň esgerleriniň okundan wepat bolýar. Emma diňe namartlyk däl, eýsem, mertligem ýokuşagan zat bolara çemeli. Semýon öz hereketi üçin özüne nämäh garaşanlygyny bilip dursa-da, Jumaglylyjň jesedini çöl ýerde gurda--guşa taşlap gaýdybermäge razy däl.

«Näme üçin Jumagylyja meni – gyzyl komandiri ölümden halas etmek bolýar-da, maňa onuň jesedini adam ýaly jaýlamak bolmaýarmyş? Oňa çölüň kanunyny ýatlap, ölümiň çukuryna aýak sallap oturan duşmanyny alyp galyp, ata-babalara hormat

etmek bolýarmyş-da, men näme üçin hiç bir kitaba ýazylmadyk bu ýagşylygy etmeli dälmişim!? Onsoňam, galyberse-de, menem şu çölde doguldym ahyrn».

Agageldi Allanazarowyň gahrymanlarynyň aglabasy, anha, şol ýazylmadyk, ýowuz, ýöne adyl kanun boýunça hereket edýärler. Şonuň üçinem, olary öldürip, ýok edip bolýar, emma ýeňip bolanok.

Ony ýazyjy hiç ýerde gönüläp aýdanok, ony okyjynyň öz-özi, öz ýanyndan pyşyrdap aýdýar. Ony aýtdyrýan – Agageldi Allanazarowyň diňe ynsan-gahrymanlaryna däl, haýwan-gahrymanlaryna-da («Şol bir gezek uçan itdäki» Möngözlüje, «Çabdarydaky» Çabdary we beýlekiler) mahsus bolan mertlik, merdanalyk sypaty. Agageldi Allanazarowyň 393 gahrymanlary ykbal çäýkawynyň her jüre oýunlaryna sezewar bolsalar-da, şol mertlik mertebesini ýitirmän bilýärler.

Şeýle gahrymanlary bolan edebiýaty, şeýle edebiýaty bolan milleti hiç güýç ýeňip bilmez. Sebäbi bu edebiýatyň, bu mertligiň aňyrsy gaty düýpden – Oguz handyr Gorkut atadan, Görogludyr Magtymguludan, Seýdidir N.Saryhanowdan... hem Agageldi Allanazarow ýaly täze güýçlerden gaýdýar. Türkmende bu güýç tükenmeýär.

Türkmeni täzeden ata çykaran Beýik Galkynyşlar eýýamy bu gün şeýle güýçlere, şeýle eserlere giň ýol açdy. Hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedowyň ägirt uly ilbähbitli tagallalary netijesinde edebiýatyň, sungatyň iň gowy nusgalaryny goldamaga, olary halk köpçüligine ýetirmäge, ýaş nesli şol nusgalaryň ruhunda terbiýelemäge uly mümkinçilikler döredi.

Türkmende «Sen daga «dag» diýseň, dagam saňa «dag» diýer» diýen dana söz bar. Agageldi Allanazarowyňky ýaly gowy eserleri goldasaň, apalasaň, düşünseň hem düşündirseň, ol eserlerem öz gezeginde halkyna, Watanyňa, döwrüne bimöçber nepini ýetirip, olaryň abraýyny öňküsindenem artdyryp bilýär.

...Size şu aýdan zatlarymy ýazmak üçin Agageldi Allanazarowyň eserlerini, gör, näçenji gezek gaýtadan okap çykdy. Şeýdibem, men bu ajaýyp ýazyjyny özüm üçin ýene-de bir gezek täzedan açdym. Oňa täzeçe düşündim. Şeýle bagty men, mähriban okyjylar, size-de arzuw edýärim!

Kömek KULYÝEW,
ýazyjy.

© *DDXP& XUDQ №ê*

ЛЮБЛЮ СМОТРЕТЬ НА ЗВЕЗДЫ

(Заметки о творчестве Агагельды Алланазарова)

*«... Чистота жизни -
самое высокое искусство».*

Ганди

Думаю, не слишком удивлю кого-либо признанием: меня снова потянуло к сказке - прикоснуться к волшебству фантазии и поэзии мира, каким его воспринимает детство. Каким его ощущали наши далекие предки, не умея объяснить, но, пораженные грозной красотой необъяснимого, искали способ понять природу, ее тайны, научиться ее волшебному языку. Может, из этого-то и родилось искусство. И явилось оно попервоначально в образах сказки... А не удивлю, потому что замечаю, не я один испытываю прилив тоски по светлой, незамененной, казалось бы, столь простой и однако же сложной, ибо мудра по сути, реальной жизни; когда Ребенок и Взрослый равны перед истиной, необходимы друг другу, понимали друг друга не мудрствуя лукаво.

Любопытная, по-моему, метаморфоза: многие классические произведения (к примеру, «Дон Кихот», «Тиль Уленшпигель») с течением времени молодеют. Подозревали их авторы, что их читателями станут подростки? Едва ли. Между тем это самые искренние и благодарные читатели. Назову подобный феномен из современной литературы - Чингиз Айтматов. Убедился в этом, работая с почтой писателя.

К чему этот пролог? Мне кажется, обновление литературы (то, что нужна в этом самая насущная, - несомненно!) возможно тогда лишь, если талантливые писатели по велению сердца обращаются прежде всего к юному поколению - стало быть, к будущему, которое родилось сегодня и, глядя

серьезным и мудрым, ибо чист и готов к удивлению, взором детства, впервые открывает (для нас, взрослых, тоже) землю обетованную - мир, который мы, усталые и издерганные, втянутые гонкой за всяческой модой, перестали видеть и воспринимать как вечное чудо.

Вот откуда, догадался, радость, все более обхватывающая меня при чтении повести-сказки «Собака, которая летала однажды». И самое важное: праздник, который нас ждет, если хотите, обещан, ощущается заранее. Как так? Не о схеме ли, когда все расписано и разложено по полочкам, речь? Разумеется, нет. Речь - о поэзии. Но прежде о поэзии жизни, как ее воспринимает Агагельды Алланазаров. Он видит обыкновенное в «обыкновенном». Впрочем, стоп! Что я хотел было объявить «обыкновенным»? Уже не то ли событие, с которого, как и положено, начинается повесть: «Этот щенок родился в коше чабана подпaska, кочевавшего со своей отарой по пустыне Пенди. Его мать, по кличке Лакма, в отличие от двух кобелей, считалась наиболее чуткой собакой». Да ведь уже свершилось великое и необъяснимое - явление на свет живого существа!

Вот на что хочу обратить особое внимание: на интонацию, на внутреннюю музыку фразы. Это, уверен, крайне важно и для взрослого, кто паче чаяния вдруг найдет время прочесть повесть-сказку своему ребенку. Думается, неважно, как читать? Ошибаетесь? Проза А. Алланазарова, коли производить ее вслух, требует неспешного, мягкого голоса. И... непременно таинственности. А также улыбки. Может быть, в самые драматические моменты повествования, которых в сказке немало, что отнюдь не в нарушение традиции жанра. Напротив. Жизнь и фантазия здесь не сосуществуют, а существуют как единое целое. И в этом смысле, смею думать, писатель наметил и осуществил шаг в направление

к подлинно современному мировосприятию. Сказка больше реальность, чем думают некоторые. Она - реальность мечты и поэзии, без чего жизнь бедна.

Детство - камертон всей последующей жизни взрослого. Не получи мы волшебных впечатлений в этом священном, еще до-язычном, но уже языческом возрасте, - как знать, насколько печальнее и неинтереснее будет жить нам на свете? Да и вот: мы уже заранее лишены права считать себя подлинно современными людьми, ибо не способны понять природу и сущность сегодняшнего мира творчески, в том числе и технический прогресс. Парадокс? Отнюдь. Позволил себе сослаться на авторитет одного из выдающихся ученых современности С.И. Вавилова. Откройте его книгу «Глаз и Солнце». Сразу же - на первой странице: «И в наше время рядом с наукой, одновременно, подражающий ей мир поэтов. Он удивителен и сказочен: в этом мире между явлениями природы перекидываются мосты связи, о которых иной раз наука еще не подозревает...».

К чему я клоню? К возрождению языка, на котором можно было выразить эту необходимость гармонии бытия, - языка поэтического. Стало быть, в высшей мере человеческого. Его источник - в сказке. Разумеется, в том случае, если писатель сам поражен и благоговеет перед тайной жизни, как ребенок, как первобытный человек и... как ученый. То есть я мечтаю о новом языке искусства: языке удивления и мудрости, чести и достоинства, добра и любви - всех тех изначально лучших свойств человека, без которых невозможна Жизнь.

На мой взгляд, к таким писателям относится А.Алланазаров, о чем, возможно, и не думаем. Впрочем, это и не дело писателя, как известно, ибо поэт мыслит образами.

Думаю, что увлекшись темой художественного языка, я не отвлекся от «предмета» - от творчества автора. На-

против. Смею думать, будучи оригинальным прозаиком, А.Алланазаров именно потому и не бравирует внешним оригинальничаньем; он, как бы исподволь, увлеченно творит «свой» язык, стремясь наиболее полно и точно передать в сочетании слов богатство оттенков нового чувства, впервые испытываемого его героем. Как правило, последний не подозревает, что «занят» столь наиважным делом. Он просто поступает, как надо, и не задумывается, что из этого будет.

Кажется, собака - та самая, которая летала однажды, - должна неминуемо погибнуть. И не только в тот момент, когда очутилась под облаками. Тем более что произошло это не посредством волшебства -ее утащил могучий стервятник - чудовище.

На краю гибели щенок оказывается и потом, когда, наивно-доверчивый, не понимающий зла, встречается с множеством различных зверей и вообще попадает в суровейшие обстоятельства, не понимая, что любое из них чревато смертельной опасностью. Но он выходит из них победителем!

И это самое удивительное и самое увлекательное. Самое и загадочное: почему же? Щенок - тот, КТО НЕ ЗНАЕТ СТРАХА, ХИТРОСТИ, КОВАРСТВА. Своего рода ,если хотите, Колобок из русской сказки, но, пожалуй, с обратным знаком: он не уходит ни от кого, а приходит. Даже лиса ничего не может с ним поделать. Благодаря такому свойству своего характера он, собственно, и находит общий язык с коброй и с лисой, и с... человеком. Да, в конце концов он возвращается к людям, ибо, как говорит писатель, нет собаки или лошади, которые не тосковали бы по человеку.

Здесь попрошу читателя остановиться. Чувствуете знакомую ноту? Конечно, Экзюпери. Эта ассоциация приходит на память первой. Но... задумывались ли мы, что и французский знаменитый писатель испытал чье-либо благотворное

влияние? И это всенепременно. И это замечательно. Ибо тут не подражание, но - совпадение жизнесозерцания и мировоззрения.

Речь не об искусственности - но об оплодотворении, живом действе жизни столь же прекрасно - таинственным в литературе, как и в природе.

«Мировоззрение, - говорил Николай Тихонов, - внутреннее солнце поэта». Это так, если описывается ночь.

«Перекатываясь на спину, широко открываю глаза - какой уж тут сон! Надо мной в высоком темно-синем небе равнодушно посверкивают семь широко разбросанных звезд, похожих на ковш Едиген. Люблю смотреть на звезды - наполняют душу покоем, заставляют думать о чем - то светлом, трудно выразимом словами, значительном, вечном. Я это чувствовал «уже в детстве, когда начал ходить с караванами - каждую ночь непременно глядел на звезды...».

Прерву на минуту цитату. Хочу опять-таки обратить внимание на простую, казалось бы, деталь: «непременно». Между тем, она весьма важна. Даже принципиальна. В ней - вся натура юного героя повести «Дестан моей юности»; его, если хотите, характер. ОН - ЧЕЛОВЕК, КОТОРОГО МАНЯТ И ЗОВУТ ЗВЕЗДЫ. Он уже знает это, отдает отчет. Стало быть, заметил и как-то, пусть стихийно, бессознательно, увязал со своей судьбой. А вот как это свойство души разворачивается дальше, в каком внутреннем движении выражается:

«А может, Айнабат тоже смотрит на небо?» - Повернулся, чтобы увидеть женщину. - Нет, лежит в той же позе, закутавшись в войлок».

Перед нами ведь целая драматургия. В детстве герою неважно, смотрит ли еще кто-нибудь вместе с ним на звезды. Он счастлив, если созерцает и в одиночестве. Повзрослевший, он жаждет разделить свою радость - это значит, в его

сердце зародилось новое, небывалое чувство: любовь. Она окрыляет человека. И самое главное, что, может быть, особенно принципиально в данном случае, - то, о чем сказал Ганди: «Трус не способен проявлять любовь, это прерогатива храброго».

Смею думать, и решиться рассказывать о любви - тоже. А.Алланазаров решил. В повести история этого чувства происходит в трагической атмосфере эпохи. Идет гражданская война. Так называемое басмаческое движение мы привыкли рассматривать, с одной стороны, как, восстание огалтельных бандитов, лишенных каких-либо человеческих качеств. Между прочим, совсем недавно таким образом наша пресса изображала афганского душмана: звероподобная личность в чалме и с кинжалом в зубах. Такие, поражающие трусливое воображение мифы, куда как стойки и... опасны! Мы перестаем видеть человека в другом. И - в себе. Но это уже позже.

Я не отвлекся от «Дестана...». Эта мысль явно прочитывается в повести. Она - сначала, подтекст постепенно выходит на первый план:

«И вдруг - неуловимо мгновенный взмах руки женщины, как всплеск крыла большой птицы. Пощечина обожгла мне щеку. Тело мое так же мгновенно дернулось вперед - к обидчику, к ударившему меня! - а пальцы, не дожидаясь приказа, уже вцепились в плечи Айнабат, стиснули их, тряхнули, но тут же разжались: какие же они хрупкие, слабые плечи эти!

- Скотина! - невольно присев под моими руками, изогнувшись от боли, выкрикнула с ненавистью Айнабат. - Пошел вон! Какой из мужчин, оставшихся там, на поле боя, был хуже тебя?!».

Кого имеет в виду Айнабат? «Оставшиеся там, на поле боя», - басмачи. Они не «хуже» комсомольца? (Если перелистать, например, стихи 20-х годов, в них безапелляцион-

но утверждается противоположное убеждение: враг - мразь, слизняк, не человек и... вообще не мужчина!) - Разумеется, не стоит выводить философско - историческую концепцию из фразы героини повести, но... ее устами глаголет большая и тревожная истина: взглянуть на прошлое не предубежденным взглядом, но с сокровенно человеческой точки зрения. Хотя бы теперь. Трагическая судьба народа требует объективной правды для своего осмысления. Кому она может быть выгодна? Увы, такие вопросы задавались и прежде. Не совсем исчезли они и теперь, если даже не произносятся вслух. Правда же существует во имя общей справедливости, во имя жизни.

А.Алланазаров коснулся самого насущного, тронул струну нашего сегодняшнего сознания, которое не потерпит больше лжи в чем бы то ни было. Это, на мой взгляд, несомненная заявка на художественное открытие. Тем более, что автор уже и наметил принципиальный сюжет отношений, как они могут развиваться и развиваются между людьми.

«Я сжал зубы так, что заныли виски, замотал головой, замычал от оскорбления, как от боли и, чтобы не слышать больше ничего, бросился напролом через кусты, обдирая в кровь лицо о ветки».

Но то, что услышал герой, - главное. Услышим же и мы, читатели. В произведениях А.Алланазарова, будь то повесть или рассказ, непременно есть эта мерцающая точка - глубоко выстраданная мысль - образ, которая возникает, кажется, произвольно, будто бы неожиданно (признак настоящего искусства). А суть в том, что реальная жизнь, как художнически понимает и стремится раскрыть ее в живых характерах и картинах автор, начинает говорить сама. Это то самое, что: «тут не одно воспоминание, тут жизнь заговорила вновь». О чем, в частности, свидетельствует такое непосредственное

свойство прозы? Думаю, о поэтической основе творчества А.Алланазарова. О том идеале, какой неизбежно присутствует во всем написанном им: о вере в торжество добра и красоты в человеческой душе. Иначе чем же и жив человек? Нет, писатель не задает этот вопрос открытым текстом. Тем сильнее и пронзительнее он ощущается; чем невыразимее на бытовом языке. Да и то сказать: чтобы затеяться думе, родиться слову, прежде должно случиться что-то «вдруг». Например: «Я иду и смотрю на море, и вдруг вижу: по волнам бежит небольшая лодка под белым парусом. Откуда она взялась? Не пойму...

О чем я думал минуту назад? Не знаю, а теперь уже думаю о тетушке Амангуль. Все, о чем я думал прежде, теперь вдруг исчезло. Ее напоминала мне эта «лодочка».

Печальна и горька история матери, потерявшей на войне сына. Немало написано об этом. А.Алланазаров сказал по-своему. Без надрыва и без нажима, и какая же зияющая бездна печали разверзлась перед читателем:

«Долго она прожила потом, так долго, что устала от жизни... Тысячу новолуний пришлось ей увидеть! И ни разу никого она не обвинила в гибели сына. Думала: «Так решено было свыше. Провидение погасило жизнь моего Аганазара и, наверное, отдало его годы мне... Зачем?».

Не ждите ответа. Любой - самый, на первый взгляд, мудрый - не удовлетворит. И не в том суть. Главное, что человек, которому явился этот вопрос, уже другой: он будет стремиться жить чище и лучше.

И мнилось мне, достойному свободы,
Покорства слов и непокорства рек,
Что, словно дни, свои растратив годы,
Живу, чужой присваивая век.

Не потому ль других надежд на свете
Милей одна мне - умереть в чести.
Перед памятью погибших я в ответе,
Душеприказчик сгинувших в пути.

Это - Расул Гамзатов. Простая женщина и Поэт равны перед судьбой, если они оба - настоящие люди. Здесь есть о чем подумать всерьез.

«...А лодка вдруг развернулась и стала уходить от меня - в сторону куда-то, на запад, волны послушно бежали за нею следом. Скоро парус совсем затерялся среди облаков и белой пены. Море было пустынно, и сколько ни ждал я ее, всматриваясь вдаль, лодка под белым парусом так и не вернулась, не вспомнила обо мне».

Каким щемящим звуком завершается новелла - своеобразным реквием Матери.

А вот начало «Старика»:

«Теперь вдруг Курбан-мерген особенно остро почувствовал, что он соскучился по ней (пустыне - В. К.), что жить дальше, не побывав в песках, не сможет».

Не та ли это тема, что у поэта: «мы движемся к началу своему»? Похоже.

Но что-то и еще, как всегда у А.Алланазарова, должно было случиться. Оно и случилось - явление мальчика. «Глядя на него, Курбан ага вспоминал себя вот таким же малышом. О чем он думал, о чем мечтал в то время? Да о том же, о чем думает и мечтает сейчас вот этот постреленок. Почему в пустыне часто можно видеть огромные озера, но подойти к ним нельзя: ты к ним, а они - от тебя? Кто так тревожно ухает и стонет по ночам в песках? Почему шакалы кричат человеческими голосами? Может быть, они действительно были когда-то людьми, но сотворили много бед и подлостей и Аллах покарал их?»

Так смотреть на детство - награда за достойно прожитую жизнь, ибо страшно и стыдно бывает вспоминать прошлое;

- На всю жизнь, - одна из самых, может быть, драматических тем искусства. Каков-то итог, к какому неизбежно должен будет прийти герой, может оказаться опасным: жизнь прожита зря! Или, во всяком случае, не совсем так, - и тогда страшно отчаяние человека, проклятие судьбе, будто бы обманувшей его.

Урок Курбана-мергена - мудрость печали или печаль мудрости. Мысли, которые он выстрадал и которые-таки не ушли вместе с ним (их «подслушал» автор. Как: не был ли он тем самым мальчиком?), благодарность старого охотника жизни. Можно ли считать себя обездоленным, если вспомнилось как наяву: «...счастливо улыбаясь, спешился, стреножил ослика, пересадил жену к себе в седло и поскакал в Инжирли. Дни, когда видел он Сапаргуль среди цветов и буйных трав Бадхыза, когда приносила она из Инжирли свежую, прозрачную, как слеза воду, и кипятила чай из нее, ему запомнились как самые счастливые, какие-то блаженно-сказочные в его жизни. Эх, вернуть хотя бы один из этих деньков!».

Печален финал «Старика». Что ж, верный правде жизни, писатель не прибегает к фальшивому утешению. А это недешево стоит. И все же Курбан ага успел достойно проститься с самым верным и близким другом - пустыней.

Теперь удивлю читателя.

- Неужели он туркмен? - спросил о «старике» один русский писатель. Им был Юрий Трифонов. Что хотел сказать этим? Думаю, в образе героя новеллы он увидел образ Человека. Высшей оценки, конечно, не может быть. Не случайно «Старик» переведен на многие и многие языки народов нашей страны и мира.

Однако, скажу о национальной основе туркменского характера, каким он представляется мне из произведений Агагельды Алланазарова: это - правдивость и честь, благородство и целомудрие, доброта и мужество.

Кто-нибудь, возможно, не удержится от иронии: уж не кодекс ли нравственности иллюстрирует автор? Увы, понять такого человека нетрудно: страшновато верить, вот и разучились помаленьку, что есть на свете настоящие люди, есть же! Видеть и описывать их такими тоже рискованно - того и гляди, обвинят в идеализации, в романтизме и еще бог весть в чем.

Может быть, защитимся с помощью философа: «Теперь, когда повсюду в мире так много тяжелого, пришло самое время говорить о Надежде», - утверждал Фрэнсис Бэкон.

Смею думать, творчество А.Алланазарова - дестан о «прекрасном и яростном мире» - открывает перед читателем радостный горизонт мыслей и чувств.

Владимир КОРКИН,
критик, литературовед.
Москва

Газета «Туркменская искра» от августа года

OL EDEBIÝATYŇ ÝOKARSYNDAN INDI

*(Ýazyjy Agageldi Allanazarowyň eserlerini
okanymdan soňra dörän pikirler)*

Agageldiler bilen telim ýyl Aşgabadynyň ilersindäki «Nahalstroy» diýen ýerde goňşuçylykda ýaşan hem bolsak, men onuň döredijiligi bilen o diýen tanyş däl ekenim. Ýogsam, şol günler, şahyr goňşular Atamyrat Atabaýew, Nobatguly Rejebow, Kakabaý Gurbanmyradow, Agageldi Allanazarow, Oraz Ýagmyrow dagylar bolnup häli-şindi duşulardy. Goşgy okaşylardy, döredijilik barada söhbetler edilerdi. Şol söhbet, jedelleriň uly mekdep bolanlygy indi-indiler has aýdyň görünýär.

Ýanyoldaşym Atamyrat maňa hemişe deň-duşlarynyň döredijiligi barada pikir alşanymyzda, Agageldi barada ýarym degişme bilen: «Ol edebiýatyň üstüne ýokardan inen» diýerdi. Bu gürrüňiňem döremegine men Agageldiniň desantçy goşunynda gulluk edip, paraşýutly asmandan inip gezmegidir öýderdim. Şol döwürlerde onuň «Ýedi däne» atly desantçylar barada ýazan kitaby hem meniň elime düşüpdi. Ýöne näme sebäp bolanyny bilemok, o-da okalman soňa goýlan zatlaryň biri bolupdy. Şol döwürler «Agageldi çagalar üçin gowy goşgular döredýär. Ol «Goja» diýen bir gowy hekaýa ýazypdyr» diýip eşidenim hem ýadymda. Agageldiniň döredijiligi bilen men ýaňy-ýakynlarda, onuň eserlerini redaktirlemek miýesser bolanynda ymykly tanyşdym. Maňa ilki bilen onuň «Düwlen» romanyndaky nemes gyzy Bertanyň ykbaly onuň türkmen ýigidine bolan uly söýgüsi örän uly täsir etdi.

Dogrusy, Allanazarowyň eserlerine bolan «işdämi» hem şol açan eken. Şeýlelik bilen, onuň ýazan «Ojak» romanydyr powesti, nowellalary, hekaýalary meniň soňky döwürde halap okan eserlerim boldy. Bu bolsa meniň ýazyjynyň möwç urýan

tolkunly döredijilik ummanynda höwes bilen ýüzmegime sebäp boldy.

Agageldi Allanazarowyň eserleri hakda redaktor hökmünde özümdä galan täsiri bir söz bilen aýtmaly bolsa, oňa ussat ýazyjy diýip arkaýyn aýdyp bilerin. Sebäbi ol haýsy zat hakda bolsun, uly hakda bolsun, kiçi hakda bolsun, tapawudy ýok, näme hakda ýazsa-da, şol zady şu Watan, şu toprak, şu adamlar bilen bir bitewi zat hökmünde baglanyşdyryp bilýär. Bu onuň ussatlygyndan nyşan. Millilik — Agageldiniň ähli eserleriniň sütüni. Okap otyrkaň hemişe göz önünde türkmen ojagyna mahsus bolan birek-birek bilen mährem gatnaşyk, gaýyn bilen gelniň arasynda, gelin bilen ýüwürjiň arasynda, rysgal-döwletli ojagy özüniň abaý-syýasaty bilen, ugurtapyjy dili bilen aýlap oturan köpügören mährem enäniň keşbi, urşa giden agalarynyň yzynda bir maşgaladan erkek göbekliden ýeke özi galan ýetginjegiň mährem gelnejeleriniň göwünlerini göterjek bolup hozanaklap ýörüşi... juda täsir galdyrýar. Bu zatlar, gahrymanlar, goý, uly adamlar bolsun, çaga ýa ýetginjek bolsun, tapawudy ýok, olaryň diňe türkmenlerdigini, şu Watanyň, şu topragyň ogullardygyny görýärsin, guwanýarsyň. Senem özüňi şolaryň arasynda öz hossarlaryň arasynda ýaly duýýarsyň.

A.Allanazarowyň eserlerinde meni aýratyn haýran galdyran zat onuň beýan edýän wakalaryna juda beletligi. Ynha, seniň üçin gum-gukluk bolup, tebsiräp ýatan aňyrsy-bärsi görünmeýän Garagum çöli. Ýazyjy munuň her bir otuna-çöpüne «dil bitirip», belentli-pesli alaňlarynda çölüň ähli jandarlary bilen «dil tapyşyp», şeýle gyzykly ertekiler dünýäsini juda beletlik bilen janlandyrýar weli, hut şol ýere gidip ýaşaberesiň gelýär. Ýa bolmasa, uç-gyraksyz çyrypynyp ýatan deňiz hakda edil ynsan durmuşyny beýan edýän ýaly, birtopar wakalaryň içine girip, tebigatyň döreden ähli täsinlikleriniň biri-biri bilen aýrylmaz

baglanyşkyldygyny hut deňiz durmuşynda okyjynyň dünýäsini agdar-düňder edip beýan edýär.

Gözüetimi giň ýazyjynyň proza eserlerini redaktor hökmünde okamadyk bolanlygymda, onuň maňa şeýle ýakyn, şeýle mähriban bolup galan gahrymanlaryny hiç-haçan görmezdin. Şu gahrymanlar meniň üçin iň ýakyn adamlar bolup galdylar.

Türkmen ojagynyň mukaddesligi, türkmen ojagyndaky mährem gatnaşyk inçeden yzarlanyp, her bir gahryman öz hereketi bilen, ruhy bilen okyjyny terbiýeleýär. Çeper edebiýatyň esasy borjy bolsa, meger, şu bolsa gerek.

A.Allanazarowa çagalaryň bagtyna dörän şahyr hökmünde-de uly hormat goýulýar. Sebäbi onuň çagalar hakdaky goşgularynyň köpüsinde şol bir dogumlyja, bilesigeliji, batyrgaýja, kiçijikligine garamazdan şeýle namysjaň bir mähriban oglanjyk öz görüm-göreltesi bilen, mähremligi bilen, öz deň-duşlaryna göreltesi bilen okyjylaryň arasynda terbiýe mekdebini geçip ýör. Ol durmuşyň, tebigatyň ähli ajaýyplyklaryny, ähli syrlaryny özüçe görýär, özüçe şekillendirýär, özüçe açyp berýär. Meniň Agageldiniň ýazyjylyk bagtyna gözüm gidýär. Ol döredijilik babatda gürrüň edende, aňyrsy daşgynly derýa deýin, deňiz deýin joşup, daşyp, özünden çykmary bar. Agageldi Allanazarowyň döredijiligi bilen ýakyndan tanşyp, men hakyky zehine ak patanyň aňyrdan berlendigine göz ýetirdim. Sebäbi Hakdan halatly bolmasaň, döredijilikde beýle mynasybetli dünýäni döretmek aňsat däl.

Watana söýgüsini beýan edende biziň Türkmenistan Watanymyzdan başga ýerde şeýle ajaýyp ýurduň dünýäniň hiç ýerinde ýokdugyna, munuň ene-ata ýaly ýeke-täkdigine, hiç zat bilen çalşyp bolmajakdygyna diňe bir ynanmag-a däl, bu mähriban Watan seniň kalbyňda öňküdenem has beýgelyär.

Dogrudanam, çagalar hakdaky gowy goşgularyň diňe bir çagalara gowy täsir etmän, uly adamlary hem biparh goýmaýandygyny Agageldiniň goşgularynyň mysalynda görmek

bolýar. Çünki goşgularyň umumy ruhy sagdyn hem arassa, edil türkmeniň özi ýaly sähraýy hem mähirli. Şol bir wagtda-da islendik halkyň okyjylaryny oýlandyryp, haýran galdyryp biljek derejede.

Ýanýoldaşym şahyr Atamyrat Atabaýewiň «Agageldi edebiýatyň üstüne asmandan indi...» diýen gepiniň degişme däl-de hakykylygyna hem men Agageldiniň eserlerini redaktor bolup okanymdan soň göz ýetirdim.

Bibi ORAZDURDYÝEWA,
şahyr, redaktor.
Aşgabat, 2006 ý.

DÜWLEN MYSALYNDA DÜWLEN HAKYKATY

éD\ SERêDQV • oIQGIO GH
ýazylmagy zerur bolany üçin ýazylan eser)

(Zehinli türkmen ýazyjysy Agageldi Allazarowýň

© • ZÖÖU R DQÖD
ýagny «ebedilik jahan urşuna» syn-seljerme)

Ýok bolynça galmagaldyr bu dünýä.
Magtymguly.

SYNYMYZA GIRIŞ HÖKMÜNDE

Ýazmyrat Mämmmedi!

Ylymdar bolany üçin – uly taryhçy alym!

Zehinli bolany sebäpli – meşhur ýazyjy!

Akylly bolanyna görä – tanymal tankytçy!

Üşüklü bolşundan – ýaman ýiti adam!

Uzyndan gelen – syratly gerçek!

Nesilleriň (şol sanda meniňem) mugallymy hem-de halypasy!

Şundan gelenem, öz döwründe taryhylyk, edebi we şahsylyk nukdaýnazaryndan tutuş halk bilen bir hatarda, köp kişiniň, birnäçe ýazyjynyň (şol sanda meniňem) bahajygyny kesgitläň şahsyýet.

«Ösen» diýilýän tutuş Ýewropany alty ýüz ýyllap agzyna bakdyran beýik döwletiň şindiki akyl we ylym mirasdarlaryna: «Ýazmyrat mugallym, türkmende Siziň ýaly ylymdar hem düşünjeli adam-da barmydy?!» diýdiren türkmen!

Aramyzda wagty oguz Gojasy diýip atlandyryşym ýaly, hakykatdan-da, döwürimiziň Ulug Kişisi bolan kämil Şahsyýet!

Elbet, kä kimseler onuň syrly şahsyýetine, hakykatdan hem düşüňip bilmän, ýa ki, dürli sebäplere görä, düşüňmek islemän, bu Ulug Türkmen barada ýalňyş pikirde bolup bilerler. Hatda, nälaýyk sözleri-de aýdyp bilerler. Emma körüň görmeýänligi gökde Günüň ýoklugyny aňlatmaýar!

Şeýle şahsyýet bilen häzirki zaman dünýä edebiýatynyň görnükli wekili zehinli ýazyjy Agageldi Allanazarowyň galamyndan çykan badyna okyjy dälleri-de (külli-külsüz türkmeni) «ölemen» okyjysyna öwren... Daşynda «goh» baryny turzup, her bir türkmeniň kalbyna hem-de olaryň milli edebiýatynyň gaznasyna giren... Geçmişimizden gürrüň berip, häzirki zaman we geljek taryhymyzyň öňde-soňda saldamly eseri boljak «Ojak» romanyny tebsirläp **«Watannama»**, syn-makala ýazypdyk. Makalamyzda şeýle manyda hem pikirimizi beýan edipdik.

...«Ýazyjy Agageldi Allanazarowyň diňe bir «Ojagy» däl, onuň haýsy eseri bolsa bolsun, syn berenler, köplenç, birneme bärden gaýtdylar. Bu «kemterlik» diňe bir ýazyjy Agageldi Allanazarowyň eserlerine edilen synlar babatda däl, tutuş türkmen edebi tankydyna mahsus häsiýetdi. Nämüçin? Üçini... Onuň birnäçe sebäperi bar. Esasy meselesi bolsa, türkmen edebi tankydy, dünýä edebiýaty diýmänimizde-de, hatda, türkmen edebiýatynyň hem ösüş derejesinden yza galypdy. Aslynda welin, özüne öwredijilik mahsus bolany üçin, edebi tankyt edebiýatyň özünden elmydama öňde bolmalydy. Ýazyjy Agageldi Allanazarowyň döredijiligine syn edenler bolsa, köplenç, geçen asyryň ikinji ýarymynyň tankytçylarynyň usulynda we derejesinde gürlediler».

Halypam bilen ýazan syn-makalamyzda biz tankytçylaryň kemterliklerini käbir degerli diýen delillerimiziň üstü bilen düşündirmäge çalşypdyk. Emma bu kemterlikligiň esasy sebäbi...

Birewimiz – ýiti, birewimiz ýaman ýiti, birewimiziň zehinimiz Görogly begiň ata-babadan galan köne Köse weziriniň aýdyşyna görä: «eşegiň palanyndan-da galyň».

Birewimiz...

Ana, şol ýitileriň ýene biri bar. Oňa Atajan Tagan aga... diýilýär. «Men gowy eser ýazyp bilemok, emma ki, gowy eseri, baý, tanaýaryn-ha» diýşine, hem-ä nädogry, hemem dogry sözleýär. Çünki, özi zehinli ýazyjy bolşundan, üstesine-de edebiýatyň dünýä derejesinde ulug Mekdebini geçenliginden, Atajan Tagan aga gowy eser ýazybam bilýär, gowy eseri tanabam bilýär. Bu ýagdaýlar, elbetde, adamyň Ynsan hökmünde ýa-da tersine ynsanyň Adam hökmünde ululygyndan habar berýär. Emma Atajan Tagan aganyň Şahsyýet hökmünde ululygy ýokarda aýdyp geçenlerimiz bolan – zehin ululygyndan-da bir at boýny öňe saýlanýar. Ol ululygy Atajan Tagan aganyň gowy zada «gowy» diýip, onda-da il ortalayyn aýdyp bilýänligi. Ine, öz aýdyşyça, gowy eseri gaty gowy tanaýan, şahsyýet hökmünde-de ägirt bolan bu Kişi hem zehinli ýazyjymyz Agageldi Allanazarowyň «Düwlen» romany barada, Görogly begiň dogan badyna dünýä ýaň salyp gidişi ýaly, çap edilip ugrandan meşhurlyga eýe bolup baş~~Q~~© ~~Q~~ H~~G~~E~~D~~ W åX~~Q~~ Q~~D~~ M~~L~~Ö №4 (iýul-awgust) çykyş edip, tas dünýäde goh turzan beýik sözlerini aýtdy. Atajan Tagan aga bu meşhur makalasyny şeýle başlaýar: «*Türkmen ýazyjysy Agageldi Allanazarowyň döredijiligini hyýalynda başdan-aýak yzarlasam, rus edebiýatynyň romantizm akymynyň kerwenbaşylarynyň ELL: ä XNRZVNQň: «Daglaryň üstünden daglar görünýär» diýen ajaýyp şahyrana eseri ýadyma düşýär».*

Atajan Tagan aganyň özüne-de bir kyýam çalymdaş bolan : ä XNR~~ZNE~~ EH~~L~~ N 3Xşkin barada, ol etnek ýetginjek wagty: «Ýeňlen halypadan ýeňen şagirde...» diýen taryhy sözlerini aýdypdy. Şeýdibem, beýik Puşkin bilen bileje edebiýatyň taryhyna giripdi...

Atajan Tagan aga hem öz syn-makalasynda ähli döwürleriň edebiýat mugallymy bolup galan bu uly şahsyýetiň «*Daglaryň*

üstünden daglar görünýär» diýen beýik sözlerini sözbaşy edip alypdyr.

Hawa, «Daglaryň üstünden daglar görünýär!».

Goý, bu taryhy jümle öz iki asyrylyk ömründe edebiýata we edebiýaty döredýänlere dahylly SÖZLERDE nijembir gezek gaýtalanany bolsa bolubersin! Agageldi Allanazarowyň poeziýa barada söz açyp: «Bu gün onuň ady Nobatguly» diýşi ýaly, Gaýtalanýan zat her gezekde – Tazedir! Ýöne beýik söz (pikir) her gaýtalananda, kimi suratlandyryň bolsa, şol adamyň hem kiçi-girim şahsyýet dældigini kepillendirýändir! Gaty gadym zamanlarda aýdylan her bir beýik söz hem iň täze döwre degişli şahsyýet dogrusynda aýdylanda ILKINJI bolýar.

Atajan Tagan aganyň Agageldi Allanazarowyň «Düwlen» romany dogrusynda aýdan sözünüň şujagaz ýerine dykgat edeliň: *«Öndümlü işleýän uly ýazyjynyň kyrk ýylda döreden alty-ýedi jiltlik eserleri barada bir kiçjik makalanyň çäginde doly gürrüň etmek mümkin däl. Ýogsam Agageldi Allanazarowyň uruş mowzugyndan döreden «Ak ýelken», «Urşa giden adam», «Maňa meňzeş maýor», «Jaň sesi» ýaly özboluşly powestleriniň beren ýazyjylyk tejribesinden soň dörän ýene bir göwürümlü eseri «Düwlen» romany hem düýpli seljermäge mynasyp eser. Ony türkmen edebiýatynda dörän ILKINJI PSIHOLOGIK ROMAN hasaplaýaryn».*

Soňra, diňe bir türkmen edebiýatynyň däl, eýsem dünýä edebiýatynyň zehinli hem sowatly bilermenini hasap edilýän halypamyz Atajan Tagan aga ýene bir şeýle ildeşimiz Agageldi Allanazarowyň döredijiligini gysgaça derňäp ýazan öz syn-makalasynda ol barada göz giderlikli beýik we dürs aýdan pikirli sözlerini işbu ýokary notalarda jemleýär: *«Ussadyň ýaş dörediji nesillerimize nusga alarlyk öz ýazyjylyk mekdebini döredendigini hem aýratyn bellemek zerurdyr. Ol mekdep zehinli ýazyjy Agageldi Allanazarowyň edebiýatyň derejesini ýokary götermek üçin bitiren esasy işidir».*

Paýhasly kişileriň: «Zer gadyryny zergär biler» diýşi ýaly, Pyragy ussat aýtmyşlaýyn: «her naşydan kerem çykanok», uly adamlar barada laýykatly söz hem.

Düýp dereginde, adamyň beýnisiniň (öz funksiýasyny ýerine ýetirýän (akyl) böleginiň (bu dünýäde) işleýşi 40 prosentden ýokary dälmişin. Ýagny kimiňki 10, kimiňki 13, kimiňki 20, kimiňki...

Şu jähetten, her kimse öz hakylynyň prosentine görä pikir eder we pikiriniň ýaýlymyna laýyk gep gurar-da. Munuň üstesine-de (öňki döwürde bolşy ýaly), depäňdäki lowurdap duran çyra elektrik çyrasy däl-de, iküç köý bilen emele gelen we bir söý bilen emele gelen açgöz diýdimzorlaryň jenaýatynyň açylaryndan howatyrlý ýalp berýän gözleri bolsa...

Hawa, belli taryhçy we edebiýatçy hem-de türkmençi... Ýazmyrat mugallym bilen edebiýatyň görnükli wekilleriniň biri Agageldi Allanazarowyň meşhur eseri bolan «Ojak» romany dogrusynda tebsir ýazypdyk. Emma, ýöne, welin...

Agageldi Allanazarowyň Pikir mugjyzasynda şine ýaryp, Hyýal äleminde sulba gelen we Galam dükanynda kemal tapan hem-de ulug Taryhlardan akaba alyp, anyk Geljeklere tarap böreňläp barýan milli-adamzat ölçeqli eserleri barada düýpli seljeriş etmek üçin özümi-hä orta getirenden bolubam durandanam bolmaýyn welin, hatda Ýazmyrat Mämmedi ýaly döwrümüziziň ulug ylym we tejribe eýesi bolan alymlary hem ýeterlik däl eken. Hawa, ýazyjy Agageldi Allanazarowyň döredijilik dünýäsini seljermekden ötri:

taryhçy-edebiýatçy bolmak;
jemgyýetçi-edebiýatçy bolmak;
filosof-edebiýatçy bolmak;
psiholog-edebiýatçy bolmak;
mantlykçy-edebiýatçy bolmak;
hatda:

astronomik-edebiýatçy bolmak;
anatomik-edebiýatçy bolmak;
biolog-edebiýatçy bolmak;
fizik-edebiýatçy bolmak;
himik-edebiýatçy bolmak... hökmandan ekeni.

Ýazyjy Agageldi Allanazarowyň döredijilik dünýäsi o-bi gideniňkidenbaşgagurluşda, üýtgeşik usulda, özboluşly reňklerde, düregeý dem alyşda... Şondan ötri, şol gurluşa düşünmeseň, ol usuly seljermeseň, bu reňkleri saýgarmasaň, işbu dem alşa öýkeniňi sazlamasaň... elbetde, bärden gaýdaýarsyň. Kelle diýeniň Umumy hereket kanunynyň esasynda olary maddalara, malekulalara ýadro çenli dargadyp, zerrelere (çastisalara) üleşdirip öwrenip biljek seljerişhana-laboratoriýa bolmasa, has zerury hem üşük-intuisiýa (aň-akyl-üşük-ýitilik seljeriş ukybyň) pes bolsa, meseläniň asyl durkunyň ýan-golaýyna ýakynlap-da bilmejegiň düşnükli zad-a.

HAZAR MESELESİ

Maglumat

«...Hazar düwlenleriniň sany 1 000 000 (bir million) bolanlygyndan, gyrlyp, 100 000 (ýüz müň) sanysy, ýagny 10 prosenti galypdyr.

2006-njy ýylda Hazaryň Gazagystan kenaryndan 337 sany öli düwlen tapylypdyr.

Düwlenler Hazar deňzinde ýaşaýan ýeke-täk süýt emdiriji jandar bolup, olar deňizdäki dürli balyklar bilen iýmitlenýärler. Emma adamzadyň deňiz balyklaryny awlamaklary, esasan-da deňzi hapalamaklary netijesinde, Hazar düwlenleriniň ýaşaýyşlaryna garşy hut «jahan urşy» jar edilýär we alnyp barylýar. Gyrlan düwlenleriň organizminden toksinleriň, nebitiň... we başga-da jandaryň immunitet-goranyş ulgamyny

weýran ediji zäherli maddalaryň ençemesi tapyldy. Bu weýrançylygyň tebigatyň aňly-huşly mahlugy diýilýän Adamdan başga bir sebäpkäri ýokdur...

Hazar düwlenleri çagalaryny ösdürmek aladasy bilen baglylykda, ýylyň ýaz, tomus we güýz pasyllarynda deňziň ýalpak ýerleri bolan Eýran kenar ýakasynda ýaşaýarlar. Emma olar şol ýerlerde eýranly awçylaryň torlaryna-da düşýärler...

Umumy öýümiň tebigy sazlaşygynyň bir bölegi bolan, ondaky ornuna, hatda, doly düşünmeýän bu täsin jandarlarymyz özlerine hem-de özlerine zulum edýän akyllý-başly adamzatdan aman dileýärler. Hatda, olardan goraga mätäç.

(Daşary ýurt, hususan-da Eýran habar beriş çeşmelerinden).

Soňky 17 ýylda Kaspiý deňziniň suwy 80 sm. çekilipdir.

Metbugat materialyndan.

Düwlenler nämüçin köpçülikleýin gyrylýar?

Işbu (şu-bu) sowalyň jogabyny agtarmakdan ötri, Halallygyň uçursyz belent başyna hem-de Haramyň aýbygadym aşak pesligine nazar ugratmaly bolýarys. Halallygyň düýbi päklikden tutulan, Haramyňky... hapadan... ýa-da hapalanan. Düwlenleriň dünýäsi tämizlik – suw! Tebigaty arassalyk – ene süýdi bilen kemal tapan, dowamat ýaşayşy-da... Adam diýeniň hepdede bir ýola iki egninden suw syrykdyryp: «Arassa boldum» diýýän bolsa, düwlenleriň watany – suw! Düwlenler – adam däl, olar – hapada ýaşap bilmeýärler...

Adam diýeniň bir ýaman täsin ýaradylan mahluk bolar ekeni-ho-o-o-ow... «Dünýäniň syry-da» diýsek diýýändiris welinim, şu dünýä ýaradylyp, oňa iş bolup gelýänem-ä biri bardyr-ow, «adam» atly... Häý-hä-ä, özi-özüniň ganymydyr-a, häý...

Bataşy.

«Görmedim Gün astynda özümden beter pester...» diýýän Magtymguly ägirtiden gaýrylarymyz... şu aksiomany ykrar edýärismi?!

Çeper bolsun, ylmy bolsun, publisistik stilde bolsun... ýazylan eserler gahrymanlarynyň (adamlaryň) eden ýa-da edýän närseleri dogrusynda beýanat tapýandyrlar. Emma ýazyjy Agageldi Allanazarowyň «Düwlen» romany munuň tersine, adamlaryň etmeli, emma **etmeýän işleri dogrusynda!**

Adamlaryň bar başarnygynyň miwesi bolan – ömrüboýy edýän işlerine ýa-ha Haýyr ýa-da Şer wekilçilik edýär. «Düwlen» romany adam amallarynyň Şer tarapyňyň şerhi! Dogry, romanda adamlar, hatda başarmagy mümkin bolmadyk uly işiň hötdesinden gelip: Ikinji jahan urşunda Adamzadyň faşizm ýaly ägirt hem-de aýylganç duşmanyny ýeňmegi-de başaryrlar. Emma... ömürlük jahan urşunda... has uly hasap edýänleri, hakykatynda juda kiçijik närseler bolan – özlerinden ýeňilýärler (Ýeri gelende aýtsak, faşizmiň serdary Gitler: «Şeýle kysym adamlary atyp, ýok ediň! Çünki, olar jemgyýete ýükdürler» diýipdi...

Ine, «Düwlen» romanynyň annotasiýasy.

Ine, «Düwlen» romanynyň many-mazmunyny saklap duran sütüni, özeni!

«Düwleniň» mazmunyny bilen bolsak, indi eseri, önde biriniň aýdyşy ýaly «möçberimize görä» seljeräýmek galýar?

«Galan işe – gar ýagar» diýipdir türkmeniň akylly geçenlerinden biri. «Akylyň bolmasa, nakyla eýer» diýlenine diň salyp, geliň, «Düwleni» «möçberimize görä seljerjek bolalyň, eýse! Onda:

Umman derýa, amman-amman!

«Düwlen» romanynyň adynyň başky warianty «Umman derýa» ekeni. Bolýarmy?! Bolmanam durmaýan ýaly. Emma bu at ýiti üşüklü ýazyjyny kanagatlandyrmadyr. «Umman» – türkmeniň «aman» sözi bilen kökdeşem şekilli. «Aman» –

amanlyk, rahatlyk soramak, dat etmek. «Derýa» hem birnäçe türkí dillerde «deňiz» manysynda gelýär. Beýik Magtymguly ussat bolsa: «Üç essesi dälí derýa» diýende, «derýa»-deňizlerdenem geçip gidip, umman-okeanlary-da nazarda tutup gürleýär.

Diýmeli, «Düwleniň» owalbaşky adynyň manysynda ýazyjynyň gahrymanlary (adamzat) abyrsyz ummanyň gark ediji abyrsyz (aňysyz) gara güýjünden aman dileýär. «Bolmaýarmy!». Bolýan hem ýaly. Emma «bolýan hem ýaly...». «Bolýar» ýa-da «şap bolýar» däl. Bu bolsa, – «bolýar» bilen «bolmaýaryň» arasy.

Magtymguly ussat ýokarky setiriniň soňuny niçik dowam edýär?

Bir esse ýerde müň gowga...

Gör, bak, gowga –Ýerde ekeni. Ýer bolsa, adamyň ýaşaýan ýurdy. Diýmek, gowga adamyň ýaşaýan ýerinde, başgaça aýtsak: adam bar ýerinde ekeni. Mundan çykýan netije: gowganyň awtory – Adam!

Dogry, «käbir» kimseleriň ekezlenişip: «Muny bilmeýän barmy?!» diýäýmekleri gaty mümkindir. Muňa biziň jogabymyz: «Bardyr! Özem juda köpdür-ä!». Bilip, edýän bolsa, bilmeýäne görä-de mojuk. Ýagny – zalymlyk bolýar! Azlyk bolsa-da, bilmeýän – köpçülige häkimlik edýändir!

Şeýle soragçy «köpbilmiş» «kimselere» biz – garybyň bir sowaljagazymyzam bar. Bilýän bolsalar, nämüçin pitnesini bes edäýenoklar?! Etmezler! Çünki, pitne – olaryň häkimlik hem bol ýaşaýşynyň çeşmesi. Hatda, dünýämizde işbu pitne üstünden – eline pil almazdan, dünýäniň bar baýlygyna, eýeçilik edip, şonuň üstündenem dünýä diýen ýaly eýemsiräp oturan tutuş taýpa-da bar. Emma olar seniň-meniň boýnumyzda otyrlar. Boýnuňy sähel sapajak-supajak edäýseňem, özüňden bellänleriniň eli bilen ejiz ýeriňden tartyp oýnaýarlar. Onda-da gula gulçulyga girmeseň,

boýnuňy omrup taşlaýarlar... Deslapky dünýämiziň şindiki işbu hakykatynyň ýüzünden ser salyp görsek, «Düwleniň» deňziniň-de, özüniň hem, adasynyň-da, adamsynyňam... aýbygadym aýyplary aýyl-saýyl açylmaga duraýsalar gerek. Şundan ötri, «Ýazyp bolýanlygy üçin däl-de, ýazylmagy zerur bolany üçin ýazylan eser» diýşimize, synymyzyň sözbaşysynyň tap teýinde okyjymyza bir yşaratjagaz hem edipdik...

Eserdäki deňiz nämäni aňladýarka?

Elbet, işbu sowalyň jogaby ýaman aňsadam şekilli. Deňiz – howp! Özem gark edýänligini aňladýan gara güýjüň nyşany. Ýöne, – adamyň öz-özünü gark etmeginiň gutulgysyz howpuny aňladýan alamat. Deňziň prototipi – adamyň zalymlygy, onda-da hemme zada we şondan gelenem ÖZÜNE! Çünki, deňizde gaýykmydyr gämi ýa-da taýmyl, sal... beýleki – adam akylynyň önümi bilenräk gark bolman bolýar. Emma... adam nebsi, mundan gelip çykanam – nadanlygy ýa-da zalymlygy onuň akylynyň netijesini, hatda, akylyny-da ýeňlişe duçagär edýär...

Onda, ada nämäniň alamatyka?

Adamy?! Ada – adamzadyň özüniň özüne döredýän abysrsyz howpunyň, tap, dik ortasynda galan sähelçejik mukdardaky öýi! Ana, a:da näme!

Indi, romanyň adyny göterýän düwlen näme boldugy?

Düwlen – päklik!

Düwlen – halallyk!

Düwlen – ýaşayşyň sütüni!

Düwlen – dünýäniň saklanmasynyň şerti!

Düwlen – dünýäniň bozulmagynyň nyşany!

Düwlen – mekan...

Düwlen – adam...
Düwlen – Jahan urşy...
Düwlen – Gitler...
Düwlen – Stalin...
' Z OQ . ä XNRZ
Düwlen – Berta...
Düwlen –Balkan Çapakow.
Düwlen –Umman gyz.
Düwlen – biziň dünýämiz!
Düwlen – biz...

Düwlen mysalynda düwlen hakykat

Hakykat we pelsepe

Hakykat – bar we ýok zadyň dogrusy. Pelsepe bolsa, – pikir, ýagny barlygyň we ýoklugyň hakykatyna ýaradylyş we onuň durmuşdaky zerurlygy we orny jähetden aňýet nukdaýnazaryndan özüňçe çemeleşme.

Dünýä we halklar hem-de ýaşayşa bolan hukuk...

Adolf Gitler öz ýanyndan bulary «kanunlaşdyryp» kitap ýazdy. Şonda ol halklaryň taryhda we şu günde dünýäde «özlerini alyp barylaryna» syn edip, olar barada öz kesgitli «kararyny» kabul etdi. «Kararynda» ol Adam atanyň perzentlerini belli dünýä çelgisine görä, üçe böl-di:

1. Saýlama Millet.
2. Orta halklar.
3. Pes halklar.

Gitler «öz ýanyndan» üçe bölünen bu milletler dogrusynda «öz ýanyndan» şunuň ýaly «karar» hem «kabul etdi».

1. Beýik milletler eline pil alma:n, dünýäde dünýäni

dolandyryp, başgalar babatda çäklendirilmedik hukukdan peýdalanyp, aýyş we eşretde ýaşamaly.

2. Orta halklar – gul we gyrnaklara öwrülip, Beýik Milleti ekläp-saklamaly.

3. Pes halklar – Ynsanlyk mazmuny babatda ýaşamaga nämynasyplygy üçin, Ýer ýüzünden syrylyp-sürürilip, düýp-teýkary bilen ýok edilmeli...

Adolf soňra «öz ýanyndan» «kabul eden» bu «kararyny» «ylahylaşdyrdy» we ony, göýä diýersiň, «asman buýrugy» ýaly edip, özüni-de bu babatda «wezipelendirilen» serdar saýyp, tekepbirlik we äsgermezlik bilen oňa amal etmäge girişdi... Emma Adolf goltujagynyň aşagyndan öz «kabul eden» «kararyndaky» «Saýlama Milletiň» wezipesine eýýäm amal edip ýören bir kiçijik taýpany tapdy. Olaryň dünýä agalyk etmek baradaky «dildüwşük hatlaryny» hem ele saldy. Soňra ol bu kiçijik taýpany köki-damary bilen ýer ýüzünden sogrup taşlamaga buýruk berdi. Çünki, Adolfyň «Saýlama Millet» diýip, öňe çykarany bu taýpa däldi-de, özi başlyklaýyn öz neberesidi.

Şunlukda, derýadegşir goňşularynyň üstüne münlerçe dwiziýany düzýän – millionlarça adamly, toply-tophanaly nyzamly goşun sürüp barmak bilen, Adolf Gitler 1939-njy ýylda Jahan urşuny tutaşdyrdy... Tutuş Ýewropany eýeledi. Soňra Ýewraziýa – SSSR-ýe girdi. «Ähtiýalanlyk bilen...» diýdiler. Ýak-keý! Taryhboýy myrrylaryň pişesi halkyň göz-gulagyny gapmak bilen-ow! Özi uruş bolar-da, onuňam bir ähti-peýmany bolarmy?! Magtymguly aýdanokmy:

Uruş – ite ýa bir nadana ýagşy...

Uruş – Adama garşy hüjüm! Adama garşy hüjüm bolsa, adamçylyk kanunlaryny we düzgünleriniň basgylanmagy bilen başlanmazmy?!

Elbetde-le!

Hawa-la!..

Stalin bolsa...

Gitleriň agyrdan-agyr söweş tehnikasynyň önüni «dwiziýa-beýleki» hem diýip durma:n, halklaryň jesetleri bilen böwetläp saklady. Soňra-da, galan nesilleriň gazabyndan gorkusyna olara ugurdaş hem garşy, olaryň ünsüni sowujy çäre ulandy: urşa bagyşlap, läheňden-läheň mahabatlandyryjy ýadygärlikleri gurdurdy. Bu iş, elbetde, Adama garşy hüjüm edýän her bir jenaýatkär ýolbaşçynyň pirimidir.

«Adama garşy hüjüm» diýmek bolsa:

– dünýä, ýa ýurt derejesinde bolsun;

– goňsara çäkde bolsun;

– ikewiň arasynda bolsun (bolmasyn-la, welin...), – «Adama garşy hüjüm» diýmekdir. Görogly begiň Genjim kakasy aýdanokmy näme: «Ýylanyň ulusy-da bolmaz, kiçisi-de» diýip.

Şunlukda, jemläkgetmän, gysgaça aýtmaly bolsak, ussat ýazyjy Agageldi Allanazarow «Düwlen» eseri hem – «Adama garşy hüjüm», ýagny, adamyň adama garşy hüjümi barada. Bu gaty ýowuz kesgitleme: «Adamyň özüne garşy hüjümi» diýmek bolýar!

Elbetde-le!

Hawa-la!..

Biz bu pikirimizi sözbaşymyzyň yz ýanynda ýaý içinde «ebedilik jahan urşy» diýlen jümle arkaly aňlatmaga synanyşyk edipdik.

* * *

«Söýgüde hem, edil uruşdaky ýaly, hemme zat mümkindir».

(Nemes nakyly)

Ýazyjy «Düwleniň» başyna ýaňky nemis nakylyny gepbaşy edip alypdyr. Bu nemis nakyly birçak bir öwürümde ýazyp

goýberen, soňra, aýdylyşy ýaly, «metbugatlarda-da» birnäçe gezek çapam bolan bir ugurdaş goşgymy meniň hakydamda gozgady. Men bu goşgymy haçan çap bolup çykjagy-da, gulbendäniň öňden belli edilen, emma indi başyna geljek her hili günleri ýaly, biziň üçin uly bir syr bolan «Şygryrlar diwanymda» 257-nji goşgy edip ýerleşdiripdirin...

SÖÝGINIŇ JEŇDEN PARHY

*Söýgüde-de –
jeňdäki dek –
Başlar hüjüm-goranmakdan.
Ýeňiş diýmek – hüjüm etmek,
Ýeňiş diýmek – goranmak hem.*

*Uruş wagty «ejemçiler»
Taýagyny öň salýandyr.
Söýgüde-de
hüjümçiler
Goragçydan öň «ölyändir».*

*«Duşmanlaryň» des-deň ýeri –
Iki taýy deň gelyändir.
Ýeňileniň rüstemligi
Birnemejik soň gelyändir,*

*Ikisi bir «gala alar»,
Netijesi deňem munda.
Jeňden parhy: bagtly bolar –
Ýeňilen hem ýeňen munda.*

AşDEDW

QMVHQWDEU

«Düwleniň» başyndan ulurak bir parça okalyň.

(Agageldi Allanazarowyň «Düwlen» romanyna synymyzda eseriň özünden mysallary ulurak-ulurak şekilde almagy dogry tapdyk. Çünki, şeýle edilende, ýazyjynyň ussatlygyny ýüze çykarmakda (ýa tersine) synçyda has giň mümkinçilik döreýär).

«Mundan bary-ýogy ýarym ýyla golaý ozal hem, indi bireýýämden bäri gojalyk menzilini depeläp-torç edip ýören goja Balkan üçin dünýäniň gadyr-gymmaty hiçneneňsi däl. Onuň her aýda kempiri bilen alýan pensiýa hakynyň, mahal-mahal deňze tor taşlap, tutup alýan ownukly-irili balykdyr guşlarynyň hasabyna, gojalarça diýilýän şol birsydyrgyn aýlanyp duran gün-güzerany bardy.

Goja Balkan 1941-1945-nji ýyllaryň agyr söweşleriniň içinden geçen, onuň görer ýaly görgülerini birkemsiz gören, ýene-de bagty çüwüp, agyr ýitgiler çekilip gazanylan şanly Ýeňşe hem ýeten esgerleriň-de biridi.

Sowet goşunlary faşistleriň in soňky süreni bolan Berline zarba urýan günleri batalon komandiri kapitan Balkan Çapakow hem öz batalonynyň tanklary bilen şol agyr söweşlere garylyp-gatylyşyp ýören türkmen ýigitleriniň birisi bolupdy...

Onsuzam goja Balkan şükürli-kanagatly adamdy, beýle adamlaryň bolsa, aňsat kem zady bolmaýar, bolaýanda hem olar muny, yaşlar ýaly, şeýlebir ýiti duýup hem barmaýarlar.

Ýöne ýanynda höwriň, hyzmatyňa ýarap ýören kempiriň dagy bolanlygynda, onsoňam, ýaşlygyň, orta ýaşlaryňam bolmadyk ýerinde gojalyk hem şeýlebir oňuşmazça menzil-mesgenem däl ekeni. Goja munuň hut şeýledigine, baryp, birmahal öz mysalynda göz ýetiripdi.

Galyberse-de, ol indi ömrüniň soňuna çenli kempiri bilen özüniň şeýdip, çagalaryny özleriniň uçuryp goýberen guş-gumrularyna meňzedip ýaşaşyp ýörjekdiklerine, aýalynyň şol wagtky saglyk ýagdaýyndan, özüniň bar bolan gurbatyndan çen

tutup, ömrüniň aňyrsy diýilýän çägiň hem entek-entekler ýakyn dældigine ynanyp ýaşaýardy.

Emma, soň, görliüp oturylsa, ömrüň ol «dert» atly çägi şeýlebir uzakda hem däl ekeni».

Dert – derdiň açary...

Hawa, işbu beýanat birle:

a) «Düwlen» romanynyň baş meselesi;

b) eseriň baş gahrymany Balkan Çapakowyň hem «bäs derdi» birden çözlenip başlanýar.

Ömür derdi!

Görşümüz ýaly, eser batalon komandiri kapitan Balkan Çapakowyň – goja Balkan; we onuň ýanyoldaşy Ummanyň hem – Umman mama döwründen, ýagny birhiliräk geçen ömürleriniň soňundan başlanýar.

Göräýmäge, bularyň gün-güzerany hem-de hal-ahwallary, awtoryň aýdyşy ýaly, hiçneneň däl. Ogul ýerinde – ogul, gyz dereginde – gyz, agtyklar... elgaraz, ömrüň soňy islenişi ýaly.

...Umman mama derde duçagär bolýar.

...«Jaňňada» güýçli bir tebip gazak aýalyň barlygyny eşidip, onuň ondan-mundan salgyny alyp baran mahaly, Umman mamany gözden geçiren tebip aýal goja: igendi... «Aý, sen, türkmen, tüýs: «türkmeni dürtmeseň, duýmazlary» ekeniňiz-ä, şu wagta çenli nirede bolduň ahryy sen? Keýwanyňy öňräk getirseň bolmadymy, özüň-de bolsa, seniň golaýda, aýakýeter ýerde-de ýaşaýan ekeniň... Erkek garrasa, onuň mydary kempiri bilendir, heleý ýaşlykda-da gerekdir welin, ol gojalaňsoň has gerekdir. Heleýiň saglygynyň aladasyny etmek gerek, ol öläýse, görerin şonda, onsoň meni alaymasaň, saňa heleýem tapylmaz» diýip käýindi».

Adaty – tipiki ýagdaý. Emma... wakanyň yzynda, asla, adaty däl ýagdaýam bar.

... «*Tebip aýal şol ýeriň öziünde iki-üç sany ot-çöpden melhem ýasap berensoň, goja: kempirine deňizden düwlen tutup getirip, onuň bagryny gyzgynjagy bilen, gany doňmanka, birki gezek çigligine iýdirmegi, Hudaý: «Her derdiň dermanyňy: «Bendäm alsyn-ulansyn» diýip, onuň ýaşayan ýeriniň töwereginde bitirýändigini, töwerekde bolsa, näme kän, suw kän, deňiz bar, deňiz bar ýerde bolsa, düwleniň barlygyny aýdyp, oňa ýene-de bir em hem salgy berip goýberdi».*

Ine, şeýlelikde, hakykatdan-da, adaty däl bir ýagdaýda bularyň durmuşyna düwlen diýlen örän täsin bir jandar gelip goşulýar. Şeýlelikde, eýle bolýar, beýle bolýar, Goja Balkan deňizden düwlen awlamagyň ugruna çykýar. Meselem: romany ýadygärlik bir bina – monument diýsek, ine, şu ýere çenli ýazylany munuň tekiniň taýýarlaýyş işi diýip bolar. Şu ýerinden bolsa, eseriň – ýadygärliğin baş binasynyň gurluşygy başlanýar. Ýagny, düwlen meselesiniň orta gelmegi bilen, «Düwlen» romany başlanýar.

«Ýadygärlik bina», «gurluşyk»... diýenimizde, bularyň aýratynlygy bilen bagly bir ýagdaýyň hem üstünde durlup geçilse kem bolmaz.

Gurluşygyň başlanyşy hem hil-hil bolýar. Käbir desgalar baş **QD QEDQ EXXJXGIDIQ H UKQ UP HQHUI GIO**• şüklije her kimse-de binanyň nämä niýetlenilip gurulýanlygyny aňýar. Başga bir binalaryň başlanyşynda bolsa, şol bina gurlup, ýarpysyndan geçende-de onuň nä maksat bilen gurulýanlygy äşgär bolmaýar. Ýagny bina «syrly başlangyç» bilen başlanýar. Bularyň haýsysy haýyrly?! Bu soragyň iki hili jogaby-da öz jaýynda dogry bolup biler. Ýöne welin, her bir närise tä ki açyk-aýdyň boluş çäGINE çenli gyzyklydyr. Özi-de şeýlebir gyzgalaňly gyzyklydyr welinim... Bu gyzgalaňly gyzygy görmekçi bolsaňyz, öz durmuşyňyzda basmadyk ýeriňizden gözlägaýyň...

«Düwlen» romany hem okyjynyň ünsüni jemledýän, bile-sigeličiligini hetden aşyrýan, şunuň ýaly syrlyja gyzgalaňly gyzykdan başlanýar. Bu «syrly başlangyja» «Şükür bagşy» çeper filmindäki halklaryň «mukaddes» diýilýan duýgularyny oýnaý-oýnaý, gazaň köküni edip gelşine, «filosof-pelsepeçi bolup giden» bir hanyň leksikasy bilen aýtsag-a: «...ýamannäl». «Düwlen-iň» wakasynyň toslanan ýeri bolan balkanly garyndaşlarymyzyň şiwesinde gep urjagam bolsak: «gawuja...».

«Goja we deňiz»

Hawa, dünýä meşhur eserdäki ýaly, Goja Balkan hem ýalňyz özi deňze çykdy. Düwlen awuna.

Deňiz bolsa...

«Deňiz birki gün mundan öňem, duşan ärinden göwni bitmedik hyjuwly-hasratly gelne meňzäp, bir küpürsäp, çaykanyp, bolubilenini bolup alypdy. Gazap bilen syçraşyp asmana göterilýän dälibaş tolkunlar önlerinde gabat gelen zady gabşyryşdyryp, dünýä bilen tizden bellisini edäýjege meňzäpdiler.

Wagtal-wagtal, şeýdip, küpürsäp almak deňziň önünden gelýän belli häsiýetidi, has-da howada güýzüň dagy ysy peýda boldugy, bar onsoň, ýöne her gezegem ol apy-tupan bolup näçe kükrese-de, ýene-de bir hepde-bäş günden onuň özüni şol giňgöwürümlü ümsümlük adasynda atanlygy her gezek hakykat bolýardy. Deňziň häzir hut şol imi-salalygyň, şol gowulygyň gujagynda meýmiräp oturan pursadydy. Onuň üstünden akjymak-çalymtyl, tutup ige salaýmaly ala ýüň sapajyklar buruljyraşyp asmana göterilýärdiler.

Töwerege seredip, üns beren wagtyň, deňziň şol iki-üç günlükde gahar ugruna öz goparan harasady üçin töwerekden uýalyp, ýüze seretmäge utanyp, indi bolsa, özüniň ýaşyl ýapynjasyny dişläp, ýaşmak edinip, ýere gözläp, sülmüreyän gelne meňzeyärdi.

Goja bu pursady birde öz ýanyndan soňky döwürde ýoň bolan tar-tar edilip, öýleriň işiklerine tutulýan, oňa özboluşly gelşik berýän gapylyga meňzetse, ýene-de birde ony ummanyň öz töriünde syrlyar dünýäsini saklap oturan ymaratynyň boldan edilen tutusyna meňzetdi.

Şonda, onuň göwnüine indi ol tutynyň aňyrsyndan tizden egni yzynda süýrenip duran uzyn, ak ýatyş köýnekli, sary saçlaryny egnine seçeläp döken Berta, onuň şol Bertasy, aňyrdan sahna çykan ýaly, çykaýjak ýaly bolup duýuldy. Heniz-henizlerem Berta, şol biçäre Berta ol her gezek deňze çykyp, töwereginiň giňişligini alanda onuň ýadyna düşerdi...».

Ine-de, Berta!

Aslynda, Berta kim?

Berta – Agageldi Allanazarowyň täsin gahrymany. Berta – «Düwlen» romanynyň gurluş hem ideýa ýüküni aýal gerdeninde göterýän üýtgeşik obraz. Berta – Agageldi Allanazarowyň «Düwlen» romanyny türkmen proza edebiýatyndan silkip alyp, dünýä edebiýatyna gülçüldedip goýýan del we täsin obrazy. Romanda Berta bagyşlanan, ugurdaş sözbaşyly ýörite bölüm ýazylyp ýerleşdirilipdir. Emma... muňa garamazdan, näçe gyzykly bolsa-da, bertaly söhbedi, bolmanda, şüpülle bir gyra süýşürmeli bolýars. Çünki, biziň deslapky ýaşayan dünýämizde ähli zat, aýdylyşy ýaly, giňişlik we zaman çäklerinde hereket edýär. Berta bolsa – Ikinji jahan urşuna dahyllylykda şertleýin atlandyrylan Beýik Ýeňşiň «oljasy». Beýik Ýeňiş diýenimize deňiş hem heniz hiç wagt gutarmajak ýaly bolup görnen kän pidaly we muşakgatly agyr-agyr ýyllar ýatyr...

Oglan ahbeti, bu nähili beýle bolýar ahyry?! Millionlap adam-a: «Ýok bolsun faşizm!». «Gitlere ölüm!» diýip, nägehan urşuň lukmasy bolup gidip ýatyr. Türkmen ýazyjysy Agageldi Allanazarow bolsa, SSSR-iň hereket edýän söweşjeň goşunynyň

batalon komandiri kapitan Balkan Çapakowy Berta atly nemes gyzy bilen, tap, «Zöhre-Tahyr» edip ýör. Özem, Berlinde – duşmanyň soňky süreninde. Bu, heý, akyla sygjak zatmy?

Gepem hut şunda-da! Çünki, akyla sygýan zat – adaty bir zatdyr. Emma akyly giňeldýän zat, akyly ösdürýän zat, ylaýta-da, akyly haýrana goýýan zat... Ine, bu başga mesele! Biziň düşünjämize görä-hä, «dünýä edebiýatynyň derejesi» diýlip, ine, şunuň ýaly eserlere – adamzat durmuşy bilen bagly, akyla ýerleşmeýän şeýlekin uly meselelere akyla sygmajak derejede çözüti berip bilýän obrazly-pikirli eserlere aýdylýan bolsa gerek! Onsoňam, Berta – Gitleriň gyzy däl-ä. Ýöne, gerek bolsa, ol Gitleriň gyzy-da bolup bilerdi... Çünki, munda mesele kimiň pylankesiň çagalygynda däl-de, özüniň kimliginde! Bu barada bizden 5006 ýyl burun düýpbabamyz Oguz han: «Goýundan ak-da dogar, gara-da dogar» diýip, umumadamzat akylynyň we tejribesiniň çäklerinde mugtuna «akyl satyp» gitmänmi näme?! Bu ýerde, şondan ötri, Berta bilen Balkanyň obrazlaryna düşünmek üçin, düşünmesek-de, onuň Alyhezreti Söýginiň kanunsyz «kanunlaryna» gulak germek gerek. Sözümiziň şu ýerinde meşhur şahyrymyz Kerim Gurbannepesowyň belli eserinden:

Şygryma düşüner yşk ýükün çeken,

Çekmedikler ýitir öz eziz wagtyň –

diýen, söýgi we oňa bolan ynsan gatnaşyklary baradaky barypýatan şahyryna iki setirini pikirimizi delillendiriji mysal hökmünde getirip bolar. N.Şafor diýlen bize meňzeş biriniň aýdan sözi bolsa, pikirimizi ýaman laýyk tassyklaýar.

«Söýgi hakyky kämilligi gözlemeyär: has beteri-de, olardan gorkýan ýaly, oňa diňe öz döredýän hem oýlap tapýan kämillikleri gerek».

Söýginiň gymmaty barada gürrüň edenlerinde, hatda dünýäniň dürli ygtykatda bolan alymlarynyň hem dilleri birigýär.

Ylymda (edebiýatda-da, söýgüde hem – T.Ý.-B.) öz ýüzi bolmadyk kişi – gäminiň ýelkenine ýapyşan tozan ýalydyr, ýel öwüsse, ýelkeni galar, tozan bolsa tozar gider.

* * *

Yşky bar adam – kämil ynsandyr.

Jaleleddin Romy.

* * *

Şu ýerde, biziň pikirimizçe, bize degişli ýene bir esasy hem çaksyz uly mesele bar. Ol hem söýgi bolsun, gaýry bolsun, dogrusyny aýdyp başarmak bolsun gerek.

«Elbetde»-le!

«Hawa»-la!..

Diňe käbir adamlar näme hakynda pikir edýändigini erkin aýdyp bilýär. Galanlary beýle zadyň bolup biljegi hakynda pikir hem etmeýärler.

*Albert Eýnşteýn,
fizik, Nobel baýragynyň eýesi.*

«Ýeri gelendir-dä» diýip, umumy bähbit üçin, öz mümkinçiligimizden «hyýanatçylykly» peýdalanyp hem galaýaly.

«Söýgi – kispuly ýaly bir zatdyr ki, ol her halda hem saňa haýry deger, nogsany ýetmez».

Bataşy.

Dogrusyny dogry diýmeli bolsak, bu ýerde biziň bu sözlerimiz, häki bir, öňkini tebsirleme. Çünki, Balkan bilen Bertanyň arasyndaky söýgi gatnaşyklarynyň bolup-bolmajagyny Agageldi akganyň özi Bertanyň öz halkynyň atalar sözünü onuň ýandepderçesinden göçürmesinde aňry ýany bilen beýan edip bilipdir-ä:

«Söýgüde hem edil uruşdaky ýaly, hemme zat mümkindir».
(Nemes nakyly)

Munda meşhur Çingiz Aýtmadowyň belli Jemilesi hem bize mysal bolup biler. Ýazyjynyň «Jemile» eseriniň üstünde hem öz döwründe dünýä jarka ikä bölünipdi. Iň soňunda hem Jemile iki tarapa-da öz söýgüsiniň «dogrulygyny» ykrar etdirdi. Berta hem şeýlebir derejedäki täsin hem özboluşly obraz. Ýöne, dörediji adamyň şahsy hem-de döredijilik ykbaly köplenç onuň zehininiň derejesine görä beýik hem şowuna bolup-da durmaýar. Anyklap aýtsak, zehinsiz «ýazyjyda-ha», ol kim bolsa-da, döredijilik ykbaly, asla, bolmaýar. Beýle kimselerde: «Bu niçik ahwal?!» diýlişi ýaly, ýöne bir ahwal bolýar. Galplyga iň çydamsyz närseleriň ikisi-de onuň Alyhezretleri Söýgi bilen Edebiýat. Şu iki Gudrat zorluk ýa emel bilen başa barýan zat däl. Wagt hem bularyň Ýarany. Ol diýdimzor diýilýäniň derdi başyndan aşan badyna onuň galp garalamasyny birküç ýyldyz boýly çukura gömýär. Şunlukda, aňlara ornaşmadyk zat ýatda hem galmaýar...

Bu, elbetde, hak-hakykat bolany üçin, begençli ýagdaý. Emma zehin hem ykbal baradaky sazlaşygyň bişow bolýan ýerleri janköýer okyjyny dörediji adamyň özünden beter gynandyryr. Ýöne nätjek, okyjysyna, ýerli ýagdaýa, döwrüne, diýdimzorluga... görä bu bişowluk hem bolup bilýär. Ýöne munuňam köşeşdirýän ýeri bar. Ol hem: altynyň ýerde ýatany bilen zaýa bolmaýanlygy. Wagtyň bir gerdişinde-de bir zada ilteşip ýa-da üstüni ýel-suw açyp, ol ahyrda äşgäre çykýar. Ýazanda DÜNÝÄ DEREJESINDE oýlanýan zehindar türkmen ýazyjysy Agageldi Allanazarowyň «Düwlen» romanyny hem şeýle altyn eserleriň hatarynda goýmak bolar. Hawa, eseri ULY edýän zat, käbir galamtutarlarymyzyň «ediberşi» ýaly: taryhyň uly hadysasyna ýapyşandan bolup, kitabyň jilt sanyny köpeldip

gidip oturmakda däl. Ýa-da başga bir zehinli ýazyjynyň gymmatly tapyndysyny utanman, üstesine-de uýalman çilip, ony täzedan tapandan bolup, akyllysyrap çyrşan «diwana sarnamasynyň» on dokuz ýerinde... ulanyp, gaýtalap getirmegiň «suwuny çykarmakda-da däl. Eseriň gymmaty ikitabyň göwrümünde däl-de, gudratynda. Ýagny, onda goýulýan meseläniň, ondaky aýdylýan pikiriň, delliginde, terliginde, özboluşlylygynda, hümmetinde... Durmuşdaky, edebiýatdaky gadymdan gelşine, galyba öwrülip, «sakgaly» 80 sm ýeten pikirleriň «eňegini tämizlemekde»... Kän wagtlap birtaraplaýyn hem birsydyrgyn öwsüp duran şemalyň ugruny üýtgetmekde. Eseriň zamanlaryň çäklerini äsgermän bilşinde...

Proza, umuman-a çeper eserlerde, ylaýta-da, baş gahrymanlaryň dogup-dörän, ulalyp-ösen oba-şäherleri adaty ýer-ýurtlar bolmaly däl. Çünki, gahrymanlaryň tipleşdirilmeginden gaça durmak üçin, bu ýazylmadyk kanun ýöredilýär. Aslyýetinde-de, adamlaryň özleri ýaly, il-ile, ýurt-ýurda meňzeş däl-ä. Her ýeriniňem, ýene-de edil adamlar ýaly, öz gözelligi bolýar. Muny aýyl-saýyl etmedikdenem bir ýazyjy bolarmy!

Şu meňzeş dällik (originallyk) dogrusynda, «ýeri gelendir-dä» diýip, birki sany mysaljagaz getiräýsek, okyjy üçin-de gyzyksyz bolmaz-la diýdik.

Kimligi anyk ýadyma düşenok welin, grek filosoflarynyň biri bolsa gerek, bu barada aýdan timsally sözi ýadyma düşýär. Manysy şeýle: «Belent ýere çykyp, bir halta ownuk samany başaşak silkseň, ownujak samanlar al howada gaýyşyp, ýere gaýdarlar. Emma ne howada gelýärkäler, ne-de ýerde ýatyrkalar şol külke samanlaryň ikisi biri-birine bús-bütün deňje bolup bilmezler. Goý, sähelçe bolsun, emma tapawut bolar».

Indi başga bir musulman alymyň ýaradylyşyň bu meňzeş bolmazlygy (originallygy) barada aýdan juda täsin sözi. Manysy şeýle: «Dünýä döredilip, Ýer ýüzüne ýagdyrylan garlaryň iki ýyldyzjygy bir-birine doly meňzeş däl».

Inelekin, görüp otursak, gaýtalanmazlyk (originallyk) Ýaradyjynyň dünýäni düzmekdäki DEŇAGRAMLYK kanuna laýyklykda, düşüňänlere Özünden nyşan berýän, göz edýän gudrat-keremi eken. Hazar deňziniň adalarynyň birinde ýerleşýän «Balykçy» obasy hem dünýäniň diýmänimizde-de, Türkmenistanyň gaýry obalaryndan üýtgeşik bir özboluşly oba. Çar köşesini özüne asmanyň reňkini ornaşdyran uly suw tutýan bu Ogurjaly atlandyrylýan ada oba bu günlerde «Düwlen» romanynyň baş gahrymanlary Balkan bilen Ummanyň, adatça, gadyry bilinmeýän, ýöne ömürleriniň iň gymmatly döwri bolan ýaşlygy geçen ýeri! Geçmişde, kim bilýär, Çingiz hanyň hopukdyryjy wagşy güýjüniň önünde durup bilmedik, emma ondan her babatda telim esse kuwwatly bolan Horezm şalygynyň pöwhe patyşasy Muhammet şanyň ýurduny äpberip, gaçyp gelşine, özüni atyp, uly taryhy ýalňyşyny «düzedenden» bolup, – şalyk täjini gaýratly ogly Jelaletdin Meňburun Türkmeniň başyna sanjyp, soňra-da mergi keselinden atsyz-sorsuz ölüp-ýitip giden adasydyr. Kim bilýär!

«Balykçy» obasynda Ummanyň daýy topary, esasanam, Şirwan mamanyň neberesi hökmünde tanalardy. Aýdyşlaryna görä, bu adyň döremegine öňräkki döwürleriň birinde bolan güýçli deňiz harasady sebäp bolupdyr. Döw ýaly-döw ýaly äpet uly tolkunlar döräp, ol Ogurjaly adasyny gujaklap, ony ýeňsä – kenara äkidip, pylçap urarly görnüpdür. Ýat gämini hem şol gezek hut şol tolkunlar getirenmiş. «Gämi» diýere ol gämi hem dälmiş, tolkunlar zyňşyp-gapysyp, onuň süňňünden derek goýmandyrlar. Deregi dagan gämiden Ogurjala diňe onuň sala meňzeş bir bölegi gelip düşüpdür. Şol sal-gäminiň üstünde hem bir goja kişi bilen on dört-on baş ýaşlaryndaky bir gyz maşgala bar eken. Ogurjalylar betbagtçylyga uçranlara hossar çykyp, olary öz aralaryna goşup, öz biri-birlerine öwürüpdürler.

Olar şonda özleriniñ şirwanlydyklaryny, gämileriniñ hem şol Şirwan ýurduna degişli bolandygyny gürrüň beripdirler. Soňra şol şirwanly gyza adada ýaşayan bir ýigit öýlenipdir. Şirwan gyzy öz goşulyşan ýigidine soňra birkyýama özüne, ýene bir-de adamsy – ýigide çalym edip duran oguldyr gyzlaryň birnäçesini öndürüp-ösdürip beripdir.

Bu öwrede: «Garalyberseň, – saryýagyz düýeji gyzyna öýlen, agaryberseň, – garaýagyzdan gelen şirwan gyzyna öýlen. Ana, şonda öňki özüne mahsus syrdam-sypaty saklarsyň» diýen gep hem hut şol döwürlerde döräpdir.

Ol hadysadan bäri indi esli wagt geçen hem bolsa, Şirwan mama diýip at alan dogumly, görmegeý aýalyň keşbi indi onuň agtyk, çowluk, ýuwluk, gowluk bolup ýaýrap dowam edýän neslinde ýaşady.

Gartagan aga bilen Umman gyzyň ejesi hem şol belli Şirwan mamanyň bir oglundan ýaýran çowluklarydy. Şonuň üçinem, Gartagan aganyň adyny oba, köplenç, onuň şirwanly mamasy bilen baglap, Şirwan obasowet diýip tutardylar.

Umman hem öz görk-görmegi, dogumlylygy, edenliligi bilen şo-ol özüniň geçmişdäki Şirwan mamasyny ýada salýan nebereleriniň biridi».

Umman gyz, ýetginjek Balkan, uruş...

Toýdan – topukçalar

Klasdaşlar Umman gyz bilen Balkan bedenlerinde garmon gaýnaýan döwürleri... bir-birege melul-mätäç bolşup, sözden düşnükli «gürleýän» göz gudraty arkaly düşünişýärler. Ahwallaryny käbir hereketleri arkaly hem tassyklaýarlar. Gün dogar çaglarynda kalplarda gozgalaň gopýar. Şu gozgalaňy ýatyrmak üçinem... Günbatarda uruş turýar. Romanyň işbu wakalaryny öz beýan ediş tärimize eýerip, romandan alnan «toýdan – topukçalar» arkaly «gurama» ýasaýsak, okyjymyz üçin pikirimiz has aýdyň we gyzykly bolsa gerek.

«...Uruş başlanan günleri Balkan eýýäm çagalykdan saýlanyp, on ýedini dolduryp ýören ýigitdi. Onuň obadan Krasnowodskä gelip, agasynyň öýünde bolup, gämi mehanigini taýýarlaýan tehnikumda okap ýörenine eýýäm üç ýyl dolup barýardy».

* * *

«Balkan okuwyny tamamlap, Krasnowodsk gämi duralgasyna degişli gämileriň birine kömekçi ussa edilip işe bellenen günleri heniz işe başlamazyndan bir hepde-on gün öň ýene-de ol oba ejesi bilen görme-görşe geldi».

* * *

«...Umman gyzyň özüne göwünlidigini ol indi bireýýämden bäri syzýardy. Şu gezeg-ä obadan gidende, gezip-okap ýören ýerinde hem Balkan Ummany öňkülerinden has köp ýatlapdy. Onuň adaty klasdaş gyz bolmakdan özüne has ýakyn adamlaryň biri bolup barýanyňyň hem pikirini edipdi.

Aňyrdan gelýärkä hem ol özüniň oba barýanyňy ýatlap, ol ýerde Umman gyzyň barlygyny, oňa şu gezek amat tapyp, öz hyrydarlygyny mälim etmek barada ýakymly pikirler oýlanyp, kalbyna ynamdyr höwes tolkunlaryny ýaýrada-ýaýrada gelýärdi.

Barybir, Balkan ýene-de tä dolanmaly gününe çenli Ummana duşaryn, ondan ösdüren gepiniň jogabyny soraryn, o-da: «Beýle zat ýokdur-la, oglan...» diýip, gaýynöýüniň bosagasyndan ilkinji ätlän gelne meňzäp, özüne uýatly, tolgunyp seredip, öz garagollugy üçin gelinlerçe ötünç sorar diýip, göwün ýüwürdip gezse-de, telim günüň içinde oňa hiç ýerde duşmak miýesser etmedi. Göýä, Umman gyz indi özüniň şol ile ýaýan gürrüňinden utanyp, Balkana görünmän, bukulyp ýören ýalydy.

Balkan yzyna - şähere gaýdyp barýan günü özüniň bir salymam bolsa Ummany görmese, gidip bilmejegini düşündi».

* * *

«...Ummandyr Balkanyň nazarlary biri-birleri bilen kaklyşan mahaly, olaryň ikisem tolgunyşyp, gyzaryşyp-bozaryşyp, soňundanam öz kalplarynda gopan harasady töwerekde duran beýleki adamlardan gizlemäge çalşyp, nazarlaryny başga-başga ýerlerde gezdiren bolşup, oňaýsyz bir ýagdaýa düşdüler.

Balkan, elbetde, pikirinde Ummanyň soralmadyk sprawkany toslap ýazyp, ugur tapyp, özüni ugratmaga bahana arap geleni üçin, ýetişen uly gyza hiç bir hilesiz kimdir biriniň oglunyň yzyndan beýdip elewräp gelmegiň aňsat däldigini, bu ýere ony özüne bolan gyz yhlasynyň, höwes-duýgusynyň elewredip getirenini ýatlap, minnetdar boldy.

Hemme zat eýýäm belli bolupdy. Umman gyz özüniň bu hereketleri bilen özüniň söz bilen aýdasy gelen zatlarynyň barysyny aýdyp, kalbynyň haýsy perdeden gopýanlygyny mälim edipdi».

* * *

Işbu (şu-bu) hereketler nämäni aňladýardy?!

Ýetginjek Balkanyň şu-bu hereketleri boý gyz çykan Ummana Balkan bilen baglylykda aýratyn HUKUK berýärdi. Hawa, indi Umman gyzyň Balkanyň üstünde HAKY bardy. Kimdir biriniň üstünde haky bolanyň şol hakyny goramaga hem haky bardyr-la! Indi Umman gyz bagtlydy!..

* * *

«Balkanyň hä diýmän oba dolanyp gelmek arzuwy welin, wagty bilen hasyl bolmady. Ol heniz balykçy gämisinde işläp başlap-başlamanka-da, köpleriň garaşmadyk, dünýäniň süňňüne sarsgyn beren uruş başlandy».

Berta

Hawa, Sowet goşunlarynyň hatarynda Germaniýa girmekleri we ol ýerde birneme saklanmaklary netijesinde, tankçylar

polkunyn batalon komandiri kapitan Balkan Çapakowyn nemes gyzy Berta bilen soňra yzy ula ýazyp giden tanyşlygy ýüz berýär.

* * *

«...Sowet goşunlarynyň serkerdeleri öz ýeňişlerini özgelere ellerinden aldyrmazlyk üçin, Berliniň daşyny goşun bilen halkalamaly diýen netijä gelipdiler.

Balkan dagynyň tankçylar polky hem şonda Berlin söweşinden yza çekilen goşun bölümleriniň biridi. Olar şol günüň özünde Berliniň daşyndan aýlanyp, onuň 75 kilometr ýeňsesinde öz salgy berlen orunlaryny eýelediler.

Balkanyň öz batalony bilen eýelemeli diýlen ýer heniz top oky düşmedik, adaty nemes ussatlygy bilen sünnälenip gurlan şäherçeleriň birisi eken».

* * *

«...Tizden esgerleriň adaty bolmadyk ümsümlige, töwerekdäki abadançylyga, gün-günden täsiri artyp, gül-gunça öwrülip barýan ýakymly ýaza, gapdaldan özlerini biraz müýnli, biraz höwesli synlaýan gyz-gelinleriň nazaryna öwrenişip, imrinişip ugrandyklary belli bolup ugrady. Indi göwünler söýgi küýseýärdi».

* * *

«Telim ýyllardan bäri uruş ýollaryny söküp, ýolda bolup, zenan mähriniň nämedigini hem unudyberen, ony ýatlamaga mümkinçiligi hem bolmadyk esgerlere nemes gelin-gyzlary bu günler özleriniň galgyn göwüsleri, hyjuwly-hyrydar balkyldaýan owadan gözleri bilen lezzetli söýgi oýunlaryny ýatladýardylar».

* * *

«Balkan Bertany ilkinji gezek öz syýasy işler baradaky orunbasary kapitan Astahowyn ýörite wagtyhoşluk üçin taýýarlan oturylyşygynda gördi».

* * *

«Balkan, endigine görä, ertir ýene-de ir oýandy. Berta henizem şol uzakly gije torç edilen iki adamlyk giňiş düşegin üstünde dünýäden bihabar süýji ukuda ýatyrdy».

* * *

«Balkandyr Berta bu ýere gelip, üç-dört aý ýaşap-ýaşamankalar olaryň ilkinji perzentleri dünýä indi».

Dogduk diýara dolanmak

Urşa sopbaş giden Balkan bir maşgala: är-aýal hem-de Elman jan atly ogul bäbek, üstesine-de alty ýyl bogaz bolan Dünýäniň bar yerinden gan syrykdyryp, ahyrda dogan Ýeňiş bilen dogduk diýary Ogurjaly atlandyrylýan ada: «Balykçy» obasyna dolanyp gelýär.

Ganly uruş düşüp, arasy üzülen rahat durmuş ýene rowana gelýär.

«...Berta bilen Balkanyň ejesiniň gatnaşygy hem «gaýyn-gelniň topragy bir ýerden» diýleni bolupdy. Ilkinji duşan günlerinden olaryň bir-birini sulhy alypdy. Otaga agtyk, ogul, gelin... bilen bagly öz bagtyna guwanyp, doýup bilenokdy. Bularyň hersi oňa özüçe mähribandy, gadyrdandy. Berta gaýynenesinden ürch edip türkmen edim-gylymlaryny, türkmen dilini öwrenýärdi, ol Balkan bilen türkmen dilinde gürleşip, oňa türkmen gelin bolup bermegi diýseň arzuw edýärdi. Balkanyň gelnejesiniň tikip geýdiren uzyn etekli köýnegem oňa halys gelşip durdy».

* * *

Balkan hem urşuň ön ýanynda edinen gämiçi hünärinde Baku, Astrahan, Mahaçkala... diýmän ýüzüp ýör.

Bir gezegem ol Astrahanda düşlänlerinde, Berta niýetläp, şol ýeriň taryply sütükli, ak ýaglygyny satyn alýar. Beýle gowy ak ýaglygy atynyp, Bertanyň begenjegini ýatlan mahaly, bu pursat Balkan üçinem diýseň ýakymly bolýar. Emma... birdenkä garaşylmadyk ýagdaý ýüze çykýar. Krasnowodskä gelip, gämiden

düşüp baryarka Balkanyň cemedanynyň ilgençegi açylyp, goş-golamy, şol sanda Berta niýetläp alan sowgatlyk ýaglygy-da suwa dökülip, deňziň düýbüne ýok bolup gidýär. Balkan muňa gynanmak-gynanýar. Öýlerine gelende bolsa...

«...Balkan öýlerine gelensoň bolsa, indi ol ýaglygyň, asla, geregem däl ekenligini bildi. Ol gelende öýleri deňze balyk tutmaga gidip, gark bolan Bertanyň ýasyny tutup otyrды. Berta göwrelidi, ol ýene çaga garaşýardy, özi-de ol, öz çagalygyndaky ýaly, pişigi bilen oýnaşyp oturan mele saçlyja mähriban gyzjagazyň arzuwyny edýärdi».

* * *

Okyjy – köpçülik, galamgär – ýeke. Köp bilen sag adam däl, däli oýun edipdir. Şonuň üçinem, ýazyjy bolsun, tankytçy bolsun, herne okyjydan pesdir. Aşak – oklanýar, ýokaryk – hödürlenýär. Şundan ötri, dörediji adam öz eserini, haýsy maksat bilen bolsa bolsun, halka – okyja hödürleýändir. Işbu laýykatlykdan ugur alyp, men hem köpçülik bolan okyjylara ýüzlenmek isleýärin.

Eziz okyjy!

Men ýöräp oýlanyp, durup pikirlenip, ýatyp ýazyp, oturyp ýazyp, türkmen edebiýatynyň üýtgeşik bir eseri bolan «Düwleniň» derňewinde Saňa sözümi düşündirip biläýen bolsadym... Bu daşy çylşyrymly, içi galagoply eseriň öz durmuşlarynda dogry hem-de ýalňyş hereket edýän gahrymanlarynyň agyr täleýlerine bolan gynanjym, belket, biraz egsilse-de egsilerdem. Men, eziz okyjy, Seniň düşbüligiňe bil baglap, herniçik, şeýle netijä gelmek isledim. Şundan ötri, Saňa sorag beresim geldi. Eger-de bu gyzykly eser edil şu ýerde gutaraýan bolanlygynda nähili bolardyka? Meniň pikirimçe-hä, bolmanam durmazdy. Çünki, şu ýagdaýda-da eser edebiýat ylmynyň özünden edýän talaplaryny ödeýär. Okyjy üçin özbaşdak pikirlenip, oýlanyp, özüçe netije çykarmaga-da mesele ýeterlik.

- Emma, ýazyjy?!
- Ýazyjy ylalaşmaz. Gaharlanaýmagam ahmal. Men Agageldi Allanazarow biraz belet. Ol gaharlanmasa gowy.
- Näme üçin ylalaşmaz? Sebäbi!
- Sebäbi, ýazyjynyň şuna çenli ýazany eseriniň galanja bölegi üçin giriş şekilli bir zat.
- Dogry. Çünki, romanyň düwlenler ýaly düwlen syry eseriň galanja böleginde saklanýar.
- Şol syryň açary hem.
- Dogry.
- «Dogry» bolsa, romanyň galanja bölegine, ýagny açaryna geçeli!

* * *

«Bertanyň gark bolanyňa bir ýyl geçensoň, Ummanyň gyz halyna «telpegi agana» durmuşa çykanyny adamlar onuň boý ýigide durmuşa çykmalý halynyň bolanlygyna seretmezden, Balkana durmuşa çykmagyny, şol nemes gyzy-türkmen gelni Bertanyň gark bolmagynda müýni bolany üçin, şonuň ornuny tutmaga onuň kalbynda talap bolandygyna ynandylar. Şeýle-de, onuň öz zenan mähri bilen Bertanyň ýetim galan oguljygyny ýetimsiretmezligini isläpdiler».

* * *

«...Goja şeýle-de deňze çyksa, onuň bilen ikiçäk galsa, özüni ýene-de Berta bilen duşurjagyny bilýärdi.

Balkan öňem onuň bilen gämide bir ýerden bir ýere ýüzüp gelýärkä, kapitan bolup, töweregini synlap durka hem köp duşuşypdy, özi-de Berta her gezek gäminiň önündäki, onuň badyna çolaşýan tolkunlaryň arasyndan: «Ine, men!» diýýän ýaly, gernip, ýokary göterilerdi. Egninde-de hemişe onuň şol, Balkana ilki duşandaky uzyn toý köýnegidir».

Jan – jana gurban

Gör-ä bu bolýan zatlary!

Bir janyň ýaşamagy üçin, oňa başga bir janyň lukma bolmagy zerur!

Bir janyň ýaşamagy üçin, oňa başga bir janyň em bolmagy derkar!

Bir janyň ýaşamagy üçin, oňa başga bir janyň geým bolmagy gerek!

We ş.m..., ş.m...

Ýeri, sen bu zatlara näme diýersiň?!

Sen näme diýseň diýiber. Ýöne seniň bir (ýa-da ýüz, mün...) zat diýeniň bilen bu düzgün üýtgäyenok!

Ýöne, saňa pelsepe gerekmi? Gerek bolsa, gel, ynha, saňa pelsepe!

Sen «Hakykat gözleýärmişin» diýdiler-le. Gel, hakykat gerek bolsa! Honha, düwlen bolup düwölüp ýatyr şol hakykat – «Düwleniň» düwleninde! Özem, ýerde-suwda hereket edýär! Özem, şu şeýlekin bir täsinje hakykatdyr welinim, sen şu ýere, isle, Magtymgulynyň goşgusyny goý, isle, Zelililiniň, isleme, Seydiniň... hakykat bolar durar. Inelekin, «Düwlen» romanam şul! Sen şu jaýa, mysal üçin, nakyllardan goý-da göräý, hiç sowa düşmez, dos-dogry geläyer. Meselem: «Ýakma, – bişersiň, gazma, – düşersiň...». Özem, işbu (şu-bu) hakykat şeýlekin bir täsinje hakykatdyr: hem gönüdir, hem gyşykdyr, ýöne, tegelegiň içinde. Tegelege düşene bolsa, ondan sypma ýokdur! Ýer şary ýaly-da: öwsüp giden ýelleriň, öwrülip gelşi kysmy. Dagy nirä gitsin: tegelege düşene ondan sypma ýog-a! Ýagşylygam şu kysmy, ýamanlygam şütüki... Tezekden monjuk gözlejek bolmak nämä gerek, «tegelek»-«togalak» – ikisem bir zad-a!

Umman mamany diýjekmi?! Düýn onuň ýaşamagy ötri – özüniňki ýaly bir janyň pida bolmagy wajypdy. Bu gün oňa düwlen hökman. Elgaraz, bir janyň bar bolmagy üçin, başga bir janyň ýok bolmagy şert-dä!

Onda, Murtlaryňky näme?! Pida bolanlar kyrk million diýýärler, altmyş million... diýýärler. Ikisem – adam sürdi, ikisem – adam gyrdy... Bu oýunjagazlaryň ady – «uruş», hakykaty «gyrlyş»! Umman gyzyň eli hem içi çagaly Bertany öldürmekçi bolşunyňam ady «uruş», – gaty kürek bilen bir naçaryň dik depesinden u r u ş!

– Onda, Gitler bolmasa-da, adam uruşsyz oňjak däl-dä!

– Gitler – bir söz. Özem – adam. Onuň bir harpyny aýranyň bilenem manysy üýtgänok.

– Görogly beg Türkmen aýtmanmy: «Menem bu urşy itden öwrendim» diýip.

– Aýdypdyr özün-ä.

– Magtymgulam aýtmanmy: «Uruş – ite ýa bir nadana ýagşy» diýip?!

– Aýdypdyr özün-ä. Hälem aýtdyň. Ýöne, munda biri – urýar, beýlekisi – urulýar, onda, bu ikarada Balkan Çapakowyňky name?!

– Hä, Çapakowmy?! Wä, şonam bilenok, şonam bilenok!.. Çapakow – «(el) çarpmak» diýlen ýaly bir zat-da! Gitlere-de el oD\$GQDU6WQH GH%UHQ ZHGH d DSDNRZ± KID\ň obrazy! Halk – iş guraly! Sen Çapakowyň hereketine üns ber: «ölene»-de gompuldap ýören – Çapakow, öldürjege-de loňkuldap ýören – Çapakow. Özem ikisinde-de – janyňy orta goýup!..

– Bä, onda, içi mygyllym balykly umman ýaly, «Düwlen» romanynyň içiniňem gepi köp-ow!

– Ummanyň içinde diňe bir balyk däl, düwlenem bardyr...

– Bar, bar. Ýylanam bar, başga-da... Ýöne, biz Çapakowy nirde galdyrdyk?

– Deňizde.

– Umman mama-da oňa garaşýandyr.

– Garaşýandyr. Ýöne oňa deňizde-de garaşýan bar-da...

«Düwleniň» düwünçegi

Pygamberimiz (saw) sahabalary bilen Bedir urşundan gaýdyp gelýärkä, Medine şäheri görnende aýdan Hadysynyň manysy:

– Indi biz kiçi uruşdan çykyp, uly urşa barýarys.

Pygamberimiziň (saw) bu sözüne sahabalary gaty geň galyşyp:

– Ýa, Resulallah, biz Bedirde özüme üç esse köp barlyşyksyz ganymlaň bilen garpyşdyk. Indi, biz öz öýümize barýarkak, o nähili «kiçi uruşdan çykyp, uly urşa barýarys?!» – diýipdirler.

Şonda Pygamberimiz (saw):

– Biz Bedirde, hernaçik, görüňň ganymlaň bilen ýüzbe-ýüz bolduk. Indi bolsa, biz gözümize görünmeýň, içimizdäki – «şeytan» atly, sangsyz ýaradylan zatlaryň iň samsygy bolan – nebsimiz bilen her demde uruşmaly bolarys. Bu bolsa, göze görüňň ganymlaň bilen söweşenden has müşgildir – diýipdir.

Magtymguly ussat bu Hadysy:

Adam ogly, zynhar, häzir bolawer, –
Nebsi-şeytan saňa sürnüp durupdyr –

diýip tebsirleýär. Magtymgulyňyň şägirdi hem bu agyr meselä bagyşlap, «Düwlen» romanyny ýazypdyr. Agageldi akganyň «Düwlen» romanynyň ~~W&A H&RUGXP&OXJK&SD VQ~~ ñ:

Peşe diýip ynjytmagyl, jesetde jany bardyr

diýen, göräýmäge, kiçijik jandar hakynda bolup, manysy abysyz uly meseläniň daşynda aýlanyp duran damana damaryny yzarlap gidýär.

Hawa, «Düwlen» romany ýazyp bolýanlygy üçin däl-de, ýazylmagy zerur bolany üçin ýazylan eser.

«Düwlen» romany – umman. Ummanyň içiniň balyklary deýin, «Düwleniň-de» içiniň «balyklary» – pikir-manysy köp. Olar – Torumyň ýa ýene beýlekiniň «tory» bilen tutulyp tükediläýjek ölçeg däl. Ummanlaryň balyklary tutuş adamzady ekleýär, özem – gutarmaýar. «Düwlen» romany – zehinli türkmen ýazyjysy Agageldi Allanazarowyň «ebedilik jahan urşy» baradaky obrazly oýlanmalary, ýagny, synomyzyň sözbaşysynda-da tekrarlaýşymyz ýaly: DÜWLEN MYSALYND A DÜWLEN HAKYKAT!

Torum ÝAÝLAN-BATAŞY,
şahyr, edebiýatşynas.
2014-nji ýylyň 19-njy ýanwary.

«KALBYMA HEM ALYSA SYÝAHAT»

Eserleriň özboluşlylygy, täsirlilikigi «Kalbyma hem alysa syýahatdan» başlanýar. Sözbaşy şonuň ýaly. Sözbaşy aslynda-ha heniz ýazylmaga başlanylmaka düzülýär. «Kalbyma hem alysa syýahatam» döredijilik dünýäsiniň giňişligindäki oýlaryň ummanynda birden seriňe gelýär. Birden diýýärsiň, sebäbi ýazyjy hem şahyr, indi ençe ýylyň tejribeli redaktory Agageldi Allanazarowyň döredijilik ýyllarynyň içinde okyjylara ýetirilen kitaplaryny, ýygyndylaryny, başga dillere terjime edilen eserlerini birläý gözden geçirip oturyşyňa, ylhamdan doly gözellige syýahatyň täsiri bilen, ol ýakymlydan lezzetli pikirlerden syzylýar. Bir görseň-ä şahyryň kalbynda dürli keşpler şöhlelenýän ýaly, birdenem şol kiçijik dünýäde janlanýan ynsan keşpleri uly bir dünýäniň aýnasyna öwürülýärler. Onsoň bu ýerde ýakynlygam bar, alysam, şeýle-de ýalňyz bir dünýäniň suraty-da, äpet uly jahanam. Hawa, ylham örüsini bäri-bärde goýasyň gelenok. Sebäbi eserleriň şahyrana kyssasy, mahlasý, il-ulsuň göwün küýseglän, duýgy-damary bilen zarlan, ýüregine-de täsirinden heýjan salýan söhbedine eýlenipdir. Ýazyjynyň baş gahrymany bizi asla biparh galdyрмаýan durmuş hekaýatlarýny başýndan geçiripdir. Ýöne bu durmuşdan üzňe, hyýalbentlige ýakyn, adamlary gyzykdymak üçin zehiniňi şineledip oýlanylan bir täsirli häzirkі zaman başdan geçirmesi däl. Agageldi Allanazarowyň gahrymanlaryna umumylaşdyrylan häsiýetleriň berlendigini onuň edebi ussatlygy hökmünde başdan be llemeli.

«Kalbyma hem alysa syýahat» powestindäki taryhy gahrymanlar, «Ýedi dänedäki» esger Nury, onuň soňraky ýyllardaky kyssa döredijiligine degişli «Hazaryň yssy tomsy» romanyndaky Hazar ýazyjynyň hyýaly dünýäsinde kemsiz işlenen, dürli häsiýetlere hem özboluşlylyklara baý keşplerdir.

Ýazyjynyň eserlerine ýazylan annotasiýalarda, bir agyzdan beýan edilişi ýaly: «ynsan ojagy, onuň mukaddesligi hakyndaky pikir ol eserleriň içinden eriş-argaç bolup geçýär», «Kyssa eserleri özüniň pelsepe örüsiniň giňligi, milliligi, durmuşy, ynsan häsiýetini dartgynly hadysalar açyp görkezýänligi bilen tapawutlanýar».

Zehinli ýazyjynyň çagalar hakyndaky ýazan goşgulary owadan sahaply kitaba jemlenip, iňlis dilinde çap edilipdir. 1988-nji ýylda Moskwada çapdan çykan «Рассказы о людях труда» («Zähmet adamlary hakynda hekaýalar») diýen üç tomluk hrestomatiýada «Iner ýüki» atly powestiniň hem bardygy onuň XX asyr türkmen edebiýatynda juda ähmiýetli edebi mirasyndan habar berýär. Köp adamlar, ilki bilen, ony çagalar ýazyjysy hökmünde tanaýarlar. Onuň «Çölün deňiz günleri» (Şol at bilen: A., «Magaryf», 1985), «Iner ýüki» («Kalbyma hem alysa syýahat», A., «Türkmenistan», 1989) ýaly onlarça eserlerinde çagalaryň hem ýetginjekleriň durmuşyndan söhbet açylýar.

Maşgalada oglanlary mynasyp terbiýelemegiň milli medeniýetimizde özboluşly garaýşy kemala gelipdir. Ene-atasy, aýal doganlary onuň daşyny mähir bilen gurşap alýarlar. Süýji sözler aýdyp, häli-şindi öwgüsini ýetirýärler. Ýöne, şunuň aňrsynda-da uly jogapkärçilik ýatyr. Ýazyjy şony aşaklyk bilen ündeýär, ol tutuş eseriň süňňüne ornan hakykat. Ýazyjy Agageldi Allanazarowyň «Çölün deňiz günleri» powestinde hem esasy durmuş wakalary kiçijik oglanjygyň başdangeçirenleri bilen bagly. Ýöne ýazyjy eseri milli-psihologik jähetden has çuňlaşdyrýar. Maşgaladaky uly oglanyň adaty çagalyk oýlanmalarynyň aňrsyndan umumy maşgala dahylly bolan başga bir meseläni orta çykarýar. Özi-de bu mesele öz-özünden çözülmeyär. Onuň üçin maşgalabaşy öz üstüne borç alýar. Ýeke dikraryny nähili ezizem görýän bolsa, ol oglunyň elejiräp ulalmagyny islänok.

Oglana hakyky erkek adamynyň durmuşyny onuň görelde hökmünde görkezesi gelýär... şeýleräk äheňde gidýän kinofilm göz önüňize geldimi? Äpet uly bolup görünýän suwa bökmekden çekinjiräp duran oglanjyga çagalaryň topary hor bolup: «Gorkak Batyr» diýip gaýtalaýandyrlar. Ine, şol wakalaryň esasy-da «Çölün deňiz günlerinde». Oglanjygyň bir uly arzuwy bar, ol-da uly adam bolmak. Ol kakasynyň geýýän telpeğini kellesine alyp görýär. Bu pursady eseriň gahrymany: «Aýnanyň ýüzünde ýüzi biraz aladaly, inçemik-uzynak başy sur telpekli bir oglan peýda bolýar. Şol özüme meňzeş oglan bilen duşuşan mahalym ol hemişe maňa dünýä öňkünden biraz eselip seretmäge kömek edýär» diýip suratlandyrýar. Ýene-de gahrymanyň (gürrüň berýän awtor) «Çöl – meniň arzuwym. Neneň tolgunmaýyn. Ertir men arzuwyma ýetýän ahyry» diýýän setirleri bar. Pikirleriň arasynda uly köpri bolup hyzmat edýän baglanyşygam – ululygyň dünýäsiniň şol çölden başlanýanlygyndan. Soň çöldäki başdan geçirmeleriň gyzykly hekaýaty çözlenýär. Eseriň mazmunyndan soň gezelenjiň çagalýk höwesiniň çygryndan çykýanlygy aňylýar. Her kimiň islendik närsäni özüçe kabul edişi bolýar. Kim diňe ýazlaryň gül öwüşginine aşyk, kim bolsa ýazyň näzikden joşgunly ruhuny görüp bilýär. Çuňlугy ýa giňişligi görmegiň, duýmagyňam öz tapawutlylygy kän. Agageldi Allanazarow täsinje çaga durmuşynyň wakalaryndan türkmen ruhunyň gönezliligindäki çuňňur pikiri susup alýar. Geçmişin ruhuna mynasyp ýaşamak borjy aňda däl, emer-damara ornan. Oglan dünýä akyly ýetirip başlandan, ulalyp il biri bolmak arzuwy bilen ýaşaýar: «Ahyr bir gezekde bolsa men oňa:

— Kaka, indi meni ogşama! – diýdim. Kakam nädendir öýdýäňiz? Hakykatdanam, geň galdy.

— Näme üçin, oglum? – diýdi.

— Indi menem uly adam ahyry. Özüň-ä: «Men ýok ýerimde

öýüň eýesi sensiň!» diýýän, özüňem...» diýýän gahrymanyň adaty aýdylýan «wagtyňy peýdaly geçirmek» diýilýän düşünje bilen bagly öz çemeleşiş bar. Ululyk bilen kiçiligiň arasynda onuň alasarmyk serinde her dürli pikirler at salýar. «Gowy endikleri ösdürmek, zähmeti öwrenmek adamkärçilik sypatlaryny terbiýelemek nämäniň hatyrasyna şeýle zerurlyk bolup duýulýarka?» diýýän düýp sowalyň töweregine jemlenýär. Hawa, eserde «Gorkut ata» boý sözläp, mynasyp iş bitiren oga at dakmak ýaly kadalar getirilmeýär, geçmiş barasynda söhbedem ýok. Eseriň gahrymany özi sözläp, gürrüň berýär. Tüýs häzirki döwür! Ýöne, maşgalaňa, il-günüňe daýanç bolup, kemala gelmeklik diňe şu döwürüň meselesi däl ahbetin. Ol asyrlaryň süňnünden syzylyp, ata-babalaryň ruhuna eýlenip gelýän hemem jandurmazlykdan döreýän sowal. Onuň çuňlugyny-da pederleriň owazasynyň ýaňyndan aňlamaly. Ol ýerde galkanly Görogly-da, türkmeniň mert ärleriniň ählisi-de jemlenişip duran ýaly, göwnüňe.

Milli aňyýete kybap pikir öwürmeler ýazyjynyň eserleriniň ählisine-de mahsus. Ýazyjynyň eserine epigraf hökmünde «Görogludan» «Özüm ölsem, ruhum goldar sizlerni», Gara Seyitliýewden «Bu gün ýüreklere çykdy men seýle» diýýän bentleri saýlap almagy-da ynsan dünýälerini milli aňyýet nazaryýetinde düşünmäge ýykgyt edýänliginiň ykrarnamasydyr. Ýazyjynyň «Nama» atly çaklaňja hekaýasy bar. Hekeýanyň esasy maňzy: «Görogly beg, Gyratyny ýat eýle, Gyratsyz baglara barmagyn seýle» diýen namada. Başga bir ýurtda sena edinilen nama heserdeş gopýanlar tapylýar. Nama bilen dogan-dogany tanaýar. Bir-birege şol nama ysnyşdyrýar. Ýazyjynyň namanyň täsirine jemlenen oýlaryna bolsa soňlanma ýok. Eser: «Namany uzakdan eşidip, ýüregi gopup, oturan yerinden uçup diýen ýaly gaýdan ýigit meniň ýene-de garşymda peýda bolýar.

Her gezek şeýle bolanda, men öňem telim mertebe bu barada oýlanandygyma seretmezden, ata-babalaryň kalby siňen aýdym hakynda, onuň hiç bir ölçege gabat gelmeýän jadylaýjy gudraty barada oýlanýaryn» diýen setirler bilen soňlanýar.

Umuman, milli ruhy jähetden aňyýet seljermelerini, özboluşly bahalandyrmany ussat ýazyjynyň derejesine çykyp duýmak, oňa düşünmek, birinjiden-ä, aňsat däl, onsoňam ýazyjylyk diýen il önündäki uly borjuň ilkinji amallary şondan başlanýan ýaly görünýär.

— Ýazmankaň, edebiýat näme, onuň döwrüň önündäki wezipesi näme, diýen sowallara düşünmeli. Şoňa dogry jogap bermese, eseriň ömri uzyn bolmaýar – diýip halypa ýazyjynyň janygyplar gürrüň bereniniň janly şaýady bolansoňym, onuň diýseň talapkärligine gözüm ýetipdi. Galamdaşlarynyň biri bolsa oňa: «Agageldi Allanazarowyň «Kalbyma hem alysa syýahat» kitabyňy okap...» diýip başlanýan goşgusynda: «Türkmeniň taryhynyň tarp ýerlerini «Görüp, özleşdirip ekýänsiň güli», ýene-de «Ýöne Agageldi, boýun alýaryn. Herkes türkmeni söýüp bilmez sençe...» diýýän setirleri bilen ýürekdeşligini bildirip, dostluk degişmesini ýetirýär. Degişmäniň aňyrsynda bolsa, çynam bar. Agageldi Allanazarowda türkmeniň ruhy bitewüligini kemala getirýän şahsyýetleriň keşbi suratlandyrylýar. Özi-de ýazyjy olary taryhy sepgitleriň synagyna salyp, anyk maglumatlar arkaly sene ýazgylaryny galdyрмаýar. Olaryň keşbi ruhy dünýämiziň goýazylygyndan many-mañzy bilen görnüp dur. Şahyryň kalbynda olar orun alyp ýaşaýarlar. Ol ýerde Älemiň ähli baýlyklary, deňzem, derýa-da, topragam bar hemem şol topragy alnyna deňän merdanalar. Ýazyjy ussat olar bilen bitewülikde ýaşaýar hem dem alýar. Onuň «Çöl kanuny» ýa-da «Al ýelken» hekaýalaryndaky görünýän esasy pikir giňişligi däl, onda «Deňiz notalary» hem okalýar. Hawa, okalýar. Siz deňizde nä notanyň bardygyny bilýäňizmi?!

Tolkunlar bada-bat göz önümize geler. Agageldi Allanazarow bolsa tolkunlary däl-de, asuda deňzi üwrelmäge iteryän Şemalyň keşbini döredýär. «Deňiz notasynyň» baş gahrymanam Şemal. Ol güwleýär, tolkunlary üwreýär. Ýlhamly dünýäde bolsa ol aşygyň keşbine girýär. Aşyk bolup deňzi söýýär. Göm-gök otlardan, owadan lybas geýnen gözel jemally magşugyna onuň göwni telwaslanyp dur. Ussat ýazyjynyň döredijiligine mahsus häsiýet – düýpleýin pikir öwrümlerinden gözbaş almak. Ine, ýazyjynyň dünýäsi baryp hol Nuh eýýamynyň şekile salyp ýör. «Umman, ol wagtlar seniň ýalňyz bir özüňdiň» diýen sözlemi, eýsem, özge bir pursat bilen baglap bolarmy?! Onsoň Şemalyň orny, onuň oýun-dalaş bilen dünýäni özgerdişi, şol äpet uly öwrülişik menzilleri hyýalyňa gelyär. Ynha, göz önünde eýýamlar çalyşýar, täze döwür gelyär. Bu uly tebigatyň ebedi kadasynyň amala aşmagynyň sebäbi-de mähremlikden höwese dolan uly gudrat – söýgi. Soň eserde şeýle diýilýär: «Seniň ilkinji perzende, ýaşyl köýneklige ilkinji emele gelen ösüntgä gözün düşdi». Hawa, söyginiň miwesi – ýaşayyş, dowamata şeýdip barylýar. «Deňiz notalary» «suw — ýaşayyş» diýen çuňňur pelsepäniň many örüsünde seýil edýär. Tazedan direliş, janlanyş hadysalaryny ugra-ýola gönükdirýänem Şemalyň deňizdäki aýdymy. Ýazyjynyň hyýalbentliginde eseriniň **W** **H** **G** **H** sazlaşykly işlenilipdir. Ýazyjynyň hyýalbent duýgulara baýlygy onuň çagalar barasyndaky eserlerindenem görünýär. Onuň bu babatda juda şowly çykan eserlerinden «Tilkiniň doglan günü» pyesasý teatrlynyň ençemesinde goýuldy.

Ýazyjynyň eserlerinde pelsepeleýin pikirlere milli aňýetiň nazaryýetinde garalyp geçilýär. Zehinli ussadyň «Berdi jedeliň aty» diýen ýene-de bir göwrümi boýunça kiçeňräk hekaýasy dogrusynda söhbet edeliň. Hawa, kiçijik taýçanak oglanjyga babasyndan inji diýlip berilýär. Aslynda «Ata-babasy bir janly eçilmese, çaganyň barmagyny sormasy galmaýarmyş, ol şool

dilenip durmuşyn» diýen yrym bar. Şeýdip edinilen atam ahyryn obanyň buýsanjyna öwrülýär. Ony höweslenip, bir betpäl ogurlap alyp gaçýar. Berdi jedel «Soňky gün, eşekli seniň atyň yzyndan ýetip, alyp galdyk» diýlip, bir tarapdan jedele berlip, beýleki bir tarapdanam namysa galmajak bolup, aty alyp barýana atynyň nädeňde gowy çapýanyny gygyryp aýdýar. At elden gidýär. Berdi jedel welin, şonda-da özüni ýeňiji saýýar. Ynsan häsiýetiniň özboluşlylygy açylýar, eseriň gahrymany atyň çaman diýdirenden, özge ýerde bolsa-da, adyny-abraýyny saklany gowy diýlen berk ýörelgä eýerýär. Goýulýan mesele-de, ýazyjynyň oňa çemeleşiş-de özboluşly. Ýazyjynyň gahrymanlary ýüreklerine düwen maksatlaryna ýetýärler.

«Täze ýyl heseri» hekaýasy edil şol gün üçinem ýazylan. Wakalaram şol bir günün başagaýlygyndan başlanýar. Sähralary, düzleri aşyp geçýän goşa demir ýol. Şol ýerlerde käteler otlularyň säginip geçýän menzilgählerine geolog ýa nebit, gaz agtaryjy bolaýmasa, myhman gelýänem ýok. Sähraryň şol asudalygy iki ynsanyň birikmegine, aralarynda söýgi köprüsini gurmaklaryna sebäp bolýar. Ýogsam, ol çakylyk bilen paýtagta, aýal doganynyň özi üçin saýlan gelinligini täze ýyl gijesinde ilkinji gezek görmäge ýetişmekçidi. Ýöne, ýolda saklanýar hemem öz bagtyny tapanlygyna ynanybam, şol ýerde hemişelik galýar. Ol özüniň sährada ýalňyz oturan maşgala gaýraty, gujury, goldawy bilen şeýle gerekligini duýýar hemem «gitmek» gürrüňini taşlaýar-da oturyberýär. Özüniň arzylanýan ýerinde galýar. Okyjynyň bolsa, onuň mertebeliligine syny oturýar.

«Maňa meňzeş maýor» hekaýasynda ýazyjynyň baş gahrymany alysdan myhmançylykda. Myhmançylykda bolansoň, ol sesini çykarmaýar. Ýöne daş-töwereginde bolup geçýän suwjuklyga, ýeňleslige çydam edip bilmänsoň, ahyryn dil açýar hemem şeýle ýagdaýy synlap oturyp bilmejekligini aýdyp, ýalňyz

özi çolalyk bilen çalt ädimläp gidýär. Ýene-de milli öwüşgin duýulýar. Bitertipligiň, eden-etdiligiň hökmürowanlygyna namysyň, haýanyň hiç haçan göz ýummajakdygyny kesgin edýär. Milli mertebeliligiň nukdaýnazaryndan häsiýetlere ýazyjynyň şahsy garaýşy uly göwrümlü eserlerinde has aýdyň ýüze çykýar.

Bir maşgalanyň mysalynda uly türkmen öýüniň durmuşy şöhlendirilýär. Ýazyjynyň soňraky ýyllarda ýazan «Hazaryň yssy tomsy», «Ojak» romanlarynda bir maşgalanyň durmuşy, başyndan geçiren wakalary suratlandyrylýar. Ýeri gelende, ýazyjynyň öz maşgalasy hem durmuşy barasyndaky maglumatlardan käbirleri: Ýazyjynyň dünýä inen senesi 1948-nji ýyl. Ol şol ýerde – Tagtabazar ertabynyň Marçak obasyndaky orta mekdebiň 8-nji synpyny tamamlýar. Marynyň mugallymçylyk mekdebinde okuwyny dowam etdirýär. Mary şäheriniň 6-njy orta mekdebinde bir ýyl mugallymçylyk edýär.

1969-1971-nji ýyllarda ol desantçy goşun bölümünde gulluk edýär («Köl ýakasyndaky oba», «Maňa meňzeş maýor» hekaýalaryndan täsirlenmelerden dörän umumylyklary taparsyňyz). Harby gullugy tamamlap, Moskwanyň M.Gorkiý adyndaky Edebiýat institutyna okuwa girýär. Ony tamamlandan soň 1976-njy ýyldan «Türkmenistan» neşirýatynda redaktor bolup işe başlaýar. Ine, onuň durmuşy soň şu kär bilenem badaşyp gidýär.

1983-1988-nji ýyllar aralygynda Agageldi Allanazarow Türkmenistan Ýazyjylar birleşmesiniň çeper edebiýaty wagyz ediş edarasynyň başlygy bolup işleýär. 1988-nji ýylda ol «Türkmenistan» neşirýatynyň baş redaktorlygyna bellenilýär. 1992-nji ýylda Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ýanyndaky Metbugat batadaky komitetiň başlygynyň orunbasarlygyna işe geçýär. 1995-2001-nji ýyllarda «Türkmenistan» neşirýatynyň başlygy, 2001-nji ýyldan bäri Türkmen döwlet kitap palatasynyň başlygy bolup işleýär.

Institutyň soňky ýylynda okap ýörkä, Aşgabatda «Günüň öýi», Moskwada «Çal, tüýdügim» atly kitaplary yzygiderlikde çap edilýär. Ussat ýazyjynyň «A» ýazyýan», «At gaýraty», «Üç murtlak kapitan», «Ertekiler», «Şadyýan harplyk», «Şol bir gezek üçin it», «Çölün deňiz günleri» ýaly çagalara niýetlenilen, şeýle-de «Ýedi дәne», «Iner ýüki», «Çat açan menzil», «Söýgi pursatlary», «Ýoldan gelen hat», «Gyr atyň howalasy», «Kalbyma we alysa syýahat», «Ojak» ýaly türkmen dilinde neşir edilen kitaplary millionlap okyjynyň söýgüsini gazandy. Onuň eserleri dünýä halklarynyň hem ençemesiniň dilinde neşir edildi.

Agageldi Allanazarowyň «Ýedi дәne», «Çat açan menzil» powestleriniň esasynda iki sany çeper film döredildi. Üns berseňiz, eserleriň adynda-da milli öwüşgin çaýylandyr: «Ýedi дәne», «Iner ýüki»...

Soňky ýyllarda şahyr kyssa äleminde öndümli işledi. Ýöne onuň 1992-nji ýylda «Türkmenistan» neşirýatynda çap edilen «Söýgi pursatlary» goşgular ýygyndysy bilen tanşanyňdan soň, ýazyjynyň adynyň görnükli şahyrlaryň arasynda-da ilkinji bolup agzalmagyny isleýärsiň. Onuň hyýalbentligi şygryýet äleminde çuňňur kök urana meňzeýär. «Deňziň notasyndaky» Şemal bu ýerde-de bar. Ýene-de ussat ondan keşp döredip bilýär:

«Deňiz gelin görse, gozgalaň tapýar,
Ýatlap düynki hezilligiň boljagyn»

ýa-da:

Gelin bolup,
Süýji pallap gernip,
Garly meýdan çykdy gijäň içinden.

ýene:

«Bürgütler ol ýerde ganat kakysyp,
Sowlup barýan al şapagy kowlaýar»

ýaly çeper meňzetmeler şahyryň ylham güzeriniň tereňligini, köpöwüşginliligini, şonuň bilenem täsirliligini aýan edýär. Onuň şygryýete sarpasy-da: «Poeziýa» şygryndan görünýär. Ol poeziýa Pyragy, Kemine, Zelili, Gurbannazar ýaly ägirtleriň barlygynda ykrar edýär, oňa berilýär. Bu bolsa sungata bolan ebedi garaýşa ygrarlylygyň nyşanydyr.

Ussat ýazyjy Agageldi Allanazarowyň eserleriniň dili sada, barypýatan halky. Sebäbini ýene-de başda aýdyşymyz ýaly, eserleriň atlandyryşyndan başlap düşündirmeli. Onsoňam temasyndan. Ýazyjynyň haýsy bir eserini alaý, onda hökman bir maşgalanyň namysy, ykbaly, başyndaky süýji hem şarpyk dadylan günleri hakdaky pikiri taparsyňyz. Belli bir gahrymanyň anyk pikirlenmeleri-de ahyrky manysynda maşgala bilen bagly oýlanmalara baryp direýär. Maşgalanyň abraýy, namysy ýazyjyny oýlandyrýar. Oňa täze keşpleri döretmäge giň ýol açýar. «Täze ýyl heseri» hekaýasynda ykbal sataşdyryp, ýöne bir toý tutulmaýar. Ýazyjy şol maşgalanyň abatlygyny, baş bitewüligini, gurbuny saklar ýaly hossary Öwezi ýolundan alyp galýar ahyryn! Ähli eserlerinde-de ýazyjynyň maşgalanyň abadanlygy üçin şol janserekligi. Bu häsiýetiň sebäbi ýazyjynyň döredijiliginde joşgunly emosiýalara özünü birneme aldyrýanlygyndan gözlejekmi ýa-da onuň tüýs watanparazlygyndan! Her bir jemgyýetiň kiçijik maşgaladan başlanýanlygy aksioma. Ýogsa-da onuň hakyky durmuşda-da ýaşululyk edip, ýaşlara maslahat beren, gerek ýerinde goldap, olary höweslendirýändigini ony tanaýanlaryň köpüsi tassyklasa gerek.

Agageldi Allanazarowyň suratlandyrmalara ussatlygy haýran galdyryjy. Şeýle-de onuň eserlerinde maşgala gatnaşygy bilen bagly düşüňjeleriň juda köp ulanylýanlygyny-da ýazjynyň maşgala gatnaşyklaryndaky şeýle berk hem talapkär garaýşyny aňladýar. Onuň eserlerinde kiçiler ululara sarpaly, ulularam

kiçileri gowy görýärler. Bir-birek bilen mährem, mylakatly gepleşýärler. Ýeňňe-ýüwürji, aga-ini, ene-agtyk gatnaşyklaryna degişli söhbetler kän.

«Ojak» romanyndan bölekleri ilkinji gezek «Garagumda» okamak miýesser edipdi. Bir maşgalanyň mysalynda gürrüň edilip, bu mährem mekanda ata-babalaryň nähili külpetlere döz gelendikleri teswirlenilýär. Kymyş duzçynyň şejeresi, nesilleri bilen tanyşmaga, şonuň bilenem tutuş türkmen iliniň başyndan geçiren taryhy pursatlaryny doly aýanlykda göz önüne getirmäge ýetişen okyjy ýazyjy bilen pikirdeş gopýar.

«Hazaryň yssy tomsy» romanynda-da ýazyjy şol temadan çetleşmeýär. Eseriň baş gahrymany Hasar (belkem, ol häzirki günde keşbini özgerden Hazar deňzine ýanalyp atlandyrylandyr diýen pikire ynanasyň gelyär). Ol alys ýurtda lukmançylykdan ylym alanlaryň biri. Şol ýerde hem ol hemişelik bile ýaşajak maşgalasyna duşýar. Ol – Dünýä. Hasar, dogrudanam, ilki özüniň aşygy alçy gopýanlardandygyna ynanýar. Bagty gelendir öýdýär. Ýöne beýle däl. Näçe ýyldyr ýaşaşa-da ol Dünýäniň durmuşa bolan garaýşynyň özüniňkiden asla tapawutlydygyna düşünmän eken. Ol bol-telkilige ymtylyp, Hasaryň göwnüne öte degýär. Hasaram hakykata göz ýetirensoň, yzyna dolanyp bilmeýär. Ýazyjy, betpälligiň ara tow salýandygyny, haram pygylada bolsaň, işiň hiç oňmaýandygyny, maşgalada döwletiň dargaýandygyny tekrarlaýar. Ýöne, gahrymanynyň dogry ýol saýlap, ahyryn hakyky durmuşa hözir görmegini isleýär. Ilkibaşda sadalykdan göwün söýenini saýlap bilmedigem bolsa, Hasary asylyly adam hökmünde apalaýanlar, onuň gadyryny bilýänler kän. Ony eliniň aýasynda saklamagy arzuw edip ýören zenan maşgala-da bar. Ýazyjy adyl, sypaýy häsiýetli gahrymanyna hemişe duýgudaşlyk edýär. Göräýmäge, bir maşgaladan söz açylýanam bolsa, ýazyjy ähli türkmen öýünde ata-baba ýörelgelere ygrarlylygyň höküm sürmeginiň tarapdary bolup çykyş edýär.

Edebiýatda keşpleri döretmegiň dürli usulyna gabat gelinýär. Psihologik pikir ýöretmeler çuňňur berlende, käte gahrymanyň daş keşbi barasyndaky düşünje pikiriňe-de gelmeýär. Biz ol gahrymany häsiýeti bilen kimdir birine meňzedýäris-de hyýalymyza salýarys. Agageldi Allanazarowyň eserlerinde welin, daş keşbi, dil aýratynlygy, häsiýeti bilen okyjynyň hakydasynda gaýtalanyp bilýän gahrymanlary bar. Hem tipiklik, hemem halkylyk. Ýazyjy ýekeje wakany-da sypdyrman gürrüň berýär. Biziň asla şärikdeş bolaýanymyzda-da gözümize ilmejek pursatlara çenli täsirli seçip alýar. Olara juda ötgür meňzetmeler bilen baha berýär, gahrymanlaryň hüý-häsiýetine belet edip goýýar.

Eserlerem halk bilen ykbaldaş bolup, onuň geçen ýolunyň, ähli mirasynyň ýazgysyny galdyrýarlar. Naýbaşy eserler il-halkyň guwanjy, gyzylyň gyryndysy ýaly gymmatly. Agageldi Allanazarowyň eserleri babatynda-da bu pikir aňryýany bilen hakykat. Goý, şeýle eserleriň höwri köp bolsun. Ýazyjynyň döredijilik ylhamy egsilmesin... «Kalba hem alysa syýahatyň» täsinligi edebiýatda nusga öwrülýär.

Bägül ANNABAÝEWA,
ýazyjy, edebiýatçy.

© *DDXP* № *XUQ* № *ê*

BIZDEN ÖKDELEREM BAR EKEN

Dörediji adamda “Döredijilik ykbaly çüwmek” diýlen bir närsede bar. Magtymguly atamyzyň:

Taraşlap şaglatgyn köňle geleniň,
Senden soňkulara ýadygär bolar

– diýeni ýazyjy-şahyry ýaşap ýörkä amala aşan bolsa, özüňden soňkulara bir zatlar goýanyňy özüňem aňýan bolsaň, döredijilik ykbalyň çüwdügi kemi ýok.

Niçikmi: “Kişi bilmez ne söwdaýa sataşdym” diýlendäki ýaly, tanamalyja ýeriňi tanaman, körzehin halyňa, Mahmyt Gaýybynyň:

Saz bilen söhbeti ýaman diýmäňler,
Adam ata dünýä gelende bardyr

– diýeninem pisint etmän, turuwbaşdan kel goşgy düzenden bolup, ekinçi geçiniň gyltyma kowalaşyşy ýaly, her zamanda-da bir mowzuga kowalaşyp, ahyr soňunda-da, bogan sübsäň bolman, hiç kimem ykrar etmän, kazinoda lüt galanyňky ýaly, iki eliňi burnuňa sokup çyksaň, şo ýaman. Onda-da, ýamanyňam ýamany şo.

Hudaýa şükür, häzirki zaman türkmen edebiýatynda hataryň neri ýaly, gerdenine alan agyr döredijilik ýüküni henize-bu güne çenli irmän-arman çekip gelyänleriň, kärinden kemal tapanlaryň ençemesiniň aramyzda ýaşap ýörendigi begendirýär.

Dünýä belli halpalaryň mynasyp bahasyny-berekellasyny alanymyzyň, belent derejelerde ykrar edilenimiziň birem çagalar şahyry hem-de zehinli kyssaçy Agageldi Allazarowdyr.

Bu çaklaňja makalany okap oturan okyjynyň “Awtor bu makalasyny nä sebäbe görä “Bizdn ökdelelerem bar eken” diýip

atlandyrdyka?” diýip geňirgenmegem mümkin. Ýnha, meniň aşakda getirjek sitatalarym okyjynyň bu berjek kanuny sowalyna jogap berse gerek.

Soňky döwür dünýä edebiýatynyň iň meşhur ýazyjylarynyň biri Çingiz Aýmatow Agageldiniň “Bir gezek uçan it” atly powestiniň ýapon dilindäki neşirine ýazan sözbaşysynda şeýle ýazýar:

“Men siziň okajak kitabyňyz hakynda gürrüň beribem oturjak däl. Çünki, täsin başdangeçirmelere ulaşan sada, ynsanperwer hemem gaýduwsyz gahrymanyň (Möngöz atly güjügiň) hereketleriniň size ýarajakdygyna ynanýaryn. Ýokaryk asmana galdygyň, saňa öňden tanyş ýaşayyş ertekilerdäki ýaly özgerýär. Iň esasy zat bolsa seniň aýdym aýdasyň gelyär. Eýsem-de bolsa, sen muny arzuw etmediňmi?! Ýene-de bir aýtmaly zat: ukusynda uçýan adamam ösýär.

Agageldi Allanazarowyň “Bir gezek uçan it” atly kitaby heniz oýakaň, saňa uçmaga kömek eder”.

Meşhur şahyr, A.M.Gorkiý adyndaky edebiýat institutynyň professory Lew Oşanin:

“Şahyr Agageldi Allanazarow öz ýaşajyk dostlarynyň psihologiýasyny oňat bilýär. Ol çagalar bilen ýürekden gürrüň edýär. Käte mylaýym degişmä mähir garyp, olar bilen gepleşýär. Şeýdibem, onuň ilhalar eserleri döreýär.”

Moskwaly şahyr zenan Agniýa Barto:

“Agageldi Allanazarow türkmen çagalarynyň näme hakda pikir edýändigini gaty gowy bilýär”.

Türkmenistanyň halk ýazyjysy Beki Seýtäkow: “Agageldi Allanazarow türkmen edebiýatyna eserinde öz deň-duş ýaşlarynyň özboluşly dünýäsini döredip, täze öwüşgin berdi”.

Türkmenistanyň halk ýazyjysy Kerim Gurbannepesow: “Ýazyjy Agageldi Allanazarowyň “Ýedi däne”, “Iner ýüki”, “Gyratyň howalasy” powestlerinde men zehinli ýazylan kyssa eserleriniň mynasybetli dowamyny gördüm. Dürli ýyllarda olary etdim”.

Türkmenistanyň halk ýazyjysy Gurbannazar Ezizow: “Agageldiniň “Edebiýat we sungatda” çagalara niýetläp ýazan “Ýyldyzyň ýoly” poemasyňy okadym. Deňe bir çagalara däl, ondan ulular bolan bize-de öwrenere zat bar eken.”

Türkmenistanyň Magtymguly adyndaky döwlet baýragynyň eýesi Saýlaw Myradow: “Türkmenistany menem gowy bilýärim, ýöne Agagaeldi Allanazarowyň eserlerini okamsoň, ony özüm üçin täzeden açdym”.

Elbetde, Agageldiniň çagalar hem-de ulular hakda ýazan şahyрана, kyssa eserleri barada ençeme meşhur ýazyjy-şahyrlaryň, edebiýatçylarynyň aýdanlaryny ýene-de artdyrmak mümkin. Men belli alym Aşyr Orazow, tanktçy Saýlaw Myradow, şahyr Gurbanýaz Daşgynow, Nobatguly Rejebow, ýazyjy Atajan Tagan, Kömek Kulyýew, moskwaly belli şahyrlar Wladimir Korkin, Sergeý Karatow dagynyň, şeýle hem rus, ukrayın, belorus, bolgar, serb, gyrgyz, gazak... edebiýatçylarynyň, ýazyjy-şahyrlarynyň Agageldiniň döredijilik dünýäsi barada aýdanlaryndan mysallar getirip bilerdim. Emma, Agageldiniň döredijiligi barada diňe meşhur adamlaryň dürli döwürlerde ýokardaky aýdanlaram onuň häzirki zaman türkmen edebiýatynda iň ykrar edilen ýazyjydygyna güwä geçmeýärmimi, eýsem?!

Görşümüz ýaly Agageldi Allanazarow biziň şu günki edebiýat ylmymyzda ýörite öwrenilmeli uly şahsyýetdir.

Elbetde, meşhur çagalar ýazyjymyz hökmünde ykrar edilen Agagaeldi Allanazarowyň edebi döredijiliginiň ýeten derejeleri hakdaky meniň bu sadaja ýazgylarymam onuň eserleriniň belent derejesini kesgitläp bilmez. Çünki meniň bu onuň ajaýyp eserlerini ylmy analizi däl-de, olar hakdaky ýönekeýje belliklerdir. Şu ýerde Agageldiniň çagalara niýetläp ýazan eserlerine-de belikler edýändigim üçin şeýle bir hakykaty hem okyjylara ýetirmek isleýärim: geçen asyryň 50-nji ýyllarynyň ahylarynda döredililik işine başlaýan döwürlerimde menem çagalara niýetläp ençeme goşgular ýazypdym. “Akmak syçan” atly basniýa şekilli ilkinji goşgym 1957-nji ýylyň awgust aýynda “Mydam taýýar” atly çagalar gazetinde çap edilipdi.

1964-nji ýylda (şol döwrüň zehinli ýaş ýazyjy-şahyrlary Gurbannazar Ezizow, Gowşut Şamyýew, Hojanepes Meläýew dagy bilen bir synpda okap, Magtymguly adyndaky (şol mahalky Maksim Gorkiý adyndaky) Türkmen döwlet uniwersitetini tamamlan ýylym) “Magaryf” neşirýaty meniň çagalar üçin ýazan goşgularyny hemem adybir poemamy “Täsin doktor” ady bilen 14 müň nusgalykda körpe okyjylara ýetiripdi. Bu meniň goşgular kitabymyň in ilkinjisi hem in soňkusy boldy. Çünki, şahyr däldigimi derrew aňdym hem kyssa ýazmaga girişdim. Aýtjak bolýanym: çagalar üçin goşgy ýazmakdan çalarak habarym bar.

Agageldiniň köp okamagy, irginsiz işlemegi, zehiniňi yzygiderli taplamagy talap edýän edebiýat meýdanyna gelenine, ynha, indi 50 ýyl dolup barýar. Şu wagtyň içinde zehinli ýazyjymyzyň türkmen, rus, iňlis, pars, ýapon, wenger, belorus, serb-horwat, bolgar...dillerinde 50-den gowrak kitaby neşir edildi.

Agageldi çagalar ýazyjysy hökmünde-de giňden tanalýar. Onuň “Günüň öýi”, “At gaýraty”, “ ”A” ýazýan”, “Ertekiler”, “Bir bar eken”, “Şadyýan harplyk”, “Şol bir gezek uçan it”... ýaly kitaplary ýaşajyk okyjylarymyzyň arasynda giň meşgulyk gazandy.

Agageldi kyssada-da öndümlü işleýär. Onuň “Çat açan menzil”, “Kalbyma we alysa syýahat”, “Gyratyň howalasy”, “Ak ýelken” powestler kitaplary, “Ojak”, “Düwlen”, “Sürgünler” romanlary okyjylarymyzyň arasynda giňden meşhurdyr.

Adatça döredijilik adamsynda durmuş ykbalyndan başga döredijilik ykbaly hem bardyr. Elbetde, iki ykbalyň hem çüwmegi üçin adamyň özi arzuwda, hereketde bolmaly. “Herekete – bereket” diýen düşünje halk nakyly däl-de, Gurhany düşünje. Çünki, Allatagala-da işläne – hereket edýäne rysgal eçilermiş.

Agageldiniň durmuş hem döredijilik ýöly onuň şu Hudawy hakykata hemişe eýerendigine şaýatlyk edýär.

Men Agageldiniň dogduk obasynda – Tagatabazar etrabynyň Marçak obasynda iki gün bolup gördüm. Owgan serhedini, Murgabyň mukaddes türkmen topragyna gelip girýän kenaryny etekläp oturan Marçak obasy bir göreniňden özüne bendi edýär. Çünki, obanyň çäginde dagam, baýyr hem, düzem, derýa-da, gadymy gowagam, giň, gülälekli, sazaky, selinli, arçaly, pisseli, ördekli, gazly, keýikli, kākilikli, towşanly...sähralygam bar. Göwnüme bolmasa, daýaw göwreli Agageldidenem çen tutsaň, marçaklylaryň baram daýaw, syrdam, giňgöwünli, arkaýyn adamlar.

Hawa, Agageldi şu obadan çykyp, ilki Maryda mugallymçylyk uçilişsesini tamamlayar. Mary şäheriniň 6-njy orta mekdebinde bir ýyl başlangyç synp mugallymy bolup işleýär. Soňam Litwada desantly goşun gullugynda harby borjuna ýerine ýetirýär. 1971-nji-1976-njy ýyllar aralygynda ol Moskwanyň M.Gorkiý adyndaky Bütindünýä Edebiýat institutynda baş ýyllap okap bilim alýar. Okuwyny tamalap gelibem “Türkmenistan” neşirýatynda redaktor wezipesinde işe başlaýar. Agageldi Türkmenistanyň Ýazyjylar guramasynda-da ençeme ýyllap işledi. Men Agageldini ençeme ýyllardan bäri tanaýaryn. 1992-1997-nji ýyllar aralygynda Agageldi bilen Türkmenistanyň Metbugat baradaky döwlet komitetinde bile işlemeklik maňa miýesser etdi.

Okan ýeri – edebiýat instituty, işlän ýerleri – neşirýat, Ýazyjylar guramasy, Metbugat komiteti. Şeýle intellektual ýerde okamagy, sowatly ýerlerde işlemegi Agageldiniň ýakary çeperçilikde eserler döretmegine gürrüňsiz täsir eden bolmaly.

Birwagtlar özümme Moskwanyň Edebiýat institutynda okamak üçin 1959-njy ýylyň maý aýynda, soňra şu instituty tamamlan Italmaz Nuryýew, Ogultäç Orazberdiýewa, Saparmyrat Öwezberdiýew dagy bilen okuwa girmäge synanyşypdym. Bu meşhur instituta girmek üçin sapak synanyşygyndan ön goşgularyň synanyşykdan geçmelidi. Maňa-da sähelçe günden

soň: "...köpräk okap, täze, gowy goşgulary ýazyp, geljek ýyl ýene-de synanyşyp görmegi" maslahat berýän hat gelip gowuşdy.

Aýtljak bolýanym: bu institutyň at-abraýy, onda işleýän dünýä meşhur ýazyjy-şahyrlaryň, alymlaryň, ony tamamlan Çingiz Aýtmatow, Resul Gamzatow, Ýuriý Trifonow, Ýewgeniý Ýewtuşenko, Walentin Rasputin, Andreý Woznosenskiý, Berdinazar Hudaýnazarow, Atajan Tagan... ýaly meşhur edebi şahsyýetleriň atlary, döredijiligi maňa ýakyndan tanyş.

Kerim halypanyň "Maňa öwretjek bolsaň, ilki özüň öwren" diýşi ýaly, ýazyjy-şahyr hemişe okamaly, öwrenmeli, kämilleşmeli. Bütindünýä edebiýat instituty ýaly abraýly institutda okamak, Lew Oşanin ýaly meşhur şahyrdan edebi sapak almak, her hepdede diýen ýaly, şol wagtyň ýokarda ady agzalan-u-agzalmadyk meşhur ýazyjy-şahyrlaryň edebi agşamlaryna gatnaşmaklyk, olar bilen çay başynda söhbetdeş bolmak...aň-düşünjäni, edebi derejäni belende galdyryr.

Meşhur şahyr Nikolaý Tihonowyň aýdyşy ýaly: "Adamyň dünýägaraýşy onuň kalbynda dogan Gündür." Günli kalp eýýäm özbaşdak täsin bir dünýädir.

Agageldi instituty tamamlandan soň, tutuş üç ýyllap desantçy bolup, harby gullugy geçýär. Dünýägaraýşyň giňelmegi üçin bulam özbaşyna bir okuw.

d D D D U • I Q I D Q L N å D Q G D H M U G U H W H H P D s at iş däl. Munuň üçin çaga häsiýetine gaty belet bolmaly, olaryň duýgularynyň, düşüňjeleriniň derejesinde ýazmaly. Türkmen çagalarynyň, aýratynam, obada, gum içinde ýaşayan çagalaryň gündelik ýaşayş-durmuşyna belet bolmagy Agageldä hemişe şowly eserleri ýazmaga ýardam edýär. Onuň eserleri çaganyň hut özüniň ýazmadyk, emma ýazyp biläýjek eserlerine meňzeýär. Hut şu sebäbe görä-de, ussat ýazyjymyzyň eserleri islendik dilde uly höwes bilen okalýar.

Agageldiniň halkymyzyň geçmişinden, şu gününden söhbet açýan iri göwrümlü kyssa eserleri-de talapkär okyjylarymyzyň arasynda giňden meşhurdyr.

Eýsem-de bolsa, Agageldiniň eserleriniň giň okyjylar köpçüliginiň, onda-da daşary ýurt (rus, inlis, nemes, ukrain, belorus, pars, ýapon, bolgar, serb...) okyjylarynyň, öz galamdaşlarynyň, edebiýatçy alymlaryň, terjimeçileriň arasynda şeýle meşgurlygynyň özeni nämedekä?!

Soňky ýyllaryň edebiýaty öwreniş ylmy şeýle bir hakykaty ýüze çykardy: ýazyjy-şahyryň islendik derejedäki milli çäkliligi onuň goşgularynyň ýaýrawlyk serhetlerini daraldyp ýa-da eserleriniň dünýäniň beýleki bir ýerindäki okyja täsirçililigini gowşadyp biljek eken.

Gürrüň islendik edebi eserde Azadynyň, Magtymgulynyň, Kerim Gurbannepesowyň, Gurbannazar Ezizowyň, Atamyrat Atabaýewiň, Nobatguly Rejebowyň, Kakamyrat Rejebowyň, Enwer Nyzamowyň goşgularyndaky, Nurmyrat Saryhanowyň “Şükür bagşy”, Sapargeldi Annasähedowyň “Şireje” hekaýasyndaky, “Göroglynyň gözleginde” powestindäki, Kömek Kulyýewiň “Eýeli tam” hekaýasyndaky, Agaggeldi Allanazarowyň “Ýaşlygymyň dessany” powestindäki ýaly tutuş adamzada degişli ömürlük temalary gozgaýan eserleri ýazmak hakda barýar.

Geliň, Agageldiniň “Günüň öýi” atly göwrümli kitabyndan adybir goşgyny doly okap göreliň!

Gördüm men Günüň
Dogup-batýanyň.
Ýöne görmändim,
Nirde ýatýanyň.

Bir gün kenarda,
Edýärkäm seýran.
Gün ýaşan wagty
Seretdim şol ýan.

Gün agşam deňze
Batýan ekeni.
Balyklar bilen
Ýatýan ekeni.

Günüň deňziň üstünden Hazarda-da, Gara, Baltik, Azow, Sary, Ýapon, Ortaýer...deňizlerinde-de (diýmek, dünýäniň ähli suwly künjeginde) şu görnüşde batýandygyny hasaba alsak, bu sadaja goşgyny ýapon, hindi, hytaý, nemes, iňlis, şwed...çagasy okanda-da türkmen çagasyň duýgusyny başdan geçirer. Indem şahyryň “Jemal” atly goşgusyny okalyň!

Bir akja mata
Getirdi Jemal.
Iňňä-de sapak
Ötürdi Jemal.

Keşde hem çekdi,
Jemal oturyp.
Gitmekçi boldy
Soňra ol turup.

Çekende mata
Gelmedi ele.
Tikäýen eken
Köýnegi bile.

Hut şeýle hereketi haýsydyr bir zady tikjek bolanda, islendik halkyň çagasynyň şeýleräk gülkünç hereket edäýmeginiň mümkindigi hakda pikirlensek, Agageldiniň eserleriniň dünýäniň ençeme dillerine terjime edilendiginiň syry äşgär bolýar dürüberýär.

Agageldi çaga psihologiýasyna içgin aralaşmagy başaryar. Ol köplenç halatda çaganyň pikirlenýän zady hakda däl-de, edýän hereketi hakda ýazýar.

Onuň “Ýol” goşgusyňy dolulygynda okap göreliň:

Biziň öýmüzden
Çykdy ol göni.
Kowladym men
Düýn öýläň ony.

Gaçdy ýol menden
Öňümde süýnüp,
Ýapa ýarmaşyp,
Pesaşak inip.

Esli gaçansoň,
Ýadady, irdi.
Baryp Marallaň
Öýlerne girdi.

Goşgynyň intellektual, çeperçilik derejesi Agageldiniň eserleriniň öwredijilik häsiýetiniň ýokarydygyna anyk şaýatlyk edýär. Özüm-ä şu çaklaňja goşgyny ilki okamda, adamy islendik ýere diňe ýoluň – gara, demir, derýa, howa ýolmy, tapawudy ýok, eltip biljekdigi hakynda oýlandym. Belki, çagalaram şeýle pikir edýändir.

Çünki, alymlaryň tassyklamalaryna görä, garry adamlarda-da, haýwanlarda-da, hatda, ösümliklerde-de çagalygyň, ýaşlygyň, ýigitligiň alamatlary az-u-kem saklanyp galýar eken.

“Çaga ýaly-how, sen”, “Oglaň bolmasana”, “Uludan kiçeldilen ýaly, şu ýigit”...ýaly aňlatmalaryň il içinde ýörgünlidigi, belki, şunuň üçidir?!

Agageldi goşguda käteler çagalary öz derejesine galdyryp gepleşýär, dogram edýär. Çünki, çagalaryň aglabasy uly adamyň häsiýetlerini bahym kabul edýär hem-de onuň käbir hereketlerini gaýtalaýar. Çagada öýkünjeňlik häsiýetleri gaty ösendir. Hut

şeyledigi üçinem awtoryň “A ýazýan”, “Bir bar eken”, “Şadyýan harplyk”, “Üç murtlak kapitan” ýaly çagalara bagyşlap ýazan kitaplary giňden meşhurdyr.

Agageldi çagalaryň häli-şindi görüp ýören şekillerine başga bir mazmun berip, olary gyzyklandyrmagy ussatlyk bilen başaryar. Hut şeyledigi bilen bu täsin goşgular ulular üçinem ýakymly. Şahyryň “Baýyrlar”, “Baglar tans edende”, “Men dorja taý”, “Täze köwüş”...ýaly ençeme goşgulary çagalara hemişe görüp ýören zady hakda başgaçarak pikirlenmegi öwredýär.

Akja ýassyga meňzeş,
Baýyrlar gys gelende.
Ýaşyl ýassyk baýyrlar
Meýdanda ýaz gülende.

Baýyrlar sary ýassyk,
Tomus gelende parlap.
Güýzde onuň ýüzünden
Ak ýagyş akýar şarlap.

Gije gelse, baýyrlar
Goýuna-guza ýetýär.
Ýassyklary ýassanyp
Sürüler uka gidýär.

Agageldiniň çagalara niýetläp ýazan kitaplary, aýratynam, “Şadyýan harplyk”, “Ganatlylar”, “Ýyldyzyň ýoly”, “Nur paýlaýan oğlan”...ýaly ençeme poemalary hakda uzak wagtlap hem degerli gürrüň etmek mümkin. Bir gowy begençli ýagdaý şu gün köplere mälimdir: zehinli şahyryň şygryýet dünýäsi diňe bir türkmen çagalarynyň däl, eýsem-de bolsa, ençeme doganlyk halklaryň çagalarynyňam ýan kitabyna öwrüldi. Diňe şu oňyn

ýagdaýyň özi hem şahyryň ajaýyp goşgularydyr poemalarynyň ýörite edebi derňewini talap edýär.

Agageldi häzirki zaman türkmen edebiýatynda şygryýetde-de, kyssada-da galamyny ýiti oýnadyp bilýän ýazyjylarymyzyň biridir. Awtoryň “Iner ýüki”, “Şol bir gezek uçan it”, “Günüň deňiz günleri”, “Çat açan menzil” ýaly powestler we hekaýalar kitaplary, soňky ýyllarda basa oturyp işläp ýazan “Ojak”, “Düwlen”, “Sürgünler” romanlary okyjylaryň arasynda söýlüp okalýan esrlere öwrüldi.

Öz wagtynda Alty Garlyýew adyndaky “Türkmenfilm” studiýasy Agageldiniň “Ýedi däne”, “Çat açan menzil” atly powestleri esasynda çeper filmleri surata düşürdi. Bu filmler Bütinsoýuz ekrana-da çykarylyp, olara millionlarça adam tomaşa etdi.

Ýazyjynyň “Tilkiniň doglan çüni” atly darama eseri Aşgabadyň, Marynyň, Daşoguzyň, daşary ýurtlarda bolsa, Ýsraýylyň, Ukrainanyň teatrlarynda goýuldy.

Şu ýerde Agageldiniň “Çat açan menzil” powesti, şeýle hem soňky ýyllarda döreden romanlary hakda öz pikirlerimi okyjylar bilen paýlaşasym gelýär.

Ýazyjynyň “Çat açan menzil” powesti esasynda öňräkki ýyllarda “Türkmenfilm” kinostudiýasynda surata düşürilen “Meniň ýaşlygymyň dessany” atly çeper film türkmen kino sungatynda uly waka boldy. Öz wagtynda bu filme ýüz münlerçe adam uly kanagatlanma bilen tomaşa etdi.

Gönimden gelsem:filme tomaşa etmänkäm Agageldiniň şu filme ssenariý bolup hyzmat eden “Çat açan menzil” powestini okamandym. Eser üçin, şonuň esasynda çeper film üçinem esasy wakalar geçen asyryň gazaply 30-njy ýyllarynyň aldym-berdimli söweş günlerinden alnypdyr.

Men kitap bilen filmiň wakalaryny deňeşdirip görüp, çeper eseri surata düşürmegiň belent nusgasyny gördüm. Şunuň ýaly-da kitap bilen film deňeşdirilip, “Haýsyny bijebaşy etsemkäm”

diýen sowal döreýär. Ýöne biziň häzirki derňeýän ýagdaýymyzda olaryň ikisem belent derejeli sungat.

Sebäbi, eseriňem, filmiňem beýan edýän ýowuz ýyllarynyň wakalaryny aňňda aýlasaň, juda taýýarlykly bolaýmasaň, ikisiniňem golaýyna barar ýaly däl.

Ynha, her güni pajygaly wakalardan doly 1930-njy ýylyň güýz günleriniň birinde Pendi serhediniň “Dobrotrýad” (“Haýyrlýotrýad” boldugy-da) adyny alan serhet otrýadynyň esgeri, ýaş edermen ýigit Maksut serhetçileriň komandirleriniň biri Iwan Poskrepkonyň ýanyna çagyrylýar (Bu otrýat Pendiniň serhetden geçmäge amatly ýerdigi nazara alnyp, şol ýyllardaky gaçyp-tozup, serhetden aşýanlary ýeňsede güýç jemläp, çapyp gidýän basmaçy toparlaryna jogap bermek üçin ýörite döredilen). Komandiriň ýanynda-da Maksudyň gullukdaşy Arnageldi aga, olaryň beýleräginde-de bürenjegini çümre bürenen bir zenan maşgala çugutdyryp otyr.

Men okyjynyň bu gyzykly powestiň wakalarynyň düýp maksadyna başdan göz ýetirmegi üçin, eserden giňişleýin parçany mysal almagy makul bildim.

”Özüň-ä bir ýaş maşgala bolsaň gerek–diýip, ol gelniň bürenjeginden çen tutup oýlanýaryn. Ýöne ol bu ýerde näme üçin beýdip otyrkan...Zenan bilen gyzyklanyp, ol barada pikir ýöredip ugranymam şoldy welin, Arnageldi aga habaryny bermek bilen boldy.

–Näme üçin çagyrylanyňy bilýäämi, Magsut? – diýdi.

Men “Sizden bilmäge geldim” diýen manyda onuň ýüzüne seredip:

– “Ýok, bilemok, Arnageldi aga! – diýýärin.

Arnageldi aga meseläni düşündirip ugran mahaly, gözümiň gytagy bilen onuň gapdalynda oturan Iwan Poskrebkowyň ýuwdunyp, ýakasyndaky ýazan iliklerini ötürişdirýänini görýärin. Türkmençä oňly düşünmese-de, häzir onuň Arnageldi agany meniň bilen deň diňläp oturyşy, ähli diýilýän sözlere

düşünip, olary ýekeme-ýeke tirip otyrana çalym edýär. Arnageldi agany biraz diňlämsoň, maňa bu oturan zenanyň kimdigi belli bolup ugrady. Geçen gezek ilerligine – Badhyz tarapa giden toparyň serhet ýakasynda bir bölek atly-ýaragly barýan göç bilen tutluşyp, atyşyp-çapyşyp alandyklaryny, olardan galan bir ýaş maşgalanyň bolsa bu ýere otrýada getirilendigini men birki günlükde daş gulakdan eşitdim. Häzir bu ýerde oturan zenan hem hut şol maşgala bolsa näme?!

Gelin men ýok mahalym, sorag soralan wagty, ol adamlaryň gaýyn toparydygyny, Hywada bolsa ene-atasynyň bardygyny, bir agasynyň bolsa şol ýerde oba şura başlygydygyny aýdyşdyran ekeni.

– Magsut, sen şu gelni äkidip, Hywa dogan-garyndaşlaryna gowşuryp gaýtmaly bolarsyň!

Komandiriň diňe şu sözünden soň, maňa bu ýere näme üçin çagyrylandygym däl, hatda näme sebäpden hut özümiň çagyrylandygym hem belli boldy. Arnageldi komandir meniň telim ýyllap söwdagäriň kerweninde gezip, Hywany, Buharany torç edenimden habarly adamdy.

– Geliň, ýene-de bir gezek bu ýurduň ykbalyna däl, hatda her adamyň ykbalyna hem bolşewigiň biparh dældigini subut edeliň!

Arnageldi aga bu jümläni menden jogap sözünü eşitmek niýeti bilen maňa tarap seredip, joşgun bilen aýdýar. Men hem öz gezegimde oňa:

– Döwletli maslahat, Arnageldi aga – diýdim.

– Iwan bilen maslahatlaşyp, bizem hut şu karara geldik – diýip, Arnageldi aga ýene-de bir gezek öz sözünü nygtady.

Iwan Poskrebko hem öz gezeginde Arnageldi agany makullap, baş atdy”.

Elbetde, Arnageldi aga gullukdaşyny ýeke goýberenok: “Uzyn boýly, saçlary bireýýäm çalaran, elli ýaşdan geçeňkirlän, daýanykly, gepi nygtap geplemegi gowy görýän” Ahmet agany olaryň ýanyna goşýar. Üç bolup, ýola düşülýär.

Eseriň başynda şujagaz wakany okan, filmde gören okyjynyň, tomaşaçynyň kalbyny diňe ýekeje sowal—“Garagumuň içi-daşy basmaçymy, garakçymy, ýol urup ýörenlerdenmi püre-pür mahallary iki esger beýle ýumşy bitirip bilerlermikä?” diýen sowal gaplap alýar.

Hakykatdanam, döwrem, iki esgere tabşyrylan ýumşam, pürenjekli gelniň (Aýnabadyň) başyna düşen günem diýseň ýowuz. Üstesine-de, Aýnabat-ha ärsiz galan ýaş, owadan gelin, Maksudam heniz öýlenmedik ýigit, Ahmet aganyňam aýaly ölen. Gije ýatmaly, gündiz ýöremeli. Ýarym aýlap ýörejek ýoluňam dünle çöl. Ber habaryňy?!

Ine, şeýlelikde, üç adamyň ykbaly, olaryň ahlagynyň, mertliginiň derejesi okyjynyň kalbyny heýjana salýar.

Ilki bilen eseriň wakalarynyň hakykatda bolup geçendigini geçen asyryň pajygaly 30-njy ýyllarynyň taryhy wakalaryna salgylanyp, arkaýyn tassyklamak mümkin. Sowet häkimiýetiniň gurulmagy bilen ylalaşmadyk ýüz münlerçe raýatlarymyz, şeýle hem Jüneyit hanyň töwregindäki on mün adam 1928-nji ýylda Pendi çölünüň üsti bilen Owganystana geçdiler. Olaryň arasynda Aýnabadyň gününe düşenler, gör, näçedir?!

Ýazyjy şeýle ekstremal wagty hem wakany saýlap almak bilen uly utuş gazanandygyny aýratyn belläsimiz gelýär. Ýola düşülen ilkinji günüň günortanyndan başlap, gahrymanlaryň içki dünýäleri açylyp ugraýar. Özara dymşyp gitmeklik ýürege düşýär. Emma Aýnabat ýüzüni açarly, gürlärlä däl. Onuň bilen gürläşesi gelýänem Maksut.

Olaryň ilkinji düşlän ýerlerem hadysasyz bolanok. Ýanyna bolşewiklerden maslahatçy goýlan Kerim han öň Arnageldi agadan paýyny alan adam. Maksut dagam Arnageldi aganyň adamlary. Komissar Şkilter ara düşmedik bolsa, Kerim han “... ol heleýjigi onuň (Maksudyň – H.D.) gözünüň alnynda togalap oýnajak.”

Guşgy derýasynyň aşak akymynda Ikinji düşelgede Maksudyň özem derýanyň kenarynda el-ýüzüni ýuwan Aýnabady çalarak görüp galýar: “İne, saňa tegelegräge-de ýüzli, çokullary ýeňsesinde çogum-çogum bolşup duran bir gelin. Gyýarak gözleri yeňiljek ümür bilen geriljiräp dur”.

Şu ýerde tüýs bolup biläýjek başga bir ýagdaýam ýüze çykýar: Ahmet aga Aýnabady Tejende ýaşaýan bir dostuna tabşyryp, “Biz-ä tabşyrylan işi bitirendiris” diýip, yza gaýdyp baraýmaga-da taýýar. Ol bu pikirini Maksuda açyk aýdýaram. Ahmet aganyň bu teklibinde-de geň göresi zat ýok, çünki şol mahallar bu üç ýolagçynyň Daşoguz topragyna sag-aman aşjagyna-da ynam ýok ahyrn.

Emma Maksut bu tekliberazy bolmaýar. Sebäbem: ol Aýnabady söýüp başlaýar. Bu-da bolup biläýjek ýagdaý.

Geliň, Maksudyň Aýnabadyň keşbini ilki görenden soňky düşen ýagdaýyny onuň özüne aýtdyralyň:

“Gördüm, taň etdim. Görsem-ä gören ekenim welin, ýöne bela-da galan ekenim. Şondan soň ol gelniň derdi maňa gysyr emgek bolup ýapyşdy. Tötänlikde açylan etek ýaly ol otursam-tursam, gözümiň öňünden gitmedi.

Yoly menzil-menzil çaýlap-suwlap geçip baryas. Meniň pikirim yzdan gelýän düýede. Ahmet aga bilen gürleşen halatlarymam, ol meniň gözümiň öňünden gitmeýär. Men onuň bürenjeginiň arkasyndan özümi ogryn synlaýanyňy, şol ýerde oturyp, oturyp-turşuma baha kesýänini çak edýärim.

Tizden men gaýa-gopuz ýok ýerinde bu gelni özümiňki diýip aňryma geçirenimden soňky boljak zatlary hem süýjülik bilen ýatlamagy çykardym.”

Maksudyň şeýle pikir etmeginde geň galarlyk zat ýok, ol öýlenmedik ýaş ýigit. Aýnabadam ýaş, owadan gelin. Adam tebigaty şeýle: tutuş dünýe gapyşan ýaly bolup görünse-de, yşka-söýgä hemişe-de orun bar. Galyberse-de, olar çöl içinde, hemişe biri-biri bilen golaýda.

Üçüň biri Ahmet aga ýolugruna Tejende ýaşaýan bir dostundan habar tutup gelmek üçin, bularyň ýanyndan gidende, Maksut Aýnabada öz söýgüsini duýdurmak üçin pursat arayar. Şu ýerde okyjydan eserden alnan mysalyň biraz uzagrakdygy üçin ýene-de bir gezek ötüç sorap, ussat ýazyjynyň bu pursady neneňsi çeper beýen edişini dolulygyna mysal getirmek isleýärin:

“Ýüregi bire baglap, bagty synap görmek pikiri kelläme gelýär. Ýöne birbada ýürek edip bilemok. “Zenan kim ilki etege el ursa, şoňkudyr” diýip, tijenip, ýöregi bire baglamaga özüme dalda etmekçi bolýaryn. Şeýtsem, ol ygtyýaryny elden berer, zenan maşgalanyň süňni erkek kişiniň ysny alsa gowşayarmyş, Aýnabat bilenem hut şeýle bolar, süňnünde dörän hyjuw ony maňa tabyn eder, özünde meýlimiň bardygyny bolsa, men oňa nazarym bilem ýañzydypdym diýip oýlanýaryn. Pikirim: “Yza çekilme, hiç haçanam mundan amatly wagt bolmaz, ýüregiňi diýip gal, çekilseň, ýene çekilersiň, soň beýtmek seniň endigiňe öwrüler” diýýär.

– Aýnabat! – Men onuň iki-üç ädimliginde “Näme oglan?” diýip, süýjülik bilen dodaklaryň arasyndan sozup çykjak jogabyna garaşyp, onuň adyny tutýan, hem häzir onuň özüm hakynda ýakymly pikirler bilen oýlanyp ýatanyny pikir edýärin. Tolgunmadan ýaňa ýüregi gürsüldäp, süňnüme sarsgyn berýär.

Aýnabat tisginip, ýerinden galyp düýrükdi. Bürenjegi bada-bat başyna bürenmegi unudany üçin men onuň ýüzüni gijäniň çal perdesiniň aňyrsynda ýene bir gezek gördüm. Onýança-da men heniz aňyrdan aýdaryn diýip, belläp-belläp gelen sözlerimi aýtmaga başlap-başlamankam, Aýnabat syçrap, garaşylmadyk bir çusluk bilen meniň dulugyma suňşurdy.

– Ýok bol, wenezzyna!... Ol ýerde galan ärleriň haýsy birisi senden kemdi?”

Ynha, ýowuz döwrüň, ýowuz çölüň, ýowuz ýagdaýyň sap ýürekli, sagdyn pikirli adamlaryňam başyna salýan günü. Yogsam, elpe-şelpe, erkana durmuş bolanlygynda, Maksudyň Aýnabada söz gatmasynda duluga çalybir ýaly geçirimsizlik ýogam-a.

Bu ýowuzlyk soňra has çökder ýagdaýlara-da baryp ýetýär. Kyn ýagdaýa düşen Maksut “...Golaýda durmagy özüne uslyp bilmän, düný giçlik Ahmet aganyň ýoluna sereden alaňyna tarap ugraýar.” Şol mahalam tutuş töwerek, hatda, asmandaky patraşyp duran ýyldyzlaram Maksuda gyjyt berýän ýaly bolup görünýär. Emma Maksudyň Aýnabatdan daşlaşmaga haky ýok. Oňa tabşyrylan ýumuş şeýle.

Bolan ýagdaýa halys ýüreginden gynanýan Maksut gijäniň birwagtlary yzyna dolanyp gelip, çalaja ymyzganýar. Onuň golaýjakda “...bir elini kellesiniň aşagyna ýassyk edinip, öňki ýatyşyny ýatladyp ýatan” Aýnabada lak atmak niýetem ýok. Emma Aýnabat beýle pikir edenok.

Duýdansyz kükregine gütläp degen demir Maksudy ukudan açýar.

Aýnabat gazap bilen dillenyär:

– Oýan, wenezzina!

– Aýnabat!

– Ukudakaň atmaýyn diýdim.

Hawa, bu-da namysyny, mertebesini başyna deňeýän türkmen gelniniň diýäýjek hem diýäýmeli sözi, etjek hereketi. Ýaman ýerem: Maksudy ataýan bolsa, dünle çöl içinde Aýnabadyň täk özi somalyp galjak, ygyp ýörenlere-de şam boljak.

Elbetde, şu ýerde Maksudam, okyjy-da wakalaryň kelebini ýitiräýjek ýagdaýa düşýär. Bu pajygaly ýagdaýdan Maksudyň sowukganlylygy alyp çykýar. Ol Aýnabadyň elindäki tüpeňe ýapyşanda, göçen okdan ýaralanýaram. Ýöne ýaş gelne bolan belent söýgüsi Maksudyň gahar-gazabyny biraz köşeşdirýär.

Onsuz-da kemsiz çylşyrymly wakalar hasam ýowuzlaşýar: Ahmet agany ele salan üç adamdan ybarat banda ters bakyşyp oturan Maksut bilen Aýnabadyň goşunyň üstüden gelýär. Olaram ilki Aýnabat görüp, ýaraly ýatan Maksuda habar berýär. Olar Ahmet aganyň ellerini arkasyna daňyp alyp gelýärler. Atyşyk başlanýar. Maksut hüjüm edýänleriň ikisiniň tükgerdýär,

olaryň birem gaçyp gutulýar. Şolam Ahmet agany öldürip gidýär. Şeýdibem, juda seresaply hereket etmekleri Maksudam, Aýnabadam ölümden halas edýär.

Eseriň esasy belentligi, onuň hakykylygynda. Ýolagçylar ýene-de hatarly ýollardan gidip barýarlar. Maksut welin şundan soňam Aýnabady söymekden el çekenok: bu ýagdaýy ýazyjy ynandyryjylyk bilen şeýle suratlandyrýar:

“Ýolda men ýene bir gezek ýüregi bire baglap bagtymy synap gördüm. Atymy sürüp, Aýnabadyň münüp barýan aty bilen deňleşdim.

– Aýnabat men-ä...

Ol meniň ýüzime seredeninden ýüregimi aňdy.

– Gerek däl – diýip, başyny aşak saldy.

Soňundan ýuwdunyp, ýene dillendi:

– Ýolboýy seniň küý-pikiriň men, Magsut, ony bilýän. Irde-giçde barmaly bolaýsamam senden gowa bararyn öýdemok. Ýöne ynan, maňa özge gapyny açardan juda ir. Meniň entek aglamaly agym juda kän. Maňlaýa kim ýazylan bolsa, men şonuňky bolaryn. Sen ýazgytda bolsaň bir gün seniň ojagyň başyna bararyn. Ýogsa-da hiç zady göwün-kine etme, mendenrazy bol, Magsut!”

Hawa, bu ajaýyp eser Maksudyň Aýnabady garyndaşlaryna sag-aman gowşurmagy, Pendä – komandiriniň ýanyna gelmegi bilen tamamlanýar. Maksudyň edermenligi, Aýnabadyň öz ynanjyna wepalylygy okyjynyň hemişelik ýadynda galýar. Iň esasy zat: adam ahlagy, lebzi, söýgüsi, ygrary...arassa bolanlygynda iň ýowuz ýagdaýlarda-da mizemejek eken. Eseriň, powest esasynda surata düşürilen filmiň belent gymmatam şunda!

Ýeri gelende aýtsak: soňky ýyllarda Agageldi biziň edebiýatymyzda gozgalmadyk temalardan “Çat açan menzil”,

“Gyr atyň howalasy”, “Ojak”, ”Düwlen” ýaly kyssa eserlerini ýazmak bilen oňat iş etdi.

Hakykatdanam, biziň edebiýatymyzda 30-njy ýyllaryň pajygaly wakalary, ylaýta-da, 37-nji ýylyň baý-kulakçylyk tutha-tutluklary asla işlenilmändem. Biz şol ýyllaryň wakalarynyň biziň taryhymyzydygyny asla unutmaly däldiris. Bu elhenç wakalaryň bireýýämler geçip gidenligi üçin дәl-de, indi başga bir görnüşde gaýtalanmazlygy üçinem unutmaly дәldiris.

İslendik taryhyň, onda-da ganly taryhyň öwredijilik, sapak berijilik häsiýetiniň bardygy bu gün hemmelere mälimdir.

Bu babatda Agageldiniň “Ojak”, “Sürgünler” romanlary soňky döwür edebiýatymyzyň iň saldamly eserleridir. Awtor romanyň ~~Wak~~ ~~Mo~~ ~~IQ~~ ~~REDQD~~ ~~ER~~ ~~SJH~~ ~~HQ~~ ~~ZIN~~ ~~IDU~~ ~~HMD~~ edip alypdyr. Edebiýatda çeper hakykatyň çeper eser bolmagynyň mysaly az däl. Mihail Şolohowyň “Ýuwaş Don”, Berdi Kerbabayewiň “Aýgytly ädim”, Beki Seýtäkowuň “Doganlar” romanlary bolup geçen wakalaryň esasynda ýazylan eserlerdir.

Kerim Gurbannepesow halypamyz “Edebiýatda ilki bolup aýtmak diýlen bir tapylgysyz närise bardyr” diýerdi. Mysal hökmünde-de Magtymgulynyň “Gözel sen” goşgusyndan:

Gün hanjary gökden ýere inende,
Güne garşy dogan aýy gözel sen

– setirlerini mysal getirip: “Hany, indi sen aýt, haýsy bir şahyr türkmen gyzyny şeýle belent derejä galdyryp taryp etdi?!” diýibem hezil edip gülerdi. Soňam Puşkinden, Lermontowdan, Şandor Petefiden, Mollanepesden, Kemineden, Gara Seyitliýewden, Gurbannazar Ezizowdan şygryýetde ilkinji bolup pikir aýdylandyr öýdýän setirlerini mysal getirerdi.

Agageldiniň ýokarda ady agzalan romanlarda hut mowzuga–gozgalmadyk temalardan eserler ýazmak bilen, olary täze rewüşde beýan etmegi başarandygyny aýratyn nygtamak isleýärin.

“Ojak” romanynyň esasynda-da, biziň ýokarda seredip geçen “Çat açan menzil” powestindäki ýaly ýowuz döwürde, baý-kulaklaryň maşgalalarynyň ýowuz tebigatly Orsýete sürgün edilen ýowuz ýerinde bolup geçen wakalar çeper beýan edilýär.

Hawa, sowet hökümeti Murgap derýasynyň Owganystana golaý kenarynda mesgen tutan obalarynyň birinde-de gurulýar. Bu ýerde-de “Ähli emläk indiden beýläk ýoksullaryňkydyr” diýlen şygar höküm sürýär. Emma obada Kümüş duzçy ýaly, ir ertirden giç agşama çenli tutuş maşgala bolup, depelerinden gum sowrup, gazanç edýänlerem bar. Üstesine-de, Kümüş duzçy şu jelegaýlarda adamlaryň aňyna hakykaty ornaşdyran, obadaşlaryny müňbir belalardan goramagy başaran, pähimli, halalhon, batyr adam–Muhammetgylyç serdaryň neberesi. Onuň basan yerinden ot çykarýan ogullary, gyzlary, gelinleri bar. Halal işläp, güzeranyňy gowuja dolandyryp bilýän adamlar. Emma partiýanyň raýon komitetinde, raýispolkomda, oba şurasında wezipejik edinen Aman Orus, Ýagdy, Hardat, Nurjuma ýaly öňki “ýeňiýoluklara-da” ýokaryk “Biz obada pylan işi geçirdik, pylanyny kulakçylyga çekdik, pylankesi kolhoza almadyk” diýip, hasabatjagaz bermek gerek. Olar bu niýetlerini amala aşyrmak üçin, Kümüş duzçy ýaly halal adamlaryň tutuş maşgalasyny sürnüge ibermegi eşekden palan alança-da görenoklar.

Ýazyjynyň Kümüş duzçynyň maşgalasynyň sowuk ülkede başdan geirýän wakalaryny beýan edişini tolgunman okamak mümkin däl. Kümüş duzçynyň tutuş maşgalasy şol ýerde-de açlyga, horluga düşen obadaşlarynyň aladasy bilen ýaşaýarlar.

Türkmen ”Towşana–dogduk depe” nakylyny ýöne ýere döretmän ekeni. Birmahallar, heniz mekdep okuwçysykam bu nakylýň manysyny ýigit mahallary ölemen awçy bolan Gurbanýaz daýymdan sorapdym. Şonda ol bu nakylýň manysyny şeýle tirip berdi: “Tazy kowalanda, towşan oz doglan belentligine, gowagyna ýa-da çöplüğine ýetip bilse, oňa aldyrmaz. Sebäbi, towşan çagalykdan ol ýerlere belet, nireden öwrüm edende, niräk

bukulyp bolýanyny, haýsy deşige sümülse, gutuljagyny gowy bilýär.”

Ynha, indem öz dogduk obasyndan daşlaşdyrylyp, ýat ülkerleriň öň adamam ýaşamadyk ýalazy, alaň-açyk bir künjegine zyňlan Kümüş dyzçynyň maşgalasynyň nä güne düşenini göz öňüne getirmek şeýle bir kynam däl.

Her gün Pendi ýaýlasynyň gül-gülälekli sährasynda hojalyk işleri bilen gydyrdanyp ýören türkmen adamsyna, içinden geçip barýan çapgyn şemally, depen ýeriň buz bolup ýatan ýowuz ýerde ýerlemek aňsatmy, eýsem?! Hut şeýle ýowuzlyklarda-da ruhdan düşmeýän, belent ruhuny, adam derejesini saklaýan ynsanlara oturyp-oturyp haýranlar galýarsyň.

Agageldiniň edebiýatymyzda işlenilmedik temalara öz döredijiliginiň kämillik döwründe ýüzlenmeginiň-de sebäbi bar: megerem, ýazyjy bu temalary ençeme ýyllar kalbynda göterip gezip, wakalaryny ýüzlerçe gezek aňynda aýlandyr. Eserleriň beýan edilişiniň belent çeperiligi olara uçursyz köp zähmet siňdirilendigini aňladýar.

Men baş-altı ýyllykda Agageldiniň “Ojak” romanyny okan badyma bu ajaýyp esere garaýşymy bada-bat şeýleräk rewüşde beýan edip, “Zaman–Türkmenistan gazetinde”(28.05.2008.) çap etdirdim. Ýazgylarymyň şu ýerinde şol makalany getirmegi makul bildim.

«Hemme zady bilýändirin, bar zatdan başym çykýandyr, hemmelerden ökdedirin» diýip, göwün ýüwürdip ýörmek gelşikli närse-hä dälmiäkän öýdýärin. Dörediji adam özi hakda şeýle pikir edýän bolsa hasam erbet. Çünki kämilliğiň çägi ýok. Ilçilik-dä, ökdedenem ökte tapylaýýar. Üstesine-de, bir akyldaryň aýdyşy ýaly: «Özi-özünden püre-püre doly adama hiç zat öwredip bolmaz». Hawa, bu uly durmuşyň özi mugallym. Gep ondan

sapak almakda. «Meniň ukybymy görenoklar» diýmek ýalňyş. Haýdaber öz käriňde! Bu durmuş barybir, ol ir-u-giç her kesniň öz eýelänje ýerini görkezzer. Seniň ýeriňi ile, ilniň ýerini saňa bermezler!

Bu wakanyň bolup geçenine tas otuz ýyl dagy geçenem bolsa, henizem şu günki ýaly ýadymda. Meşhur Sapar gyjakçynyň ogly Orazmuhammet aga göz hassahanasynda ýatyp çykandan soň, özüni bejeren lukmanaryny myhmançylyga çagyrdy. «Geljek myhmanlaryň arasynda seniň galamdaşyňam bar. Gel, aýdym-sazam boljak» diýdi.

Orazmuhammet aganyň «galamdaşyň» diýýänini gaty gowy tanaýardym. Ol özüne biçak göwni ýetýän, az-kem gyzmarak, sowatly-düşünjeli, aýdym-sazdanam oňat baş çykarýan adamdy. Ýazyjylygam gowudy. Özüne aşa göwni ýetýändigini, megerem, onuň kemçiligi däl. Näme, özüne göwni ýetmeýän adam barmy dünýede?!

Mahlasy, Orazmuhammet agalara bardyk. Myhman gelen lukmanlaram şahandaz, märekesöýer ýigitler eken. Degşip-gülşüp, iýip-içip oturyşymyza esli wagt geçeninem duýmandyr. Naharyň yzy çay içişlige ýazdy. Şondan meniň galamdaşym öý eýesine ýüzlendi:

— Hany, Orazmuhammet, kakaň dutaryny al bärlik!

Galamdaşym gopuz ýaly dünňürdäp duran dutary eline aldy-da, ony dyzynyň üstünde saklap, oturanlara ýüzlendi:

— Adamlar, şuňa dutar diýýärler. Iki tary, iki gulagy bar, kädisi bilen sapam bar. Araňyzda şuny çalyň bilýäniňiz bar bolsa-ha, gezegi şoňa berjek. Ýogsa-da bir sagat dagy galmagal edişmän, ümsümje oturyň, diňlemeli borsuňyz — diýdi.

Oturanlara-da geregi şoldy. Ol ara salym bermän, çalyň başlady. Garaz, bir sazyň bärsinden girip, aňyrsyndan çykyp bilýär. Çalşam, oturanlaryň arasynda ondan ökderägi ýok bolsa,

diňlemezçe däl. Onda-da keýp-sapa edilip oturylan ýerde. Ol, öz aýdyşy ýaly, bir sagatdan gowrak çaldy-da, dutary diwanyň arkasyna söýedi. Çaýa ýapyşdy.

Lukmanlaryň arasynda Babageldi atly ýaş, syratly, edepli, alym ýigidem bardy. Ol meniň galamdaşyma ýüzlendi:

— Halypa, menem birki heň çalaýsam bolar-la.

Galamdaşym oňa seňrigini ýygrybrak seretdi:

— Bahyl agaçdyr öz-ä. Synanyşyp göräý. Menden-ä saňa rugsatdyr.

Babageldi dutary eline alyp, gulaklaryny özüçe saz-lady. Eşegini ýarym dyrnak öňräk süýşürdi. Sapyny dözümlü sypalady. Kirişlerini gulagyna diräp, çalaja kakyp gördi. Şu işleri howlukman berjaý edensoň, Mylly aganyň çalyan sazларыnyň birýan ujundan girip ugrady. Ilki sadaja sazlardan başlap, soňra «Dag armana» dagam ýapyşyberdi. Orazmuhammet aga başlyklaýyn barymyz bir gulaga öwrülip, ýapyrylyşyp diňläp otyrys. Giň jaýyň içi şirin-şirin owazlardan doldy gitdi. Kâbir sazlary gözüňi ýumup diňleseň, «Şü-hä Mylly aganyň çalşyna meňzemänem duranok» diýdirýär.

Soň seredip otursak, Babageldi Mylly aganyň ady goýlan agtygy, ezber sazanda Annaseýit Annamyradow bilen öýlerinde otaglary mazaly garaňkyladyp (ünsleri sazdan sowulmaz ýaly), meşhur halypanyň sazларыny diňläp, saz öwrenýän ekenler. Üstesine-de, Babageldi dutar ýasaýan ökde ussa eken. Ýöne bulary ýörite hünär edinmän, lukmançylyk ugrundan gidipdir.

Galamdaşym Babageldi sazy çalyپ başlan badyna çalaja gyzardy. Ol Babageldiniň dutary ele alan badyna öň düzülgidir öýdülen dutary täzeden düzüşini-de, eşegini çalaja süýşürenini-de halamady. Ol ilki-ilkiler Babageldä gaty bir göwni ýetmedigem bolsa, soňabaka iki eli bilen eňegini penjeläp, özüni bilmän diňledi.

Babageldi alty-ýedi heň çalandan soň, jaýyň petişligini bahanalap, daşaryk çykyp gitdi. Hemmämiz şirin heňleriň

jadysyndan aýňalyp bilmän, dymşyp otyrys. İçimden «Il içinde gör, nähili zehinler bar. «Men bärdedirin» diýşip, gygyrybam ýörenoklar. Aslynda bolmalysam şeýle ahyryn» diýip, pikir öwürüp otyryn. Megerem, meniň töweregimdäkilerem şeýle pikir edýärdiler. Jaýdaky ümsümligi galamdaşymyň kalbyndan biygtyýar çykan begençli, biraz degişme äheňliräk, çynlakaý sesi bozdy:

— Bizden ökdelerem bar-ow, il içinde.

...Bäş-altı günlükde kyssa ýazmakda çay baryny sowadan, dünýäniň ençeme ýurtlarynda kitaby çykan, ýapon dilinde çykan kitabyna zamanamyzyň meşhur ýazyjysy Çingiz Aýtmatow sözbaşy ýazan, indem kämilliğiň hyrkasyny geýäýmeli galamdaşym Agageldi Allanazarowyň «Ojak» kitabyny okap otyrdym. Onuň meşhur Sary hanyň keşbini çekişine, bir edermen ýigit bilen sözleşende, uly hana mahsus gep urşuna haýran galyp, «Haý, zalywat, şun-a alypdyr-ow» diýip, begenç bilen başymy ýaýkaýypdyryn... Käte begençdenem baş ýaýkalýar-a.

Gapdalymda çay içip oturan oglum bu bolşumdan başgaçarak many alan borly. Ol:

— Näme, okan ýeriňi halamadyňmy? — diýdi.

Şol mahalam galamdaşymyň şo-ol birmahalky boýun almasy ýadyma düşüp, şony daşymdan gaýtalanyman duýman galypdyryn:

— Bizden ökdelerem bar-how, ilde!

Hawa, Agageldiniň “Ojak” we beýleki goşgulary, poemalary, powestleri, romanlary hakda ýazyjynyň halypalary, alymlar, galamdaşlary ençeme makalalar yazdylar. Olaryň käbirlerini okap görüp, häzirki döwürde uly halypalyga ýeten Agageldiniň döredijilik ussatlygy barada meniň ýaly pikir edýänleriň

kändigine göz ýetirdim. Türkmenistanyň halk ýazyjysy Ýazmyrat 0 1 P P H G H Z N V D â D Q Q D H Q H P H I K I O U S R Z H W H L romanlary halkymyza miras goýan şahsyýet. Halypa ýazyjymyz Agageldiniň “Ojak” romanyny hezil edip okanyndan soň, eser baradaky guwanjyny şeýle beýan edipdir:

“Eseriň “Ojak” adynyň juda jüpüne düşendigini-de bellemek gerek. Çünki, üns berseňiz, “Ojak” bir öýüň (hojalygyň) örküni aňlatmakdan başlap, bütin arkanyň (dinastiýanyň), tutuş halkyň, hatda, äpet imperiýanyň durkuny dört harpa ýa-da ýarym goltuk ýere ýerleşdirip otýr. “Ojak” zehinli ýazyjy Agageldi Allanazarowyň öz halkyna hem-de özüne diken hemişelik ýadygärligi–monumenti diýilse, öte geçdigimiz bolmasa gerek.”

Ine, Türkmenistanyň halk ýazyjyzsy, filologiýa ylymlarynyň doktory Öwezduurdy Nepesow “Ojak” romany barada söz açyp, Agageldiniň döredijilikde täzeçillige ymtylýandygy barada şeýle ýazýar:

“...Bu romanyň romanlyk paýhasy, tema-ideýa täzeçilligi, onuň türkmen edebiýatynda il-güni uzak-uzak illere sürgün etmek meselesine bagyşlanan ilkinji türkmen romany bolup durýanlygydyr. Şonuň üçin onuň W P D M P I G I D W Å H W ýordumam okyjy üçin gaty tanyş, gyzykly bolup durýar. Bu romanda esasy meseläniň ruhy agramy şeýlebir çökder bolany üçin, tutuş W P D Z I N I O U W I D D Q U P D D E I D Z \ W Å H W H U P L gahrymanlaryň durmuşy, ýaşaýşy, umyt-arzuwy, dili, dini, tutuş dünýäsi agrasdan saldamly görkezilýär. “Ojaga” çenli şeýle tärde ýazylan roman türkmen edebiýatynda ýokdur”.

Ine, belli alym, filologiýa ylymlarynyň doktory, professor Aşyr Orazowyň Agageldiniň döredijiligi baradaky bu ýazgylary baryp-ha 1981-nji ýylda şol döwrüň ýaşlar gazetini bolan “Ýaş kommunist” gazetinde çap edilipdir:

“A.Allanazarowda ownuk-uşak säwliklerden gaça durup, döwrebap eserleri döretmäge ýeterlik ukyp, taýýarlyk, ýazyjylyk zehin bar. Ol özüniň powestdir hekaýalarynda durmuş hakykatyny diýseň dogruçyl beýan edýär”.

Ine, ýazgylar zehinli ýazyjymyz Kömek Kulyýewiň öz zehinli galamdaşynyň eserlerine guwanjy:

“Türkmende “Sen daga dag diýseň, dagam saňa dag diýer” diýen dana söz bar. Agageldi Allanazarowyňky ýaly gowy eserleri goldasaň, apalasaň hem düşünseň, düşündirseň, ol eserlerem öz gezeginde halkyna, Watanyňa, Döwrüne bimöçber nepini ýetirip, olaryň abraýyny öňküsindenem artdyryp bilýär”.

Görşümüz ýaly, Agageldiniň “Ojak” romany hem-de ençeme powestleri barada men zehinli galamdaşlarym bilen pikirdeş ekenim.

Şu makalamy ýazyp ýörkäm Agageldiniň täsin bir häsiýeti häli-şindi ýadyma düşdi durdy: ol öz ýazan eserleri, edýän işleri hakdaky öwgülere mätäç adam däl. Bu gowy häsiýetem dörediji adamlaryň köpüsine mahsus däl. Aramyzda sähelçejik iş edip, birki kitap çykardyp, ada-şöhrata kowalaşyp, göz-gülban bolup ýörenlerem bar.

Agageldiniň gyzyyla gaplaýmaly kanagatly adamdygyny göz önüme getirip otyrkam, meşhur gyjakçy, Türkmenistanyň halk bagşysy Sapar Bekiýewiň Magtymguly (Çuwal bagşy) aganyň bir gezekki aýdanyny gürrüň berşi ýadyma düşdi.

Geçen asyryň kyrkynjy ýyllarynyň başlarynda Maryda bolan bir gezekki gürrüňçilke ýaş bagşylaryň biri Magtymguly aga ýüzlenipdir:

– Bagşy aga, Girman bagşy il içinde şeýle meşhuram weli, oňa at berläýenok-da!

Magtymguly aga säginmän:

– Her gezekki aýdýan aýdymyndan öz-özi joş alyp ýören adama at-pat nämesine gerekmiş – diýipdir.

Türkmen hem daşary ýurt okyjylaryna 52 sany kitabyny ýetiren Agageldi Allanazarowam öz edýän işlerinden kanagat tapýanlaryň biri.

Hawa, men bu makalamda dünýä belli ýazyjy-şahyrlaryň, alymlaryň, galamdaşlarymyň Agageldi Allanazarowyň eserleri baradaky aýdanlaryny köpräk ulandym.

Meniň bu gün kämillige kemsiz ýeten, döredijilik harmanynyň dok dänelerine, bereketine guwanyp oturan Agageldi Allanazarowyň döredijiligi baradaky bu ýazgyma goýan “Bizden ökdelerem bar eken” sözbaşyny subut edesim geldi.

**HUDAÝBERDI DIWANGULYÝEW,
Türkmenistanyň halk ýazyjysy.
28-nji noýabr, 2014-nji ýyl.**

ÖZARA SÖHBET

Agageldi Allanazarowa

Saňa kalbym aýan, häsiýetim aýan,
Şatlyklarym aýan, hasratym aýan.
Men kalbymy öz dostumdan gizlämok
Dost derdinem bölüşmegi isleýän.

Jahyllykda bedew at deý çyrypynyp
Oba däl-de, aklymyza sygmadyk.
Iliň baýlyk ýygnap hars urýan çagy
A biz şygyr ýazdyk, dost-ýar ýygnadyk.

Bile sowduk ençe-ençe toýlary
Başymyzdan kän ýaslary geçirdik.
Ýorganmyza görä uzakdyk aýak
Il deňinde jüýjelerimiz uçurdyk.

Şeýdip arka atdyk ýarym asyry
Kötel ýolda özümizi synadyk.
Amal etjek bolup arzuwlarmyzy
Ýanymyzda ýakynlarmyz gynadyk.

Her hal olar bize dözmedi ýene
Durmuş arabasyn merdem çekdiler.
Düşşlerinde döwran sürüp şa ýaly,
Ertirlere umyt bilen bakdylar.

Penjireden ak säherler jyklaýar,
Öýümize al şapakdan düşýär nur.
Çigrek şemal agaçlary ýakalap
Gün gyzsa-da, güýzüň ysy gelip dur.

Biz bolsak otyrys ýazyň içinde
Çaýdan ganyp burçak-burçak derleşip.
Käte dymsak-da biz ýaşlygy ýatlap
Ýüreklerimiz oturandyr gürleşip...

Ýazjuma AGAGELDIÝEW,
şahyr.

A.ALLANAZAROWYŇ «OJAK» ROMANYNDA TARYHY DÖWRÜŇ ÇEPER KEŞBI

Garaşsyzlyk döwründe türkmen edebiýaty ýurdumyzyň ösüşini wasp edýän, şeýle hem halkyň şöhratly geçmişinden söz açýan ençeme romanlar bilen baýlaşdy. Bu döwürde türkmeniň taryhyndan gürrüň berýän ençeme çeper eserler döredildi. Şeýle romanlaryň biri hem A. Allanazarowyň «Ojak» romanydyr.

Ýazyjy A.Allanazarowyň «Ojak» romany anyk şahsa, anyk taryhy wakalara bagyşlanypdyr. Bu romanda XX asyryň başyndaky wakalar suratlandyrylýar. Bu döwrüň wakalary dogrusynda türkmen edebiýatynda ençeme taryhy romanlar döredildi. (B.Kerbabaýewiň «Aýgytly ädim», H.Derýaýewiň «Ykbal», B.Seýtäkowuň «Doganlar» we beýlekiler). Emma bu romanlardan tapawutlylykda A.Allanazarowyň «Ojak» romany döwre bütinleý başgaça garaýyşlar bilen çeperçilik çözüti berýär. Eser awtobiografik häsiýete eýedigini bilen özboluşlydyr.

Awtor beýan edýän döwriň taryhy hakykatyny açmak üçin, öz ata-babalary bolan Muhammetgylyç serdaryň nebereleri Kymyş duzçy, Jemal mama, Orazgeldi, Orazgylyç, Oguljuma, Amangül ýaly birnäçe taryhy keşplere ýüzlenýär. Romanda suratlandyrylýan döwri ýazyjynyň gözi bilen aýdyň göz önüne getirmek üçin, geliň, romana ýüzlenip göreliň.

«...Bolşewik yrsarap, sürnüp ugran mahaly, «Essiň barka etegiňi ýap» edip, ondan gaçyp ugranlar obanyň baş-on sürüli goýunly baýlary bolupdylar. Olar bada-bat mallarynyň satar ýalysyny satyp, altyn-kümşüni horjunlap, atyň syrtyna bökderip, maşgalasy bilen ýene-de äkidip bilen mallaryny hem önlerine salyp sürüläp äkidip, Owganystana özlerini atypdylar. Gitmäge ýetişmän ahmal galanlaryň bolsa bolşewik malyna-mülküne talaň salyp, özlerini basyp, atyp, ýok etmek henizem dowam edýärdi» (sah. 47).

«Haçan-da bolşewikler uly baýlar bilen bellisini edensoň hem: «Sen baý guýrugy, sen işan-molla!» diýip, ýene bir topar adamynyň üstüne öçli topulyp ugran mahaly onuň entek-entek etmekçi bolýan oýunlaryny edip gutarmanlygy belli bolupdy» (sah. 47).

Ine, türkmen halkynyň XX asyryň başyndaky durmuşyny ýazyjy şeýle göz önüne getirýär. Bu döwrüň durmuş hakykatynyň romanda öz beýanyny tapyşynda ýazyjynyň özboluşly äheňiniň bardygyny turuwbaşdan aňşyrmak bolýar. Ýazyjynyň bu äheňiniň hakykata nä derejede gabat gelýändigini ýa-da gelmeýändigini bilmek üçin arhiw agtarayp ýörmän-de-de eseriň tutuş süňňQH Q V&å HM, wakalaryň gidişinden bolşewistik hakykata sowet döwletindäkiden tapawutly, täzeçe garaýyş bilen çemeleşilendigini duýmak kyn däl.

Eserde XX asyryň otuzynjy ýyllarynyň başynda bolup geçen wakalaryň adam ykbalyna eden täsiri barada, şu günüň nukdaý nazaryndan çemeleşmek arkaly teswir berilýär. «Ojak» romanynda, adyndan hem belli bolşy ýaly, ýat ýerlere sürlüp äkidilen türkmenleriň agyr ýagdaýlarda ykbal ýolunyň çarkandaklaryndan tutanýerlilik bilen geçişleri beýan edilýär. Bu ýol ýazyjynyň öz ata-babalarynyň hem hupbatly durmuş ýoly. Türkmen edebiýatynda bu mesele A.Allanazarowa çenli ön ýüzlenilmedik diýen ýaly, tarp ýatan meseledi. Ýazyjynyň heniz XX asyr türkmen durmuşynyň baryladyk temasyna ýüzlenmek bilen, döwrüň hakykatyny açmaklyga synanyşmagy gutlamaly zat. Bu ýagdaý romanyň awtoryna meselä anyk taryhylyk nukdaý nazaryndan ynandyryjylykly çemeleşmäge mümkinçilik berýär. Ýazyjynyň käbir gahrymanlaryň romandaky hereket ösüşine girýän we gatnaşýan wakalaryndan soňky durmuşy barada eserde çykgyt bilen maglumat berýändigini hem şuny tassyklaýar. Çykgyt bermek, elbetde, ylmy işlere mahsus aýratynlyk... Awtoryň çeper eserde çykgytlara ýüzlenmegi eseriň anyk taryhylyk häsiýetini güýçlendiripdir.

Romanda öz çeper beýanyny tapan döwür sowet döwlet dolandyryş ulgamynda adamlary synpy nukdaýnazardan bölüp, dürli jeza çäreleriniň görülen döwri. Diňe bir baý, kulak diýen sosial gatлага däl, öz gara zähmeti bilen gün-güzeranyny aýlaýan maşgalalaryň hem jezalandyrylan halatlary, olary uzak ýerlere – Sibire, Gazagystana, Özbekistana sürgün edilen wagtlary az bolmandyr. Bu taryhy hakykat. Özem sowet hakykaty. Stalinçilik terrorýň halklaryň üstüne musallat bolup abanan günleriniň musallaty. Romanyň baş gahrymany Kymyş duzçynyň hem iki ogly maşgalasy bilen Gazagystana, Özbekistana sürgün edilýär. Awtor eserde şu maşgalanyň ykbalynda tutuş taryhy döwrüň hasratyny açyp görkezýär. Bu hasratyň adam ykbalyna, onuň häsiýetine eden täsirini tipleşdirip beýan edýär.

Dürli wakalar, olara gatnaşýan adamlar we olaryň, häsiýetleri, matlap-maksatlary giňişleýin şöhlelendirilýär. Olar juda özboluşly aýratynlyklarynyň bardygyna garamazdan, eserde öňe sürülýän esasy many-mazmuny has-da aýdyňlaşdyrmaga hyzmat edýärler. Netijede, eser bitewi häsiýete eýe bolýar.

«Ojak» romanynda öý-ojak mukaddesligi baradaky mesele eseriň içinden eriş-argaç bolup geçýär. Kymyş duzçynyň maşgalasy bu mukaddeslige sarpa goýmak bilen, taryhy döwrüň çylşyrymly pursadynda hem ruhy taýdan berkleşýärler, çylşyrymly durmuş şertlerini, agyr kynçylyklary çydamlylyk bilen başdan geçirýärler. Goja Kymyş we onuň maşgalasy kyn taryhy ýagdaýlaryň şaýady hökmünde barha kämilleşýärler. Ýazyjy bu maşgalanyň agyr ykbalyna ýüzlenmek bilen halkyň şol wagtky agyr ykbalyny suratlandyrýar.

«Ojak» romanyndan görnüşi ýaly, A.Allanazarow durmuşa juda beletlik bilen çemeleşýär. Şonuň üçin hem onuň ýüzlenýän döwrüniň aý taryhy hakykaty anyklygy, döwrebaplygy bilen dogruçyl beýan edilipdir.

Ýazyjy romanda hereket edýän gahrymanlaryň häsiýetine milli öwüşgin bermegi başarypdyr. Baş gahryman Kymyş duzçynyň keşbinde türkmen ýaşulusynyň milli häsiýeti

janlanýar. Eserde dürli wakalaryň üsti bilen onuň hakykatçyl, kösenene kömek berýän, ýagşa şagşy, ýamana ýaman diýip bilen ýaşuludygy açylyp görkezilýär. Romanda Gaçy kiçijek diýen adamyň Begendik ussany gelmişek hasaplamasy, onuň ussahanasynda galmagal tutuzmagy bilen bagly waka biziň aýdanlarymyzy doly tassyklaýar.

« – Piliň saplanyşynda-da gep ýok, han ogul, sapy egrem-bugram bolup duran bolsa, ussa nätsin ony? Egrisini getirseň, egrisini, dogrusyny getirseň, dogrusyny saplar-da ol näme.

– Hükgi ussa-ha... – diýip, ýene-de Gaçy öz tarapyny çalyp, bir zat diýmekçi boldy. Ýöne onuň näme diýmekçi bolýanyny eýýäm öňünden aňan goja gazaplanyp, oňa sözünü soňlamaga maý bermän, aýgytly gepledi:

– Gepi köpeltme, Hükgiňem bilemok, pükgiňem. Görüpdikle Hükgiňem, şu ussadan artyk başarýan goşy ýokdy şonuňam.

– Beý diýme, Kymyş aga! Hükgi ussa tüpeňe nil ýasan adamdyr.

Gaçy kiçijegiň özüniňkini dogry etmek üçin ýüzüne çişnerilip, gotdy-gotdy edip durmagy Kymyş dyzça ýaramady. Ol donunyň synyny silkip, oturan ýerinden galdy-da, elindäki pilini ýol üstüne zyňyp goýberdi.

– Bar, git-de, onda piliňem Hükgi ussaňa oňart. Onsoňam, bilip goý, ýene gaýdyp ussa deginäýseň, eşitdim-eşitmedim diýme, degirmeniň daşy depäňden inen ýaly bolar. Bolduň meň başyma yssa tanaýan kişi» (sah. 164).

Romanda Kymyş goja bilen baglanyşykly bolan gapma-garşylykly dürli wakalaryň dartgynlylygy ýetik. Ýagdaý şeýle bolansoň, onuň keşbi dartgynly wakalaryň içinde ösdürilýär. Onuň keşbi türkmen ýaşulusyna mahsus häsiýetler bilen bezelipdir. Eserde gahrymanlary häsiýetlendirmek, döwre häsiýetnama bermeklik awtoryň öz sözleri bilen amala aşyrylýar. Şonuň ýaly-da Kymyş duzçynyň ata-babalarynyň taryhy, onuň Kymyş baý bolmagy üçin çeken gara zähmeti barasynda hem awtoryň özi gürrüň berýär.

Watanparazlyk türkmeniň gaty aňyrdan gelyän milli häsiýetleriniň biri hasaplanýar. Bu romanda türkmeniň şol milli häsiýeti Kymyş duzçynyň we onuň ogullarynyň çeper keşpleriniň üsti bilen açylýar. Bolşewigiň gelyär sesi eşidilen badyna, obanyň atly baýlary Owganystana geçýärler. Şol wagtlar baýlaryň arasy bilen Kymyş duzça hem serhetden geçmeklige mümkinçilik bolýar. Emma ol: «Näme bolsagam, Watanda bolaly, ölsegem süňňümüzizi öz topragymyzyň gurçugy iýer. Ýat ilde bize «Gel!» diýip, saçak ýazyp, gujak açyp oturan bolmaz» diýýär. Onuň oglanlary hem kakalarynyň diýenini edipdiler. Haçan-da «Obada kolhoz bolmaly» diýlip, ilden mal-gara ýygnalanda özüniň ýüzden gowrak gara mallaryny holhoza tabşyryp, «Dek gezen – dok gezer» diýip gezýär. «Akym ugruna giden mahalymda maşgalanyň başyna geljek beladan sowularyn» diýip, munuň şeýle boljagyna umyt edýär (sah. 24). Şeýle häsiýeti onuň ogullarynda hem görmek bolýar. Kymyş duzçynyň uly ogly Orazgeldiniň aýaly Oguljumanyň atasy öýi obanyň atly baýlary Mämmed han düýeji, Akynyýaz baý dagy Owganystana geçýärler. Olar Söýünalyda ýagdaýlaryň gowy dældigini eşidip, kiçi ogly Mahmydy birnäçe atly bilen Oguljumany maşgalasy bilen alyp gitmek üçin iberýärler. Şonda Orazgeldi:

«— Gidesiň gelse, heleý, hol-ha ýol, özüň gidiber. Menden saňa rugsat! Seniň ol ýerde ejeň bar, doganlaryň bar. Çagalarymy goý-da, isleseň göteriliber. Öýdenem başga näme alasyň gelse, al, sypyryp-sypyryp äkidip bileniň özüňki. Meniň-ä Watany goýup gitjek ýerim ýok. Näme başa gelse onam şu ýerde görjek!» (sah. 179) diýýär.

Bu Orazgeldiniň häsiýetinde watansöýüjiligiň ýüze çykmasydyr. Elbetde, şeýle ýagdaý romanda suratlandyrylýan döwre mahsus zat. Kymyşlaryň başyna düşen kynçylyklar köpleriň başyna düşen ýagdaýdy. Ýazyjy şeýle wakalaryň içinde hereket edýän gahrymanlaryň çeper keşbiniň üsti bilen döwrüň keşbini anyk taryhylykda döwrebap suratlandyryp bilipdir.

Romanda Kymyş duzçynyň maşgala agzalaryndan başga-da, ençeme gahrymanlar gatnaşýar. Bu gahrymanlaryň hem aglabasy ýazyjy tarapyndan oýlanyp tapylan gahrymanlar däl-de, anyk taryhy şahslardyr. Çünki bu gahrymanlar barada ýazyjynyň özi eserde (ýa-da çykgytda) anyk maglumatlary berýär. Begendik ussa barada we onuň haçan, näme üçin, nähili ýagdaýlarda Söýünala gelendigi, onuň kimlerdendigi barada anyk maglumatlar getirilýär. Şeýle hem eserde oba şurasý Ýagdy kemsit, Türkmenistanyň bolşewikler partiýasynyň sekretary Ýakow Porok, Türkmenistanyň ýer işleri komissary Täşli Annamyrat, Pendi raýkomunyň sekretary Ata Hymlyýew, OGPU-nyň başlygynyň orunbasary Amanow, Aman orus, «Saryçöp» kolhozynyň başlygy Amangül nazzat ýaly birnäçe taryhy şahslaryň keşpleri bilen hem ýüzbe-ýüz bolýarys. Ýazyjynyň şular ýaly anyk taryhy şahslaryň keşplerine ýüzlenmegi we olar barada anyk taryhy maglumatlary getirmek bilen, döwrebap taryhy keşpleri döretmegi romanyň anyk taryhylyk ähmiýetini has hem güýçlendirýär.

Ýazyjy döwrüň taryhy hakykatyny açmak üçin, gahrymanlaryň häsiýetini ýüze çykarmak üçin bulardan başga-da, Hardat kepretil, Gaty kel ýaly adamlaryny hereket etdirýär. Bolşewikler halkyň ýersizini ýerli edýär, adamlary hat-sowatly etmek barada aladalanýar. Bu zatlar halkda bolşewikler babatda gowy garaýyşlaryň döremegine sebäp bolýar. Romanda obadaşlaryndan ary köýüp, olardan öňden bäri içinde galan aryny almagyň amatyny gözläp ýören Hardat kepretildir Ýagdy şura ýaly göýdük adamlaryň keşpleri hem döredilipdir. Hut şolar sebäpli halk köpçüliginiň köp kynçylyklara sezewar bolmagy halkyň bolşewiklere bolan ynamyny gaçyrýar. Bu hakykatdan-da taryhy döwrüň dogruçyl keşbidir. Eserde taryhy döwrüň şeýle dogruçyl suratlandyrylmagy bolsa oňa taryhy anyklyk röwşüni çaýýar.

Oguljeren SOPYÝEWA,
Döwletmämmet Azady adyndaky
7 • UNPHQP IONG • QELGLQHILQVWVW

TÜRKMENIŇ LEW TOLSTOÝY

Ýazyjy Agageldi Allanazarowyň «Ojak» romany uly göwrümlü, suratlandyryňan taryhy döwrüniň durmuş filosofiýasyny özünde jemleýän çeper eserdir. Eseriň adynda özboluşly simwoliki many bar. Watanyň ojagy Watan ýaly mukaddesdir. Watan seni öz mähriban gujagynda ojak ýaly ýyladýar, saňa hossar çykýar. Öz eziz Watanyň ojagy-da, şol ojagyň tüssesinde, mukadesdir, mähribandyr. Ol seni aman saklap, arzuw-hyýallaryň hasyl bolmaga, geljege bolan umydyňy müň gez artdyryýar. Durmuşda duş gelýän gapma-garşylyklary ýeňip geçmäge güýç-gaýrat, sabyr-kanagat berýär. Ine, eserdäki baş pikir şundan ybarat. XX asyryň başyndaky çylşyrymly durmuş simfoniaýsyny beýan edýän ýazyjynyň «Ojak» romanyndaky gozgaýan meseleleri, masştablaýyn suratlandyrmalary has giň mana eýe bolup, epopeýa derejesine ýeten ýokary çeperçilikli kämil esere öwrülýär.

Ýazyjynyň eserde ussatlyk bilen ulanýan içgepletmelerini, timsallaryny, pähim-paýhasdan doly nakyllaryny, iki-üç sahypa uzalyp gidýän sazlaşykly goşma sözlemlerini okanyňda, onuň rus ýazyjysy Lew Tolstoýyň derejesine ýeten kämil zehinli ýazyjydygyny aýtmaga doly esas berýär.

“Ojak” romanynyň üç tomuny okanymdan soň, bada-bat serime gelen boýsançly pikir şu buldy.

Seýitguly MÄMMETNUROW,
Döwletmämmet Azady adyndaky
Türkmen milli dünýä dilleri institutynyň
kafedra müdiri, filologiýa
ylmymlarynyň kandidaty, dosent.
2014 ý.

АГАГЕЛЬДЫ АЛЛАНАЗАРОВ И БЕЛАРУСЬ

Осенью 2009 года большая белорусская делегация приехала в Туркменистан на Международную выставку «Золотая книга». Были в этой группе и писатели – директор РИУ «Литература и Искусство» Алесь Карлюкевич, первый заместитель директора РИУ «Литература и Искусство» — главный редактор журнала «Нёман» Алесь Бадак, главный редактор журнала «Бярозка» Елена Масло. Среди тех, кто встречал, участвовал в одних с белорусскими литераторами мероприятиях, были поэты: народный поэт Туркменистана Каюм Тангрыкулиев, народный поэт Туркменистана Атамурад Атабаев, другие мастера слова. Особенно запомнился директор Туркменской Национальной книжной палаты Агагельды Алланазаров. Поэт, прозаик, детский писатель. Оказалось, что когда-то в Минске были изданы на белорусском языке два поэтических сборника А.Алланазарова, адресованных детям. Знаком Агагельды и со многими белорусскими литераторами. Представляя читателю небольшую подборку стихотворений туркменского поэта, мы решили поместить и небольшое интервью с настоящим другом белорусской литературы.

— Агагельды что же такое по-твоему- литература... Это — описание слабостей заблуждений и страстей человеческих" Или же- предвосхищение завтрашнего дня и может быть тревога перед несбывшимся?

— Каждый раз, когда думаю я о литературе, о её природе, о сущности, вспоминается мне одна известная мудрость и загадка из Библии: «Сначала было слово...». В этом одном слове слишком много мыслей и информации, в нем отражено состояние души наших предков. Найдя «слово», они очень обрадовались и догадались, что нашли что-то бесподобное,

что-то очень святое и сильно причудливое, замысловатое, способное открывать действительность в разных проявлениях. И поэтому они радостно сообщали друг другу и миру об этом. Наши предки точно угадали, если держишься за это «слово» – значит, найдешь себя и свое светлое будущее. И точно угадав «слово» от наших отцов, неандертальцы превратились в людей разумных. Они стали самыми умными, самыми могучими животными в мире. Без «слова» конечно, немисливо это великое преобразование. «Слово» – это и есть литература».

Благодарные потомки человечества в продолжение этой радости до сих пор устраивают во всем мире литературные праздники. Один из этих праздников – и ежегодная международная книжная выставка-ярмарка, которая проходит в Минске в феврале.

Еще я хочу образно сравнить литературу с очагом, над которым люди готовят пищу, греются и получают необходимое тепло для организма.

Литература – еще и те слова-загадки, которые человечество полностью не разгадало до сих пор, бьется, ломает голову над их безграничным смыслом. Но в одном человечество разобралось: литература – не природоведение, не медведеведение, а Ее Величество Литература — это и есть Человековедение.

— Ты знаешь своего читателя? Кто он – совсем молодой человек готовящийся к жизненным испытаниям? Или зрелый утомленный жизнью человек который спешит обратиться к тебе через книгу за крайне важным и необходимым советом?

— На горизонте туркменской литературы я появился сначала со своими стихами, написанными для детей. Но не скажу, что тогда писал я только детские стихи. Писал и прозу, и стихи для взрослых. Писал то, что больше хотелось писать.

Моей прозе и другим стихам тогда мало повезло. Но однажды, когда я еще учился в школе, одно моё стихотворение и один рассказ напечатали сразу в одном номере детской газеты «Мыдам тайяр», что в переводе на русский означает «Всегда готов».

В разные годы к моему творчеству со стороны были пристальные взгляды, советы, пожелания. Одним понравились мои детские стихи, а другим — проза. Случалось, возлагали на мое творчество и большие надежды. Известный писатель Курбандурды Курбансахатов хотел, что бы я писал только стихи для детей. А не менее известный другой писатель Беки Сейтаков, прочитав мою прозу в газете и уточнив, где я работаю, приехал, лично познакомился и выдал мне следующий совет: «Если ты такую прозу пишешь — пиши только прозу, а ведь говорят, что ты еще пишешь и стихи. Не пиши, направь все силы на прозу». Я внимательно слушал уважаемых аксакалов, и делал так, как мне захотелось. Потому что сердцу не прикажешь. Этим я хочу сказать, что в какие-то рамки я не вмещаюсь и никогда не вмещался.

Когда пишу для детей, конечно, думаю, о ком пишу и стараюсь найти подход к своим маленьким друзьям. Стараюсь в мир смотреть их причудливыми глазами, переживать об окружающей жизни их мыслями. Дети любят именно такие произведения. У меня есть мечта — всю свою жизнь хочу творить произведения такого масштаба, как «Героглы» — народный эпос. Он доступен и для детей и для взрослых, все его любят. Когда каждый раз читаешь, то непременно открываешь для себя что-то новое.

Еще я убедился, что не надо заранее искать своего читателя и бросаться из одной крайности в другую. Если получится толковое произведение, оно найдет своего читателя самостоятельно. Не люблю загонять себя в рамки, когда пишу,

когда нахожусь среди своих героев, И даже забываю, для кого пишу, вообще забываю обо всём на свете. Только пишу. В разные годы мои книги вышли на двадцати двух языках, более, чем пятимиллионным тиражом. Мои читатели – те люди, кому нравятся мои книги и кто интересуется и болеет о литературе. Да, своих читателей я представляю именно такими – любознательными, думающими.

— *Сегодня много говорят о том что пропал интерес к чтению... В пример приводят электронные информационные ресурсы которые обогнали книгу так может быть недолгим остался век у печатного слова?*

— Да, сегодня говорят, что пропал интерес к литературе. Но вспомните, что и вчера так же говорили. В процентном соотношении с авторами таких выводов я в какой-то мере согласен. Но, поверьте, литература не иссякнет. Человечество в технике, науке открывает новое и новое, много что меняется в жизни, окружающей нас действительности. Умы человечества на коне скачут. А структура, сущность человека не меняется тысячелетиями, тот же человек, те же ноги, та же голова... Сердца, души остаются такими же, как и прежде, беззащитными, тревожными. И, конечно же, поведение человека то же, хотя появилось много и суматошного. Такое состояние у человечества и раньше было не раз. Были падения и взлеты, главенствовали равнодушие, человека отличали страх, беззащитность. Если внимательно анализировать историю человечества, падения нравственного характера всегда случались после того, когда человек отдалялся от книги. Когда равнодушие, злость покрывали, как плесень, людские души. Когда отношение к книге менялось в худшую сторону.

Вспомните, когда Чингиз хан завоевал Бухару, приказал сжечь все книги. Тогда предали огню и «Коран». Тогда, плача и смотря на этот ужас, один Ахун сказал: «Всех книг все равно не уничтожишь. Вот увидишь, «Коран» за себя еще постоит».

Прошло время. У русского народа кулак сжался. Вот тогда правнуки Чингиз хана – Узбек-хан, Ногай-хан, Тохтамыш и многие другие ханы бежали в Среднюю Азию, на Кавказ и пали перед «Кораном» на колени. Под его халатом спрятали свои головы.

Каждый раз, когда человечество удаляется от «слова», ему достается такая печальная участь. История повторяется. Место литературы в жизни человечества не займет ничто и никогда. Мир меняется. И каждая система старается создать, особенно на первом этапе, исключительно свою литературу. Этому есть примеры. Советы, взяв в свои руки власть, хотели создать исключительно новую, социалистическую литературу, ликвидируя при этом литературу прежних лет. И на место Пушкина, Толстого, Достоевского, Куприна и других попытались возвысить новых, своих, доверенных творцов – Демьяна Бедного, Безыменского и Жарова и тому подобных. Но скоро опомнились, осознали, что без прошлого нет сегодняшнего. Вождь пролетариата В. Ленин тогда писал: «Искусство принадлежит народу!» Политики потом, взяв из его речи именно эти слова, сотворили лозунг. А предложение ведь не кончается, есть продолжение и должна быть, вместо восклицательного знака, запятая. Ленин дальше вещает, продолжает свою мысль о культуре. И говорит о том, что не надо опускаться на дно народа, как Д.Бедный и Безыменский, а следует народы поднимать до своего уровня. Разница, согласитесь, существенная. Советская литература нашла свое настоящее лицо и достоинства после изменения отношения к писателям разным, порой и к тем, кто достаточно критически был настроен к Советской власти.

— *Туркменская литература прежних десятилетий – это известные и на постсоветском пространстве имена Чары Аширова Хыдыра Дерьяева Керима Курбаннеспеса Бердыназара Худайназарова*«

Кто какие поэты и прозаики олицетворяют национальную литературу Туркменистана сегодня?

— В туркменской литературе и сегодня не мало талантливых людей. Каждое время выдвигает свои таланты. В нашей литературе поэтов всегда было большинство. И сегодня тоже в туркменской литературе большинство составляют поэты. Особенно успешно работают в этом направлении А.Атабаев, Н.Реджепов, Г.Шакулыева, Г.Дашкынов, Б.Ораздурдыева, Б.Одеков, А.Курбаннепесов, О.Аннаев и многие другие.

Последние годы в нашей литературе появился отряд талантливых молодых поэтов, таких, как Шехрибоссан, О.Чарыев, О.Оразтаганова, Г.Сахатдурдыев, Г.Пирджаева и многие другие.

Сегодня приковывают внимание читателей и романы А.Тагана «Чужой», О.Одаева «Алтынджан ханума», А.Алланазарова «Очаг», «Тюлень», Дж.Мулкиева «Сельджуки», рассказы и повести К.Кулыева и другие произведения. И это совсем неполный перечень авторов и произведений, представляющий в наше время литературу Туркменистана.

— У Керима Курбаннепесова есть такие строки:

***Такие ж как у всех людей
Глаза поэта***

***Да не светлей и не темней
Глаза поэта
Но в колебаниях теней
В потоках света
Увидят мир всего верней
Глаза поэта***

***Прозорливость художника его ответственность
за точное обозначение тех или иных общественных***

координат... Осталось ли это актуальным в сегодняшней культурной и общественной жизни?

— Керим ага в жизни был тем поэтом, каким он выразил образ поэта в своей поэзии. Он не только отличался зорким взглядом на жизнь, но он своим личным примером доказал право на такой взгляд, на острое сопереживание времени и современнику. Керим ага был очень своеобразным, истинно народным поэтом в нашей литературе. Одновременно являлся главным редактором литературного журнала «Совет эдебияты» («Советская литература») и был активным общественным деятелем, депутатом нескольких созывов Верховного Совета народных депутатов Туркменистана. Был очень чутким, имевшим свой принципиальный взгляд на литературу, редактором. Хочу привести пример, связанный с моей судьбой.

В 1974 году я, еще будучи студентом Литературного института им. А.М. Горького в Москве, прислал по почте свою первую повесть «Семь зерен» в журнал «Совет эдебияты». Через три-четыре месяца после того, как я знаю, что она попала в руки Керим ага, получаю от одного сотрудника журнала письмо: – *«Агагельды салам!*

Спешу тебя обрадовать, Кериму ага понравилась твоя повесть. Он её направил без очереди сразу в номер. Это ускорил её выход. И не забыл напомнить нашему ответственному секретарю А.Союнову, чтобы он, когда разметит гонорар, не забыл два особых обстоятельства о тебе:

— Первое – сначала вспомни, он студент, ему гроши не мешают;

— Второе – повесть мне понравилась. Появилась в нашей литературе еще одна талантливо написанная повесть.

А мне велел сообщить и обрадовать тебя, а также попросить прислать твою фотографию и несколько слов

о себе, может, дадим в журнале, познакомим читателей с молодым писателем воочию».

В туркменской литературе многие получили благословение от Керим ага, не только я. Таких – десятки поэтов, писателей, это сегодняшнее лицо литературы. Да, все видели, все чувствовали глаза поэта.

Керим ага всегда твердил своим коллегам одну мысль, высказывал как необходимое для развития литературы требование :

«Не вредите таланту. Талант людям дает Бог. Если вы будете вредить таланту – вы идете против господ Бога!».

Такие поступки, такое чуткое отношение были характерны для Керим ага. Да, он умел видеть Мир, как и говорится в его стихах «Глазами поэта».

— *Как бы ты прокомментировал следующие строки великого Руссо?*

«...Хорошая книга- та для написания которой автору не хватает всей первой половины его жизни и для исправления-второй?»

— Сначала хочу отметить, что великий мудрец, писатель и педагог Ж.Ж.Руссо очень точно дал определение природе создания книги.

Писать, конечно, нелегко, ты беспокойный, как женщина каждый раз перед родами. Думаешь, мечтаешь о том, чтобы родить здорового, нормального ребенка – свое главное произведение. И потом оказывается, что отношения к своим произведениям у писателя бывают самые разные. Одни произведения напишешь, издашь и довольствуешься, наслаждаешься. А над другими со временем еще хочется поработать, возвратиться к нему еще и еще. Касается это и моей прозы. Исправляю себя сам и думаю, надеюсь, что улучшаю качество. Среди тех произведений, что

переписываю, есть такие, как « Собака, которая летала однажды», «Веселая азбука» и роман «Очаг». При каждом переиздании возвращаюсь к ним, что-то правлю. Верю, что работая таким способом, внимательно отчеканив каждую фразу, каждое слово, можно создать хорошее произведение. И все равно времени всегда не хватает.

— Агагельды ты много работал в разных жанрах и для разных читательских аудиторий Что в твоей сегодняшней писательской жизни осталось главным-литература для детей проза поэзия?

— В какой-то мере я уже ответил на этот вопрос, когда рассказывал о многообразии жанров, с которыми дружу с самого начала творческой дороги. Но не могу сказать и то, что я последние годы почти не пишу стихи, а также стихи и прозу для детей. Пишу для детей только тогда, когда очень хочется написать о своем детстве. Когда прорывается... В настоящее время, особенно последние двадцать лет, пишу прозу. В эти годы появились на свет мои романы «Очаг», «Тюлень», «Жаркое лето Хазара» и цикл новелл. А сейчас эти произведения, одно за другим, переводятся на разные языки, готовятся к выходу на сцену. По двум произведениям собираются снимать художественные фильмы. И раньше, в прежние годы по моим повестям сняты два полнометражных художественных фильма: по повести «Семь зёрен»- фильм «Прощай, мой парфянин», по повести «Разбитые вёрсты» – фильм «Дестан». И они манят меня своими продолжениями. Требуют возвращения к давно открытым темам.

— В *е 22 в Беларуси вышло два твоих поэтических сборника адресованных юному читателю Публиковались твои стихотворения на белорусском языке и в детской периодике Знаю что недавно Виктор Гардей перевел на «мову Купалы» твою книжечку «Веселая азбука»*

Расскажи о своей сопричастности с Белорусью о том с кем из белорусских литераторов дружил и дружишь?

Кстати ты помнишь туркменского журналиста и поэта Михася Карпенко который работал в Ташаузе главным редактором областной газеты? Он ведь тоже из Беларуси... Известен как публицист исторический писатель и белорус Николай Калинин много написавший о Туркменистане и туркменах несколько лет жизни отдавший твоей родине...

— Начну издалека. С моим народом у братской Беларуси дружеские, вернее братские отношения в основном начали складываться в прошлом веке, в годы Советского Союза. Мы тогда жили в одной семье. Считали Белоруссию и Туркменистан своими, – своими братьями, ездили друг к другу, помогали друг другу, служили, жили друг у друга.

Особенно это братское отношение закрепилось в годы Великой Отечественной войны. Не только Россия была в эти годы в огне и беде, и на белорусскую, украинскую земли, Северный Кавказ, Прибалтику пришли немецкие оккупанты. Сразу стало понятно, что враг очень сильный, и хорошо вооруженный, жестокий. Если не соберутся все братья на врага, одержать победу не возможно. Тогда Родина-Мать и позвала всех сыновей, все национальности огромной страны на помощь.

В те годы более триста тысяч солдат и офицеров – туркмен дрались с фашистами вместе с русскими и белорусами, представителями других народов. Недавно изданная у нас книга «Память» подтверждает, что многие из туркменских ребята пали на поле боя. Не мало из них погибло за освобождение Беларуси, а именно – Могилева, Мозыря, Лоева, Калининич, Минска и других мест. Среди освобожденных городов Беларуси – и Минск. Именно

за его освобождение получили самую высокую награду наши земляки – Герои Советского Союза Ораз Аннаев, Клычнияз Азалов. Сегодня одна из улиц столицы Республики Беларусь носит имя Ораза Аннаева. И после освобождения Беларуси от фашистов, Туркмения помогала белорусам восстанавливать свою жизнь заново, всеми возможными и невозможными силами делала это наша республика, делал это наш туркменский народ. Мы делились последним куском хлеба своего. Вот в моих руках книга «Туркменистан в период Великой Отечественной войны (1941-1945г.)», изданная в 1962 году по архивным материалам. Здесь можно прочитать и такие материалы – «Постановление бюро ЦК(Б)Т об отправке эшелона с подарками для трудящихся г. Минск» за № 318 от 5 сентября 1944 года. Вот что в этом документе было записано:

«1.Разрешить ЦК ЛКСМТ организовать и отправить эшелон с подарками для трудящихся г.Минск, Белоруссия.

2.День отправки эшелона утвердить 15 сентября 1944 г.

3.Для сопровождения эшелона с подарками, утвердить делегацию. Руководство — зав.отделом крестьянской молодежи ЦК ЛКСМТ тов. Мухатова.

4.Поручить Совнаркому ТССР выделить ЦК ЛКСМТ для подарков за наличный расчет:

а) товары ширпотреба 50 000 руб.;

б) оконного стекла 1 вагон;

в) дыни «Гуляби» 1 вагон;

г) зерна 12 200 кг.;

д) скот 1755 голов;

е) рыбы 4500 кг.

5.Обязать Ашхабадскую железную дорогу предоставить 15 вагонов порожняка и 1 классный вагон для отправки и сопровождения подарков к месту назначения г.Минск, Белорусская ССР».

Этот документ подтверждает, что в те годы такие эшелоны были отправлены из Туркмении не только в г. Минск. Но и другие города и села тоже получили для восстановления немало помощи в эти годы.

Наши народы еще тогда, в войну и в первые послевоенные годы, убедились, что иметь настоящего друга всегда приятно. На этой дружеской тропе не заросла трава и сегодня. В наше время лидеры наших государств Гурбангулы Мяликгулыевич Бердымухамедов и Александр Григорьевич Лукашенко не раз встречались в Минске и в Ашгабате. Были подписаны важные документы для сотрудничества двух государств. Сегодня в Туркменистане на полях работают белорусские тракторы. Туркменистан их каждый год закупает в большом количестве.

Туркменистанцев очень радует, что наши дети тысячами учатся в белорусских вузах. Их учат высококвалифицированные профессора и верю, что видные белорусские ученые желают моему народу добра и процветания. Так понимают туркмены это доброе дело, связанное с образованием, просвещением нашей молодежи.

Каждый раз, когда речь идет о белорусско-туркменских отношениях, мне часто вспоминается один рассказ, который услышал однажды от участника войны и писателя Ашира Назарова.

— В моей библиотеке и сегодня хранятся книги Ашира Назарова который участвовал в освобождении от фашистов нашей Витебщины

— Так вот, когда скончался первый Герой Советского Союза среди солдат — старшина Курбан Дурды, (что Курбан Дурды — первый Герой Советского Союза среди солдат и сержантов, мы узнали из газеты «Труд» за 1966 г. Газета, отвечая на вопрос своего читателя, назвала имя Курбан Дурды. Об этом сообщил нам Герой Советского Союза, историк,

Пена Реджепов), на его похороны приехал из Беларуси один офицер, бывший солдат героического взвода.

Курбан Дурды со своим взводом отстоял занятую высоту в первые дни войны. Враг напирал очень сильно. Фашисты неоднократно атаковали эту высоту. Все бойцы взвода дрались как львы. Но силы были неравные. Дошли даже до рукопашного боя. Немного контуженный Курбан Дурды, когда опомнился, увидел перед собой немца, стал искать вокруг себя оружие, наконец нашел что то. Он сбил этим немца, а потом и другого. Потом выяснилось, что это было не оружие какое-нибудь, а оторванная рука одного солдата. Оказалось, что из далека наблюдал эту драматическую сцену тогда еще генерал Р.Малиновский, и восхищался Курбан Дурды и его ребятами. Командира взвода и многих других солдат представили к награде.

Так вот, этот офицер, приехавший из Беларуси, и был одним из солдат взвода Курбан Дурды, только он один из всех остался в живых. После войны они нашли друг друга, наладили отношения.

После похорон легендарного героя Курбан Дурды, его солдату захотелось вспомнить товарища по-солдатски, по - фронтовому... Сын героя и организовал солдатские поминки с участием белорусского гостя. Герои Советского Союза, П.Реджепов, И.Богданов,

— *Кстати о Богданове написал повесть «Возвращение рассветной рани» наш белорус Николай Калинкович...*

— Я знаю об этом. Но пока расскажу про встречу... Были еще кавалеры ордена Славы трех степеней А.Аллабердиев, М.Дурдыев, генерал Б.Атаев, полковники А.Назаров, А.Розыев и еще несколько фронтовиков вспомнили своего товарища,

земляка, сказали добрые слова о герое. И порадовались, что память о фронтовых днях, месяцах, годах настолько жива, настолько сплачивает и через расстояния...

Первый раз я обратил внимание на слово «Беларусь», когда был школьником. К нам в село часто приходил и плотничал один русский человек. Все к нему обращались – Василь ага. Особенно он дружил с моим двоюродным дядей, участником войны, Овездуром. И мы слышали когда он звал своего друга: — Эй, белорус, хватит работать, приходи, давай чай попьём, работа не волк, в лес не убежит.

Я потом уже узнал, что наш Василь ага — белорус. Он служил на границе, а потом женился и остался в Туркменистане навсегда.

Мои годы военной службы прошли в соседней с Беларусью республике – Литве. Служил в десантных войсках. С нами служило немало ребят из Беларуси. Я особенно сдружился с тремя ребятами — Луговкиным, Богдановичем, Бочковым. Через десятки лет они стали героями моих повестей «Семь зёрен», «Не забудь о дяде», и потом – героями фильма «Прощай, мой парфянин».

В 1970 году зимой, когда проходили учения «Двина», основные события разворачивались в Прибалтийском военном округе. Но некоторые моменты были связаны и с Беларусью. Тогда мне удалось увидеть Беларусь с высоты птичьего полета. Ваш край меня поразил своей красотой и своими красками, ярким многоцветьем... Хотя и зимой это знакомство у меня состоялось. Снега были похожи на огромный парашют, накрывший землю, а города — на парашютиста, только что спустившегося с небес. Этот красивый и необычный вид Беларуси навсегда остался в моей памяти. Помню, проходили мимо белорусской деревни во время марш-броска, общались

с людьми. Почувствовали, что белорусский народ любит и уважает солдат. А мы десантники, на снегу укладывали парашюты и опять улетали.

А потом я открывал Беларусь через знакомство с вашей литературой, через общение с белорусскими писателями. В 1980-1990-е работал в издательстве «Туркменистан», тогда у нас выходили книги белорусских писателей – роман П.Бровки «Когда сливаются реки», поэтический сборник М.Танка «Книга стихов», романы И.Шамякина «Сердца на ладони», И.Чигринова «Плач перепелки», «Оправдание крови», повести В.Быкова «Обелиск», «Сотников», В.Адамчика «Дикий голубь», рассказы некоторых писателей...

А классики, такие как Я.Колас, Я.Купала, были и раньше переведены на туркменский язык.

— Агагельды и в Туркмении тоже жили и работали писатели из Беларуси...

— Сначала я познакомился, с Николаем Калинковичем. Потом мы с ним подружились, часто виделись друг с другом. Общались, обсуждали свои произведения, советовались друг с другом. Какие дружеские отношения были между нами — об этом я написал в большой статье «Перекличка». С моим вторым белорусским другом — Алесем Карлюкевичем я познакомился в редакции журнала «Ашхабад». Про Николая я сначала не знал, что он белорус. А вот в Карлюкевиче признал сразу белоруса. Еще и потому, что он часто выступал со своими статьями, связанными именно с Беларусью, рассказывал в нашей печати о белорусской литературе. С этим художавым, с добрыми глазами, военным человеком и писателем я тогда близко и познакомился. Он обратил внимание читателей и на моё творчество, когда писал в

журнал «Совет эдебияты»» опубликовал большую статью «О современной военной прозе». В своей статье Алесь писал о моей повести «Семь зерен». А в газете «Ташаузская правда» напечатал статью «Открытия Агагельды Алланазарова» — уже о моих стихотворениях, адресованных детям. В 1980, в начале 1990-х часто можно было встретить фамилию А.Карлюкевича на страницах туркменских газет и журналов. Он рассказывал о дружбе двух народов, славил дружеские отношения между нашими республиками, и был своеобразным полномочным представителем Беларуси в Туркменистане. Когда он приехал к нам, был незнакомым офицером, военным журналистом, которого никто не знал в Ашхабаде, а уехал и мы почувствовали, что нас покидает родной человек, большой друг туркменской литературы и туркменских писателей.

— Агагельды а вот Михаил Карпенко который несколько лет назад умер в Минске знаю что ему было присвоено звание заслуженного деятеля культуры Туркменской ССР...

— В давние 1980-е годы, когда я работал в издательстве «Туркменистан» главным редактором, ко мне однажды зашёл мой друг Николай Золотарев. Вместе с одним седовласым, видным человеком. Ещё не познакомив нас, сразу, в шуточном тоне, обратился ко мне:

— Товарищ главный, вы белорусов тоже издаете?

— Смотря, с кем он заходит...

И я тоже постарался ответить в его тоне. Николай принялся нас знакомить. Гость, как выяснился, — редактор областной газеты «Ташаузская правда» Михаил Карпенко, поэт. Издательство «Туркменистан» в разные годы издало несколько его поэтических сборников. Этот добрый человек

долгие годы работал у нас, и внес свою лепту в туркменскую литературу.

В 1990 году, в составе делегации пишущих для детей писателей, мы были в рамках Недели детской и юношеской книги в «Артеке». Мы почти неделю общались с детьми, много выступали. Мне, бывшему «артековцу», было приятно через много лет опять оказаться в легендарном пионерском лагере. Тогда газета «Артек» писала про меня: «Агагельды вернулся». Гости, писатели были из разных республик. Из Беларуси приехал известный поэт В. Лукша. Вот тогда-то я и сделал ему сюрприз. Мы тогда вместе выступали в пионерлагере «Морской» — он был частью «Артека». Там было очень много ребят из Туркмении. Они нас приняли с восхищением. Я читал стихи на туркменском языке, ребята громко аплодировали. В один из моментов встречи я обратился к детям, землякам своим:

— Дорогие дети, я вам читал не только свои стихи, но и стихи белорусского поэта Валентина Лукши, в переводе на туркменский язык. — И показал детям эту недавно вышедшую книгу на туркменском языке. — Половина аплодисментов принадлежит ему.

Эта весть еще больше обрадовала детей...

В те советские годы, когда я ездил в такие поездки, обязательно брал с собой книги писателей разных национальностей, недавно выпущенные нашим издательством. Вот так мы познакомились с этим прекрасным белорусским поэтом. Тогда он мне Валентин Лукша и сказал :

— С твоими стихами надо познакомить и белорусских детей тоже. Надеюсь, они так же хорошо встретят тебя, как и туркменская детвора...

И через некоторое время мои стихи появились на белорусском языке. Сначала в альманахе «Ветразь». Затем

вышла книга «Добрые слова», и половину всех стихов, вошедших в книгу, перевел он, Валентин Лукша. Так добрый человек и замечательный поэт породнил меня с прекрасной белорусской землей вдвойне.

В 1990-е годы издательство «Магарыф» подготовило однотомник белорусских поэтов и писателей, пишущих для детей. Стихи двух белорусских авторов Павла Мартиновича и Леонида Ширина вошли в эту книгу в моих переводах.

Белорусы, которые встречались на моем жизненном пути, оставили в моей памяти самые добрые воспоминания. С ними общаться мне было всегда приятно.

Хочу привести слова моего брата, Бабагельды, побывавшего лет десять-пятнадцать тому назад в Беларуси:

— Ага, ты не поверишь, там живут добрые, красивые, простые и открытые душой люди, как наш дядя Вася — белорус. Они живут естественной жизнью, наверное, их женщины, даже если не используют косметикой, - все равно красавицы.

...Есть поверье у многих народов о том, что должен появиться скоро ещё один пророк. Наверное, он появится и среди белорусов. Для этого у вас есть все предпосылки.

— *Сегодня часто говорят о том что многие художественные традиции устарели Мол без художественного эстетического новаторства никак не обойтись Мне в этой связи на память приходят слова Расула Гамзатова: «...Если писателя уподобить доктору то он должен уметь пользоваться и вековыми народными средствами и самыми последними мировыми достижениями» А ты что думаешь по поводу традиций и новаторства в литературе?*

— Да, художественные традиции устаревают, уходят со сцены, и на их место приходит много новых произведений. Это и есть закон природы. Человеческий взгляд меняется,

правда, не всегда к лучшему. А основа всех основ – человек, он-то остается, а с ним сохраняется и литература.

Литература, я убежден, – это — Человековедение. Какая разница, кто приходит в этот монастырь, какими дорогами. Расул Гамзатов очень прав, когда творишь, надо использовать и все новые и старые традиции для совершенствования произведений. Это же ведь обязательное требование времени.

Когда работаешь, творишь, пишешь, то должен быть целостным, неразрушимым художественным объектом человек, нельзя подвергать деформации общепринятые человеческие ценности, даже если перед тобой какая-то удачная художественная форма, даже , если кто-то подсказывает, что разрушение привнесет новые, свежие художественные краски. Не верьте! Не делайте миражи основой самообмана. Изменение литературной формы, состояние пишущего человека — это должно быть прочувствовано нутром своим, должно быть соизмерено с памятью о предыдущих поколениях и традициях. У каждого серьезного писателя есть поставленная Всевышним задача. Есть книга, которую должен написать только ты, и никто другой. Надо делать то, что ты должен делать, от души. Отнести сделанное к жанру, традиции, оценить по большому счету — это уже дело времени.

Пусть меняются традиции и времена, настоящая литература всегда Мост дружбы: Агагельды Алланазаров и Беларусь найдет те дороги, которые ведут к читателю.

— Спасибо Агагельды за твердость твоих художественных воззрений и за такую большую любовь к Беларуси!

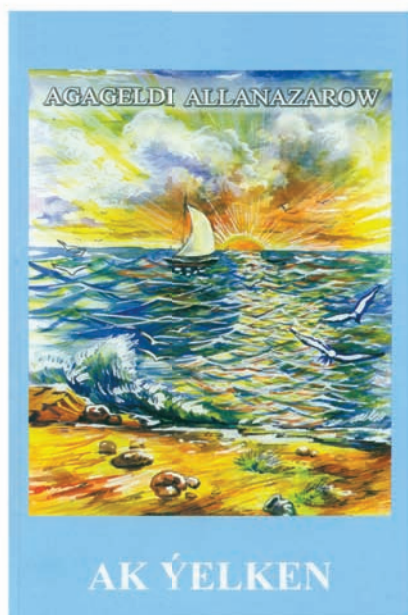
Алесь КАРЛЮКЕВИЧ
писатель журналист

Беларусь Журнал «Нёман» № 2

*Asman aýdar,
zemin, aýdar,
ýel aýdar.*

MAGTYMGULY

**ÝAZYJY
AGAGELDI
ALLANAZAROWYŇ
DÖREDIJILIGI BARADA
AÝDYLANLARDAN**

«Şahyr Agageldi Allanazarow öz ýaşajyk dostlarynyň psihologiýasyny oňat bilýär. Ol çagalar bilen ýürekden gürrüň edýär. Käte mylaýym ýumora mähir gatyp, olar bilen degişýär. Şeýdibem, onuň ilhalar eserleri döreýär».

Lew OŞANIN,
şahyr, Moskwanyň
A.M.Gorkiý adyndaky Edebiýat
institutynyň professory.

* * *

«Агагельды Алланазаров знает, о чём думают туркменские дети».

Агния БАРТО,
поэтесса. Москва.

* * *

«Я не буду говорить о книжке, которую вам предстоит прочесть и которая, уверен, вам понравится, потому что это увлекательная приключенческая история о простодушном, благородном и бесстрашном герое (щенке по имени Мёнгёз), который одержим жадой полёта. Стоит подняться в небеса - и жизнь, кажущаяся обычной, сказочно преобразается. И, главное, хочется петь. Не об этом ли мечтаешь и ты, читатель? И еще: летая во сне, человек растёт. Книжка Агагельды Алланазарова «Собака, которая летала однажды» поможет тебе расти наяву.

Но вот что самое важное я хочу сказать тебе: попроси своих родителей тоже прочесть эту повесть. Увидишь или, вернее, догадаешься, как они станут немножко другими, если в мыслях полетают, как Мёнгёз, - переживут забытое, может быть, детство. Взрослому, поверь, необходимо иногда почувствовать себя ребёнком, как ребёнку - взрослым.

Хочу надеяться, что эта книга - перекресток, где взрослый и ребёнок могут встретиться. И, улыбнувшись, лучше понять друг друга».

Чингиз АЙТМАТОВ ,
писатель.

* * *

«Agageldi Allanazarow - hakyky şahyr. Hatda kim ömründe onuň ýurdunda bolup, türkmeniň gazaply howa ýagdaýyny görüp, ol ýerde ýaşayan zähmetsöýer, kalby giň, edermen adamlary görmedigem bolsa, şahyry okansoň, onuň ýurduny söýüp ugraýar. Bu diňe hakyky şahyryň döredijiligine mahsus häsiýet».

Wladimir ORLOW,
şahyr, terjimeçi. Moskwa.

* * *

«Agageldi Allanazarow türkmen edebiýatyna eserinde öz deň-duş ýaşlarynyň özboluşly dünýäsini döredip, täze öwüşgin bolup geldi».

Beki SEÝTÄKOW,
Türkmenistanyň halk ýazyjysy,
Magtymguly adyndaky baýragyň eýesi.

* * *

«Türkmenistany menem gowy bilýärim, ýöne Agageldi Allanazarowyň eserlerini okamsoň, ony özüm üçin täzeden ad-dym».

Saýlaw MYRADOW,
ýazyjy, Magtymguly adyndaky
baýragyň eýesi.

* * *

«Gowy şahyryň döredijiliginiň öz dünýäsi, öz howasy, öz tebigaty, öz gahrymany bolýar. Agageldiniň, isle poeziýasyny, isle prozasyny okaň, onda hol alyslarda dumanlap görünýän Hindiguş dagy, onda lagly-göwhere berimsiz daşlary ýoluna düşenip, sallanjyrap gelyän Murgap derýasy, ýel-ýagmyryň sypalaý-sypalaý owadanlan baýyrlary, dünle çöli oýaryp güpürdeşip geçip barýan ýylky sürüsi, atlaz ýaprakly pisse agaçlary... Pendi etrabynyň gözellikleri göz önünde ýaýylýar-da, ak köýneklige oglanjyk peýda bolýar».

Nobatguly REJEBOW,
Türkmenistanyň halk ýazyjysy.

* * *

«Ýazyjy Agageldi Allanazarowyň «Ýedi däne», «Iner ýüki», «Gyr atyň howalasy» powestlerinde men türkmen edebiýatynyň ozalky zehinli ýazylan kyssa eserleriniň gönüden-göni dowamyny görýärim. Dürli ýyllarda men onuň bu powestlerini öz redak-

WQQ RZHMGEED W XQ Q GIKZ HMELOQ DSHGE^a

KerimG URBANNEPESOW,
Türkmenistanyň halk ýazyjysy,
Magtymguly adyndaky baýragyň eýesi.

* * *

«Agageldi, çagalara niýetläp ýazan «Ýyldyzyň ýoly» poemaňy okadym. Diňe bir çagalar däl, onda ulular bolan bize-de öwrenere zat bar eken».

GurbannazarE ZIZOW,
Türkmenistanyň halk ýazyjysy,
Magtymguly adyndaky baýragyň eýesi
(Şahyryň hatyndan bölek). 1974 ý.

* * *

«В произведениях Аг. Алланазарова, будь то повесть или рассказ, непременно есть эта мерцающая точка, глубоко выстраданная мысль-образ, которая возникает, кажется, произвольно, будто бы неожиданно, признак настоящего искусства».

Владимир КОРКИН,
критик, Москва.

* * *

«Агагельды Алланазарову удаётся в своих произведениях мастерски точно передать различные состояния души маленького героя. Тут мы чувствуем и добрый юмор, и тонкий лиризм».

Сергей КАРАТОВ,
поэт. Москва.

* * *

«Агагельды Алланазаров имеет редкий писательский дар и глубину мудреца. Он ощущает связь времён и обладает восприятием ребёнка без границ между фантазией и реальностью».

Лора СТЕПАНСКАЯ,
Заслуженный деятель искусств Туркменистана.
2005 г.

* * *

«Meniň Agageldiniň ýazyjylyk bagtyna gözüm gidýär. Onuň döredijiligi babatda gürrüň edeniňde, aňyrsy daşgynly derýa deýin, deňiz deýin joşup, daşyp, özünden çykmary bar. Agageldi Allanazarowyň döredijiligi bilen ýakyndan tanşyp, men hakyky zehine ak patanyň aňyrdan berlendigine göz ýetirdim. Sebäbi Hakdan halatly bolmasaň, döredijilikde beýle mynasybetli dünýäni döretmek aňsat däl».

Bibi ORAZDURDYÝEWA,
şahyr.

* * *

«Ojagy» okadym, Kerbabaýew ölmän ekeni.

**Seýitnyýaz ATAÝEW,
Türkmenistanyň halk ýazyjysy.**

* * *

«Ýazyjy Agageldi Allanazarowyň ýazyş usulam, onuň gahrymanlaram, daşyndan göräýmäge sadalaç ýaly. Emma olaryň dünýäsine içgin aralasdygyňça şol sadalygyň aňyrsynda nähili çuňlugyň, nähili öwürümleriň ýatandygyny görüp haýran galýarsyň.

...Agageldi ýazan zadyna öz adyny goýmasa-da, onuň türkmen äheňinden, diňe türkmene mahsus inçe zatlary tutuşyndan bilse bolýar. Muny başarmak üçin bolsa hemişe ganynda gyr at dabýrdap at salyp ýören bolmaly».

**Kömek KULYÝEW,
ýazyjy**

* * *

«Dag agam Agageldi! Seniň beýik döredijilik mertebäni Magtymguly halypanyň düzen «Türkmen binasyna» deňäp, oňa düzülen «Waspsnama» eserimi saňa bagyşlaýaryn».

**Suhan TÜÝLIÝEW,
kompozitor. Türkmenistanyň
Medeniýetde at gazanan isgäri.**

* * *

«...Elbetde, çagalar üçin eser ýazmak aňsat däl, emma ol Agageldä welin başardypdyr...»

**Gurbandurdy GURBANSÄHEDOW,
Türkmenistanyň halk ýazyjysy.**

Aşgabat, 1966 ý.

* * *

«Ýazyjy Agageldi Allanazarowyň «Ojak» romany soňky döwürde köpleriň ünsüni çeken kitap boldy. Okap, haladym. Türkmen edebiýatynda ýene bir gowy romanyň peýda bolmagyna begdim».

**Remezhan JORAÝEW,
lukmançylyk ylmylarynyň doktory,
professor. Ylym we tehnika baradaky
döwlet baýragynyň eýesi.**

* * *

«Zehinli şahyr, galamdaşym Agageldi Allanazarow diňe bir goşgyny däl, ol ýazan kyssa eserlerini hem türkmeniň milliligine ýugrup, gaty gowy ýazýar».

**Kaýum TAŇRYGULYÝEW,
Türkmenistanyň halk ýazyjysy.
«Magtymguly» baýragynyň eýesi,
G.H. Andersen baýragynyň hormatly diplomynyň eýesi.**

* * *

«...Agageldi, şu gün gazetden «Goja» hekaýaňy okadyk. Türkmen edebiýatynda juda seýrek gabat gelýän ig hekaýa. Ýene şunuň ýaly ýedi-sekiz sany hekaýa ýazsaň, türkmen edebiýatynda hemişelik galýaň.

Taşlem okady. O-da häzir Moskwada, gowy gördi. O-da seni gutlaýar.

Gazetiň ýüzünde oňa käbir ownujak belliklerem etdik. Şol gazeti seniň özüňe iberýän».

**Atajan TAGAN,
ýazyjy.
Moskwa, 1977 ý.**

Agageldi Allanazarowyň “Kalbyma hem alysa syýahat” kitabyny okap...

Agageldi, sen bu goşga mätäç däl,
Goşgym mätäç, özi ýanyňa bardy.
Ol neneň barmasyn,
Deň-duşlardaky
Ýok zatlaryň
Sende bardygyny gördi.

Aýlanýarkak gazygymyzyň daşynda,
Bolup ýörkäk bähbitjikleriň “guly”.
Türkmen taryhynyň tarp ýerlerini.
Görüp, özleşdirip ekýärsiň güli.

Ýogsam, güzeranyň ilden artyk däl,
Bilýän, ilden artyk alaňok puly.
Şonda-da türkmeniň topragy üçin
Kitabyňda gurupsyň sen heýkeli...

Mysalmy?
Gaýgysyz Atabaý üçin
Guwanjyňy görüp haýran galdym men.
(Beýikleri bilip, söýüp bilýäniň
Beýik bolýandygny indi aňdym men).

Biziň taryh uklap ýatan bir deňiz,
Sen onuň goýnunda müňzäp barýarsyň!...
Gaýgysyzyň gürrüňlarni bereňde,
Göýä özüň şoňa meňzäp barýarsyň!

Menem öz ilini söýeniň biri,
Söýgi setirini sazlapdym ençe.
Ýöne, Agageldi, boýun alýaryn,
Herkes söýüp bilmez türkmeni Sençe...

Gurbanýaz DAŞGYNOW,
şahyr.
“Sowet Türkmenistany“ gazeti,
17 oktýabr, 1990 ý.

* * *

«С удовольствием перевожу стихи туркменского поэта Агагельды Алланазарова, и высоко ценю его поэтический дар».

Яков АКИМ,
поэт, переводчик.
Москва.

* * *

«Писатель и поэт Агагельды Алланазаров. Родился в 1948 году в селе Марчак, на юге Туркменистана. Окончил Литературный институт им. А.М. Горького, семинар Льва Ошанина. Ныне он - живой классик туркменской литературы, автор более 30 книг, переведенных на многие языки народов мира. Живет в Ашхабаде».

Книга «Эолова Арфа» альманах.
Москва, 2006 г.

* * *

«Agageldi, men ýas-ýanyja seniň «Ojagyny» okap boldum.
Tüweleme, zähmet siňdirip bilipsiň...
«Ykbalyň» 1-nji kitabyndan soň men şeýle kitap okamandym. Gaty haladym».

Kakabaý ŞAGYLYJOW,
akademik.
2008 ý.

* * *

«Agageldiniň «Ojak» kitabyňy maňa okamagy maslahat berdiler. Okadym. Menem öz gezegimde ony okamagy size maslahat berýärim. Onda men öz döwrümiziň «Aýgytly ädemi-ni», «Ykbalynyň» belentligini gördüm».

Agajan BABAÝEW,
akademik.

* * *

«Дорогой Агагельды! С удовольствием прочитал из жур-нала «Сибирские огни» твой новый роман «Тюлень».

Давно такой роман не читал. Я рад что в Литературе поя-вился еще один достойный желаемый роман».

Алесь КАРЛЮКЕВИЧ,
белорусский писатель.
Из письма. 16.08.2011 г.

* * *

«Дорогой Агагельды! Сегодня в моем доме двойной праздник. Когда каждый раз я приобретаю или получаю хорошую книгу в тот день в моём доме и в душе праздник. А от тебя я получил сразу две книги. Прочитав твои книги, я открыл для себя твой любимый край Туркменистан.

После этого мне хотелось быть среди твоих героев в Туркменистане. Охотно перевожу их для черногорских читателей. И чувствую себя на твоём прекрасном Солнечном пароходе».

Душан ДУРИШИЧ,
поэт, переводчик. Черногория.
Из письма. 16.04.2012 г.

* * *

«Kalbyňy daglaýan durmuş hakykatyny açýan bu örän dartgynly eser okyjynyň aňynda harasat baryny döredip, psihologik romanyň kanunlaryna doly gabat gelýär. Alnan wakanyň diňe bir türkmen topragyna degişli bolman, urşy başdan geçiren ähli halklaryň (oňa dahylsyz halk barmy!) kalbyna-da gozgalaň saljakdygy sebäpli, «Düwlen» umumadamzat eserine öwrülýär.

Agageldi Allanazarowyň “Düwlen” romanyny türkmen edebiýatynda ilkinji psihologik roman hasaplaýaryn».

Atajan TAGAN,
ýazyjy

* * *

«Bu ajaýyp roman, onuň dünýä çeperçilik hazynasyna goşan täzeçillikleri barada näçe gürrüň etse bolardy. Gowy zady, näçe mazamlasaňam az. Ýöne şu ýerde ýekeje hakykaty nygtap, sözümi jemläýin. Bu ajaýyp türkmen romany «Düwlen» Nobel baýragyna mynasyp bolan «Goja we deňziň» deňinde durup biljek, hatda, ondan hem ýokarrakdaky ajaýyp romandygyny, hakykatyň hatyrasyna, boýun alalyň!»

Öwezduurdy NEPESOW,
Türkmenistanyň halk ýazyjysy,
filologiýa ylymlarynyň doktory, professor.
2011 ý.

* * *

«Я рад, что мой давний друг из Литературного института, крупный писатель современности Агагельды Алланазаров, смог глубоко осмыслить жизнь своего народа, и выполнил сыновний долг».

Иван МИГАЛКИН,
народный поэт Якути. Председатель
Союз писателей Р.С (Я)
Ашхабад

* * *

«Я не удивлюсь тому, что твой поэтический взгляд на мир - это искренний взгляд ребенка, без этого и нельзя быть поэтом. Важно, что ты - детский поэт Туркмении, умеющий подать взгляд туркменского мальчика любому маленькому человеку страны, умеющий все же взглянуть на заповедные взрослые аксиомы. ...В начале я упомянул начитанность Агагелды. Он великолепный знаток, Туркменской истории и литературы».

Равиль БУХАРАЕВ,
поэт-переводчик,
лауреат государственной
премии Татарстана им.Г.Тукая.

* * *

«...Türkmenleriň gaty gadymdan gelýän hemişelik we üýtgeşsiz kanunlarynyň bardygy jedelsizdir. Şolaryň birine-de OJAK KANUNY diýilýär. Türkmen nirä gitse gitsin, türkmeni nirä iberseler ibersinler, hatda sürgüne iberseler-de, Sibirde gözüni açdysalar-da, bu ol kanuny özi bilen bile äkidýändir.

Uzyn sözüň gysgasy... Menem bu gün Kaliforniýa ussat ýazyjymyz Agageldi Allanazarowyň “OJAGY” bilen geldim. Size-de onuň bu mukaddes eserini sowgat edýärim. Okaň, öwreniň, öz diliňize terjime ediň! Şonda siz bu beýik hakykatda hasam göz ýetirersiňiz».

Berdi SARYÝEW,
Ankara uniwersitetiniň dosenti.
Amerikanyň Kaliforniýa şatynda
“Türki kowum edebiýatynyň bütindünýä kongresinde eden
çykyşyndan parça”.
ABŞ, Kaliforniýa,
07.06.2012.

* * *

«Men ussat ýazyjy Agageldi Allanazarowyň «Ojak», «Düwlen», «Hazaryň yssy tomsy» romanlarynyň diňe bir ilkinji okyjylarynyň biri däl, onuň ýakyn maslahatçy-redaktorlarynyň hem biri boldum.

Agageldiniň romanlary edebiýat äleminde hadysa boldy. Men ony, haýsydyr bir ýazyjy bilen deňeşdirmeli bolsam, ony Mihail Şolohow bilen, eseri «Ojagy» bolsa «Ýuwaş Don» bilen deňärdim».

Kakajan DURDYÝEW,
ýazyjy, filologiýa ylymlarynyň kandidaty.
B. Kerbabaýew adyndaky baýragynyň eýesi.
Aşgabat, 2006 ý.

* * *

«Agageldi Allanazarowyň ýazyjy hökmünde ýokary ussatlyk derejesine ýetmegi, döredijiligine dünýä möçberinde uly üns berilmegi, milli medeniýetimizi dünýä ýaýmakda onuň ep-esli iş edendigi, elbetde, örän guwandyrýar. Ussadyň ýaş dörediji nesillerimize nusga alarlyk öz ýazyjylyk mekdebini döredendigini hem aýratyn bellemek zerurdyr. Ol mekdep zehinli ýazyjy Agageldi Allanazarowyň ebebiýatymyzyň derejesini ýokary götermekde bitiren esasy işidir».

Atajan TAGAN,
ýazyjy

3 • **QŪH GŪEDW №**

* * *

«Tema saýlanyş\ **WÅ HWŔUGXPŔ REDJOU XŔP\Q** döretmek, wakalary çeper beýan etmek... babatda uly eserlerini ýazyp oturyşyna, belki, özi-de bilmezden, dünýä edebiýatyna girip giden uly ýazyjymyz Agageldi Allanazarowyň «Ojak» epopeýasy, «Düwlen» milli-psihologik romany we beýleki birnäçe ululy-kiçili eserleriniň düşegi türkmen durmuşyny beýan etse-de, hakykatda olar tutuş adamzat meselesi baradadyr».

«Dagy bolmasa, «...Hemingueý», «Şolohow...» diýmäge biziň dilimiz halys ram edipdir. Emma Magtymgulynyň dörän, «Göroglyny» döreden zehinli türkmen halkynyň uly ýazyjysy Agageldi Allanazarowyň «Ojak» epopeýasyny, «Düwlen» milli-psihologik romanyny... her babatda dünýä edebiýatynyň läheňleri hasaplanýan, Halkara Nobel baýragynyň eýeleri bolan bu iki ýazyjynyň meşhur eserlerinden, asla, pesde goýup bolmaz».

Torum ÝAÝLAN-BATAŞY,
şahyr, edebiýatşynas.

* * *

«Agageldiniň eserlerinde hemme zat ýerbe-ýer. Men bu ýagdaýy onuň Moskwanyň Edebiýat institutynyň mekdebini geçenliginde görýärin».

© 2000 HURUGXPQD REDJ GUHWHNGHMDJ Dyp gidýän laýyklykly pursatlar, ýagdaýlar eserlerde bollugy üçin, şeýle mysallary näçe işleseň, şonça-da getirmek bolardy. Emma bu uly eseriň artykmaçlygyny aýtjak bolsaň, bolmanda, özi ýaly kitap ýazmaly boljak».

«Ojak» – ýadygärlik monument».

Ýazmyrat MÄMMEDI,
Türkmenistanyň halk ýazyjysy,
taryh ylymlarynyň kandidaty.

* * *

«Hakyky ýazyjy bilen bizi onuň eserleri tanyşdyrýar. Zehinli ýazyjy Agageldi Allanazarow bilen hem men onuň «Ýedi däne» powesiniň üsti bilen tanyşdym».

Naryman JUMAÝEW,
ýazyjy.
1978 ý.

HALYPA HESERLI ÝOLDUR BU ÝOLLAR

Häzirki döwürde halkymyz hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedowyň ak pata bermegi mynasybetli baslanan, onuň alyp barýan il-ýurt bähbjtli tutumly işleri bilen baglylykdaky Täze Galkynyş we osuşler, özgertmeler zamanýnda aýratyn bir ýakymly duýgulary başdan geçirýär.

Bu işleriň uly bir böleginiň ylym-bilim, edebiýatdyr sungat bilen bagly bolmagy-da diňe bir ulgamlaryň işgärlerinde däl-de, bütin halk köpçüliginde uly kanagatlanma duýgusyny döredti, dörediji işgärleri täze işlere, täze üstünliklere ruhlandyrdy.

Taryhdanam belli bolşy ýaly, mynasyp döwlet ýolbaşçysynyň dörap, onuň ýurdy syýasy, ykdysady, medeni taýdan galkyndyrmagy, edebiýatyň arkasynda dag ýaly bolup durmagy hemişe-de döwrebap, ilhalar eserleriň döremegine badalga bolupdyr. Geçmiş döwürleriň hemmesiniň öz döwrüniň edebiýatynyň derejesi bilen ölçelýänligi-de şonuň üçindir.

Bilşimiz ýaly, bu hemişe syýasat, ykdysadyýet, medeniýet, edebiýat we sungat bilen utgaşykly alnyp barlanda mümkin bolupdyr.

Häzirki döwürde edebiýata gelyänleriň köpüsiniň ýaşlardygyny bellemek has-da ýakymly.

Men ýaşlaryň eserlerini okamany gowy görýärim. Munuň meniň söýüp saýlan asly kärim — ýazyjylygym, işleýän neşir işim bilen-de bagly bolmagy mümkin. Kyrk ýyldan gowrak wagt bäri dowam edip gelyän döredijilik işimde maňa köp sanly ýazyjy-şahyrlar, redaktorlar, işine juda ussat halypalar, dörediji ýaşlar bilen duşuşmak miýesser etdi.

+ H U J H J N P H Q J D J H W X Q O U G D D şlaryň gowy eserlerine duşsam begenýärim, ertirki gowy goşgulara getirýän özboluşly setirlere guwanýaryn, käbir ýazylan zatlary okan mahaly: «Hä,

şu ýerini şeýleräk edäýen bolsa, kem bolmazdy!» diýenimi, oňa halypa ýetmeýänligini öz ýanyndan belleýän wagtlarym-da az bolmaýar. Barha kämilleşýän ýaşlar bar, bu has-da şygry ulgamynda şeýle.

Men dörediji ýaşlaryň, belki, birýerde bolmasa, ýene bir ýerde döredijiligine hemaýaty deger diýen tama bilen, olara öz tejribäme salgylanyp, *«Хорошо, что ты не совсем еще не умеешь писать»* äXUQQQ ñ redaksiýasynyň maslahatyna eýerip, ýaş ýazyjylar bilen gaýybana pikir alyşmagy makul bildim.

Döredijilik höwesi joşanda, onuň önünde durmak aňsat däl. Menem durmuşda şonuň önünde durup bilmedikleriň biri. Indi bolsa, köp wagtdan bäri onuň däl tolkunlaryny gulaçlap ýüzüp ýörenleriň biri.

Ýazyjy bolsaň, ýazýan zadyň üstüne ençeme gezek dönüp-dönüp gelip, ony gaýtadan işläp ýörenem, goýaýyn diýip, ýene-de goýup bilmän ýörenem sensiň.

Hasam uly göwrümlü eserleri ýazanyňda ony çugdum etmek ýeňil iş däldir.

Her bir eseri ýazmagy men bir gala almak hasap edýärim. Ýöne, hany, azapsyz alyp bolýan gala barmy?! Halypalaryň nygtaýşy, maslahat berşi ýaly, muňa uly zähmet, onda-da erjellik, paýhas bilen diş-dyrnak bolnup çekilen akyl zähmeti gerek.

Adam gala alan ýaly ýakymly duýgyny diňe şundan soň başdan geçirýär. Gadymyýet akyldary Plutarh hem bu meselede, öz şagirtlerine şeýle maslahat berer eken: «Az gürle, köp işle, pynhanlygyňy al, ýaýrat çopan bolup pikirleriňi jümle-jahana, soňam hemmesini bulut edip, jemläp, ýag pagladyp, pagladyp!»

«Ýazyjy» diýlen hut ýekedabynyň astyna alyp, demir ýenjip, taplap, sünnäläp, maňlaýynyň derini eliniň tersi bilen sylup duran ussaň bardyr.

Öz işleşim barada aýtsam, men her ýazan eserimi, köplenç, iki gezek el bilen göçürýärim. Ol maşynkadan geçensoň hem onuň ýene bir gezek üstünde ymykly oturyp işleýärim. Diňe dördünji, başynjy gezek işläp, göwnüme jaýlamsoň, onuň çap meselesiniň ugruna çykýaryn.

Şeýdip, işläp-gözläp döreden wagtyňda: «Her ýazan eseri ýazyjynyň bir perzendi» diýen sözüň haklygyna göz ýetirýärsiň. Her eseriň çap bolanda, hamala, ogul-gyzyňy öýerip-çykaryp, ile goşanyňdaky ýaly ýakymly duýgy bilen begenýärsiň.

Geçmişiň belli ýazyjylary-da eseriň üstünde gaýtalap-gaýtalap işlemegi ýazmagyň talaplarynyň esasy biri hasap edipdirler.

Ýazyjy L.N.Tolstoý «Anna Karenina» romanyny üç gezek elde göçürip, üstünde işläpdir. Ömrüniň soňkurak döwründe döreden «Baldan soň» eserini bolsa, ol 100 gezek göçürip, tä göwnüne jaýlaýança işläpdir diýip ýazýarlar. Ýene bir beýik rus ýazyjysy M.A.Şolohow «Ýuwaş Don» kitabyny on üç ýylda ýazyp, onuň soňky neşirlerine hem birnäçe goşmaçalar, bölekler girizipdir. Üstünde ymykly oturyp işläpdir. Ýazyjy Berdi Kerbabaýewiň «Aýgytly ädim» romanynyň on ýedi redaksiýany görenligini ýatlamak hem ýeterlikdir. Bu şeýle meşhur eserleri şeýle uly zehin bolubam döretmek üçin, irginsiz, gaýratly çekilen zähmetiň gerek bolanlygyna şaýatlyk edýär.

Dörediji zehine hökmany zerurlyklaryň biri-de ýeterlik derejedäki alnan bilimdir. Muhammet pygamber hem bilimiň gadyryny ileri tutup, öz ymmatlaryna «Bilim Çyn-Maçynda bolsa-da gidip alyň!» diýip sargapdyr.

Bilimsiz bolup Magtymguly ýaly poeziýa äleminiň üstüne Gün bolup göterilmek asla bolup biljek hadysa däldir. Magtymguly bilimsiz bolan bolsa: «Alan adam tiz getirsin käsäni» diýen ýaly, ýöntem setirleri ýazyp ýören şahyr bolardy.

Her bir zehiniň edebiýata gelmegi täzelikdir. Täzelik bolsa, edebiýatda hemişe gujak açyp garşylanýan hem däldir, onuň gelmegi öňki akýmyň birneme bozulmagydyr. Şonuň üçinem öz döredijiligine göwni ýetýän redaktorlar bolmasa, ony kabul edip bilmeýär. Ondan, öýe bäbek gelende, öňki çaganyň ejesini jigisinden gabanyşy ýaly, edebiýaty gabanýanlaram, oňa kast edýänlerem, basdaşlygam tapylýar. Munuň bolsa ýaş zehiniň eserleriniň halka wagtynda ýetmegini bökdeýän, oňa ganat-per ýazmaga mümkinçilik bermeýän wagtam az bolmaýar.

Emma hakyky zehin bolanda, ol, barybir, ondan-mundan urup çykýandyr. Özünüň «menini» subut edýändir. Muňa zehinli şahyr Gurbannazar Ezizowyň döredijilikdäki ilkinji ädimleri-de bir mysaldyr. Şoňa-da: «OI rus äheňlerine ýykgyň edýär, goşgulaň dili agyr» diýen ýaly gepler bilen garşy duranlar, synyndan çekenlerde bolupdy. Emma Magtymgulynyň «Bilende bardyr» diýşi ýaly, ýeri gelende zehiniň gadyryny bilýän halypalar-da az bolmaýar.

Türkmen edebiýatynda zehinleri goldan beýik şahslaryň biri-de türkmeniň söýgüli şahyry Kerim Gurbanepesowdy. Nusgawy şahyr bolşy ýaly, onuň halypalygy-da nusgawdy. Hatda Gurbannazar Ezizowyň hem wagtynda nurlanyp, segräp galyp öz ýeten belent derejesine ýetmeginde Kerim aganyň uly halypa tagallasy bardyr.

Döredijilige gerek zatlaryň biri-de, elbetde, şowlulyk. Ýöne onuň-da köp halatda payhasly, şol bir wagtda hem janköýer halypalara duşmadyk ýagdaýy-da juda kän.

Meniň şu ýerde ähli ýokarky diýenlerime mysal hökmünde ©RZHMGEI&DWA åXUQQQ ñ şol wagtky redaksiýasy, onuň redaktory Kerim aga bilen baglylykda, öz ilkinji ýazan «Ýedi däne», «Iner ýüki», «Gyr atyň howalasy» powestlerim hakynda käbir zatlary ýatlasym gelýär.

Men Moskwanyň A.M.Gorkiý adyndaky edebiýat institutynda okap ýören döwrümde ilkinji ýazan powestimi «Sowet HGEED W åXQ Q DROOGP \$ OW H CLDEDQP HQ åXQ Qñ redaksiýasyndan buşluk hatyny aldym. Onda: «Agageldi, seniň powestiňi bölüm müdirimiz Ogultaç Orazberdiýewa okap geçirdi. Ony Kerim aga-da halady, dessine-de nomere berdi! Powestiňi åXQDDP \]\ ñ ýakyn sanlarynyň birinde okap bilersiň» diýilýärdi.

Kerim aganyň ol powesti okap:« Edebiýata ýene bir zehin JHOL^a GêHQQL åXQDDñ jogapkär sekretary Ata Söýünowa bolsa: «Ata, şu ýigide galamhaky ýazanyňda, onuň gowy powest ýazanyny hem, studentdigini hem göz önünde tutgunyň!» diýip sarganyny, birnäçe ýyllardan soň åXQDDñ şol wagtky işgäri şahyr Gurbanýaz Daşgynowdan eşitdim.

Şonda iki-üç ýyldan soň Kerim aga meniň «Iner ýüki» SRZ HWMP L KHP åXQDD QGD oDS HML %X SRZ HWKHP |] döwründe «Ýedi дәne» ýaly meniň okyjylar tarapyndan gyzgyn garşylanan eserlerimiň biri boldy. Hatda ol şol döwürdäki partiýa gurultaýlarynyň biriniň münberinden soňky baş ýyllykda Türkmenistanda dörän naýbaşy eserleriň başisiniň arasynda hem edebiýatyň derejesi hökmünde ady tutulypdy.

Onsoň ýene-de bir ýola meniň åXQDD HQM ©* \ UDWñ howalasy» atly powestim redaksiýada jedele düşdi. Jedel, esasan KHP åXQ Qñ proza bölümüniň müdiridir ony ýene-de bir okan işgäriň arasynda gopan eken. Oňa bir gün meni-de wagt belläp oD \ UG OUä XQDDñ işgäri, umuman, powesti erbet görmänligini, ýöne ony okanyňda heniz gutarylmadyk ýaly pikir döreýänligini belläp, onuň üstünde täzeden işleniläýse, kem bolmajagyny aýdyşdyrýardy. Ýazyjy müdir edebi işgär bilen ylalaşmaýardy. Ol eseriň kämildigini, diňe ilkinji bölümdäki juda uzalan ýerine

täzeden göz gezdirilmelidigini belläp, onuň çap bolmaga mynasyp-lygyny janygyp aýdyşdyrýardy.

Ine, şol arada-da Hydyr ata ýaly bolup, gapydan Kerim aga girdi. Ol biziň beren salamymyzy baş atyp alyp-alman, birýan çetini eşiden jedeli bilen gyzyklandy.

0 HQJDSGIGDRWQ ä XQ Qň işgärleri ýerli-ýerden oňa näme üçin özleriniň jedele girendiklerini aýtdylar.

Kerim aga aýak üstünde olary diňläp durşuna:

— Jedel etdirýär dälmi şol?.. Ony öýlän gelende Daşgyna beriň, öýe eltsin, özüm okajak! — diýdi.

Şol gün hepdäniň anna günüdi, redaksiýadan maňa jaň etdiler:

— Kerim aga powestiňi okapdyr, käbir bellikleri-de bar, äkidip, şolary tiz düzedişdirip getir, ýaşuly ony dessine nomere bermekçi! — diýdiler.

Kerim aga redaktor döwri meniň üç powestimi çap etdi. Olaryň üçüsiniňem üzünde «Powesti nobatyna garaşdyрман, nomere bermeli» diýen şol birmeňzeş, esere ak pata berýän jümle bardy...

Men şu günki ýaşlaryň hem öz ýollarynda Kerim aga ýaly halypalaryna duşmaklaryny, olaryň şonda öz mynasybetliklerini gazanjaklaryna ynanmak, halypany minnetdarlyk bilen ýatlamagy arzuw edýärim.

. HIF D DäXQDQň işgärlerine: «Hiç wagt zehine ýamanlyk etmäň. Zehin Alla tarapyn berilýän zatdyr. Onuň ýüzüne ursañyz, Alla halamaz» diýip, halypalarça maslahat berer eken. Kerim aganyň bu redaktorlyk göreldesi, soňra meniň 30 ýyldan gowrak wagta çeken öz redaktorlyk işimde hem görelde-nusga, ýorelge boldy.

Men segseninji ýyllarda «Türkmenistan» neşirýatynyň baş redaktory bolup işlän döwrüm, şol wagt ýaňyrak okyja öz powestleri bilen çykyp ugran ýaş ýazyjylaryň biri ýüzüniň ganyny gaçyryp geldi. Bir zada ýüregini çişireni duýulýar. Ol öň gören ýerinde maňa «Agam» diýip, ini bolup ýüzlenerdi, bu gezek welin, ol göni meniň adymy tutup, nägile bolup gürlledi.

Haýsydyr bir belli ýazyjynyň adyny tutup: «Şol seniň ýanynda meniň eserime göwnüýetmezçilikli sözler aýdyp, gybat edipdir!» diýip, nägilelik bilen gürlledi.

Ol-a bir burçda, oturgyçda gyşarybrak oturyp aýdyşdyrýar, menem sözüni gutarýança takat saklap, ony diňläp otyryn. Onsuzam onuň näme diýjek bolýanyna eýýäm aňryýany bilen düşüňip otyrdym. Onuň neşirýatyň planynda 12 çap listlik kitaby bardy. Bu-da meniň ýanymda, abraýly ýazyjynyň gürrüň edenligini eşidip: «Şol işime kesdi degendir!» diýip, gelen eken. Ol gürrüňini gutaransoň, men oňa:

— Seniň gürrüňiňi edýän bir o-da däl, başga-da bar, orta çykdyňmy, buça-buça zatlary eşitmeli bolarsyň! Kerbabaýewiň gürrüňini edýärler, gürrüňi edilmez ýaly, sen kim? Käsgä şol gürrüňiň kesdi saňa ýeten bolsa, plana goşulan kitabyň dur şol durşuna, başga saňa näme gerek? Haýsy bir gepiň yzyna düşüp ýörjek? — diýip, ony başardygymdan köşeşdirmäge çalyşdym.

Ol: «Ýak, agam, senem oňarýaň-ow» diýip, meniň maslahatymy göwnüne jaý edip, elini salgap çykyp gitdi.

Häzirki wagtda ol ýaş ýazyjy, ýurtda tanalýan ezber ýazyjylaryň biri bolup ýetişdi. Şol gezekkisi ýaly, gep yzyna düşüp aýlanyp ýörenliginde, häzir ol edebiýatdan däl-de, gör, nirelerden çykardy?!

«Döredijilik» diýmek, zehin synagy bolmak bilen birlikde, şol bir wagtda, ol ýazyjynyň messep-mazmunynyň, onuň zähmetsöýerliginiň synagydyr.

Diňe onuň synagyndan geçen zehinler hakyky dörediji şahsyýetler ýazyjy bolup döreýärler. ‘

Döredijilikde zehini ýoldan goýýan zatlaryň biri-de özüňi tanamazlykdyr. Döredijilik ähli babatda çen-çaky talap edýär.

«Özüni bilmek» diýlende, ýaşlykda döredijilik humaryna berlensoň, bu adama aňsat başartmaýan zatlaryň biri hasap edilýär.

Iki-üç ýyllykda nämedir bir zatlardan göwni galan ýaşlaryň biri göwündeş hökmünde meniň iş ýerime derdinmäge geldi. Ol ~~WUHHP ERODJJHWXQDOODJ~~ JRşgulary bilen çykyş edýärdi. Okap, onuň käbir goşgularynyň hiç neneňsi däldigini, çynyny etse, ondan bir zat çykjakdygyny hem tama edýärdim. Haçanda ol: «Bu ýylam bäsleşikde meniň adymy tutmadylar» diýende, men onuň bolşuny geň gördüm. Şeýle-de ol deň-duşlaryndan biriniň iki ýyldan bäri yzly-yzyna baýrak alýanlygyny aýdyp, onuň baýraga şeýlebir mynasyp däldigini, göwni galma bilen, hapa bolup, aýdysdyrды.

Dogrusy, meniň ilki bu ýigidiň bolşuna nebsim agyrdy. Onuň goşgularynyň kalbyň joşguny däl-de, haýsydyr bir maksat üçin, zordan ýazylan şygylardygyna gynandym. Oňa özümçe göwünlik beresim, ony köşeşdiresim geldi.

— «Maňa ýetenok» diýip, galyp ýörme hesretde, ir-u-giç, ýeter saňa-da, näme bolsa kysmatda!» diýip, Magtymguly şahyryň setirlerini ýatlatdym.

Görsem, yaş şahyr munuñ bilen-de köşeşerli däl. Şonda men ondan:

— Baýrak alanlaryň arasynda Nobatguly Rejep, Atamyrat Atabaýew, Atajan Tagan, Kömek Kuly, Gurbanýaz Daşgyn dagy hem barmydy? Sen indi şulardanam has mynasyp bolduňmy diýen äheňde soradym. Ol bu soragy eşidip, hamala, kellesine bir zat degen ýaly boldy-da, meniň ýüzüme dikanlap, oýurganyp seretdi.

Soňam biraz dymyp duransoň: «Men saňa düşündim, halypa» diýip, aşak bakyp, uýatly ýylgyrdy.

Men onuň bolşundan çen tutup, bu gürrüňiň ýaş zehine diňe bir sapak boljagyna däl, onuň indiki dörejek zehinli eserlerine hem badalga boljagyna tama etdim.

Döredijiligiň ýene bir ýagysy o-da çig-çarsylyk, ýugrummy ýetmedik işleri çap etmeklikdir, howlukmaçlykdyr.

Ýazmakda ýene wajyp zatlaryň biri-de tema saýlap almakdyr. Men galamdaşlarymyň, zehinli ýaşlarymyzyň öz gymmatly zatlaryny, zehinlerini ownuk-uşak, ikinji-üçünji derejeli zatlara sarp edip ýörenlerini görenimde gynanýaryn. Muny olara-da gerek ýerinde: «Şeýleräk bol, eýleräk et» diýen halypa ýoklugynda görýärin.

Zehin saňa halka öz sözüňi aýtmak üçin, Taňrynyň beren auditoriýasydyr, münberidir, şol bir wagtda hem önünde goýan borjudyr, sen ony ýerine ýetirmelisiň.

Özi-de wagt diýlen hökmürowan indi arsyz döwürlerden bäri diňe ýazýan adamyň, ilkinji nobatda, öz kalbyny heýjana getirýän zatlaryň esere öwürülen mahaly, onuň köpçüligiň hem kalbyna ýetýänligini münlerçe mysallaryň hasabynda görkeze-görkeze gelýär.

Taryh edebiýat üçin, onuň ýazylyp-ýaýnap döretmegi, derejelenmegi üçin aýry-aýry hasylly döwürleri döredýär. O1 döwür bolsa, gönüden-göni şonda halk önüne düşen, onuň derejeli döwlet ýolbaşçysy, onuň akyl-paýhasy, syýasaty bilen bagly bolupdyr.

Häzirem hut şeýle, bir ajaýyp döwrüň gelenligini döwlet ýolbaşçymyz tassyk edýär.

Biz — ýazyjylara döwrümiziň mertebe-derejesine mynasyp eserler döretmek galýar.

Agageldi Allanazarow,

*** DÜJXP á XUQDQ №11, 2008.**

MAZMUNY

<i>Iwan Migalkin. Oguz iliniň ozany</i>	3
<i>Иван Мигалкин. Поэт из племени огузов</i>	7
Oguz iliniň ozany	11
<i>В.Орлов. Из сердца в сердце</i>	13
<i>G.Daşgynow. Ýagşylykdan ätläp bilmeýän şahyr</i>	16
<i>S.Myradow. Dünýäniň özüniň gurluşy şeýle: kiçijikler kem-kemden ösýärler, ulalýarlar</i>	31
<i>А.Гараев. «Шадьян харплык»</i>	36
<i>T.Ýaşlan-Bataşy. Şahyr Agageldi Allanazarowyň okasy gelyän goşgulary</i>	43
<i>А.Гочаманов. Чудеса от «А» до «Я»</i>	63
<i>М.Мämmetgurbanow. Şahyr we çagalar dünýäsi</i>	67
<i>М.Мämmetgurbanow. Şirin şygryň şeýdasy</i>	70
<i>Р.Бухараев. Письмо другу</i>	84
<i>Е.Новичихин. Об поэте Агагельды Алланазарове</i>	87
Daglaryň üstünden daglar görünýär	89
<i>А.Таган. Daglaryň üstünden daglar görünýär</i>	91
<i>К.Дурдыев. «Iner ýüki»</i>	105
<i>Ö.Nepesow. Hasratly günleriň agysy</i>	117
<i>Ý.Mämmedi, T.Ýaşlan-Bataşy. Watannama</i>	140
<i>К.Кулыёв. Milli mertebe mukamy</i>	182
<i>В.Коркин. Люблю смотреть на звезды</i>	191

<i>B.Orazdurdyýewa. Ol edebiýatyň ýokarsyndan indi</i>	202
<i>T.Ýaýlan-Bataşy. Düwlen mysalynda düwlen hakykaty</i>	206
<i>B.Annabaýewa.«Kalbyma hem alysa syýahat»</i>	241
<i>H.Diwangulyýew. Bizden ökdelerem bar eken</i>	253
<i>Ý.Agageldiýew. Özara söhbet</i>	280
<i>O.Sopyýewa. A.Allanazarowyň «ojak» romanynda taryhy döwrüň çeper keşbi</i>	282
<i>S.Mämmetnurow. Türkmeniň Lew Tolstoýy</i>	288
<i>A.A.Карлюкевич. Агагельды Алланазаров и Беларусь.....</i>	289
Ýazyjy Agageldi Allanazarowyň döredijiligi barada aýdylanlardan	308
<i>A.Allanazarow. Halypa heserli ýoldur bu ýollar</i>	324

Daglaryň üstünden daglar görünýär
(Makalalar, synlar, seslenmeler, aýdylanlar)

Redaktory G.Gulbaýew

Dizaýn A.Ataýew

Ýygnamaga berildi 12.06.2014

Formaty 60/90 $\frac{1}{16}$

Ofset kagyzy

Çapa rugsat edildi 12.12.2014

Çap listi 21

**Türkmeniň tanymal ýazyjysy
Agageldi Allanazarowyň**

«Daglaryň üstünden daglar görünýär»

taryhy at bilen halka hödürlenilýän bu gymmatly kitaby, hakykatdan-da, at aýlawyna amatly bolan biserhet Oguz sährasynyň başlanýan ýerinde öz DÖREDIJILIGINE bagyşlap, uly oguz Ojagynyň başynda tutan tutumly toýuna meňzese, mundaky awtorlar şol tutumly toýa uzak-ýakyndan gelen gonaklara, makalalar bolsa, myhmanlaryň toý gutlaglaryna, Agageldi Allanazarowyň öz ýazgysy bolsa olara ýagşy aýtgylary üçin aýdan alkyşly minnetdarlyk sözüne ogşaýar.

Redaktor.